De Denker. Deel 6 (1768)

bron
De Denker. Deel 6. De erven van F. Houttuyn, Amsterdam 1769

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_den001denk06_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

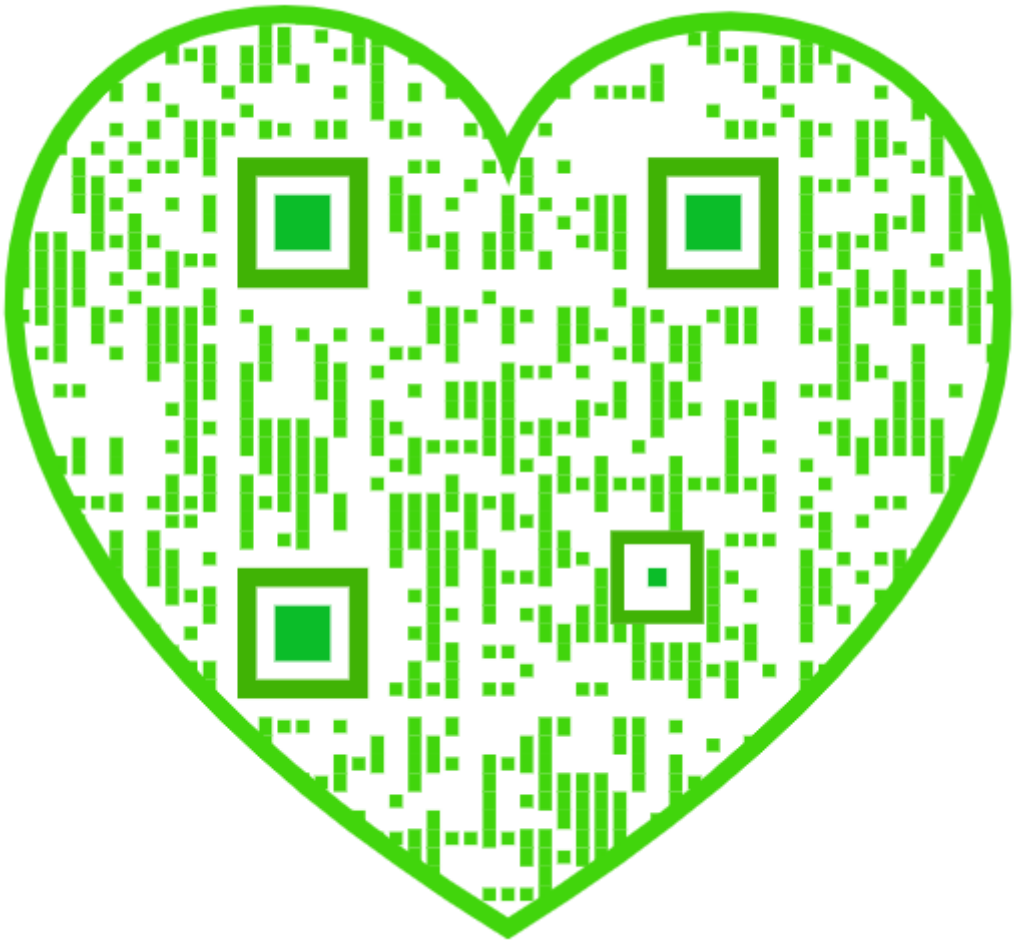

De Denker.

N°. 262.

Den 4. January 1768.

[Onderzoek waarom de menschen in 't algemeen zoo bang voor Sterven zyn.]

Mori piè non est interire.

CICERO.

Heer Denker!

Bang, schrikkelyk bang, Myn Heer! zyn de Menschen doorgaans voor den Dood; zy hooren niet gaarne van Sterven; hoe minder daar van in 't algemeen, zelfs by Oude afgeleefde Luitjes, in 't kapittel komt, hoe aangenaamer. 't Is byna een doorgaande Regel, en alle Panlikkers en Flikvlooiers neemen denzelven getrouwelyk in agt, dat men, om by Luiden van Middelen in de kas te blyven, en op een Legatje te hoopen, die snaar, zoo min als mogelyk is, moet roeren, en vooral zorg draagen hun, volgens gewoonte, op Nieuwjaars- en Geboortedagen, *nog veele volgende Jaaren*, al tellen zy reeds in de Zeventig, toetewenschen. Ik weet 'er by ondervinding van te spreeken. Oude Grootjes, al zyn ze de Tagtig gepasseerd, luiken op, wanneer men haar verzekert, dat zy 't nog wel eenigen tyd zullen houden, niettegenstaande zy den moesten tyd bedlegerig zyn, met geduurige pynen en ongemakken hebben te worstelen, en ten opzigte van 's levens onderhoud van de genade hunner medemenschen afhangen. Elk, mag ik zeggen, uitgezonderd eenige Zinneloozen; waar voor men allen hebbe te houden, die zichzelven van 't leven berooven; indien ze zulks niet onderneemen, om eenen geweldigen dood voor te koomen; ieder zoekt het Leven zoo lang te rekken, als hy kan; zelfs die Knyzers, die deeze Waereld onophoudelyk voor een Traanendal uitkryten, en daar door de goede Voorzienigheid in 't aangezigte verwyten, als of Zy hun onregt doet, met hen langer te laaten leeven, zyn, als 't op een nypen aankomt, in de weer, met all' de rest, om nog eenigen tyd in 't leven te blyven. By Ouden en Jongen, by Armen en Ryken, Zieken en Gezonden, Geleerden en Ongeleerden: indien men eenige weinige Dweepers uitzondert, of Menschen van verdraaide en

verwilderde harssenen, die buiten staat zyn, behoorlyk te redekavelen, en mogelyk sommigen dier braave Zielen, die moeds genoeg hebben, om tot Eer van God en 't Heil van 't Menschdom, zichzelven opteofferen; by allen, zonder onderscheid, zelfs by de diepdenkenste en onverschilligste Filosoofen en allerbeste Kristetenen, vindt men, min of meer, eenige Vrees voor den Dood, en by de meesten een' sterken Trek en Begeerte, om nog eenigen tyd te Leeven. - Van waar, Heer Denker! deeze Vrees voor Sterven en Zugt tot het Leven? Daar is, dunkt my, als men 't wel indenkt, niet veel in de waereld te haalen; men is gelukkig, als men 'er maar wel uit is; onze Domine denkt ook zoo, en predikt dit alle Zondagen, om de menschen familiair met den dood te maaken. Doch het helpt niet, zy zyn bang en blyven bang voor Sterven, tot datze den geest geeven.

Daar zyn 'er, die deeze Vrees voor den Dood en Begeerte tot het Leven, die ik duidelyk in myzelven ontwaar word, zoo dikwils ik denk, dat ik haast zal moeten verhuizen, toeschryven aan eene altegroote verzotheid op de Goederen deezes Levens, of uit vreeze, dat het na den dood niet wel met hun zal afloopen, of uit die dwaaze gedagten, *de Man dood, alles dood*. Noch het eene noch het ander is by my de reden. Ik heb het wel, doch niet breed; ik ben wel te vreeden met mynen Staat, doch verlang niet langer te leeven; en evenwel doe ik myn best, om het nog eenigen tyd te houden. Ik denk, dat het na den Dood wel met my zal afloopen, en evenwel schrik ik voor den Dood. Geloofde ik niet in eenen toekoomenden staat, ik kan begrypen, dat de gedagte van sterven akelyk voor my zou zyn, doch ik geloof, God dank! den Kristelyken Godsdienst, en echter is het denkbeeld van sterven akelyk voor my. Het komt my derhalven, onder verbetering, voor, dat men reden heeft te denken, dat eene deezer redenen by veelen wel de voornaamste, doch dat zy echter de eenige reden van hunne vrees niet zyn. De zugt tot het leven, en alles uit dien hoofde in 't werk te stellen, om hetzelve te rekken, zoo lang wy kunnen, is, myns oordeels, de voornaamste reden. Deeze is ons aangebooren. Zy is ons om wyze redenen van onzen Maker ingedrukt. Wy kunnen ze onmogelyk uitroeien. Zy is uit dien hoofde niet kwaad, maar ten vollen bestaanbaar met het Karakter van den allerbraafsten en deugdzaamsten mensch, om dat all' wat ons van God

geschonken is, of onze gestellen noodzaakelyk eigen, gelyk de zugt tot het leven, goed en onzondig is, naardien alle zonde een vrugt is van onzen eigen akker, en niets, dan 't geen goed is, van God kan koomen, en daarom denk ik niet, dat ik my bezondig, om dat ik bang ben voor sterven. Ik kan 't niet helpen.

Dat jonge Losbollen, Heertjes en Dames, die niets behoeven natelaaten, waartoe hunne begeerte zich uitstrekt, die alle dagen vrolyk zyn, en lustig in de bogt springen, die den tyd doorbrengen met lekker te eeten en te drinken, met dansen, spelen en allerleie plaisier-partyen by te woonen, die zich op alle mogelyke wyze vermaaken, en hunne driften en begeerten den ruimen teugel vieren, zonder ergens anders op te denken, dat deezen bang voor sterven zyn, spruit, dit wil ik toestaan, voornaamelyk hier uit voort. Zy kennen geen hooger goed, nog grooter geluk, dan zy reeds bezitten. Zy hebben het te wel naar hunnen zin, om van staat te veranderen. Zy zouden, stond het in hunne keuze, wel eeuwig willen huppelen, springen, vrolyk zyn en altoos leeven. De gedagte, en daarom denken zy 'er zoo weinig aan, als mogelyk is, dat zy deeze zigtbare vrolykheden haast voor altoos zullen moeten verlaaten, kan hun niet anders, dan allerverschrikkelykst voorkoomen. Als de menschen in 't geheel in geenen toekoomenden staat gelooven, dan moet het allerakelykst zyn te denken, dat zy voor eeuwig, niet alleen van hunne vrolyke partyen en geliefkoosde vermaaken, maar ook tevens van alle genietingen, zullen moeten afzien, en tot een' staat van volstrekte gevoeleloosheid wederkeeren. Gelooven zy in eenen toekoomenden staat van vergelding, en leeven zy, zonder ergens anders op te denken, dan zich te diverteeren, de gedagte van den dood moet de allerhardstknellendste aandoeningen in hunne Zielen verwekken, als die hun te binnen brengt en vertoont, den naaren en akelyken toestand, die hun, zonder ooit uit denzelven verlost te zullen worden, te wagten staat; want welke misselyke gedagten de menschen ook van hunnen pligt mogen koesteren, en 't geen zy te betragten hebben, om in de andere waereld aangenoomen te worden, zy begrypen echter zeer wel, dat de Hemel geene verblyfplaats zyn zal voor zulken, die hun leven hebben doorgebragt in niets anders te verrigten, dan in het najaagen van zulke beuzelingen en vermaaken, als waarin deezen hunnen leeftyd doorbrengen; dat 'er, om voorwerpen van 's Hemels gunst te

zyn, iets meer van ons gevorderd wordt, dan een lui, brooddronken, dartel en wellustig leven te leiden, dan alle dagen vrolyk te zyn, en zich braaf te diverteeren; dat de goede Maker wil, dat wy ons toeleggen, om nuttig te leeven voor anderen, om, in onzen kring, het heil, geluk en den welstand der algemeene saamenleving, op alle mogelyke, wyze te bevorderen.

Dat Gierige Vrekken, Onregtvaerdige Verkorters, die leeven van den roof hunnes Naasten, Trouw- en Eerlooze Bedriegers, Onmedogende Harten, Wraakzugtige Gemoederen, en die in eene Beestagtige Onkuisheid en duizend andere Ongeregeldheden leeven, ongaarne deeze waereld verlaaten, en voor den Dood vreezen, spruit insgelyks baarblykelyk, ten grooten deele, voort, uit vrees voor toorn, straffe en verbolgenheid, die zy van eene beledigde en gehoonde Goedheid, om hunne snoode euveldaaden, te wagten hebben.

Ik wil ook wel gelooven, dat de vrees voor den Dood, om die zelfde oorzaak, dikwyls een beter soort van menschen bekruipt. Menschen die, over het geheel genoomen, vry wel hebben geleeft, doch zoo niet, als zy begrypen, dat zy hadden kunnen en behooren te leeven, om op de gunst van den Allerhoogsten, volgens Reden en Godsdienst, met grond, te hoopen. De overweging van die Reinheid en Zuiverheid des harten, die ons noodzaakelyk moet bezielen, om by eenen Heiligen God eeuwig te verkeeren, kan den allerreinsten in dit leven, ik staa het toe, somtyds doen zidderen en beven voor den Dood, en ik geloof, dat dit eene voornaame reden is, zelfs by de besten, onder de stervelingen, waarom zy ongaarne deeze Waereld verlaaten en zoo geweldig voor den Dood vreezen. Deeze bedenking kan naauwelyks nalaaten, om den allerdeugdzaamsten mensch met schrik en schroom te vervullen voor dat onzaglyk oogenblik, op welk hy uit den Tyd in de eindelooze Eeuwigheid zal overstappen, all' het zigtbaare verlaaten en zynen staat voor altoos bepaald zien, zonder ooit weder te zullen keeren. De verandering is groot, 't Is eene verwisseling van staat, waar door wy of tot de hoogste eer en het grootste geluk zullen verheven worden, of voor altoos afgescheiden en verstooten van den Uitvloed aller zegeningen en waar geluk, en verweezen.... Ik word ernstig. De beschouwing der Eeuwigheid, en 't belang dat wy 'er by hebben, die altoos in weegen zullen blyven, vervoert my. Ontzaglyke Eeuwigheid! daar wy allen ons binnen korten in bevinden zullen,

om voor altoos gelukkig of ongelukkig te zyn! Wie kan aan u gedenken, zonder den Dood te vreezen? Weinigen zyn zoo gelukkig. Wy allen echter behoorden ons gedrag zoo interigten, dat wy denzelven bedaart konden te gemoet zien, en met een zalig verlangen afwagten. Doch laat ik niet prediken. Deeze Brief, die ik gaarne met het Nieuwejaar in uw Werk geplaatst zag, zou dusdoende aan uwe meeste Leezeren niet behaagen. Zy houden van iets vrolyks. De gedagten van den Dood is voor vrolyke baazen, die geen hoger goed kennen en zoeken, dan dat ons de waereld aanbiedt, naar en akelyk, en daarom zyn zy zo schrikkelyk bang voor sterven. De altegroote verzotheid op de genietingen deezes levens, en de vrees, ontstaande uit 's menschen eigene welvermydelyke ongeregeldheden, misgrypingen en zwakheden, dat het na den Dood niet wel met hen zal afloopen, zyn daar van by veelen de voornaamste redenen.

Doch deezen zyn de eenigste niet. De Zugt tot het Leven, die ons allen aangebooren en ingedrukt is, waar van wy ons uit dien hoofde onmogelyk ontdoen kunnen, maakt dat wy, schoon voor geene ongelukkige gevolgen na den dood bedugt zynde, in de weer zyn het leven te rekken, zoo lang wy kunnen, en allen, min of meer, den Dood vreezen. Vrees voor den Dood is derhalven bestaanbaar met het Karakter van den allerbesten Mensch, dewyl dezelve uit zugt om te leeven, welke niet ongeoorloofd of zondig in zichzelve is, om dat zy ons noodwendig bezielt, noodzaakelyk wordt gebooren. Noodzaakelyk, zeg ik, omdat wy geene behoorlyke zorg voor het leven kunnen draagen, ten zy wy te gelyk bedugt zyn en vreezen hetzelve te zullen verliezen. Het is gevolglyk geen bewys, dat wy geene goede Menschen en opregte Kristenen zouden zyn, om dat wy eenige Vrees voor den Dood in ons voelen opryzen, als wy aan ons Einde gedenken, naardien het even onmogelyk is, dezelve geheelen al uit onze gemoederen te verbannen, als de Zugt tot het Leven uitterooien, of onze natuur te verzaaken; wat sommige Dweepers ook mogen praaten, om ons diets te maaken, dat alle Vrees voor den Dood onbestaanbaar is, met een opregt hart en eene waarlyk vroome ziel; en hoe heftig het Ongeloof ook op onzen Godsdienst moge aanvallen, en hier uit, om dat de beste Kristenen voor den Dood Vreezen, besluiten, dat dezelve eene uitvinding van Priesteren en Staats-

dienaaren is, om het dom en woest gemeen te teugelen, en door het denkbeeld van eenen toekoomenden staat van belooningen en straffen, te beter in toom te houden.

Ik gaa verder. De vrees voor den Dood is niet alleen bestaanbaar met de hoedanigheden van de beste Kristenen, dewyl dezelve uit zugt om te Leeven, die ons noodwendig eigen is, noodzaakelyk geboren wordt, maar het is zelfs de pligt van een' Kristen het Leven te rekken, zoo lang als het immer doenlyk is. De reden is deeze. De wyze Schepper bragt ons voort met dat goedertieren oogmerk, op dat wy ons in den Tyd bekwaam zouden maaken voor de Eeuwigheid. Daarom laat hy ons leeven, en daar toe werken alle dingen te saamen, die hy ons verleent, toeschikt, of laat overkoomen. Dit weeten wy, en daar van zyn wy, als Kristenen, ten vollen verzekerd. Geene behoorlyke zorg derhalven te draagen voor de Verlenging van onze Dagen, ons zelven te verroekeloozen, den Dood te trotzeeren, en met eene dolle drift in den mond te loopen, of zelfs om ons Einde, zoo als men menschen vindt, onophoudelyk te wenschen, is de Goddelyke gunstbewyzen te veragten en ons tegen des grooten Makers goedertieren oogmerk, met ons te laaten leeven, halsterrig aan te kanten; 't welk volstrekt onbestaanbaar is met het Karakter van een mensch, die zynen Schepper, gelyk een waaragtig Kristen doet, bemint en zich, uit dien hoofde, van ganscher harten, in lief en leed, aan zyne wel-wyze en goedertierene schikkingen onderwerpt.

't Is reeds van overlang opgemerkt, en ik geloof dat 'er goede redenen voor zyn, dat de menschen, na dat zy hier vorderingen hebben gemaakt op het zalig pad der deugd, in de andere waereld gelukkig zullen worden; en dit is dan een nieuw bewys, dat wy allen hebben te wenschen naar de verlenging onzer dagen, en dus alles aantewenden, om onzen leeftyd te rekken, hoe ver wy ook gevorderd zyn in de betragting van waare Godzaligheid, zoo veel als wy daar toe van onzen kant kunnen te wege brengen.

Nog eene andere bedenking is 'er, die het niet slegts voor ons geoorloofd maakt, maar ons zelfs ten hoogsten verpligt, hoe wel wy ook bereid zyn om deeze waereld te verlaaten, om te wenschen en zorg te draagen, dat wy nog eenigen tyd mogen leeven, indien wy ons zelven en de maatschappy niet volstrekt tot een last zyn, niet

alleen om ons meer en meer bekwaam te maaken tot die genietingen, waar toe wy geschikt zyn, maar ten nutte van onze Naasten, tot heil en welzyn van onze Tydgenooten. Door Konsten en Wetenschappen bloeien Maatschappyen en Volken; bekwaame Staatsdienaaren zyn nodig, om 't Schip van Staat wel te Stuuren; goede onderregtingen, vermaaningen en bestraffingen van Eerwaardige en Godvrugtige Gryzaards, hebben doorgaans veel indruk op der menschen gemoederen, en de voorbeelden van Lydzaamheid, Nederigheid en Zagtmoedigheid pryzen deeze deugden op het sterkste aan, inzonderheid als men haar ontmoet in zulken, wier zedelyke hoedanigheden, in alle andere opzigten, de gestrengste proef kunnen doorstaan. Met alle deeze noodzaakelyke begaaft- en bekwaam-heden, nodig om een Volk gelukkig te doen leeven, en goede voorbeelden te zyn, worden de menschen niet gebooren; maar door vlyt, naarstigheid en oefening, daar veele jaaren volstrekt toe vereischt worden, verkrygt men dezelven. En uit dien hoofde is het de onvermydelyke pligt van ieder regtschapen liefhebber van 't menschdom, te wenschen, dat hy het geluk moge hebben eenen geruimen tyd te leeven, en wel zoo lang onder de Stervelingen te verkeeren, als hy in staat is door zyne Kundigheden, Onderregtingen en godvrugtig Voorbeeld nuttig en voordeelig voor zynen evenmensch, in 't een, of 't ander opzigt, te zyn.

Dit alles bewyst dan, dat de Zugt om 't Leeven te rekken, zoo lang als wy kunnen, niet onbestaanbaar is met het Karakter van een waaragtig Kristen, maar zelfs onze onvermydelyke pligt; en tevens dat de Vrees voor den Dood, aan de aangebooren zugt tot het Leven onvermydelyk verknogt, geen bewys altoos is, dat men, niet leeft, zoo als van ons gevorderd wordt, om ten eenigen tyde by God aangenoomen te worden, nog eeniglyk en alleen ontstaat uit eene altegroote verzotheid op de Goederen van dit Leven, of uit Vrees voor eene ongelukkige en rampzalige Staatsverwisseling.

Zoo u dunkt, dat deeze bygebragte redenen voldoende zyn, ter beantwoording van de vraag, waarom de menschen in 't algemeen min of meer bevreesd zyn voor den Dood en doorgaans, jaa genoegzaam altoos, wenschen om nog eenigen tyd te Leeven? deel ze uwen Leezeren mede.

Ik ben, enz.

***

Deeze Brief voldoet, myns oordeels, vry wel aan des Schryvers oogmerk. De Zugt tot het Leven is ons, met alle andere dieren ingeschaapen. Zy blykt ten vollen uit het aanvaarden en aanwenden van alle middelen, die ter behoudenis en beveiliging van hetzelve dienen, en het schuwen van all' het geene hetzelve belaagt; 't welk men in alle menschen en dieren duidelyk bespeurt. De Vrees voor Sterven, gelyk myn Korrespondent wel aanmerkt, kan uit hoofde van deeze sterke zugt en trek om te Leeven, niet geheel uit onze gemoederen verbannen worden; en om dat de Zugt tot het Leven ons, om wyze reden is ingedrukt, en de Vrees voor den Dood daar van niet schynt afgescheiden te kunnen worden, gaat zyn bewys door, dat de Vrees voor Sterven bestaanbaar is met het Karakter van den allerbesten Kristen, om dat wy niet in staat zyn ons van de Begeerte tot het Leven geheel en al te ontdoen; en 't geen wy niet kunnen nalaaten, kan ons tot geene misdaad worden toegerekend.

De Reden echter, waarom de meeste menschen zoo schrikkelyk bang voor Sterven zyn, is hunne onagtzaame, onbedagte, en ondeugende Levenswyze. Hoe weinig zy ook aan God en hunnen pligt denken, zy bevroeden echter zeer wel, dat de Godheid met zulk een Leven, als zy leiden, zich niet zal laaten vergenoegen. Hierom vreezen zy, en met reden, voor droevige gevolgen. De tyd nadert, dat de Dood het akelyk treurgordyn over alle deeze zigtbaare vrolykheden zal heenen schuiven, en wy, hoe zeer wy ook voor dat gedugt oogenblik mogen schrikken en vreezen, zullen moeten heenen gaan naa de Gewesten der Onsterffelykheid. Wy kunnen en behoeven ons van alle Schrik en Vrees voor den Dood niet te eenemaal te ontdoen; maar kunnen en behooren zoo te leeven, dat wy voor geene ongelukkige gevolgen na den Dood te vreezen hebben; dat is, wy kunnen en behooren aan die betrekkingen, waar in wy door de gunstige Voorzienigheid gesteld zyn, getrouwelyk te beantwoorden, en als menschen en als Kristenen te leeven. Myn Weekelyks Papier is tot dat einde ingerigt, niet slegts om te vermaaken, maar wel inzonderheid om myne Tydgenooten te verbeteren, en dus alle mogelyke Vrees voor den Dood uit derzelver gemoederen te verbannen. Op dien voeten met dat inzigt denk ik, met behulp van myne geëerde Korrespondenten, dit jaar, op nieuw, voort te gaan, en zoo veel in my is, mynen Vaderlanderen, onder den Zeegen des Allerhoogsten, weezenlyken dienst te doen.

CMZ.

De Denker.
N°. 263.
Den 11. January 1768.

[Vertoog tot lof van den Winter.]

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum severiorum,
Omnes unius aestimemus assis!

CATULLUS.

Myn Heer!

My heugt zekeren Philosooph over de Nuttigheden en Voordeelen van den Winter te hebben hooren redeneeren. Hy beweerde, dat de Winter zeer nuttig en voordeelig, zoo niet noodzaaklyk, voor het aardryk was; en dat wy zoo veel genoegelyke aandoening van de verkwiklykheid der Lente, en van de aangenaamheid van den Zomer, niet zouden gewaar worden, indien het nimmer Winter ware: en op dien voet redeneerde hy voort, spreekende dus zeer breedvoerig tot lof van den Winter. Daar waren 'er, die zeer veel genoegen in zyn discours betuigden te hebben, doch het hadt de eer niet van my te behaagen. Ik hadt 'er geen genoegen in, niet alleen om dat ik gansch geen lief hebber en van Philosopheeren, als eene zaak die al te droog en dus min diverteerende is, maar wel inzonderheid, om dat die Heer Philosooph de voornaamste en wezenlykste Nuttigheden en Voordeelen van den Winter, van welken ik, toen hy begon, verwachtte dat hy alleen of voornaamlyk, zou gesproken hebben, geheel niet aan-

roerde: dat naar myne gedachten onvergeeflyk dom was, dewyl dezelven zeer groot, voor ons van zeer veel belang, en dus onze opmerking overwaardig zyn. Dit heeft my bewoogen om, in myn smaak, een Vertoog tot Lof van den Winter op te stellen. 't Heeft my ongelooflyke moeiten gekost, waarom gy wel zoo beleefd zult zyn van het te plaatzen. Ik twyfel ook niet of 't zal tot nut en vermaak uwer Leezeren konnen strekken.

't Is de Winter, myn Heer! die ons, meer dan eenig Saisoen, de schoonste gelegenheden verschaft tot de allerverrukkelykste diverteeringen en vermaaklykheden. Ik voor my zou haast wenschen dat het altyd Winter ware. Wat hebben wy kostlyke lange avonden, en dus de allerbeste gelegenheid om gezelschappen aanterechten. Ik maak 'er ook gebruik van, dat verzeker ik u. Genoegzaam alle avonden, zoo des zondags als door de week, ben ik te visite, of heb gezelschap aan myn huis. Dan diverteeren wy ons excellent, niet alleen met eeten, drinken en speelen, maar ook met elkander te plaagen, te tergen, voor den gek te houden, of behendig de knoopen van den rok te draaiën, en met verscheiden dergelyke en andere poetsen en grappen, die we onder malkander aanrechten. En schoon we van vyf uuren, of half zes, tot twaalf, één, twee uuren, en somtyds wel wat langer by malkander zyn, de tyd is om eer men 't weet, want elk onzer tracht de vrolykste te zyn, om 't honeur te hebben dat hy een grappige snaak, en bekwaam is om een gezelschap te vermaaken. Met zoo lang by malkander te blyven, doen we ons zelven ook geen ongemak ter weereld aan, want 's morgens slaapen wy een gat in den dag. En zeker, de Winter is 'er ook toe geschikt op dat wy lang slaapen zouden, 't is laat licht, en 't bed is aangenaam. 's Morgens om elf uuren en somtyds wel wat laater staa ik op, dag of geen. En wat doet men ook vroeg met de neus in de koude? Neen zeker, als men 's middags wel gegeeten en gedronken en zich braaf gewarmd heeft, wordt het eerst tyd om uit te gaan; en als men dan wel gedekt is kan men best tegen de koude praaten.

Deeze gemelde voordeelen levert elke Winter op, wat Weêr het ook zyn moge. Maar, wanneer het braaf

sneeuwt en vriest, verschaft de Winter nog meer vermaaklykheeden. Dan komen de Narresleeden te pas: wat heb ik wel een drommel van een plaizier met dezelven op het Ys gehad. Doch dit vermaak is nog intressanter, wanneer het een voet twee drie dik gesneeuwd heeft: dan tegen elkander gereeden dat 'er de damp uitvliegt, en geschreeuwd als een dolleman; ô Myn Heer! dat is eerst rechte lief hebbery! 't Is gebeurd, dat we met twintig en meer Narresleeden in gezelschap, achter malkander naar een bygeleegen Dorp reeden, maar toen hadden wy het schoonste plaizier van de weereld. Wy waren wel voorzien van Dames; elk Jong Heer hadt een Matres by zich; en de getrouwden hadden voor dien tyd een ruiltje gedaan, de een hadt de Vrouw van den ander, en leefden 'er zoo galant en familiair meede als de Jonge Heeren met hunne Matressen. Op het Dorp addresseerden wy ons in de voornaamste Herberg, daar wy zoo wakker *bonneurden*, dat de Boeren met open monden stonden te kyken, en wel zagen dat wy geen verdriet in den Winter hadden. Aan eenigen van ons gezelschap viel in, dat 'er aan 't ander end van 't Dorp een Heer van onze kennis woonde, die ook een vrolyke baas is. We beslooten terstond hem en zyn vrouw met alle man te haalen; doch daar de paarden reeds afgetuigd waren, namen we maar een Narresleê zonder paard, die we met elkander voorttrokken. Sommigen speelden voor paard; anderen stonden met de zweep agter op; anderen liepen rondom de Sleê; en we schreeuwden en tierden allen, dat 'er het gantsche Dorp van waagde. Jammer was het, dat we niet ten vollen in ons oogmerk slaagden. Wy meenden den Heer met zyn Vrouw in de Narresleê te troonen, en dit paar dus als in triomf naar de Herberg te voeren; maar de goede Heer wilde 'er niet in, maar beloofde ons op het oogenblik te volgen, gelyk hy ook deedt. Doch van zyn Vrouw maakten we ons evenwel meester. Ze bragt wel veel excuzen in, als datze maar in haar *deshabillé* was, en zich voor de Dorpelingen schaamde om dat wy zulk een geweld hielden; doch wy stoorden ons daar niet aan, plaktenze maar in de Sleê, en toen als dolle menschen met de vragt naar de Herberg, daar wy ons vry lang diverteerden. In den

Maaneschyn reedenwe al zingende naar huis; en dewyl wy een goeden roes weg hadden, leeden wy geen ongemak van de koude. In de Stad gekomen zynde, gingen wy alle aan het huis van zeker Heer uit het Gezelschap, wiens Vrouw niet mede geweest was, om dat die Zottin geen smaak in zulk een uitsteekend vermaak vondt, alwaar we ons tot laat in den nacht vermaakten. Naderhand hoorde ik, dat 'er het gantsche Dorp van hadt weeten te spreeken, dat wy zoo vrolyk geweest waren. Daar was, 't is waar, een Vent, die geen wit zien mogt, die onze vrolykheid scheen te wraaken; want des anderen daags hadt hy aan dien Heer, dien wy in ons gezelschap gehaald hadden, gevraagd, wat dat voor *Canaille* was, dat zoo een schriklyke ravasie op het Dorp gehouden hadt. Doch die Heer, wel merkende, dat hy ons bedoelde, hadt hem, en naar waarheid, bericht, dat wy geen *Canaille*, maar Lieden van fatsoen, dat wy Heeren van middelen en aanzienlyke Kooplieden der bygelegene Stad, en zelfs eenigen van ons Ouderlingen en Diakenen der Kerke waren. Toen scheen die Fymelaar voldaan: ‘Dat is wat anders,’ hadt hy gezegd; ‘maar ik meende, waarlyk, dat het Vee van volk was.’

Daar ik my des Winters dus kan diverteeren, kunt gy verzeekerd zyn, Myn Heer! dat ik nooit over de strengheid van den Winter zal klaagen. Hoe meer dat het vriest, of sneeuwt, hoe liever. Ik heb dan myn meeste plaizier als 'er Sneeuw en Ys ligt. En is 't een zwakke Winter, patientie! men kan in alles zyn zin niet hebben. Ik heb reets gezegd, dat het ons dan niet aan andere Divertissementen ontbreekt: dat wy ons dan met Gezelschappen vermaaken. De Winter geeft zelfs, tot eenige byzondere Gezelschappen, van welken ik noch niet gesproken heb, eene allergunstigste gelegenheid. (Ik twyfel of ik deeze aanmerking niet achter de eerste gevoegd moest hebben: zoo jaa, verexcuzeer my dan, Myn Heer! dat ik myne denkbeelden niet in beter orde schikke, denk dat het myn zaak niet is, Vertoogen te schryven.) De Heilige dagen, Myn Heer! die men in den Winter heeft, verschaffen de schoonste gelegenheden tot byzondere Gezelschappen, inzonderheid *'t Nieuwe Jaar*, de *Drie Koningen*, en *Vasten Avond*. Ik

ben altyd gewoon met een vrolyk en klugtig Gezelschap het Oude Jaar in het Nieuwe te houden. 't Komt 'er ook niet op aan, al wordt het dan wat laat, want als men op Nieuwejaars dag maar maakt dat men om half twaalf uit kan, dat is vroeg genoeg om voor den middag het gewoone Compliment by de Familie afteleggen. Men kan 's middags wat laater gaan eeten; men heeft op zùlk een dag tog anders niets meer te doen. (Want om te Kerk te gaan is het veel te koud.) Dan tegen den avond weder in Gezelschap te weezen, om 't hair van den ouwen hond 'er boven op te plakken. Op Drie Koningen, en Vasten Avond, heb ik ook altyd een buitengemeen plaizier. Gy moet evenwel niet denken, Myn Heer! dat ik onder de 'Roomschgezinden sorteer; neen waarachtig, ik ben niet slechts een goed Christen, maar zelfs een Lid van de Hervormde Kerk. Maar wat behoeven wy Protestanten het vermaak van den Vasten Avond en het Drie Koningen Feest den Roomschgezinden over te laaten? Is 't niet genoeg, dat wy van de Kerkplechtigheden, op die tyden by hun in gebruik, hervormd en gezuiverd zyn? Zeker, Vastenavond is by my ook altyd een vrolyke avond. En daar zyn 'er in ons gezelschap, die schoon ook Protestantsch, dan echter kapitaal voor Vastenavondzot speelen, en 't gantsche gezelschap door hunne koddige houding, en raare grimassen half dood doen lagchen. Maar bovenal munt het Driekoningenfeest uit. Ik heb verleden Driekoningen weder zulk een plaizier gehad, dat ik het nooit zal vergeten. Ik speelde toen voor Schenker, maar ik verzeker u, dat ik wel zorg droeg, dat niemant over een drooge keel behoefde te klaagen. 't Heeft ons zoo wel aangestaan, dat we het zullen vervatten. Wy zullen, in naarvolging van anderen, van de Winter nog meermaalen Koningsmaaltyd houden. Zulk een Feest, zulk een Koningsmaaltyd, Heer Denker! zou u ongetwyfeld ten uiterste aangenaam weezen, en gy zoudt moeten bekennen, dat dit juist een vermaak is voor redelyke wezens geschikt. Zeker daar komt verstand en oordeel te pas. Daar moet gedacht en geschreeven worden. Elk heeft zyn rol: daar is een Koning, Koningin, Raadsman, Raadsmansvrouw, Voorsnydster,

Proefster, Schenker, Schenkster, Zangeres, Speelman, Zot, Zottin, en zoo voorts. Elk weet ook voor welke dingen en kosten hy staan moet, behalven de Zot en Zottin; als die maar gekheids genoeg toebrengen, voldoenze: althans by ons zyn die van alle kosten ontslagen, en zeker die vermaaken het spel. Daar moet ook ten opzichte van de gehuwden zorg gedraagen worden, dat de Echtgenooten, indien het mogelyk is, niet by elkander zyn, maar dat elk eens anders wyf heeft. 't Is by ons zoo geschikt, by voorbeeld, dat de Raadsman de Kamerlingsvrouw heeft, enz. Ook moet 'er voor elk een Billiet zeer leesbaar worden geschreeven. Ligtlyk begrypt gy, Heer Denker! dat aan dit alles een drommel van een moeite vast is, en dat hier herssens toe noodig zyn. Ik heb in commissie onze Billietten geschreeven, en ik ben 'er zoo attent door geworden, dat dit my, in myne onderneeming om deezen Brief optestellen, niet weinig heeft aangemoedigd. Gy moet het niet kwaalyk neemen, Heer Denker! ik vooronderstel, dat gy zulk een Koningsmaaltyd slechts in naam kent, want de Schryvers hebben zelden zoo veel in de melk te brokken, als genoegzaam is, om Koningsmaaltyden aan te rechten; hierom zal ik, om 'er u eenigzins een denkbeeld van te geeven, de eer hebben van u hier nevens een Copy van ons Billiet mede te deelen, en daar mede te eindigen. Wat behoef ik ook meer te zeggen? Ik twyfel niet of ik heb u ten vollen voldaan, met de groote Nuttigheden en Voordeelen van den Winter aan te toonen. Gy zult ongetwyfeld in myne redeneering oneindig meer genoegen vinden, dan ik in de redeneering van dien Philosooph had, van wien ik in den beginne heb gesproken. Ik heb wezenlyke zaaken voorgesteld, daar de Philosoophen, in het algemeen, maar van hersenschimmen en inbeeldingen praaten, daar men niets van in 't lyf krygt.

Copy van een billiet van een koningsmaaltyd.

KONING. *'t Huis en de Wyn*. De Heer D.v.D.
KONINGIN. *De Hoofdschotel*. Juffrouw v.D.
RAADSMAN. 2 *Schotels Gebraad*. De Heer J.A.
RAADSMANSVROUW. 2 *Schotels Visch*. Juffrouw. v.L.
RENTMEESTER. *Assiettes met Groente*. De Heer. W.v.D.
SECRETARIS. 4 *Assiettes met Slaa, Zuur, &c*. De Heer v.D.H.
KAMERLING. *Thee en Confituuren*. De Heer. V.L.
HOFMEESTER. *De Bougies en Kaarten*. De Heer K.
VOORSNYDSTER. *De Hoofdschotel van 't Desert*. Juffrouw A.
PROEFSTER. *De Punch*. Juffrouw. v.D.H.
SCHENKER. *Mol en Bier*. De Heer E.
SCHENKSTER. *Koffy, Limonade, Serbet, &c. en de Gebakken*. Juffrouw V.D.W.
ZANGERES. *De Vruchten voor 't Desert*. Juffrouw. C.v.d.W.
SPEELMAN. *De Muzikanten*. De Heer V.D.W.
POORTIER. *De Compottes, Carstanjes en Aardakers*. De Heer J.B.A.
KOK. *Boter, Brood en Kaas, en 't nog mankeerende aan 't Desert*. De Heer W.D.v.D.
ZOT. De Heer P.v.D.
ZOTTIN. Juffrouw. F.J.v.d.W.

De Koningsmaaltyd zal zyn op Donderdag den 21 van January 1768, ten Huize van zyn Koninglyke Majesteit, tot welke Maaltyd de Heer Hofmeester K..., in eigen persoon, alle voornoemde Heeren en Dames op Dingsdag den 19 dito zal noodigen, op verbeurte van een Tractement in de Stads Doele.

De tweede Maaltyd zal zyn op Donderdag den 28 van January 1768, een huize van den Heere V.D.W.

Zie daar, Heer DENKER! Ik blyf

UEd. Ootmoedige *D I E N A A R*

P.v.D.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 264.
Den 18 January 1768.

[Het Spiegeltje.]

Non oris causa modo bomines aequum fuit
Sibi habere Speculum, ubi os contemplarent suum;
Sed qui perspicere possent cor sapientiae,
Igitur perspicere possent ut cordis copiam.

PLAUTUS.

Myn Heer!

Langen tyd, Heer DENKER! ben ik in de verbeelding geweest, dat een Opperschryver van *Spectators, Patriotten, Philanthropes, Denkers*, enz., alleen het voorregt hadt om, boven anderen, eenig geheim middel, ter ontdekking van de dwaasheden en gebreken des menschdoms, te bezitten. Nu en dan, wel is waar, deedt 'er zich de een en ander op, die als Briefschryver voorkwam en ook iets wist van die kunst; doch ik zag die brieven aan, als komende van de eigen hand des Opperschryvers, die, enkel om de verandering, zich van dit onschuldig loopje bediende. Maar ik wil, nader verlicht zynde, deeze myne gedagten herroepen, en betuigen, het tegendeel te gelooven. Tegen de ondervinding kan en mag men zich niet aankanten. Ik weet nu ook wat het is, langs eenen verborgen weg, in de geheimen onzer medemenschen te deelen, en zal door middel van Uw Papier, vergunt gy zulks, dit myn vermogen tot het zelfde einde aanwenden, als veelen voor my gedaan hebben. Ik wensch 'er my zelven, in de

eerste, en UEd., in de tweede plaats, geluk mede. Myne andere wenschen, hoe uitgestrekt ook, zal ik niet openbaaren. Dit mogt naar hoogmoed zweemen.

Niemant ligt 'er aan geleden, door welk slag van gemeenzaamen Geest ik deeze kundigheden verkryg: en wat ik 'er ook van mogt zeggen, veele ongeloovigen zouden 'er tegen opkomen. Ik vrees ze niet; doch de verkeering met zodanig eenen Geest is een stuk, dat niet van redenkaveling, maar van 't gevoel en de ondervinding afhangt: en dergelyke stukken, gy weet het, myn Heer! worden heden niet beweezen. Maar wan behoef ik u op te houden? Gy verlangt reeds, en uwe Leezers, zo gy dit myn Schryven eene plaats waardig keurt, reikhalzen al, om te mogen weeten wat myne gemeenzaame en ontdekkende Geest te zeggen heeft; kan hy u, kan hy hun voldoen, hy zal meermaalen zyne opspeuringen mededeelen.

Voor tegenwoordig zal ik alleen vermelden, hoe hy, toen ik laatst, in myn klein afgezonderd vertrekje zat, en het oog sloeg op een nieuw Spiegeltje daar gehangen, my de Lotgevallen van dan stukje Huisraad ontdekte, en 't zelve, als tegen my spreekende, deeze taal deedt voeren.

****

Weinig of niet heb ik te zeggen van myn' staat, voor dat ik my zelven als een Spiegel in de wereld openbaar vertoonde. Dit viel my te beurt in deeze Stad, in een der grootste Spiegelwinkels. Naar de nieuwste mode van dien tyd, nu ruim dertig jaar geleden, opgecierd, maakte ik een aanzienlyk vertoon, uitmuntende boven alle de anderen, die nevens my te koop stonden; ten minsten mogt ik dit opmaaken uit de oogen, die zich op my, als iets fraais, vestigden, en de gesprekken, welke ik over myne schoonheid hoorde; kortom ik bezat alle eigenschappen, die keurige kenners in eenen Spiegel vorderen. Geen alle mans waar zynde, gelyk men zegt, hadt myn Eigenaar veel kykers eer hy één' kopper vondt; doch, naa een half jaar in den winkel gestaan te hebben, komt 'er een jong Paar, nieuwlings getrouwd, binnen treeden. De jonge Huisvrouw hadt oogen en kon zien wat fraai was.

Zy liet dezelven terstond op my vallen, en gaf met een gezigt, zo inneemend als haare woorden, te kennen, dat zy gaarne dit stuk wilde hebben. Haar Man betuigde geen kennis van dit slag van zaaken te bezitten: zy moest het weeten, hy wilde haar in alles plaizier doen. - Genoeg gezegt. - De koop werdt terstond geslooten, en myn Verkooper was uitsteekend in zyn' schik, over 't geld in myne plaats te ontvangen.

Welhaast bevond ik my aan 't huis van myne Koopster, en met ongeduld verwagt zynde, was by myne komst 't genoegen te leezen op 't aangezigt der jonge Huisvrouw. Ik kreeg myne plaats in eene ruime zydkamer, waar alles even nieuw was als ik zelf. Geduurende de eerste weeken kwam myne Juffrouw alle morgens, na het ontbyt, eene enkele reis voor 't zelve, in de kamer, en verëerde my met een lieven lonk. Zy scheen een soort van eerbewyzing toetebrengen aan my en de andere nieuwe huiscieraaden. Somtyds was 'er haar Man by tegenwoordig, wanneer zy stemmelyk dat genoegen verklaarde, 't geen ze anders in stilte by zich zelve gevoelde, en my, door een vergenoegd gelaat, te kennen gaf. By het schoonmaaken myner verblyfplaatsje ontvingen de meiden last om op my boven al te passen en voorzigtig te weezen. Kwam een der Vrindinnen of Kennissen van myne Juffrouw haar bezoeken, dat in 't eerst zeer veel maal gebeurde, ik werd vertoond en gepreezen. Veel is 'er in huis gebeurd, waar van ik geen getuigen kon zyn. Doch ik bespeurde, na 't verloop van omtrent anderhalf jaar vry veel verandering in 't gelaat van de Juffrouw en Heer beiden. De vrolyke lugthartigheid was verdweenen, en eene droeve naargeestigheid hadt de weezenstrekken geheel en al hervormd. Dagen agter elkander verliepen 'er, zonder dat ik gezien werd dan alleen van de meid, die de Zydkamer opende. Dit verslimmerde van tyd tot tyd; dan op zekeren morgen, zag ik de verbystering en mistroostigheid op beider gelaat. Ik moest, benevens de andere meubelen verkogt worden, de boedel kwam te kort. Het afscheid, dat myne Juffrouw van my nam, was zo droevig als myne welkomst vrolyk; ik kreeg binnen korten tyd op myn' rug het brandmerk No. 3.

Op den kykdag zag ik duidelyk veele Juffrouwen met eene sterke begeerte tot my aangedaan, en op dien der verkoopinge toonden zy, door braaf tegen elkander op te bieden, dat het meening geweest was. Den hoogsten prys boodt eene Koopmans Vrouw, die van een' Doctor, haare hevigste party, moest zwygen, terwyl de spyt haar ten ooge uitstraalde. Als in triomph werd ik overgevord, en in een zeer kostlyk gemeubeleerde binnenkamer gehangen. Myne toenmaalige Eigenares, hoe veel yver zy ook betoonde, om my magtig te worden, hadt min met my op dan de voorgaande. In den eersten tyd ging het nog wat aan; doch ik voorspelde wel draa, dat myn ryk hier niet lang staan zou. Myne Bezitster was de veranderlykheid zelve, nu veranderde het eene dan het andere stuk, dat met my in die binnenkamer stondt. Het woord *Ouwerwets* was het woord van veroordeeling, dat ééns uitgesprooken zynde, was het lot van verkogt of verruild te worden onherroepelyk. Ik verwagtte ook geduurig dat lot; 't kwam my eindelyk over; een andere Spiegel was in myne plaats gekogt; eene Uitdraagster, die reeds veele veroordeelden van myne zyde hadt weggehaald, sleepte my ook mede, na 't verloop van omtrent drie jaaren.

Dus vond ik my vernederd onder een mengelmoes van huisraad; de keurigste oogen kon ik, te deezer Stede, nu niet langer voldoen: myne cieraaden waaren te *Ouwerwets*. Doch gelukkig is dit woord *Ouwerwets* betrekkelyk, en verandert naar dat de plaatsen veranderen: myne weezenlyke verdiensten van zuiverheid en ongeschondenheid waren my bygebleeven. Dit bragt te wege, dat eene *Noordhollandsche* Juffrouw uit *Alkmaar*, in de Uitdraagery komende, my niet ouwerwets en zeer fraai vondt. De Uitdraagster bedong een goeden prys en liet my vertrekken.

Overgescheept, en in eene andere Stad aangeland, verscheen ik met nieuwen luister. De Weduw die my gekogt hadt, liet my, naa in allen deele, op de voorzigtigste wyze, van stof en *Amsterdamsche* onreinigheid gezuiverd te zyn, aan eenige haarer kennissen zien, eer ik ter beoogder plaatse werd opgehangen. Eene groote donkere en kostbaar, schoon ouwerwets, ge-

meubeleerde bovenkamer was myn verblyf. Ik dagt in een heiligdom te weezen. Niet dan met een soort van schroom werdt de deur geopend: geene andere voeten dan die van myne Bezitster kwamen 'er binnen, uitgenomen in de dagen van schoonmaaken. Ik ben verzekerd dat zy, in den tyd van achttien jaaren, die ik daar doorbragt, zonder bykans zon of maan te aanschouwen, 's jaars niet meer dan vier reizen, buiten het gewoel in de maand Mey, boven kwam; doch dan was ik telkens getuige van eene groote oude kas, opgepropt met linnen, die recht tegen over my stondt, en eene kleindere, met ouderwets zilverwerk gevuld, daar nevens, die dan geopend wierden. Ik was de eenige getuige van 't vergenoegen dat myne Juffrouw over haar bezit betoonde. Wat 'er verder by haar omging kon ik uit myne gevangenis niet bespieden. Mogelyk was ik nog in dezelve indien haare dood my niet verlost hadt. Haare goederen mogten niet verkogt worden. De erfgenaamen verdeelden zeer vreedig haaren boedel; elk was inschiklyk; zelfs hadt eene Nigt van de overledene, die tot de Fynen behoorde, die inschiklykheid om my, schoon wat opzigtig en zwierig, onder haar aandeel te neemen.

Met deeze myne nieuwe Eigenaares moest ik naa *Haarlem* verhuizen. Weinig tyd was ik 'er geweest of myne Juffrouw werdt van haare Zusters (deezen hadt zy in menigte) over myne zwierigheid aangesprooken. Verkoopen durfde zy my niet, als strydig met den Uitersten Wille der Overledene; my weg te geeven, scheen haar niet van 't hart te mogen; ook mogt zy, dat doende, anderer ydelheid voedzel verschaffen. Over zulks werdt zy te raade my van dat ydele cieraad te ontblooten, en eenvoudiger voor den dag te doen komen. De zwaar vergulde kunstig gesneede lyst moest weggenomen, en een zwart ebbenhouten rondsom my gezet worden. Om my in deeze nederige gedaante te brengen, veranderde men myne figuur niet weinig; ik mogt by anderen misvormd heeten, ik behaagde aan myne Bezitster en aan haare Vriendinnen, en hing voor een teken van verzaaking der wereldsche ydelheid. In haare binnenkamer geplaatst, kan ik zeggen getuigen geweest te zyn van haare welmeenende, doch veel al dweepagtige Gods-

dienstverrigtingen. Zy was wat te zeer voor 't uiterlyke vertoon, en raadpleegde my menigmaal als zy uit, en inzonderheid als zy naa de kerk zou gaan, om haar gelaat in den behoorelyken prooi te zetten, de oogen neerslagtig te laaten vallen, en den hals te krommen. Drie jaaren bragt ik door in deezen dienst; myne Meesteres ontviel my door den dood.

Toen werd ik, in eene openbaare Verkooping opgeveild, en gekogt door een' *Leidenaar*, die my plaatste op eene kamer, welke hy aan Studenten verhuurde. Myn Gebruiker was een Student in de Theologie, die zyn laatste Academie jaar doorbragt. Hy deedt zeer zyn best om bevallige uiterlykheden en gaaven te bekomen; onophoudelyk nam hy my te baat en ontving de goedkeuringen van zynen nimmer wederspreekenden Meester, of liever van zich zelven. Welke wonderlyke postuuren maakte deeze Leerling der Welspreekenheid! Hoe behaagde hy zyn eigen oog! Dikmaal zeide hy, by zich zelven, naa dat hy tot vermoeiens toe geschreeuwd hadt, hoe zal ik behaagen! Wie zal my evenaaren! - Maar, welk een ongeluk voor my! op een' avond, als eenigen zyner Medestudenten by hem vrolyk waren, ging het zo wild toe, dat ik van den wand, en, voor een gedeelte, aan stukken viel. Met dit ongeval nam myn dienst, als groote Spiegel, een einde. Myn Eigenaar, voor de geledene schade voldoening geeischt en gekreegen hebbende, verruilde my voor een' anderen, aan een' Spiegelmaaker.

Myne heelgebleevene helft, nog gaaf en ongeschonden, was niet verwerpelyk; alleen moest ik zo veel kleinder voor den dag komen, gelyk ik, naa 't verloop van eenige weeken, deed, geschikt en opgemaakt tot een Toilet-Spiegel. Eene Dame onder de groote menigte van Coquettes behoorende, werdt myne Koopster. In deezen staat ontving ik de liefste lonken, de vrolykste gezigten, de overwinnendste blikken; op één' morgen deed ik nu meer dienst dan voorheen in achttien agtereenvolgende jaaren. Hoe menigmaalen verschafte ik haar troost, wanneer zy, niet naar wensch of verwagting in haare overwinninge geslaagd, t'huiskomende my raad vroeg of 'er ook iets aan haare bevalligheden haperde? Neen, was altoos het verlangde antwoord: waar

op ik het voorheen gefronsd en te onvreede gelaat weder hersteld zag. - Doch dit geluk van vleier en vertrooster te weezen, duurde niet lang. Myne Juffrouw kreeg de koorts; haare bevallige kleur verdween. Dit gemis kon zy in 't eerst redelyk gelykmoedig verdraagen; de kleur zou wel weder komen, als de koorts geheel was uitgesleeten; maar deeze gantsch weg zynde, bleef egter haare kleur ongedaan. - Dit moest ik ontgelden; men hadt van die Spiegels, recht in staat, om iemand melancholyk te maaken; men kon 'er zich nimmer naar genoegen in beschouwen. In deeze gedagten werdt zy versterkt door een galant Heer, die hevig uitvoer tegen Spiegels welken de charmantsten Dames, wier kleur roozen en lelien surpasseerden, als halfslachters vertoonden, of als die aan de geelzugt laboreerden. Myn vonnis was gestreeken, ik moest uit haar oog, en werd naauwlyks goed genoeg gekeurd om de Kamenier den dienst te doen, dien ik voorheen de Juffrouw gedaan had. Deeze, tegen my vooringenomen en op my gebeeten, wegens het veroorzaaken van zo veele ongemaklyke daagen van haare Juffrouw, mishandelde my dermaate, dat het geen my voorheen te onregt ten laste gelegd wierd, nu met de daad van my gezegd mogt worden. Na dus ruim een half jaar of iets minder door de Juffrouw en haare Kamenier gebruikt te zyn, onderging ik weder eene gedaante verandering. Eene andere lyst maakte my tot een gemeen Huisspiegeltje.

In deeze gedaante kogt my eene onlangs getrouwde Boerin, die met my, schoon op eene andere wyze even zeer in haar' schik was en my behandelde, als myne eerste Juffrouw; alleen duurde het langer. Vyf jaaren was ik een van de beste stukken onder haar pronkhuisraad: wanneer zy ryker en vermogender geworden een anderen in myne plaats ruilde by een' Uitdraager. Langer tyd heb ik nooit te koop gehangen; eindelyk verkogt hy my aan een rechtschaapen Slons in een Agterstraat. Rook, stof, vogtigheid en alles wat my in den grond kon bederven, was hier myn lot, tot dat zy stierf.

Nu dagt ik myne rol geheel gespeeld te hebben: maar in handen vallende van iemand, die aan 't oude eene nieuwe gedaante wist te geeven, en alle myne gebreken te herstellen, vindt ik my, door zyne bekwaamhe-

den, als herbooren, en in dien staat, waarin ik uw eigendom geworden ben. - Welk nu myn verder lot zal weezen, moet ik beproeven.....

Ik zal dit Spiegeltje, in de gedaante van eene schop der Nieuwsgierigheid, buiten aan myn zydkamer plaatsen. Deelt myn gemeenzaame Geest my dan de waarneemingen van dit werktuig mede, en oordeel ik ze schryvens waardig, zo zal ik ze U zenden. Ik blyf.

MYN HEER!

UE. D.W. DIENAAR,

O.J.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 265.
Den 25 January 1768.

[Brieven van Philodoxus; Sincerus; Deun; en Jan Geldzak over de Mildaaddigheid.]

Errat, si quis existimat facilem
rem esse donare.

SENECA.

Myn Heer De Denker!

Gy schryft somtyds fraai over de Milddaadigheid. 't Is waarlyk een schoone deugd. Ik heb 'er altyd zin in gehad, om dat men 'er zulk een goeden naam door krygt onder de menschen. Dit heb ik by ondervinding, en zulks heeft my altoos aangespoord, om vry wat aan de Armen te geeven. Maar sedert dat ik ƒ20000 uit de Lotery getrokken heb, heb ik den naam van Liberaal verlooren, en dien van Gierig gekreegen. Is dat niet elendig? Sedert dien tyd kryg ik zo veel toevloed van arme menschen, dat ik ze onmogelyk allen helpen kan. De één heeft geen brood, de ander geen rok, de derde geen bed, de vierde heeft van alles gebrek. Een party Vrouwtjes komen my voor anderen vraagen, en schynen haar best te doen, om overal te verneemen, of 'er ook armoede geleeden wordt, en zich by my te adresseeren om onderstand. Ik kryg thans ook veel aanzoek om te leenen. ‘Ei Myn Heer, leen my eens ƒ50: voor drie weeken. - Als je me eens 100 Daalders voor twee maanden wilde leenen, je zoudt me uit een groote verlegenheid helpen,’ enz. dat is schier dagelyks werk. Ik heb tot nog toe zelden iemant ge-

weigerd, uit vreeze dat men my een kwaaden naam zou geeven en voor gierig verslyten. Maar wie kan al dat geeven en leenen uithouden? Het leenen is nog het ergst: want de luiden houden hun woord niet met het weêrom te geeven. 't Is of ze denken: *Hebben is hebben, maar krygen is konst*. Is het niet onbegrypelyk dat men nu zo veel meer van my hebben wil dan te vooren, eer ik dat Lot getrokken had. Wat kan men veel doen met den Intrest van ƒ20000? Of zou ik het Capitaal moeten weggeeven? Wat dan, als dat vervloogen was? 't Is elendig, dat een party menschen, die geen geld gewend zyn, schynen te denken, dat 'er aan eenige duizenden geen doorkomen is. Nu begin ik, Heer Denker! een weinig de boot af te houden. Maar wat is 't gevolg? Men zegt dat ik gierig geworden ben, sedert dat ik het Lot heb getrokken, en dat ik 'er minder af stappen kan, naar maate dat ik meer heb: zo dat ik myn goeden naam begin te verliezen, nu ik meer weg geef dan te vooren. Het menschdom is toch een averegts en ondankbaar Geslapt. Hoe meer goed men de luiden doet, hoe meer ze hebben willen, en hoe onvergenoegder ze zyn. Ik geloof schier dat ik het goed doen geheel den zak geeven zal: want men heeft 'er toch geen eer van. Evenwel wil ik eerst uw raad inneemen. Wat is uw advys, Myn Heer? Ik bid u, antwoord my spoedig. Gy zult 'er mede verpligten

Uw Leezer
P H I L O D O X U S .

Laat myn Correspondent blyven geeven, en dat zo rykelyk als mogelyk is. Dus zal hy nog best, den kwaadspreekeren den mond stoppen konnen. Laat hy vooral ruim geeven aan die Vrouwtjes, die voor anderen komen verzoeken. Dat is praatig volk, 't geen zyne *reputatie* veel goed of kwaad kan doen. Ik geef hem deezen raad, dewyl ik merk, dat hy *Lof* liever heeft dan *Geld*; en ook om dat de armen te veel benadeeld zouden worden, als hy 'er uitscheidde. Anders, of hy het goed doen den zak geeft of niet, het is ten aanzien van Deugd en Godsdienst het zelfde. Al geeft hy nog zo veel, *hy heeft zyn loon weg*.

Heer Denker!

Ik heb uw Vertoog No. 256 met veel genoegen gelezen. Maar my is, by die gelegenheid, eene bedenking te binnen gekomen, die ik wel meer gehad heb, en de vryheid neem van u door deezen medetedeelen. Gy schetst, in dat Vertoog, de Charakters van den Heer DEUN en den Heer HULP, beiden luiden van vermogen, doch beiden gierig en vasthoudend, terwyl de eerste dit gebrek meent te vergoeden, door by anderen wat op te haalen voor de behoeftigen, en de laatste, door diensten te bewyzen die hem geen geld kosten. Ik heb hier niets tegen, en geloof zeer wel dat 'er zulke menschen gevonden worden. Doch zouden wy niet somtyds, ja dikwils, te groote gedagten hebben van het vermogen der genen, die wy van vasthoudendheid beschuldigen? 't Blykt immers, menigmaalen, dat de luiden op ver na zo ryk niet zyn, als men ze geschat had. 't Gene ze by Erfenis verkreegen hebben is, niet zelden, merkelyk minder dan men waant. Hunne winsten zyn, veeltyds, geringer; hunne verliezen, door tegenspoed in den Handel en door Bankroeten, grooter dan iemant zig ooit verbeeld had. Zouden wy ons dan niet wel eens, uit een onbedagten yver tegen de Liefdeloosheid, aan Liefdeloosheid schuldig maaken, en onze Medemenschen ten onregte van Gierigheid verdenken? Men gaat, gemeenlyk, in het schatten der bezittingen van zyne Medeburgeren zeer los te werk, veelal enkel op hooren zeggen. Zeer ligt kan men zig, dierhalve, hier in bedriegen, en menschen van een liefderyke geestgesteltenis, die naar hun vermogen weldaadig zyn, groffelyk verongelyken door hen voor Gierigaarts aan te zien.

Liefddaadige Menschen krygen ook, somtyds, den naam van vasthoudend, door de onbescheidenheid van deezen of genen, aan wien zy niet goedvinden te geeven, of zo veel te geeven als zulkeen wel hebben wilde. Ik ben zelf in dat geval, Myn Heer! Een assurante oude Meid, die lang by myne Ouders gewoond heeft, valt my dikwils lastig om een aalmoes, niet voor haar zelve (zy kan 't wel stellen) maar voor anderen. Ik heb 'er niet tegen, dat ze my voor behoeftigen aanspreekt:

doch haare onbescheidenheid en stoutheid mishaagen my zeer, en veroorzaaken dat ik haar meer afwys dan ik anders doen zou. Ook merk ik, dat ze wat eenzydig is, en haare kennisjes en bloedvrienden, voor anderen, als regte voorwerpen van Barmhertigheid wil doen doorgaan. Dat onbeschaamde Schepzel, ondertusschen, ontziet zig niet my agter myn rug te bekladden, en voor een gierig mensch uittemaaken, om dat ik haar wel eens weiger te geeven, of niet zo diep in de beurs tast, als 't haar behaagt te gelooven dat ik doen moest. Ja ze had onlangs de stoutheid van my in myn, aangezigt te zeggen, ‘Ik zie wel, Geld stopt geen Gierigheid;’ het oog hebbende op eene Erfenis, my onlangs te beurt gevallen, om dat ik niet goed vond iets te geeven op haar verzoek, dat zy, op eene vry inpertinente wyze, my voorstelde. Wat dunkt u van zulk eene behandeling, Heer Denker? Ben ik verpligt my van zulk een Vrouwmensch de wet te laaten stellen? Staat het niet aan my myne Milddaadigheid naar myn eigen goedvinden te regelen? Wan weet zy hoe veel goeds ik doe in 't geheim, naar de les van onzen Zaligmaaker, *als gy aalmoessen doet, zo laat uwe slinkerhand niet weeten wat uwe regte doet!* Ik oordeel dat ik haar, noch iemant buiten God, en zynen Zoon, onzer aller Regter, hier van rekenschap verschuldigd ben.

Het blykt dan, dat wy voorzigtig moeten wezen in anderen van vrekheid en vasthoudendheid te verdenken, terwyl wy voor ons zelven wel moeten toezien, dat wy zulk een slegt Charakter ons niet eigen maaken. Begrypt gy het stuk ook zo, waar aan ik niet twyfelen kan; ik geef u vryheid om deezen brief in 't licht te geeven. Ik ben

Uw gehoorz. Dienaar

SINCERUS.

Ik dank den Heer SINCERUS voor zyne nuttige bedenkingen, die met myne aanmerkingen in No. 256 niet stryden, alzo hy erkent dat 'er zulke menschen, als ik daar beschreeven heb, gevonden worden.

Wat die vrypostige Meid betreft; ik oordeel haar gedrag zeer onbetaamelyk, en myn Correspondent is ze-

kerlyk niet verpligt zig in zyne Liefddaadigheid door haar de wet te laaten stellen. Maar, in zo verre de persoonen, voor welken zy wat verzoekt, regte voorwerpen zyner Mildheid zyn, behoort hy, agt ik, zig daarvan, niet geheellyk te onttrekken. Die barmhertig zal wezen gelyk onze Hemelsche Vader barmhertig is, moet, gelyk hy, goedertieren zyn, ook over de ondankbaaren en boozen; veel meer dan over de onbescheidenen, en nog veel meer over hen, die slegts een onbescheiden Voorspraak hebben.

Denker!

Wie heeft u toch aangesteld tot Vitter Generaal? Op alles hebt gy wat te zeggen, en ik geloof niet dat 'er iemant leeft, die van uwe bedilzieke pen gespaard wordt. Ik weet wel dat gy my op 't oog hebt met den Heer DEUN, No. 256: maar ik meen me aan uw geschryf niet te stooren. Ik zit 'er warm in, vertelt gy. Hoe weet gy dat, Vriend? Ik geloof niet dat gy ooit in myn boeken gezien hebt. En, genomen, het was waar, wat legt u dat in den weg? of ben je nydig om dat je 'er zelf zo warmpjes niet in zit? Dat zel je nog al niet eens willen weeten: want gy antwoordt op den brief van dien Boekwurm, ‘of ik het breed heb of niet, is niet noodig te melden:’ maar 't is genoeg bekend dat Denkers, Philosoophen, en diergelyk volk, niet veel in de mars hebben; en daarom praaten zulke kaale vrienden doorgaans met kleinagting van het geld; toch de aap komt wel eens uit de mouw, gelyk laatst met u in het slot van No. 255, daar gy gaarne Erfgenaam van een ryk Heer wilde wezen. Nu gesteld eens, het was zo dat ik 'er warm in zit, wat zou daar uit volgen? Dat ik myn geld weg moest geeven, niet waar? En waarom zou ik hier zo gereed toe wezen, daar het my zo veel moeite en arbeid gekost heeft? want ik schaam my niet te bekennen dat ik met niets begonnen ben. Om de behoeftens van uwen naasten te vervullen, zult gy zegden. Goed. Daar toe contribuëer ik ook zoveel als ik noodig oordeel. Maar het meeste haal ik by anderen op, gelyk gy wel zegt; en wat hebt gy daar op te bedillen? Is 't niet genoeg als de Armen bezorgd

worden? En doe ik niet het myne hier toe, als ik tyd en moeite besteed, om overal wat optehaalen, en dat aan de behoeftigen uit te deelen? Help ik niet, op die manier, myn ryke Vrienden in den Hemel, zo wel als my zelf, door hun aanleiding te geeven om goed te doen? Daar hebt gy, wil ik wedden, niet eens om gedagt. Gy wilt DE DENKER heeten, en gy *denkt* niet aan 't geen gy noodzaaklyk *denken* moest. Zo gaat het; die den naam heeft van vroeg opstaan, mag wel lang slaapen. Hoor Vriend! om kort te gaan, gy moet u niet inbeelden dat ik my myn geld uit myn zak zal laaten praaten of schryven. Ik ken 'er de waarde van, veel beter, geloof ik, dan gy. Als die ryke Weduwnaar u Erfgenaam maakt, kont gy met uw geld leeven zo gy wilt. Gelieft gy het dan te verspillen; gelieft gy 't op éénen bof aan de Armen te geeven, of wat langzaamer 'er u van te ontdoen; ik mag 't wel lyden. Ik begeer de vryheid te hebben om het myne zuinigjes te bewaaren, en laaten 't u aanzien. Ik teken my, gelyk gy my hebt gelieven te noemen,

Uw Dienaar
DEUN.

Aan den Vriend DEUN, zie ik, is geen zalf te stryken.

Myn Heer Denker!

Gy hebt onlangs beweerd dat Heeren, die kisten met geld hebben staan, en egter weigeren een nyver, bekwaam en braaf mensch, die geld noodig heeft, wat op Intrest te geeven, geen waare Liefde hebben tot hunne Naasten, zelfs al geeven zy rykelyk Aalmoesen. Die Sententie kan ik niet vergeeten. Ik heb veel geld, en doorgaans vry wat leeg leggen, maar ben 'er altyd tegen geweest om iets *a deposito* te geeven, of 't moesten luiden wezen als de Bank; en ik heb nooit anders gedagt of dat was zeer wel gedaan. Ondertusschen ben ik altyd mild geweest in aan de Armen te geeven. Maar nu zoekt gy uwe Leezers te beduiden dat dit niet genoeg is. Een nieuwe Leer voor my, en een harde Leer ook! Ik heb 'er één ding tegen. Ik ben

net op myn Boeken (dat is te zeggen op myn Journaal en Grootboek; met gedrukte Boeken heb ik niet veel op; *de Denker* en *de Postry der* konnen 't my genoeg doen) en heb veel plaizier in die dikwils te doorbladeren en over myne Effecten de Revue te doen. Geef ik iemant geld *a deposito*, die moet een Rekening in myn Grootboek hebben; en gaat hy dan eens bankroet, dat maakt daar zo een lelyk gat; en 't staat my zeer tegen zulks afteschryven aan Winst en Verlies. En zelfs, al blyft de Man *in bonis*, als ik maar niet vast weet dat hy suffisant is, ben ik verlegen hoe ik zulk een post op myn Balans moet brengen. (Ik hoop dat gy die termen verstaat, Myn Heer! gy hebt misschien geen verstand van boekhouden.) Hierom geef ik liever rykelyk weg, dan dat ik, door zulk leenen, dubieuse Schulden op myn Boek kryg: want van Aalmoesen boek ik niets, en of myn Huishouding een duizend Guldens of twee meer of minder in een jaar kost, kan my niet verschillen. Daar valt my nog iets in, dat ik 'er tegen heb; dat zal misschien beter by u klemmen. Waarom moeten Schoenmaakers en Keurslyfmaakers jongens, en diergelyke knaapen, juist *Seigneurs* in de weereld worden? Waarom moeten Knegts en Boekhouders van Kooplieden juist zelven Negotianten worden? Elk wil zyn staat verbeteren; elk wil een Heer wezen. En, niets hebbende, moet men dan geld gaan opneemen. Gelukt het, men wordt een Lord, komt voor den dag als de grootste Koopman, en is niet zelden onverdraagelyk trots. Mislukt het, men verhuist met de Noorder-zon, en laat zyn Crediteuren 't nakyken. In ernst, Myn Heer! dit ziet men immers dikwils gebeuren. Wettigt dit myn gedrag niet? Die zelf Capitaal heeft, behoeft geen geld op Intrest; die het niet heeft, moet geen Negotie doen, maar werken voor de kost. Dit is, dunkt my, een ronde o. Wat kont gy hier tegen inbrengen? Dat zal my benieuwen. Ik ben met agting,

Myn Heer!

Uw ootm. Dienaar
JAN GELDZAK.

De Zetregel van den Heer GELDZAK gaat niet door. Veele menschen hebben wel eenig Capitaal, maar niet genoeg om hunne zaaken behoorlyk voorttezetten. Deezen hebben, dierhalve, Geld op Intrest noodig. Dat zy, die geen Capitaal hebben, geen Negotie moeten doen, maar werken voor de kost, is ook veel te onbepaald gesteld. Daar zyn 'er, wier gesteltenis geen ligchaamlyken arbeid gedoogt, en die tot Schryfwerk, en anderen arbeid van den geest, ook de regte geschiktheid niet hebben. Daar zyn 'er, aan welken zig eene gunstige gelegenheid aanbiedt, om met een Winkel of eenigen anderen Handel de kost te winnen, indien ze eenige penningen op Renten bekomen konnen; en die zeer wel doen met zig daar van te bedienen. Ik erken het; Zoons van Ambagtsluiden hebben, dikwils, te veel *Ambitie*, en willen, niet zelden, te hoog vliegen; de zugt om een *Seigneur* in de weereld te worden bragt veelen, dien 't aan goede gelegenheid, of aan bekwaamheid, of aan braafheid mangelde, ten verderve; veelen hebben het geld van anderen op eene onverantwoordlyke wys gewaagd, om schielyk ryk te worden, en, dat mislukkende, schandelyk bankroet gespeeld. Dit alles stem ik gaarne toe. Maar hier uit volgt niets ten nadeele van bekwaame, eerlyke, naarstige, en zuinige menschen, van welken ik alleen gesprooken heb. Is het niet *nobel* de zulken voort te helpen? Kan men 't in iemant mispryzen, dat hy zynen staat, door eerlyke middelen, zoeke te verbeteren? Heeft myn Correspondent dat ook niet altyd gepoogd te doen, schoon hy, reeds overvloed hebbende, daar toe minder reden had? Of denkt deeze Heer dat hy en die nevens hem een *Geldzak* in hun wapen voeren, alleen regt hebben tot de goederen deezer Aarde, en dat het anderen niet vry staat ook hun best te doen om 'er wat van te krygen?

Wat het Grootboek betreft; indien de Heer GELDZAK zig gelieft te bevlytigen, om zyne schatten op allerhande wyzen tot heil zyner Medemenschen te doen strekken, zal hy wel dra meer vermaak vinden in de *Revue* te doen over de Persoonen en Huisgezinnen die hunnen welvaart aan hem verschuldigd zyn, dan in de *Revue* te doen over zyne Effecten. En als 't zo ver is, zal het zig met de Rekeningen in 't Grootboek wel schikken.

C.

De Denker.
N°. 266.
Den 1 February 1768.

[Brief, waarin een zekere Filosoof zyn Leerstelzel, dat wy Marionnetten zyn, Philosophicè bewyst, en Philosophico-Theologicè zoekt staande te houden; Vervolg van No. 227 en No. 243.]

- - Non est mentiri meum.

TERENTIUS.

My is ter ooren gekomen, dat 'er in ééne der Hollandsche Steden vry wat gerugts gemaakt is over No. 263, en dat men elkanderen daar vertelt, dat 'er zekere byzondere Lieden door bedoeld en lelyk ten toon gesteld worden. Zelfs heb ik berigt, van goeder hand, dat 'er ten aanzien van een, door eenige particulariteiten duidelyk gekarakterizeerd, Gezelschap, onwaarheden in worden gemeld, en dat 'er op die vrolyke WINTERPARTY, naar een naby gelegen Dorp, niets wezenlyk kwaads bedreeven is; dat niemand zig daar, ten opzigte van de Vrouw van een ander, onbehoorlyk heeft gedraagen; en dat men niet in den maaneschyn, veel min met een goeden roes, al zingende naar huis gereeden is, maar voor den avond reeds in de stad was. Ook verneem ik, dat het plaatsen van de Letters in 't Billiet van een KONINGS MAALTYD, ongenoegen heeft gegeeven, om dat 'er, gelyk men my berigt, de Naamen van byzondere Persoonen te duidelyk door aangeweezen worden. Ik verklaar hier omtrent geheel onkundig geweest te zyn. De Brief, getekend P.v.D. is my toegezonden, en ik heb dien uitgegeeven zoo als ik hem ontvangen heb. Indien het oogmerk van den Briefschryver geweest zy, byzondere Persoonen ten toon te stellen, 't myne is het zekerlyk niet geweest,

veel minder eenige onwaarheid ten nadeele van iemand myner medemenschen te verbreiden, waar van ik een diepen af keer heb. Ik ben zeer te onvrede, dat men my, door het toezenden van zodanige Brieven, in moeijelykheden brengt, en misbruik maakt van het vertrouwen, dat ik stel in hun die my met hunne Korrespondentie gelieven te vereeren. 't Zal myne Omzigtigheid in 't gevolg doen toeneemen. Ondertusschen verzoek ik op 't allerernstigst, dat myne Korrespondenten zich zorgvuldig gelieven te wagten van alle zodanige berigten en aanmerkingen, die my, tegen myn oogmerk, kunnen doen voorkomen, als een Schryver, die iets anders bedoelt dan zyne Landsgenooten nuttig te vermaaken en langs dien weg te verbeteren. Met dat oogmerk gaf ik dien Brief, over de Vermaaken van den Winter, eene plaats in myn Werk, en met dat inzigt wordt de volgende mynen Leezeren ter ernstige overdenking heden aangebooden. De Filosoof, over wiens misselyke Sentimenten ik mynen Leezeren reeds twee brieven van dezelfde hand, als deeze, heb mede gedeeld,(*) zou ik gerust, met Naam en Toenaam, noemen, (hoe zeer ik 'er anderzins tegen ben byzondere Persoonen te streepen,) liet ik zulks niet na, uit agting voor zyne braave Vrouw, en degelyke Familie, om dat ik van gedagten ben, dat de Vyanden van den geopenbaarden Godsdienst, voor hoedanig een' de Neef van mynen Korrespondent moet gehouden worden, daar voor by de waereld behooren bekend te staan, op dat zy, onder den dekmantel van Voorstanders der Openbaaring te zyn, geene gelegenheid mogen hebben, dezelve op eene listige en kwaadaartige wyze te ondermynen, en 't Ongeloof, waar voor zy niet openlyk durven uitkoomen, heimelyk te styven. De Leezer oordeele zelf, of men onzen Filosoof, hoe braaf en onberispelyk zyn gedrag anderzins ook zyn moge, niet voor zoodanigen Vyand van den Godsdienst, en dus voor een' der snoodste *Huichelaaren*, die ooit den aardbodem betreeden hebben, hebbe aan te zien, uit het volgende Gesprek; my voor eenen geruimen tyd toegezonden, om hetzelve, gelyk de twee voorigen, in

(*) No. 227 en No. 243.

myn Weekelyksch Papier te plaatsen. De Brief, waar in hetzelve begreepen is, was van deezen inhoud.

Heer Denker!

Het Gesprek met myn' Neef, den Filosoof, over zyne zoogenaamde MARIONNETTEN, waarvan ik, in mynen laatsten, melding maakte, was agter gebleeven, indien ik niet in 't zekere onderregt ware, dat verscheiden' van uwe Leezeren, die nevens u en my zyne stellingen verfoeijen, naar hetzelve sterk verlangen, om dat het, huns inziens, mogelyk zou kunnen dienen, om zulken, die eenigermaate door zyne Filosofie vergiftigd zyn, te geneezen, en anderen voor derzelver besmetting te beveiligen.

Nadat ik, zonder hem te stooren, zyne koddige vertelling, over het uitdeelen der Rollen in de andere waereld, had uitgehoord, bemerkte ik, tot myn leedweezen, dat hy zeer misselyke gedagten van den geopenbaarden Godsdienst, indien hy denzelven in 't geheel niet verwierp, noodzaakelyk moest hebben. In deeze gedagte werd ik versterkt, door het volgende antwoord, het welk hy my gaf, op myne vraagen. ‘Moet ik uw Raisonnement, myn Heer! in ernst opvatten, of moet ik hetzelve houden voor een' *Lusus ingenii*, eene speeling van 't vernuft, om te verneemen, of ik in staat ben de eerste en onbetwistbaare beginzels van Waarheid en Deugd tegen u te verdedigen en staande te houden, en my, indien ik zulks niet doen kan, eens lustig uittelagchen?’ ‘Neen, Myn Vriend! onder dat soort van Marionnetten behoor ik niet. 't Geen ik zeg, meen ik in goeden ernst. Wy zyn Machinaale en geenszins Vrye Werkers. Dit is *Philosophice* strikt waaragtig, en kan *Philosophico-Theologicè* goed gemaakt worden. - Als Filosoof redeneer of bewys ik myne stelling, op deeze wyze. Men moet dit ons Marionnettengestel niet in *abstracto*, op zich zelf, maar alle Marionnetten van deeze en alle andere Waerelden in *Concreto*, in eene massa by elkanderen genoomen, beschouwen. Hier uit moet volgen, dat 'er juist zoo veel Marionnetten, die zich met Liegen, Bedriegen, Steelen, Rooven, Moorden en soortge-

lyke Grappen ophouden, op deeze waereld moeten zyn, als 'er gevonden worden. Wat doet anders die Ruigte of dat Vee op het Toneel? Geen ééne Moord, geen ééne Doodslag, geene Poetsen, hoe genaamd, worden 'er aangeregt, of zy behooren tot de fraaiheid der Machine, en geschieden *Harmoniae praestabilitae gratia*. Waarom gebeuren zy anders? Deeze is eene *Genoegzaame Reden*; en daar kunnen geene andere mogelyke voldoende redenen van gegeven worden. All' het geene ons niet fraai in de menschen op deeze Planeet voorkomt, en ook inderdaad misstaat, is nodig om alle mogelyke wanorde in 't Ryk der Geesten of in dat der andere waereld voortekomen. Alle wanorde, die men hier bespeurt, welke het dom gemeen, en, leider! zelfs sommigen van myne Medebroederen, die 't stuk niet wel hebben doorgedagt, met den oneigenlyken naam van *zedelyk kwaad*, dat 'er volgens myne Filosofie niet zyn kan, bestempelen, is, gelyk sommige valsche toonen in de Muziek, Harmoniae gratia, volstrekt noodzaakelyk, om alle mogelyke fraaiheid aan het geheele Konststuk te geeven. Anders zou deeze Waereld *Beter* kunnen zyn en het geheele Kunststuk volmaakter, 't welk onmogelyk is. Het kan,' ging hy voort,' gevolglyk ligt gebeuren, gelyk, Harmoniae gratia, dikwyls op deeze waereld gebeurt, dat de ééne of andere Schoft eene zeer fraaie Rol zal speelen, en één der eerste Acteurs zyn, in de andere waereld, en dat integendeel de fraaiste gefabriceerde Marionnetten, of de allerdeugdzaamste menschen, zoo als het Gemeen ze somtyds noemt, zich met eene der allerslegtste Rollen zullen moeten laaten vergenoegen. Het gebeurt immers vaak op deze waereld, dat de beste Speelers het droevig slegt hebben. Waarom zou zulks in de andere waereld ook geene plaats kunnen hebben? Ik kan niet begrypen hoe een Filosoof, die myn Leerstelzel is toegedaan, zwaarigheid kan maaken, dit gevolg te erkennen. Indien alles, en dit staat by my vast, van eene verborgene schikking in de andere waereld zal afhangen; wat doet het dan ter zaake, welk eene Rol de Marionnetten hier gespeeld hebben? 't Is onbegrypelyk, dat een Filosoof, van

myn gevoelen, zoo verschrikkelyk dom kan zyn, om niet te zien, dat wy dit gevolg moeten toestaan. Als ik de waarheid zal zeggen, het zyn regte haspelaars, die dit gevolg weigeren te erkennen; halsen, die een allerbelagchelykst figuur maaken. Trouwens ik beschuldig niemand. Elk moet de Rol speelen die hem is opgelegd, volgens de vastgestelde wetten van 't Toneel. En, gelyk wy ons volgens dezelven hier noodzaakelyk moeten beweegen, zoo zal ons figuur, dat wy in de andere waereld slaan zullen, ook niet afhangen van ons, maar van de schikkingen, voor het saamenstellen van dit ons Marionnettengestel reeds beraamd en vastgesteld. Daar is geene verandering in te maaken. Het doet niets ter zaake, welk eene Rol wy hier speelen, met opzigt op ons lot in de andere waereld. Dit moeten wy staande houden, of ons geheel saamenstelzel legt in duigen.' Hier weidde hy uit, om die Filosoofen, die dit gevolg niet willen erkennen, en voor 't overige zyn gevoelen zyn toegedaan, in een allerbespottelykst licht te plaatsen, zonder iets meer, ter zaake dienende, te zeggen, dan 't geen hy reeds twintig maalen herhaald had. Dewyl ik tegen dit zyn Raisonnement reeds by verscheiden' gelegenheden myne tegenbedenkingen had gemaakt, (zoo als Gy uit myne voorige Brieven weet,) lustte het my niet hier over weder met hem te twisten. Ik verlangde hoe hy zyne stellingen uit de Openbaaring zou zoeken goed te maaken. Dit deedt hy op deeze erbarmlyke, belagchelyke en den Godsdienst hoonende wyze.

'Als Theologant,' dus ving hy aan, 'bewys ik myn Leerstelzel aldus. Gy weet, Myn Heer! daar zyn verscheiden' Leerstukken, die van zeer veele Kristenen gehandhaafd en openlyk geleerd worden, welken met de gezonde Filosofie onmogelyk zyn overeentebrengen.' Hier op bragt hy eenige voorbeelden by, die ik, om niet al te breedvoerig te zyn, niet zal noemen, en ging op deeze belagchelyke wyze voort. 'In navolging van deeze Godgeleerden, die noodzaakelyk moeten stellen, dat eene en dezelfde zaak *Theologice* waar, en te gelyk *Philosophice* valsch kan zyn, bedien ik my van deezen gulden en alles af-

doenden regel, om myne Filosofie tegen de Knibbelaaryen der voorstanderen van de Openbaaring te verdedigen, daar ik anderzins volstrekt mede zou verlegen zyn. Deugt die regel niet, dan deugt, (ik ys terwyl ik dit schryf,) de Openbaaring ook niet. Myne Filosofie is goed. Tegen dezelve kan, uit de Reden, niets met grond, ingebragt worden. Ik leer, gelyk gy weet, dat wy bloote Machines zyn, die door noodzaakelyke oorzaaken van buiten, gelyk Poppen in 't Marionnettenspel in beweeging gebragt en gehouden worden, tot dat wy van 't Toneel worden afgebonsd, of versleeten zyn, zonder dat wy zelven iets meer verrigten, dan de raderen in een Uurwerk; en dat 'er uit dien hoofde niets bespottelyker kan worden uitgedagt, dan de menschen iets te gebieden, te raaden, te vermaanen, of wetten voorteschryven. Dit doen de H. Schryvers, op duizend plaatsen. Hier zit ik derhalven met myne Filosofie deerlyk aan den grond, indien gemelde regel niet doorgaat. - Ik leer vervolgens, 't geen allen, die myn Leerstelzel zyn toegedaan, met my moeten staande houden, willen zy zich zelven niet lynregt tegenspreeken; ik leer, dat wy geene vrye werkers zyn, of meester van onze eigene daaden, om dat het dollemans werk zou zyn aan Marionnetten zulk een vermogen toeteschryven. Niets nu is onbewistbaarder, dan dat in de Schrifuur *goed* en *kwaad* aan de menschen wordt voorgesteld, en hun belast wordt het goede te verkiezen, en het kwaade te vlieden, het welk niet zoude geschied zyn, indien de H. Schryvers niet van meening waren geweest, dat de Marionnetten meester zyn van hunne eigene bedryven, en het vermogen bezitten, om het goede ongedwongen optevolgen en het kwaade vrywillig te vermyden. Hier is derhalve, zonder behulp van gemelden regel, wederom geen kans, myne Filosofie goed te maaken. - Ik leer wyders, 't welk insgelyks uit myne aangenoomen' stelling, noodzaakelyk, moet volgen, dat *Deugd* en *Ondeugd*, met opzigt op ons menschen, bloote klanken en figuuren van de Rhetorica zyn, die geene eigenlyke betekenis hebben, om dat Deugd en Ondeugd Vryheid vooronderstellen, daar

myne Marionnetten van versteeken zyn. De H. Schryvers praaten over al van Marionnetten, als weezens, van welken het eene, om zyne Deugd en goede hoedanigheden, meer Lof en Agting dan het andere verdient. Zonder derhalven myne Filosofie door gemelden regel met de Openbaring te vereenigen, is zy volstrekt met dezelve onbestaanbaar. - Ik leer eindelyk, om geene meer byzonderheden te noemen, dewyl de overigen u genoegzaam bekend zyn, en een ieder, die myn Leerstelzel begrypt, aanstonds in 't oog moeten loopen, ik leer, dat het malle praat is, van Belooningen en Straffen te spreeken. Daar zyn Marionnetten geene geschikte voorwerpen toe. Dan zouden zy meester moeten zyn van hunne eigene bedryven, goed en kwaad, en deugd en ondeugd kunnen verrigten, enz. De Schriftuur egter leert met ronde woorden, dat in de andere waereld de Rollen niet zullen uitgedeeld worden volgens eene verborgene schikking, (lynregt strydig met myn Systema,) maar naar dat de Marionnetten hier veele of weinige grappen en poetsen hebben aangeregt, dit heeft my altoos geweldig gestooten. Als men derhalve in deezen wederom zyn toevlugt tot gegemelden regel niet mag neemen, dan begrypt de lompste kinkel, dat myne Filosofie, al bezat ik de wysheid van Salomon, met de Leer der Openbaaring by mogelykheid niet is saamen te knoopen. Kortuit, deugt deeze regel niet, dan deugt de Openbaaring ook niet. Ik leer eene Filosofie, dit moet ik erkennen, die op geene andere mogelyke wyze, wat sommigen ook mogen onderneemen, met het gevoelen der H. Schryveren is te vereenigen.'

Ik bemerkte duidelyk, by welk soort van luiden deeze vriend t'huis hoort. Ik gaf hem myne gedagten in vry ernstige woorden te kennen. Hy meesmuilde, haalde de schouders op, en na eene korte poos gezweegen te hebben, voegde hy my op eenen lugtigen trant te gemoet. 'Praaten geldt niet. Bewyzen is de boodschap. De voet by 't stuk. Gy weet zoo wel als ik, hoe verscheiden' Mannen van verstand en geleerdheid over dat Boek denken. De Schryvers van hetzelve zyn immers Menschen, en, om de waar-

heid te zeggen, onnozele Halzen geweest, die geene Filosofie verstonden, en daarom is 't geen wonder, dat zy zich somtyds figuurlyk hebben uitgedrukt, en dingen geleerd, die met het gezond verstand niet zyn overeen te brengen. Ik heb my nooit ergens meer over verwonderd, dan dat luiden van myn Systema, in goeden ernst ooit hebben durven onderneemen, myn Leerstelzel, dat wy geene vrye werkers zyn, uit dat Boek te bewyzen. Deszelfs Schryvers waren te onnozel, om zoo verheven en juist te denken, dat ons Lot nergens anders, dan van een vastgestelde verborgene schikking, reeds voor de maaking der geheele Machine beraamd, afhangt en in eeuwigheid zal afhangen. Dan zouden zy zoo veel papier niet beklad hebben.' Ik brak dit voor my lastig gesprek af met te zeggen, dat ik thans geen lust had om over dit stuk met hem te spreeken, dat ik zulks by eene andere gelegenheid gaarne wilde doen. Hy antwoordde, dat hy zich niet zou onttrekken; doch dat hy liefst over dit punt wilde spreeken, als wy met ons beiden waren. Zyne Vrouw, en nog eenigen van de Familie waren 'er by. De vriend is D.... n, en staat by de waereld voor een vroom en ieverig Kristen te Boek.

Zie daar het lang verlangd gesprek met myn' Neef. Mogelyk schryf ik u in 't vervolg, van welken uitslag onze onderhandeling, die wy onder vier oogen staan te houden, geweest is.

Ik ben ondertusschen enz.

CMZ.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *F. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 267.
Den 8 February 1768.

[Ontmoetingen van een' jong Heer by de Voogden eener jonge Juffer, die door hem ten Huwelyk wordt verzogt.]

Tanto Vir quisque melior, quo
pecuniosior habetur.

MAMERT.

Myn Heer Denker!

Ik ben een jong Heer, die my, tegen de gewoonte der meeste Amsteldamsche jonge Heeren, op iets meer dan op de Negotie, en op *Ombre* en *Cadrielje* te speelen heb toegelegd. Ik ben, van myn vroege jeugd af aan, een liefhebber geweest om mynen geest meer te versieren dan myn ligchaam. Ook heb ik my altoos bevlytigd, om mynen Godsdienst in den grond te kennen, en te leeren wat een Christen betaamd te dóen, niet wat hy gewoon is te beleiden; gelyk 'er, helaas! maar al te veel zyn, die veel met hun Geloof op hebben, en als het 'er op aan komt, deugnieten en domöoren zyn. Ik heb ook een goede broodwinning, en op myn humeur valt niets te zeggen: zou men met zo veele goede hoedanigheden niet mogen denken, Myn Heer, om naar eene juffer van fatsoen en vermogen uit te gaan? My dunkt ik hoor u Ja zeggen; maar, helaas! het is heden in ons vaderland anders geschapen; 'er wordt meer dan goede hoedanigheden verëischt om een Vrouw te krygen: geld, Myn Heer, geld moet 'er wezen, of men raakt niet klaar. Ik zal, om u te overtuigen, hoe slegt een Jongman zonder geld te land komt, al heeft hy duizend goede hoedanigheden, u myne onlangs mislukte vryëry omstandig verhaalen. Mogelyk zal deeze Brief, zo gy genegen zyt, om denzelven uit te geeven, eenigen onzer Landgenooten tot betere gedachten brengen in het uithuwelyken hunner onder hun voogdy staande kinderen, dan 'er tegenwoordig by veelen heerschen. Gelieft

gy uwe gedachten over de schaadelyheid van in het uittrouwen der kinderen meer naer geld dan naer goede zeden te zien, hier by te voegen, het zal my aangenaam zyn.

Ik heb geen geld; maar 't geval, willende, zo het schynt, door dagelyksche gebeurtenissen de menschen overtuigen dat niet altyd de ryken op de ryken verlieven, heeft my in kennis gebragt met zeker aller beminnelykst voorwerp, 't welk, buiten de verrukkelykste natuurlyke bevalligheden, een aanzienlyk kapitaal bezit. Ik ben gelukkig genoeg geweest om haar te behaagen, en na dat wy elkander over en weder duidelyke blyken eener ongeveinsde liefde, op eene betamelyke wyze, hebben gegeeven, zyn wy over een gekomen ons voorgenomen huwelyk van haare voogden, (want, haar vader en moeder overleden zynde, leeft zy onder voogden,) te verzoeken. Ik begaf my alleen, zonder van myne minnaresse verzeld te wezen, by den eersten haarer voogden, aan wien ik eenige kennis had; hy ontfing my vriendelyk; eindelyk, na de gewoone beleefdheden afgelegd te hebben, openbaarde ik hem de reden van myn bezoek. Naauwlyks hadt hy dezelve verstaan, of hy begon zich een *air de maitre* te geeven, behandelende my even als of ik by eenen Souverainen Regter om vergiffenis eener misdaad, of by een magistraats persoon om een amptje kwam solliciteeren; waarlyk, Myn Heer, ik geloof dat de kundigste oorsprongkelyke Schryver, als de nood hem drong om een turfmand of bierboom te vraagen, naauwlyks zulk eene verachtelyke behandeling zou te wachten hebben, 't en ware hy zich aan het hoofd van eene Staatkundige Cabaal bevond. Eindelyk antwoord de hy my, ‘Myn Heer! ik had dat bezoek niet verwacht; Uw voorslag verwondert my; ik weet niet wie u zo stout maakt my over zulke zaaken aan te spreken; gy moet u by den Heer T. vervoegen, die is ouder voogd... ik heb liever dat gy my nooit weder van uw voornemen spreekt’. Hier mede mogt ik my vertroosten, en vertrok, na veele diepe buigingen gemaakt te hebben, om toch onzen Heer Voogd geene redenen van ongenoegen te geeven. Ik kwam zeer droefgeestig te huis, en, door ongeduld, dat de droefgeestigheid veeläl verzeld, aangezet, openbaarde ik myn geheim en het

geene my by den Voogd myner minnaresse ontmoet was aan eenen vertrouwden vriend. Deeze, myn verhaal gehoord hebbende, en my moedeloos ziende, om myne vryëry te vervolgen, zeide, dat ik ongelyk had, en dat de Voogd my hadt behandeld overéénkomstig zyn Caracter. ‘Gy moet den moed niet laaten zakken, jongetje lief! vervolgde hy. De Voogden van ryke meisjes zyn altoos wat spytig, en een Voogd is altoos een vyand van de vryërs. Het is zo wat te zeggen Voogd te zyn! Die Heeren denken weinig, als zy een jongman voor haar zien die op hun pupil verliefd is, dat zy ook eens verliefd geweest zyn; trouwens 'er zyn somtyds Voogden, die nooit gevoeld hebben wat liefde is, en alleenlyk een vrouw genegotieerd hebben tegen zekere somme gelds, en dus met hunne vrouwen, op zyn best genomen, in eene gelukzalige onverschilligheid leeven. Dit slag van menschen eischen ook van hunne pupillen, dat zy met hunne mannen even zo zullen leeven; want, geld by hen het hoogste goed zynde, noemen zy geen ander huwelyk goed, dan wanneer het een ryk huwelyk is.’ Ik antwoordde, dat het my hoogst strydig met de gezonde reden en de welleevendheid scheen, dat iemand die door de ouders van een meisje is aangesteld, om voor opvoeding en vermogen te zorgen, zich het recht aanmaatigde, om den genen die inclinatie voor dat meisje hadt, op zulk eenen hoogmoedigen trant te behandelen; en dat het de pligt van een braaven Voogd was een vryër te hooren en in overweging te neemen, of de pupil gelukkig met hem wezen kon, en dat anders vindende hem beleefdelyk te weigeren. Ik beklaagde myn ongeval; maar myn vriend lagchte, zeggende, dat hy wel andere onbeleefdheden als ik hadt moeten uitstaan toen hy vryde. ‘Toen ik, zeide hy, naar myne vrouw zaliger verkeerde, (zy stondt ook onder Voogden,) moest ik my ter sluik onder door de kelder in haar huis dringen. Wy beminden elkander zo veel als twee menschen elkander beminnen konden. Eens gebeurde het, dat myn vrysters Voogd in de Munt soupeeren moest; dat myn vryster, als gy denken kunt, deeze gelegenheid niet verzuimde, my, door de meid, die in onze belangen was, kennis van

dat soupé te geeven, behoef ik u niet te bezweeren. Zy hadt wafelen doen bakken, en wy zaten in gloria, toen de duivel, (want wie zou het anders gedaan hebben,) onzen Voogd naar huis voerde, om iets 't geene hy vergeeten hadt, te haalen; wy waaren hem zo weinig verwachtende, dat de meid, zonder eenige precautie, de deur op de eerste klopping opende: waardoor onze knaap gelegenheid hadt, ons te overrompelen, eer de meid ons waarschouwen kon. Stel u zyne verwondering te vooren, toen hy myn vryster met een kleur als een kalkoensche haan, en my in eene verrukking beschouwde, die my eenige oogenblikken de spraak hadt benomen. Hy greep, zonder eenig forma van proces, de tang, en ik, de nederdaaling van den yzeren lepelaar niet willende afwachten, besloot het venster uit te springen, waardoor ik myn been brak, 't welk de oorzaak is, dat ik nog heden mank ga. Myn familie wist, na myne genezing, te bezorgen dat ik permissie kreeg, (dit had zyn reden,) om naar myn vryster te mogen verkeeren, want zy hadt my zo lief als ooit te vooren, schoon ik nu mank ging. Verbeeld u hoe het my smarte, dat ik eer door den Voogd als een huisknecht, dan als een fatsoenlyk man behandeld wierd; ik moest hem naar de oogen kyken, zyn muilen aanreiken, en als het podagra hem incommodeerde, het ondersteeksel toe dienen.' Hy verhaalde my de ongelooflykste laagheden, die hy hadt moeten ondergaan; hy vergeleek zich by Jacob die zo lang om zyn vryster diende, en den Voogd by Laban, en eindelyk drong hy my aan om maar aan te houden, en voor al den anderen Voogd te gaan spreeken. Ik deed zo. Audientie wierdt my niet ontzeid, en gy zult van achteren de reden lichtelyk kunnen nagaan. Ik begaf my aan zyn huis, alwaar ik omtrent een uur in de scherpste koude, in de zykamer, zonder vuur, moest blaauwbekken. Eindelyk liet men my achter op de zaal, alwaar de beide Heeren Voogden vergaderd waren. Ik zag een groote welgemeste romp in een stoffe japonsche rok met groote bloemen, en een muts op het hoofd boven met een lint versierd, in een armstoel, by een groot vuur, zitten; zodanig dat ik by den eersten opslag my verbeeldde de kraamkamer van TROOST in

natura te zien. Ik naderde, en ik verzeker u dat *Gil Blas de Santillane* den Hertog van Lerma, Rodrigo de Calderone, den Bisschop van Grenada, noch den Graaf van Olivares met zo veele eerbiedigheid naderde als ik deeze twee Heeren. Men beäntwoordde my met eene kleine buiging, en beval my, welstaanshalven, te gaan zitten. Waar na de man met de japonsche rok, my toespraak, op eenen meesterlyken trant: ‘Ik heb uit deezen Heer de reden van Uwe komst verstaan. Gy begeert myn halve Nicht, over wie ik Voogd ben. Gy weet dat zy een schoone stuiver geld heeft, en gy moet weeten, dat ik haar aan niemant zal uit trouwen dan aan een man die naar mate van haar vermogen gezegend is. Wat kunt gy haar nalaaten?’ Ik stond verbaasd toen ik deeze ronde verklaaring hoorde, naardien zy myn vonnis in substantie bevatte; ik antwoordde, dat ik, schoon niet van den Hemel met middelen gezegend, zo veele bekwaamheden had dat nooit een vrouw, byzonder als zy eenig vermogen hadt, gebrek kon lyden; dat ik jong en zuinig zynde myn best zou doen om myns vrouws kapitaal zodanig te vermeerderen, dat zy na myne dood geene reden van klaagen zou hebben; dat ik bewyzen kon een huishouden eerlyk en in een burgerlyk fatsoen te kunnen onderhouden, eindelyk deed ik 'er een woordje van myne goede hoedanigheden in, waaröver schielyk, (als zynde nietige beuzelingen voor deeze eerwaardige Heeren,) wierdt heen gepraat, en my toegevoegd: ‘Op zulk eene wyze zou Uwe vrouw, indien gy over een maand stierf, geen duit van U verbeterd zyn; neen, vriend; wy willen Uwe boeken niet eens zien. Onze mening weet gy. De Hemel heeft U onze Nicht niet tot Vrouw beschooren’. enz. Althans ik moest vertrekken, en moet u, Myn Heer, berichten dat, wat ik ook ondernomen hebbe om de jonge juffer weder te zien, alle myne moeite vergeefs was; naardien de Heeren Voogden, bang zynde dat 'er tusschen my en hun pupil een historie in dien smaak als het gemelde wafelmaal van mynen manken vriend mogt voorvallen, haar houden opgeslooten; en zedert verneem ik dat men sterk yvert om haar, die een en twintig jaaren oud is, aan een jalourzen ouden Tonne-

jager van vier en veertig jaaren te koppelen, een knaap die niets in zyn voordeel heeft dan geld.

Ik beken dat dit geval my geduurende een geruimen tyd in diepe verslagenheid heeft gedompeld; doch, eindelyk myne weinige philosophie te hulp roepende, gewen ik my met behulp van dezelve my te getroosten. My evenwel myne laatste ontmoeting te binnen brengende, ben ik van gevoelen dat u, als een algemeene Zedenmeester, myne aanmerkingen des aangaande niet onäangenaem zullen zyn.

Ik kan niet zien op welk een grond iemant, die over eene jonge juffer tot Voogd is aangesteld, dat is, om voor haare middelen, en opvoeding, in één woord, voor haar geluk te zorgen, zich tegen een braaf man zo meesterächtig aanstelt. Ik erken gaarne dat een man, die zich voor het best van Weeskinderen kwyt volgens zyne conscientie, en waarlyk de plaats van eenen verstorven vader of moeder bekleed naar zyn vermogen, in der daad niet hoog genoeg te waardeeren is; maar ik kan niet zien, dat hem dit geregtigheid geeft om een man, die billyk om zyn pupil vraagen mag, te behandelen even als een mostert jongen. In tegendeel, het dunkt my een soort van trotsheid aantetoonen, die de eer van het Voogdyschap niet weinig vermindert; het is als eene verwaande inbeelding op de beweezen weldaaden aan de pupil aan te merken; en ik hou een verweeten weldaad met recht voor eene beleediging; ten minsten stoft nooit een verstandig weezen met woorden of bedryven op deszelfs bedreevene weldaaden. Ik wenschte ook wel eens te weeten, waaröm een Voogd zich tegen een minnaar zo spytig moet betoonen, als sommige menschen staande houden dat hy doen moet. Immers is spytig en trots te zyn in alle omstandigheden onbetaamelyk, en een Voogd kan immers zyn fatsoen en dat zyner pupil wel ophouden, zonder eene belagchelyke houding te toonen, die zo veel te kennen geeft als: ‘Wilt gy uw oogmerk bereiken, dan moet gy my naloopen.’ Is de vryër niet al te verliefd, dan zal hem die trotsheid walgen; is hy smoorlyk verliefd, gelyk men het noemt, dan loopt hy gevaar van zich over de hardheid der Voogden zodanig te bedroeven, dat hy van liefde en wanhoop bedleegerig raakt;

want alle vryërs zyn juist geene Philosoophen. Voorts was ik zeer verwonderd dat de Voogden van myne minnares zo weinig zucht voor hun Pupil betoonden, dat zy zich niet bekommerden om myne hoedanigheden, en of dezelven van dien aart waren, dat hun Nicht met my gelukkig hadt kunnen zyn. Neen, zy vroegen 'er niet eens na; ik had een Lichtmis en Doorbrenger kunnen zyn, indien ik maar geld had gehad, ik zou in de onderhandeling geslaagd hebben. Myns oordeels, was het betaamlyker geweest om te zeggen, myn Heer, of jongen Heer, wy weeten waarom gy hier komt; wy zullen ons naar uwe levenswyze informeeren; indien gy een braaf mensch zyt zult gy geen Vrouw neemen, zonder middelen te weeten om haar te onderhouden, van welke middelen wy, als Voogden, alsdan verpligt zyn u bewys te vraagen. Maar neen, gedrag of broodwinning kwamen hier niet eens in aanmerking. Wyders dunkt het my een buitenspoorige vraag te zyn: *wat kunt gy uw Vrouw nalaaten? wat zal zy van u verbeterd zyn?* Deeze vraag kan by een Rentenier, of een Man, die geen Negotie doet, plaats hebben; maar hoe kan een Koopman ooit weeten, hoe veel gelds hy voor zyn Vrouw zal nalaaten, daar hy, de kundigste, voorzigtigste en yverigste man zynde, immers gedeeltelyk van de fortuin afhangt! Wil men omtrent een vryënd Koopman zo zeker gaan, dan is hy volstrekt ongelukkig, en dan moet niemant zyne Kinderen aan een Koopman besteeden; ja dan raadde ik alle Kooplieden, hunne Zoonen, die zy tot den Koophandel willen opleiden, even zo te handelen, als de Italiaanen hunne Zoonen doen, die zy voor Acteurs op de Opera schikken, 't welk voor de Republiek zeer nadeelige gevolgen zou hebben, hoewel het misschien voor eenige jonge Heertjes, die door hunne fraaie levenswyze van zelven veel raport op de Castraaten krygen, zeer nut zou zyn. Boven dit alles ligt 'er een soort van onbeleefdheid, ja onbeschoftheid, in deeze vraag opgeslooten; want men kan immers een man, in wien men eenige eerlykheid onderstelt, niet, zonder hem te hoonen, vraagen of hy zyne vrouw op den misthoop zal laaten zitten of niet, wanneer hy dit leven verlaat; naardien het de eerste zorg van ider eerlyk man is, om voor zyne naastbestaande nagebleevene te zor-

gen. Men beledigt de geheele Maatschappy, wanneer men een braaf man, die gelegenheid heeft om geld met geld te winnen, en deugd en verstand bezit een ryke vrouw weigert om dat hy geen geld heeft: men stelt een nuttig meubel voor den Staat buiten gelegenheid, om den Koophandel te helpen uitbreiden, 's Lands inkomsten te vermeerderen, en braave Burgers voor den Staat voort te brengen en op te voeden. Waar wilde het heen, indien de natuur, die verliefd te worden niet onderwerpt aan schatten, eens de menschen derwyze veränderde, dat de ryken alleen op de ryken verliefden, en de armen op de armen? Welk eene verbaazende omkeering zou dit te weeg brengen! In de aanëenschakeling der waereldsche dingen zou eene geheele andere order moeten ontstaan, zou niet alles in verwarring geraaken. My dunkt dat enkel naar vermogen te zien in het stuk van huwelyk, zeer veel overëenkomst heeft mee een' handel in menschenvleesch. Ik weet wel, dat die handel hier teland vry algemeen is; ik weet vroome menschen, die om geld te winnen licht over hun concientie stappen, ik weet zelfs de zulken die Privilegie hebben, om anderen over den woeker en het insaamelen van bloedgeld welscherpelyk op den Kanzel te bestraffen, en echter deel hebben in den Slaavenhandel, maar ik wenschte wel dat de negotiatie in jonge Schoonheden in ons Vaderland geen stand greep. Ik weet wel dat alle Voogden niet van dat hair zyn als de knaapen die my hebben mishandeld; maar echter hoor ik in het algemeen zeer klaagen, dat wel de meesten in het uittrouwen hunner vrouwelyke pupillen minder op den man van verdiensten, en zyne broodwinning, dan op zyn geld acht geeven. Kunt Gy hen beduiden dat het waare geluk in het huwelyk niet alleen op het geld is gegrondvest, Gy zult 'er Uwe Landgenooten onëïndig door verpligten. Wilt gy deezen brief uitgeeven, mogelyk werkt die iets mede tot dat heilzaame oogmerk.

Ik ben, enz.

UWED. Getrouwe Vriend,

BENEVOLUS.

De Denker.
N°. 268.
Den 15 February 1768.

[Ernstige Waarschuwing van eenen stervenden Jongeling, aan zynen Vriend; in zyne jongste oogenblikken zich beklaagende over zyne onbedagtzaamheid; en bedenkingen daar over.]

Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre, sed etiam illa, quae futura sunt,
Prospicere - - -

TERENTIUS.

Myn Heer DENKER!

Sedert eenigen tyd meer smaak gevonden hebbende in ernstige bedenkingen dan in boertige en geestige, zie ik met genoegen dat gy uwen Leezeren, nu en dan, over gewigtige stoffen, op een ernstigen trant, onderhoudt. Inzonderheid heeft my de brief van J.G. in *No.* 260 zeer behaagd, niet alleen om de kragtige aanmerkingen die 'er over Gods Alomtegenwoordigheid in voorkomen, en den treffenden Styl, waar in die voorgesteld worden, maar ook uit hoofde van zekere overeenkomst tusschen 't geval van dien Heer en het myne. Het blykt uit zynen brief dat hy, by gelegenheid van het nuttig gesprek over de gemelde ontzaglyke eigenschap des Allerhoogsten, tot nadenken gekomen zynde, en zynen voorigen zondigen wandel verfoeijende, zig van herte overgaf aan een ernstig Godzalig leeven; en ik hoop dat hy zulk een goed besluit, met de daad, werkstellig zal gemaakt hebben. Ik ben ook merkelyk van gedrag veranderd, Myn Heer, doch door ééne andere oorzaak, namelyk door 't overlyden van één myner goede vrienden; en ik neem by deezen de vryheid van 'er u een kort Berigt van te zenden, in hoope dat gy het der waereld zult mededeelen: want ik denk dat het veel nut zou konnen doen.

Vooraf moet ik u melden dat de overleedene, met wien, en nog twee of drie andere jonge Heeren, ik

zeer familiaar was, zig nimmer aan eenige grove zonden schuldig maakte. Hy was, zoo wel als wy allen, vry van onregtvaardigheid, liegen en bedriegen, en onderdrukking van den naasten, ook van dronkenschap, onkuischheid, en alle buitenspoorigheid. Wy leefden zo, dat 'er by de weereld niets op ons te zeggen viel. Wy deeden inderdaad geen kwaad, ten minste niets dat duidelyk verbooden is, en by alle menschen voor kwaad gehouden wordt. Maar wy deeden ook geen goed. Al de tydt die wy van onze bezigheden over hadden, werd, getrouwelyk tot vermaak besteed. Geen Uitspanningen, geen Divertissementen, geen Plaizierpartyen, die 'er te bedenken waren, of wy namen 'er ons deel van, en bedienden ons van alle voorkomende gelegenheden, om *pret te hebben*, gelyk men spreekt. Dus hadden wy noch tyd noch lust, om ons ooit met ernstige zaaken, en met Godsdienstige overdenkingen bezig te houden. Wy gingen zelden in de Kerk, en als wy 'er in waren, hadden wy zeer weinig *attentie*, hebbende gemeenlyk 't hoofd vol van 't plaizier, dat wy na den middag of 's avonds verwagtten. Onze Inkomsten reikten maar even toe, om onze menigvuldige Plaizieren goed te maaken, en wy hadden dus niets over voor de behoeftigen, gelyk wy ook geen tyd hadden, om onzen evenmensch op eenigerlei wyze van dienst te zyn en de behulpzaame hand te bieden.

Volgens afspraak, voor eenige dagen gemaakt, my aankleedende, om weder een Plaizierpartytje by te woonen, ontving ik de tyding, dat één van 't Gezelschap, dien ik boven anderen beminde, ziek was, en niet mede kon gaan; met verzoek, dat ik ten eersten by hem geliefde te komen. Ik had hier wel eenige aandoening van, maar dagt weinig dat ik hem zo erg zou vinden. In zyn kamer tredende en zyn ledikant naderende, begon ik te railleeren, zeggende: ‘Ben je mal, Thys, dat je nou gaat leggen ziek worden, nou we uit zouden gaan?’ Ik meende op dien voet voorttegaan: doch hem van naby in 't aangezigt ziende, verschrikte ik van zyn gelaat, daar zig de doodverw reeds op scheen gezet te hebben. Hy vatte myne hand, drukte die zagtjes, en zag my aan met oogen, daar de tederheid, en tevens eene groote be-

naauwdheid, uit te leezen was. Nooit zal ik dat gezigt vergeeten. Nog sprak hy niet, dan alleen ‘Och Jantje! Och myn beste maat!’ Ik vroeg zyn Hospita, wanneer hy ziek geworden was, en betuigde myne verwondering en ongenoegen, dat men my niet eer gehaald had. Zy antwoordde, dat het dien voorgaanden nagt eerst zo erg was geworden, en dat de Patient te vooren niet had willen toelaaten, dat men om my zond, meenende hy zou wel haast beter wezen, en van daag met de andere Heeren uit de Stad gaan. Ondertusschen kwam de Doctor in, die my zeide, toen ik hem vroeg wat hy 'er van dagt, dat ik my niet moest flatteeren, dat 'er geen hoop meer was en 't wel schielyk kon gedaan weezen. Met een beklemd hart, begaf ik my weder naar 't ledikant, en zo dra myn vriend my zag, sprak hy my, met eene flaauwe doch egter verstaanbaare stem, dus aan; ('t gene hy zeide maakte zulk een diepen indruk op my, dat ik 't genoegzaam woordelyk onthouden heb.) ‘Eene andere Reis, dan die wy voorgenomen hadden, schyn ik te moeten onderneemen, een Reis naar de Eeuwigheid, daar ik me niet toe bereid heb. Waaragtig, wy hebben 'er ons geen van allen toe bereid. ô! Hoe ontzaglyk is het hier alles te moeten verlaaten, en overgevoerd te worden na.... wie weet waar heen? Ik heb nooit my zelf zo beschouwd als tegenwoordig; ik heb nooit met ernst gedagt, wat 'er na den dood van my worden zou. Lieve Hemel! heb jy, heb ik ooit voor onze zielen gezorgd? och neen; daar stond ons 't hoofd niet na; wy hadden wel wat anders te doen; niet waar? zeg Jan, zeg voor de vuist, heb ik ooit iets goeds gedaan? ik meen iets Godsdienstigs; deed ik van myn leeven (wy hebben malkâer lang gekend) van myn leeven iets om onzen lieven Heers wil? Och neen; wat mag ik vraagen, ik weet wel beter. Och God! wat zal myn deel zyn? Zou zulk een Schepsel, dat nooit om u dagt, zalig worden? Neen dit kan niet zyn. Och, mogt ik nog wat leeven; wat zou ik anders leeven! Myn beste maat! myn allerliefste Jantje! spiegel je toch aan my’.

Ik zogt hem, zo goed als ik kon, te troosten; hem

herinnerende dat hy altyd een braaf Jongman geweest was, en nooit iemant beledigd had, dat God goedertieren en barmhertig was, en wat ik meer kon bedenken om hem gerust te stellen. Maar het was vrugteloos. Hy was afgemat van 't spreeken en ik kon hem weinig meer verstaan. Alleen hoorde ik hem zeggen; ‘ik zie nu, dat 'er wat meer vereischt wordt, dan niet overgegeven ondeugend te wezen’; en nu en dan verstond ik eene wanhoopige uitroeping, die my 't hert doorsneed. Eerlang kon ik niets meer verstaan. Kort daar na begon hy weder wat luider te spreeken; doch 't was wartaal. Hy geraakte aan 't ylen, en bleef in dat *delirium* omtrent twee uuren, waarna hy den geest gaf.

De hartgrievendste droefheid overmeesterde my; ik borst uit in traanen, in zugten en kermen. Myn beste vriend voor altoos kwyt te wezen, en dat zo onverwagt, trof my geweldig. Hem, met wien ik my dien dag braaf meende te diverteeren, te hebben zien sterven, zo benaauwd, zo wanhoopig te hebben zien sterven, deed my meer aan dan ik beschryven kan. En hier by kwam 't verwyt myner Conscientie dat ik geen zier beter geleefd had dan myn overleeden makker, en geen beter lot dan hy verwagten kon. Ik was, geduurende eenige dagen, troostloos. Al myn plaizier was weg. Ik had een afkeer van alles waar ik te vooren 't grootste genoegen in gevonden had. Eindelyk geraakte ik aan 't bidden, ('t was gantsch ander bidden dan ik ooit te vooren had gedaan) en aan 't leezen van eenige Kapittelen in 't N. Testament. Hier op is gevolgd, Myn Heer, (om u met een al te byzonder verhaal van alle omstandigheden niet optehouden,) dat ik veranderd ben van leevenswys, myne oude vrienden, die ik niet heb konnen overhaalen om my te volgen, heb verlaaten, en met de borst gevallen ben op den Godsdienst. Sedert is myn ontstelde geest tot bedaaren geraakt, en ik durf nu op de barmhertigheid van dien God, die *geen lust heeft in den dood des Godloozen, maar dat hy zig hekeere en leeve*, vertrouwen. Ik walg nu van die losse en ydele vermaaken, die ik voorheen zo gretig najaagde. Myn lust is nu wat goeds te leezen; God te danken voor zyne goedheid, dat hy den draad van myn leeven

niet heeft afgesneeden, eer ik my tot hem bekeerde, en te bidden om zyne hulp en zegen; in de Kerk te gaan; met verstandige en Godsdienstige menschen over het goede te spreeken, enz. Denk evenwel niet, Myn Heer, dat ik meen met leezen en bidden in den Hemel te komen. Gantschelyk niet; ik leg my ook toe, om myn pligt omtrent myn naasten te betragten, en naar myn vermogen myne medemenschen van nut te zyn; waar toe ik nu meer geld missen kan, en my zelf veel beter geschikt bevind dan te vooren. Maar laat ik afbreeken, op dat ik niet schyne te roemen op myne Deugd en Godsvrugt. Dit is verre van myn oogmerk: want ik weet zeer wel, dat ik nergens anders in roemen kan of mag dan in de Godlyke barmhertigheid over my. Ik heb u dit geval, en de gevolgen die 't in my gehad heeft, alleen willen mededeelen, op dat gy 'er tot waarschuwing en verbetering van anderen gebruik van zoud konnen maaken.

Inmiddels blyve

Uw DW. Dienaar

J U V E N I S .

Elk die waare Deugd en ongeveinsde Godzaligheid hoog schat, kan niet nalaaten zig te verheugen in de hervorming, welke het Sterfgeval van dien jongen Heer in 't gemoed en gedrag van zynen vriend heeft te wege gebragt. Wenschelyk ware het, dat men van diergelyke veranderingen ten goede meer voorbeelden verneemen mogt; terwyl nu in tegendeel, gelyk 's Lands Overheden klaagen in de uitschryving van den Bededag, een *Geest van Ongodsdienstigheid en Ongebondenheid dagelyks meer en meer schynt toeteneemen*. En deeze verandering van den Heer J U V E N I S is te meer te waardeeren, om dat ze niet gepaard gaat met iets onredelyks en dweepagtigs, met ik weet niet welke verrukkingen en bevindingen, waar van sommige Menschen, by hunne bekeering, breed opgeeven, en waar door, zo wel als door de houding en leevensmanier die men dan veeltyds aanneemt, *Verandering, Bekeering, Wedergeboorte* enz. ten onregte onderwerpen van bespotting geworden zyn. Tot nadenken gebragt te worden door 't onverwagt overlyden van eenen waarden vriend, en door de naare gesteldheid, waar in deeze zig op zyn doodbed bevond, overtuigd te worden, dat de overleedene niet, (gelyk somtyds wel gebeurt in een toestand

waar in de ongesteldheid des ligchaams ook den geest beroert) zonder reden beängst was, maar inderdaad geen werk gemaakt had van den dienst des Allerhoogsten; te beseffen dat men zelf even onagtzaam en ongodsdienstig heeft geleefd; tot God in den gebede zynen toevlugt te neemen, en zig met ernst tot een' heiligen wandel te schikken, is allezins redelyk en prysselyk. Het verdient de goedkeuring en lof van alle Wyzen en Braaven, en kan niet dan van Zotten en Losbollen bespot worden. Ook is het in den Heer JUVENIS te pryzen, dat hy den Godsdienst niet enkel in bidden en leezen stelt, maar zig toelegt op werken van Liefde, en op het bevorderen van 't heil zyner medemenschen. Hy toont dus te weeten, waar in *de zuivere en onbevlekte Godsdienst voor God en den Vader* gelegen zy, namelyk in *Weezen en Weeduwen te bezoeken in haare verdrukkinge, en zig zelven onbesmet te bewaaren van de weereld*.

Laat ik, ondertusschen, mynen braaven Correspondent raaden mogen het goede werk niet al te zwaar op te neemen. 't Ontbreekt niet aan Voorbeelden van menschen, die, gelyk hy, met de borst op den Godsdienst vielen, en met grooten yver begonnen, doch by gebrek van dien yver naar behooren te bestieren, eerlang verflaauwden, en eindelyk geheellyk afweeken. Om zulk eene verandering wel uittehouden, wordt zekerlyk standvastigheid en ernst, maar tegelyk ook voorzigtigheid vereischt. Onze gesteldheid en omstandigheden in dit leeven gedoogen niet dat wy onafgebrooken bezig zyn in heilige verrigtingen. Wy zyn Menschen, geen Engelen. Om nut te konnen doen in de weereld, om invloed op anderen te verkrygen of te behouden, moeten wy ons ook, dikwils, eenigermaate naar hen schikken, in 't gene wel niet goed en deugdelyk, maar ook niet kwaad en zondig is. En om ons ligchaam gezond, onzen geest welgesteld te houden, moeten wy ons ook niet altyd *Inspannen*, maar ons ook nu en dan door eene *uitspanning* vervrolyken. De Heer JUVENIS stelle dan zynen Godsdienstigen leevenswandel zo in, als hy dien uit kan houden; en zoeke verstandig deugdlievend Gezelschap, met welk hy over het goede tot stigting spreeken kan niet alleen, maar zig ook, op eene onschuldige wys, nu en dan eens verlustigen. Hy schikke zyn gedrag in diervoege dat zyne voorige makkers niet door eene te groote strengheid, afgeschrikt worden van hem natevolgen, noch in het ongegrond begrip gesterkt, dat een Godsdienstig leeven een somber, ongezellig, en naargeestig leeven is. Zo zal hy regtschapen Vroomheid aanpryzen en beminnelyk maaken, en misschien nog het genoegen heb-

ben van de vriendschap met zyne oude medegezellen, op eenen anderen voet, te vernieuwen.

Maar terwyl ik den Heer JUVENIS deezen raad geeve, op dat zyne hervorming bestendig en van eenen nuttigen invloed op anderen zy, vind ik my, aan den anderen kant, verpligt, die *vrolyke Baazen*, die *Liefhebbers van Plaizier*, welken hunne dagen slyten op dezelfde wys als myn Correspondent te vooren deed, by deeze gelegenheid, eens ernstig aan te spreeken. Ik ben geen Misanthrope, geen Dweeper, geen Fynman: dit weeten allen myne Leezers. Ik ben niet tegen de vreugd. Ik mag zo wel wit zien als een ander, en ik ben te groot een vyand van Bedilzugt; dan dat ik alle vermaaken, die met myne tot *Denken* neigende gesteldheid niet strooken, veroordeelen zou. Doch ik meen dat Reden en Godsdienst alle onze handelingen, en dus ook onze Uitspanningen, bestieren moeten. Niets is gemeener, wanneer men van anderen of in zyn eigen hert beschuldigd wordt, zig ten deezen aanzien te buiten te gaan, dan zig te beroepen op de geoorlofdheid van 't vermak dat men neemt, in zig zelve, en zig te vrede te stellen met het besef dat men geen kwaad doet. Doch met zulke redenen kon de Jonker op zyn Sterfbed zig niet paaijen. 't Bleek toen dat het niet voldoet niemant beledigd, geen eigenlyk kwaad gedaan te hebben. ‘Zeg my,’ zeide hy tot zynen vriend, ‘heb ik ooit iets goeds, iets Godsdienstigs gedaan? deed ik ooit iets om onzen lieven Heers wil?’ en zyn geweeten antwoordde *Neen* op deeze vraagen. Dat hy nooit met ernst om God, noch om 't gene 'er na den dood van hem worden zou gedagt, en zig geheel niet bereid had tot de reis naar de Eeuwigheid, beklemde hem de ziel, en stortte hem in een naare Wanhoop. Wat dunkt u, vrolyke Landsgenooten! die al den tyd byna, die uw Beroep u overlaat, in allerlei soorten van Verlustigingen slyt; die 'er uwe studie van maakt, om u zelven en uwe vrienden onophoudelyk en op allerhande wyze te diverteeren; kont gy op zulk een leeven eene betere uitkomst verwagten? Kont gy, in goeden ernst, gelooven, dat dit de weg is, om in Gods gunste te sterven en in den Hemel te komen? Ik wil niet onderzoeken, of ook sommigen uwer vermaaken de paalen van het geoorlofde te buiten gaan; of ze ten minste geene aanleiding geeven tot dingen, die in zig zelven kwaad zyn; of ze niet veelal te laag en te kinderagtig zyn voor Verstandige Wezens, ik zwyg verlichte Christenen. Zulk een onderzoek zou op knibbelen uitkomen, en gy zoudt het my niet ligt gewonnen geeven. Ik vraag alleenlyk of gy niets doet dan 't gene gy met volkomen gerustheid doen durft, in de Tegenwoordigheid van het gedugte Opperwezen, 't welk alle uwe bedryven, gesprekken en gedagten, geduuriglyk opmerkt. Ik vraag slegts

of gy, zo de Dood u in 't midden van 't grootste plaizier overviel (gelyk zeer wel zou konnen gebeuren) en u nog eenige oogenblikken tyd tot bedaard overleg gegund wierden, met volle gerustheid zoudt durven sterven? Ik vraag nog eens, of gy, zo leevende als gy leeft, tyd en een bekwaame geschiktheid van geest hebt, om God met uw geheele herte lief te hebben, en uwen naasten als u zelven, en of uw leevenstrein overeenkomstig zy met zulk een maatigen, regtvaardigen, liefderyken en Godzaligen leevenswandel, als het Evangelie afvordert.

Veelligt zullen sommigen zeggen, dat zy hun plaizier wel neemen, maar ook goed doen, en vry wat aan de armen geeven, en dat hun geval dierhalve niet gelyk staat met dat van die jonge Heeren, welken alles aan hunne vermaaken besteedden. 't Zy zo. Die dit tegenwerpen zullen, onderstel ik, in ruimer omstandigheden zyn, dan myne Correspondent en zyne Vrienden, en hierom te gelyk mededeelzaam wezen en kostbaare divertissementen betaalen konnen. Maar de Liefde des naasten eischt meer van ons dan nu en dan een aalmoes te geeven, meer zelfs dan rykelyk mede te deelen. Zy eischt veelerlei diensten van ons, ten behoeve onzer medemenschen, die tyd en oplettendheid kosten. Hoe wel staat hun hier het hoofd toe, die de herssens altyd vol hebben van plaizieren en divertissementen! Daarenboven moet 'er niet aan Gode gedagt worden? Moet men Hem, van wien wy geheellyk afhangen, niet danken, noch bidden? Moet men van tyd tot tyd geen gebruik maaken van nuttige Hulpmiddelen ter Heiligmaakinge, om te vorderen in de kennis van zynen pligt, en tot de beleeving van denzelven bekwaamer te worden? En heeft men hier tyd, heeft men hier wel de minste geschiktheid toe, als men zig overgeeft aan vermaaken, die den geest verwilderen, of op zyn best met beuzelingen vervullen?

Overleezende 't gene ik geschreeven heb, sta ik verwonderd over my zelf. Ik praat tegen liefhebbers van uitbundig vermaak, van den *Dood*, van *Bidden*, van *Hulpmiddelen tot Heiligmaaking*. Welk een wanvoegelykheid! Welk een onbeleefdheid! In allen gevalle wie verwagt zulk een Preek in een Spectoriaal Papier? Ik zal hier thans niet anders op zeggen, dan dat het nu te laat is om 'er verandering in te maaken. 't Vertoog moet ter perse. Ik geef het zo als het is, in hoope dat het ten minste sommigen myner Leezeren behaagen, en van eenig nut wezen zal.

De Denker.
N°. 269.
Den 22 February 1768.

[De bespottelykheid, van zich zelven misdaadiger, enz. afteschilderen, dan men is, en waarlyk gelooft te zyn, aangetoond.]

La plus sage est celui, qui ne pense point l'etre,
Qui toujours pour un autre enclin vers la douceur,
Se regarde soi-même en sevére Censeur,
Rend a tous ses défauts une exacte justice,
Et fait, sans se flater, le procès a son vice;
Mais chacun pour soi même est toujours indulgent.

BOILEAU.

Indien de Menschen, wanneer zy aan zich zelven denken, zulks deeden, zonder zich met anderen te vergelyken, twyfel ik niet, of die hoogmoedige Geest, die onder veelen van ons regeert, en die trotsche Eerzucht, welke maar al te ligtelyk onze gemoederen opblaast, zou eerlang vernederd worden, en het algemeen gebrek van zich zelven boven anderen te verheffen zou zo zeer niet in zwang gaan. Want, geen gebrek is zo algemeen; ja, ik durf zeegen, zo schadelyk, voor den Mensch zelven, dan, toegeevende omtrent zyne fouten, zyne deugden en hoedanigheden af te meeten naar mate van de gebreken, welken hy, veelal met een zeer partydig oog, in anderen bespeurt. Indien SPORUS, die zynen Amtgenoot COTYLUS aanmerkt als eenen verwyfden *Petit Maitre*; om dat deze de schoone Sexe onbeschaamd onder de oogen durft kyken, en dagelyks op gunsten roemt, die hem nimmer toegestaan zyn; in plaatse van op het gedrag van dezen Knaap, en van anderen, die zich zo zedig en ingetogen niet gedraagen als hy, zorgvul-

dig te letten, de moeite deedt, om zyn eigen hart naauwkeurig te doorsnuffelen, hy zou, zo dra hy daarin den Duivel der Gierigheid ontdekt hadt, bedenken, dat hy geen reden heeft om zich te stellen boven Menschen, welken hy als de laagsten en verachtelyksten van het menschelyk Geslacht beschouwt. Hy kan niet verdraagen, zegt hy, dat een jonge en ontuchtige Losbol zich zo veel airs geeft; zich onbeschaamd in alle gezelschappen indringt; overal het hoogste woord voert; elk, die niet naar zyn zin spreekt, bespottelyk zoekt te maaken; de gantsche waereld vermoeit met een verhaal van zyne avantures by de schoone Sexe; lacht over 't geen een ander huilen doet; pryst het geen een ander laakt; laakt het geen een ander pryst; vier of vyf Snuifdoozen in zyn zak draagt; woorden vol van verborgenheid spreekt, en, 't geen 't ergste is, elk Jaargetyde van Meesteresse verandert en gaarne voor een *agreable Debauché* gehouden wil worden. Zulk een gedrag verdient, naar zyn gedachten, de uiterste verachting. Eveneens redeneert hy over anderen, die of een wellustig leven leiden, of hunne goederen lyderlyk door de billen lappen, of zich op eene andere wyze, in het najaagen hunner driften, bezondigen; elks pourtrait tekent hy alsdan met de sterkste kleuren; en, wanneer hy zyn gedrag met derzelver levenswyze vergelykt, dan is het Vonnis altoos, hoe verre overtref ik deze dwaze en onedele Zielen in Verstand, Deugd, Kuisheid en Zedigheid. Zo misleidt hem de Eigenliefde; en, door zich dagelyks met anderen te vergelyken, denkt hy van zich zelven geheel anders, dan de gantsche Stad van hem denkt en gelooft; naamelyk, dat hy een Slaaf der Gierigheid is, een ondeugd, veel afschuuwlyker dan die, waar tegen hy steeds raast en tiert. Wel is waar, dat hy, terwyl

hy aan dezelve zyne eere, achting en geweeten opoffert, by zich zelven zo overtuigd niet is, dat hy aan zulk een hatelyk gebrek schuldig staat; maar eene naauwkeurige beschouwing van zyn eigen hart zou hem dra overtuigen van zyne dwaling. Hy zou ras zien, dat de gronden, waarmede hy zich zelven bedriegt, en zyne Gierigheid verdedigen wil, inderdaad schyngronden zyn, en dat zyne redekaveling wegens de onstandvastigheid der waereldsche zaken, en zyne zucht om zyn eigen Kind ryk natelaaten, geene ontschuldigingen zyn, om zich in zyne verfoeilyke Geldzucht toetegeven, en zich der pligten van Vriendschap, Gezelligheid, Medelyden en Christelyke Liefde te onttrekken.

Het Besluit, dat ik hier uit trekke, is, dat het dwaas en ten uitersten onverschoonlyk is, zich in alles voortreflyker te achten, dan zyne Naasten, een gebrek waar nan niet alleen SPORUS, maar duizenden met hem schuldig zyn. Doch, terwyl ik de zulken, die zich zelven, in de vergelykinge van hun gedrag met dat van anderen, altoos de voorkeur geeven, te keer gaa, zo beweer ik niet; dat een verstandig, wys en deugdzaam Man zich gelyk stelle met een' Schobbejak of Domöor; zulks zou eene valsche Nederigheid zyn; ja, het zou een blyk van iemands dwaasheid weezen, indien hy, dus van zig zelven dagt, en zich als den slegtsten, geringsten en verachtlyksten der Menschen aanmerkte. En hierom is 't, dat ik het antwoord van een myner Vrienden, by zekere gelegenheid gegeeven, niet kan afkeuren. Een zeker Fynman, die groote verdienste scheen te stellen in een ouwerwetschen bruinen Rok, een ongepoeierde Pruik, eene onopgetoomde Hoed, en kleine Gespen op de Schoenen, die de woorden *Ootmoedigheid* en *Verdorvenheid* gestadig in den mond hadt, en zo liefderyk ten opzichte van zy-

ne Naasten dagt, dat hy elk, die van hem verschilde, den Hemel ontzei, beschreef zich zelven eens, als was hy een Mensch geweest, gansch walgelyk in zyne eigen oogen, van den hoofdschedel af tot den voetzoole toe onrein; als hadt hy nooit eenige Deugd, nimmer eenig Goed bedreven, en zich daarentegen schuldig gemaakt aan de verfoeielykste Zonden en misdaaden; den volgenden dag zong hy in 't zelfde gezelschap denzelfden zang; wanneer myn Vriend, die 'er by tegenwoordig was, aan een' Heer, op deszelfs Vraag, hoe die Man heette, met verheffinge van stem, ten antwoord gaf, dat hy den Man niet kende by naame; maar dat hy verzekert was, dat hy een groote fielt, of een groote gek weezen moest; waarom hy den Vraager riedt, zich niet te gemeenzaam met dien Kwant te maaken. De Fynman toonde geen geringe verwondering over dit Antwoord; hy zeide, dat alle Menschen, indien zy op hunnen zondigen Natuurstaat zagen, zo van zich zelven moesten spreeken, als hy deedt: maar myn Vriend was daar niet mede voldaan; hy zeide, dat hy niet geloofde, dat het met het Menschdom zo jammerlyk gesteld was, en werden 'er eenigen zo ondeugend gevonden, dezelven zouden zo gek niet zyn, om het in een vol gezelschap te zeggen. Weg met zulk eene Nederigheid, of liever Schynheiligheid; want zulk een begrip van een' Mensch wegens zich zelven kan onmogelyk in alle deelen waar zyn; tegens zich zelven aldus uittevaren, en een ieder met zyne Gebreken en Zwakheden bezig te houden is, veeleer, eene enkele konstenaary, om loftuitingen te bejaagen. Neen! de godvruchtige en verstandige *Probus*, een Man, die, van zyne vroege jeugd tot de edelste

weetenschappen opgelegd, thans de hem toevertrouwde Gemeente met leer en leven sticht, behoeft zich in geenen deele gelyk te stellen met zynen Buurman *Ventosus*, die, in zyn examen gevraagd, waarvan de Remonstranten hunnen naam hadden, met een onbeschaamde vrypostigheid antwoordde, van zekeren *Remonstrantius*, een Ketter, die in de vierde Eeuw geleefd heeft. De schrandere en onbaatzuchtige *Ulpiaan*, wiens geleerde welspreekenheid zo dikwils de zaak der Weduwen en Weezen gehandhaafd, de Vryheid verdedigd, en 't heilig Recht in het helderste daglicht gesteld heeft, behoeft zich niet aan te merken, als was hy de Westphaalsche *Neotes*, die, zyn Schoolmeesters plak aan een' ander gelaaten hebbende, de vermetele trotsheid gehad heeft van te denken, dat hy alle de Advocaaten van ons Land den loef in 't pleiten en behandelen der twistgedingen zou afsteeken, schoon hy niets heeft, daar hy op roemen kan, dan eene onbeschaamdheid, die van blikken noch bloozen weet, eene laage ziel, en eene wyze van denken, eer passende aan een' Plukkebeurs, dan aan een Voorspraak in de Vierschaar. Men zou de order der zaaken omkeeren, indien men beweeren wilde, dat zy, die in Deugd en wezenlyke Verdiensten uitmunten, zich zelven niet zouden mogen stellen boven anderen, welken geene voortreflyke Hoedanigheden bezitten.

Doch, hier ligt de knoop; wanneer men over zich en anderen, by vergelykinge, wil oordeelen, dan moet men naauwkeuriglyk toezien, dat men zich niet in alles verheffe, boven zyne Evennaasten, en, ten anderen, dat men het niet doe, dan in zulke hoedanigheden, waarin de verschillende trekken zo kenbaar zyn, dat 'er geene de minste twyfeling

overig blyve. Ik zulke Gevallen alleen mogen wy ons, by ons zelven, verheffen boven anderen, en denken, dat wy daarin voortreffelyker zyn. Handelt men anders, en schryft men zich zelven in alle gevallen, waarin wy ons met anderen vergelyken, den voorrang toe, dan is het vonnis, dat men ten zynen voordeele velt, meestal gegrond op het gezicht van slechts een gedeelte van zich zelven, op de onkunde zyner gebreken, of op eene onverschoonlyke eigenliefde. Beschouwenwe ons altyd van den besten kant; verbergt men altyd zyne gebreken voor zich zelven, dan kan 't niet anders weezen, of wy hebben eene valsche achting voor ons zelven, die des te schadelyker is, wanneer zy gepaard gaat met eene verachting van anderen, om welker verdiensten te ontdekken wy ons, in de vergelykinge, de minste moeite niet geeven.

Dewyl wy nu dagelyks gelegenheid hebben om ons met anderen te vergelyken, en wy ons daarvan onmogelyk kunnen onthouden, schoon het, gelyk ik in den beginne gezegd hebbe, beter ware dat wy alleenlyk op ons zelven acht gaven, en, ons aan de reden onderwerpende, onze gebreken voortaan als onze eenigste vyanden aanmerkten, en dus ons in ons zelven leerden kennen, zo zal het ten hoogsten nodig zyn, dat wy, wanneer wy de vergelyking beginnen, ons van zekere gronden ontdoen, waarop de Menschen zich te geredelyk boven anderen verheffen; ik meen onze uiterlyke begaafdheden, die waarlyk al te zwakke steunzels zyn, om 'er onze trotsheid op te vestigen. Men kan en mag dezelven aanmerken als voordeelen, die wy boven anderen genieten, maar die echter niet bewyzen, dat wyze 't meest waardig zyn; en ik berispe de beminlyke LYDIA niet, wanneer ze zorg draagt

voor de bekoorlykheden, die de gunstige Natuur haar gegeeven heeft, zelfs niet, wanneer zy haare natuurlyke schoonheid door de kunst nog wat te hulpe komt; want, het zou, naar myne gedachten eene ondankbaarheid zyn, die geschenken, die de Hemel ons gegeeven heest, te verwaarloozen; maar ik heb recht om haar te verachten, indien zy daarvan haare voornaamste bezigheid maakt, dewyl eene al te groote zorgvuldigheid om het voordeel der schoonheid te bewaaren ten bewyze strekt, dat 'er een galant gebruik van gemaakt wordt. Indien de schoonheid der Ziele en de welgesteldheid van 't Hart de lighaamelyke bevalligheden niet vergezellen, indien zelfs eene schoone Vrouw haare Medegezellinnen in wezenlyke deugd en lofwaardige hoedanigheden niet zo verre zoekt te overtreffen, als zy dezelven in de uiterlyke gedaante te boven gaat, is zy myne oplettenheid niet waardig; zy mag betoveren wie zy wil, zy is by my een fraeie bloem, die maar een' dag duurt en dan vergaat.

Het geene ik van de lighaamlyke schoonheid gezegd hebbe, mag men ook op de Geboorte, de Rykdommen en Waardigheden toepassen; het zyn uitwendige voordeelen, die geen verdiensten byzetten, ten zy dezelven met Deugd en Verstand gepaard gaan, en 't is derhalven onbetamelyk en onrechtvaardig, zich, alleen uit hoofde van deze genietingen, boven anderen te verheffen. Men kan van eene hooge en aanzienlyke Geboorte zyn, en weezen laag van Ziel; men kan Schatten en Rykdommen bezitten, en hebben gebrek aan alle Hoedanigheden, die den Mensch alleen vercieren; men kan blinken in een hooge Waardigheid, zonder eenige begaafdheden te bezitten, welke ons daartoe geschikt maaken; ik heb zelfs geene achting voor

een' Vorst, enkelyk om dat hy een Vorst is; want dan zou ik geene grooter eerbiedigheid voor eenen TITUS, dan voor eenen NERO moeten hebben: maar hy, dien ik eere, is een Vorst, die, het voorbeeld van TITUS navolgende, alle zyne vermogens aanwendt, om zyne getrouwe Onderzaten gelukkig te maaken, die een Vader zyns Vaderlands is, en zyne dagen by zyne weldaaden tellen kan.

Zie daar, welke gronden, om zich boven anderen te verheffen, nooit in aanmerkinge moeten genomen worden; schoonze meestal de eenigste fundamenten zyn, waarop zulks geschiedt. Hoort men niet dagelyks, overal, *wat lelyk Mensch is dat! ô! 't is een kalis! 't is maar een Burger en geen man van fatzoen*, en dergelyke uit drukkingen meer? ik beroep my op ieders ondervinding.

Om te besluiten; indien men als een redelyk mensch handelen wil, kan men zich geene verdienste boven een' anderen toeschryven, noch over zich en anderen een billyk vonnis vellen, dan naar een oprecht, naauwkeurig en onzydig onderzoek, zo van zyne Gebreken als van zyne goede Hoedanigheden. Vinden wy, dat een ander ons in eenige opzichten overtreffe, laat zyne meerderheid ons niet ten laste zyn; maar laaten wy ons uiterste best doen, om hem daarin gelyk te worden, of te boven te gaan; zienwe, dat wy boven anderen uitmunten, men danke den Hemel voor die gunste, en trachte zich dezelve meer en meer waardig te maaken.

De Denker.
N°. 270.
Den 29 February 1768.

[Laffe aardigheden.]

Mala mens, malus animus. - -

TERENTIUS.

Myn Heer DE DENKER!

Het is in der daad verbaazend wanneer men gade slaat hoe zeer de menschen in het algemeen yveren om boven hunne medemenschen in aartigheid uit te munten, daar het waarlyk de minsten eigen is. Predikanten, Kooplieden, Studenten, Boeren, Schuitevoerders, enz. allen hinken zy aan het euvel van aartig te willen zyn: ik heb dikwils langs de straat een hoop Turfdragers een hunner medemaats, over dezen of genen grappigen inval, met luider stemme hooren toejuichen, (want de Turfdragers zyn in het algemeen zeer voor de aartigheid,) terwyl hy die zich door de grap geraakt vond, niet naliet om door eenen anderen inval een storm op de hoogagting van het turvende *corps* te doen. Deeze en diergelyke reflexiën hebben my in het hoofd gebragt om u het invoeren van zekere belasting op het uitbrengen onzer gedachten voor te slaan. RABENER is niet te vrede dat de gedachten Tol vry zyn: ik wel; maar dat ieder zyne gedachten Tol vry zeggen mag, hiermede ben ik gantsch niet in myn schik. Wat iemant denkt raakt my niet, maar wat iemant zegt raakt my somtyds veel. Indien, by voorbeeld, my iemant voor een kreupelen schryver hield in zyn gedachten, het zou my niet deeren; maar indien hy 't my voor het hoofd zeide, wee hem!...

Doch ik moet voorzichtig zyn, opdat ik zelf niet een gedachte ten voorschyn brenge die my met recht kon doen bekeuren, indien myn voorslag ingang vond. Ik verbeelde my dat, indien ieder laffe aartigheid zekere geldboete onderhevig waar, ons Vaderland eene aanzienlyke inkomste zou krygen; ik yvere alleen voor myn vaderland, dit is myn pligt. Ik weet niet, Myn Heer, of alle Projectemaakers wel zo denken; doch dat raakt my niet. Myn voorneemen is om u te overtuigen dat myn ontwerp ontzaglyke sommen in 's Lands Casse zal brengen. Tot dat einde zal ik hier een gezelschap van maar weinig persoonen beschryven, en voor derzelver gepretendeerde aartigheden een matigen tax bepaalen RABENER zorgt voor zynvaderland, waaröm mogen wy voor het onze niet zorgen? wat in Duitsland voor de menschen goed is, zal immers by ons niet kwaad zyn. Onlangs om afaires naar Rotterdam moetende, vertrok ik met de Haarlemmer schuit. Ik ben van eenen opmerkenden aart, en heb de gewoonte van meer te hooren dan te praaten, voornaamentlyk in schuiten en op wagens. 'Er waaren reeds verscheidene lieden in de schuit by myne aankomst buiten; ik trad binnen, groette de menigte, en zette my aan het einde van de schuit, met myn rug tegen de roef, om het geheele gezelfchap te konnen overzien. Wy voeren af, en 'er heerschte een diep stilzwygen. Naauwlyks waaren wy honderd roeden voort gevaaren of een manspersoon die tegen my over zat haalde een pyp voor den dag, die hy stopte en aanstak; naauwlyks had hy de pyp in brand of een groote zwarte krulhond, die tusschen zyne beenen lag, sprong op en ging op de achterste pooten met eenen opgespalkten bek voor hem staan: dit spectakel trok den aandacht der menigte, en ik wist niet wat 'er van worden zou, wanneer de manspersoon den hond in den opgespalkten mond spuwde; deze vertooning, hoe walgelyk, veroorzaakte een heftig geschater. De man, hier door aangemoedigd, zeide dit is myn spuwpot, dezelve verzeld my overâl; het heeft my minder moeite gekost dit beest dus af te richten, dan myn wyf, als zy in de kraam moet, te beteugelen; dat beest heeft dan de Duivel binnen! dat varken!... Men gaf hem

toejuiching; waar op hy een anderen hond ten voorschyn riep, dien hy, even als den anderen, in den muil spuwde, voegende 'er tevens by dat hy nog een half douzyn zulke wandelende kwispeldooren te huis had; en dat hy en zyn wyf dikwils vogten over de morssigheid deezer dieren, dewyl zyn wyf, gelyk hy zich uitdrukte, *verdoema zindelyk* was, stofferende hy zyn verhaal met een aantal vervloekingen zo omtrent zichzelven als anderen, die hy 'er by noemde. Zyn verhaal wierd uitgevoerd op eene over zichzelven voldaanen trant, en hy was wonderlyk te vrede over de toejuiching zyner aartigheid. Deeze man kan vry wat op brengen. Ik zal hem eens taxeeren. Voor de vryheid die hy zig aanmatigd om andere door zyn morsigheid te verveelen, betaald hy in het uur twee schellingen; dat is niet te veel; hy heeft 1 1/2 uur met zyne honden gemorst, dat maakt zuiver drie schellingen: voor ieder keer dat hy de honden in den muil spuwt betaalt hy een oortje; hy heeft, om ons te vermaken, zulks ieder hond ten minste twintigmaal gedaan, dat is tien stuivers: voor ieder keer dat hy zichzelven, om aartig te zyn, de verdoemenis toewenscht, een stooter; maar het anderen toewenschende dient hy voor die vryheid een zesthalf te geeven. Hy heeft dit eerste en laatste ten minste ieder twaalfmaal gedaan, dat is eerst een daalder en dan drie guldens en een schelling. Van de laatste boete is hy vry, mits dat 'er bewys ingeleverd wordt dat hy een goed aantal stooters in zyne oogen of klappen om de ooren heeft genooten.

De morssige klugt van deezen Jan Potagie wierdt door een andere comedie afgebrooken; een jong Heertje, die met een ander lang had zitten praaten, borst luidkeels uit in een heftig gelagch. ‘Het was op myn ziel raar, Jan! riep hy, G.. D... my, het was om te barsten’; Ik was hoogst nieuwsgierig om te weten waarom hy lagchte, wanneer hy dus voort voer: ‘het was in het tweede Bedryf van Horatius; de Acteur haalde een boekje uit zyn zak, en ving aan Camilla in dien staat te vryën. Jonge, het stond verduiveld grappig! Juffr. BOUHON geleek, op myn hals! net naar een Mammesel, die een jongen overhoorde; en de Acteur, die zyn rol las, zag deerlyk benaauwd.

'Er mankeerde niets aan, om de vertooning te volmaaken, dan dat de Actrice van een plak voorzien waar geweest; waar zy 'er mede op het Tooneel verscheenen, dan was de klugt raar geweest, by myn zaligheid!' Hier lagchte hy dapper, schold op de Regenten, spotte met de Acteurs, en de inval om Camilla met den scepter der Schoolmeesters te doen verschynen, vond hy ongemeen geestig. Ik bemerkte klaar, dat hy niet alleen voor grappig, maar ook voor verstandig wilde doorgaan, mengende onder ernst en boert eenige kwaadaartige trekken tegen de Dichteres van Leo en tegen den Autheur van Amosis. Deeze vernuftige knaap zal een goede klant zyn! Om zyn voorbaarigheid in het bespotten van den ongelukkigen Acteur, wien men, zo ik sedert vernomen hebbe, de rol van Curiatius heeft opgedrongen te speelen, schoon hy zich voor het speelen onvermogend heeft verklaard; zal hy vyf guldens betaalen: het is niet te veel, het geld iemants beledigde eer. Voor de vryheid die hy zich aanmaatigt, om Juffr. BOUHON met een plak op het Tooneel te voeren, betaalt hy een nieuwe gerande drie gulden; ten waare de meesters, die ik ter bekeuringe der menschelyke daaden wilde aanstellen, den bengel condemneerden, om, voor alle anderen, op een douzyntje plakken onthaald te worden, door haar, wie hy vermetel onder de verpligting ligt, om over de geenen, die hunne rollen niet kennen, met de plak te speelen; ik zeg, onder de verpligting ligt, om aan te duiden, welk een lastig beroep hy de uitmuntendste Actrice wil opöfferen; want, moesten 'er geduurrig plakken uitgedeeld worden aan de Acteurs die hunne rollen niet kennen, dan zou onze Actrice het al te druk krygen. Voor ieder scheldwoord op de Regenten uitgebraakt, betaalt hy een dubbeltje; ik heb 'er in weinige oogenblikken meer dan een douzyn geteld, dat maakt vier schellingen. Deeze boete vervalt aan het Wees- en Oude Mannenhuis, en zal gebruikt worden ter betaaling van een jaarlykschen maaltyd, dien men de *Maaltyd der Vervloekingen* zal noemen; zo ik hier op mede genoodig worde, zal ik geen kleintje te vreden zyn, en zo veel eer genieten als de Dichters, die, zo men my bericht, by de probeeringen hunner

nieuwe Tooneelstukken, (die eer en voordeel aan den Schouwburg doen,) thans mede ter maaltyd genoodigd worden. Voor het schimpen op de genoemde jonge Dichteres en Dichter wenschte ik hem ook in boete te beslaan; doch, in overweging neemende dat hy den luister hunner Tooneelstukken, die in het algemeen een groote toejuiching hebben behaald, niet, kan doen verminderen, zal ik hem met de schande van voor een kwaadaartigen domkop te loopen vry laaten. Terwyl ik met het opmaaken der belasting van deezen jongeling bezig was, en de vloeken telde, die hy geduurig onder zyne geestigheden uitbraakte, wierd 'er geroepen, dat de Schipper zou aanleggen. Men deed zulks, en 'er traden twee Heeren in de schuit, die, zo zy zeiden, op een buitenplaats een stokvisje gegeeten hadden. De eene was in een dikke bonte pelsrok gewikkeld, had een mof aan de handen, den hoed onder den arm, voorts fraai gefriseerd, en hebbende omgekeerde schoentjes en witte kousjes aan de voeten; de andere had een bonte rok aan, een hoed met een veder op het hoofd, laarzen aan de beenen, en verder voorzien van een grooten mof, een rotting en degen. Zie daar twee nieuwe Origineelen! Men zou gezegd hebben dat de eerste tusschen den zomer en winter gekleed was, en dat de laatste zo even van een veldtogt tegen de Noordsche Wilden gewapend te rug kwam. Zy spraaken lang Fransch, en ik bemerkte dat zy voornaamentlyk spotten met een boer die tegen hen over zat, en in een bybeltje las. Een van hen vroeg hem: ‘Huisman, leest gy daar van Biliams paartje?’ Een vraag die den huisman deed verstommen, en een algemeen gelagch verwekte. De jonker overmande den boer met spotachtige aanmerkingen over den bybel; verdraaide Schriftuurplaatsen; belagchelyke toepassingen, enz. waaren hunne aartigheden, die van het grootste gedeelte der reizigers met lagchen beantwoord wierden. Een grof kaerel, die, zo ik van den Schipper vernam, schoolmeester van een nabuurig dorp was, vatte het woord op voor den dorpeling, willende de heertjes beduiden hoe ongerymd zy handelden, wanneer zy met

den bybel spotteden; doch het holp niet, en de *Chapeau bas* jonker voer den schoolmeester ten gemoete: ‘vriend, uwe grove *ignorance distingueert* zich duidelyk; gy weet van geene *definitiën;* gy *harangueert* zonder iets van de *Logica* te verstaan; en gy zyt niet *habil* genoeg, en bygevolg *indigne*, om met ons te *disputeeren*.’ De schoolmeester, die zyne talenten nooit dan aan eenige elendige boeren vraagboekjes, en het zingen van Datheens Psalmen had besteed, stond stom, en moest zo wel als de boer zwigten. Wat dunkt u van deeze klanten, Myn Heer? Voor hunne aartigheid, ten koste van den Godsdienst, zullen zy, voets stoots, maar ieder een gouden Ryder geeven; het is niet te veel, als men nagaat dat 'er jonkers zyn die in één uur een Ducaat vernarren. Voor ieder eene *ignorance, distingueert, definitiën*, enz. een stuiver; zy hebben in een kwartier uur meer dan vyftig zulke woorden gebruikt, om hunne geleerdheid by hunne aartigheden te voegen; dit maakt vyf guldens. Terwyl myne aandacht op deeze jonkers gevestigd was, hoorde ik onverwacht een stem uit de hoek van de schuit, die, zo ik merkte, een armen mof, die bezig was met een drietandigen vork eenige mist by een boeren wooning op te stapelen, toeriep: ‘zeg eens, kameraad! wat doe je met dat ding? vang je daar visch meê?’ Deeze inval wierdt van het gezelschap, 't welk voor de domme aartigheden der jonkers, eindelyk gevoelloos was geworden, met een hartig gelagch ontfangen. De man nam die toejuiching voor een aanmoediging, en zyn geest geraakte gaande. Hy overstelpte ons met zyne invallen; vuile dubbelzinnigheden, naspraaken van het janhagel, geile uitdrukkingen, kyfagie van viswyven, naspreeken van Dominés, enz. waaren de inhoud zyner aartigheden. Hy had geslapen, doch wakker geworden zynde, had hy de praats alleen, en verwierf geduurig eene algemeene toejuiching, byzonder als hy de Dominés naäapte, waar onder hy niet naliet somtyds Schriftuurplaatsen te vermengen; het formulier des Doops, en dat van den huwelyken staat moesten wy op verscheidene wyzen hooren opzeggen, en de menigte, waar voor hy ten toon zat, meende dol te

worden van 't lagchen. Wat dankt u van deezen man? Voor een tallooze menigte geile woorden en gebaarden betaalt hy een daalder, dat is goed koop. Ieder keer dat hy Gods naam in het nagemaakte gekyf der viswyven noemt, betaalt hy één schelling; hy deed het, zo veel ik kon nagaan, tien keeren, dat is drie gulden: elk Predikant, die hy in het ootje neemt, koste hem billyk een zesthalf; hy heeft 'er zes nagebaauwd, dat maakt zes zesthalven. Voor de misbruikte Schriftuurplaatsen en de ontheiliging der formulieren, zal hy vyf gulden door elkander betaalen. Ik zal van geene andere Origineelen spreeken, maar eens optellen hoe veel geld ik van zo weinige persoonen, tusschen hier en half weg Haarlem, had opgedaan, zo de bekeuring plaats had.

Van den Kaerel met de Honden	ƒ6: 4:-
Van den Schouwburg gisper, (NB. ten waare hy liever plakken verkoos, 't welk ik niet denk.)	9: 4:-
Van de Jonkers	33: 4:-
Van den Nabootser der Predikanten	11: 3:-
Dat maakt S.E.	ƒ59: 11:-

Laus Deo, mogt ik billyk boven de reekening zetten, en onder aan *Salus Populo!* Men reekene my vryelyk na; men zal vinden dat ik wel geteld hebbe. Wat zal dat over ons geheele land niet uitmaaken? Maar wat vryheid krygen dan tevens myne Landgenooten niet? Zy mogen voor hun geld met ernstige zaaken spotten, morssen, dom over lieden van verdiensten oordeelen, Predikanten naäapen, enz. In het kort, zy mogen doen wat hun begeert, mits daar voor betaalende: en alsdan zal ook niemant hen de bezitting van natuurlyke aartigheid mogen betwisten, op zwaare boete. Een enkele zwaarigheid schiet 'er nog over; dat is, hoe men myn ontwerp best werkstellig zal maaken. Hier over schryf ik U nader. Ik ben gewoon, naar voorbeeld der meeste Ontwerp Smeeders, van den grooten *Jan Law* af aan tot op my toe, eerst ontwerpen te

smeeden, en dan op de middelen te denken, hoedaanig die zyn werkstellig te maaken. Zodaanig handele ik; want ik ben een Projectemaaker! Ik ben, met den diepsten eerbied,
Uw Vriend,

MERCURIUS NARCISSUS PROJECTUS, PRIMUS, Amstel.

B.

P.S. Zo gy goed vindt myn brief uit te geeven, zal ik zorgen, wanneer gy een zwak Vertooguitgeeft (waarin gy aartig hebt willen zyn,) dat het zelve, door eene fyne kunstgreep, de veroordeeling der Denkfiskaalen ontkoome, à Gouverno.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 271.
Den 7 Maart 1768.

[L.S. Bedenkingen over het sterven van zynen Vader.]

Myne kinderen, hoort uwen vader, en doet alzo, op dat gy behouden wordt: want de Heer heeft den Vader verheerlykt over de kinderen. - Wie zynen vader eert, verzoent zyne zonden. - Wie zynen vader eert, zal zich over zyne kinderen verheugen, en zal in den dag zyns gebeds verhoord worden. - Wie zynen vader eert, zal lang leeven. - De zegeninge des vaders onderstut de huizen der kinderen.
Wie zynen zoon tugtigt, zal over hem verblyd worden; en in 't midden der vermaarde lieden zal hy van hem roemen. - Wie zynen zoon leert, zal zynen vyand tot jaloersheid verwekken, en in de tegenwoordigheid der vrienden zal hy over hem vrolyk zyn. - Is zyn vader gestorven, zo is 't als of hy niet gestorven ware; want hy heeft agter hem nagelaaten eenen, die hem gelyk is. - In zyn leven zag hy hem, en was over hem verheugd; en in zynen dood was hy niet bedroefd.
JESUS SIRACH.

De boven aangehaalde Spreuken van JESUS SIRACH vind ik zeer toepasselyk op den inhoud van het stukje, my korts toegezonden, waar op ik heden myne ernstige Leezers onthaal. Dat Ouders en Kinders daar uit nut trekken, is myn wensch!

Myn Heer Denker!

MYN HEER!

Uw eerste Vertoog, dit jaar uitgegeeven, sluit gy met deeze betuiging: ‘dat uw Weeklyks Papier is ingerigt, niet slegts om uwe Tydgenooten te vermaaken, maar wel inzonderheid te verbeteren, en dus alle mogelyke vrees voor den Dood uit derzelver gemoederen te verbannen. Op dien voet, en met dat inzigt, denk ik, met behulp van myne ge-eerde Korrespondenten, dit jaar, op nieuw, voort te gaan, en, zoo veel in my is, mynen Vaderlanderen, onder den zegen des Allerhoogsten, weezenlyken dienst te doen.’ Is dit uw doelwit, Myn Heer! zo twyfel ik niet, of gy zult wel plaats willen geeven aan de volgende Bedenkingen, door my, na 't overlyden van mynen geëerden Vader, opgesteld. Ik deel ze u mede, gelyk ze my toen uit de penne vloeiden.

Bedenkingen op het sterven myns Vaders.

Ik word overstelpt! - welk eene menigte van denkbeelden doet zich op aan mynen geest! - De hartstogten en ziels aandoeningen voeren stryd - Droefheid, Dankbaarheid en Vreugde, willen te gelyk haar deel hebben!

Gy hebt dan uw Leven voleindigd! Gy, aan wien ik, nog voor weinge oogenblikken, den naam van VADER, dien lieven naam, mogt geeven, en wiens mond het teerhartig woord KIND, met veege lippen, uitstamelde.

Een aanmerkelyken trap van jaaren hebt gy beklommen; jaaren, waar in, door de Godlyke goedheid, het geluk u meer te beurt viel, dan u onheil trof; gezegende jaaren, met Dankbaarheid genooten, in Vergenoeging gesleeten - Och! hadden ze mogen vermenigvuldigd worden? waart gy my nog een reeks van jaaren by gebleeven? - Onbedagte wensch mogelyk! Hoe zouden misschien de ongemakken des Ouderdoms,

die u reeds begonnen te overvallen, vermenigvuldigd en u elendig gemaakt hebben! - De liefde tot, de gehegtheid aan u, deedt dezen wench uit zynen mond vloeien; het hart gaf denzelven op. Ik ontdek het gemis van uw vaderlyk byweezen nog maar ten halven. Voor altoos is die mond geslooten, die my zo veele trouwe raadgeevingen verleende, die my nimmer verlegen liet. Dan, welk een geluk zodanig een Vader gehad, dien zo lang gehad te hebben!

Billyk dat myne aangedaane ziel zich ontlaste; billyk dat zy eenige oogenblikken byzonder besteedt tot uwe nagedagtenis; de nagedagtenis van u, ô Vader! die uit myn geheugen niet gewischt zal worden, zo lang ik het vermogen van herdenken behoude: want nimmer kan ik het oog op my zelven slaan, nimmer mynen staat en omstandigheden overweegen, zonder dat uwe veelvuldige weldaaden en goedgunstigheden my te binnen schieten.

't Is het verhaal myner Moeder alleen niet, (gezegend zy ook haare nagedagtenisse!) waar uit ik weet, hoe uw hart van blydschap opsprong by myne geboorte, hoe Gy GOD met volvrolyken gemoede dankte over de eerste vrugt van uwen gewenschten Egt; maar my heugt, by de geboorte myns Broeders, ooggetuigen geweest te zyn van de recht vaderlyke aandoeningen, welken, ter diergelyke gelegenheid, uwen geest vervulden; aandoeningen, die gy in myne tegenwoordigheid liet blyken, en my, schoon een kind zynde, sterk troffen; en by herdenking my nog sterker aandoen, nu ik in eigen persoon weet wat het inhebbe, Vader te zyn. En mag ik over uw gedrag mywaarts, in die dagen, waar van ik my niets kan herinneren, oordeelen, uit uw gedrag omtrent mynen Broeder, ô hoe teder is het altoos geweest! hoe hebt gy u vermaakt met myne eenvoudige kinderpraat! hoe veel genoegen raapte gy uit myn lachjes en kinderlyke aartigheden, my door inneemende goedaartigheid aanmoedigende! - Hoe na ik u aan 't hart lag, beoordeelde ik, nog zeer jong zynde, uit uwe droefheid over het sterven van myn' Broeder. - Dan ik heb te wezenlyke zaaken te bedenken, om my langer op te

houden met die vroegste dagen, welken ik my meest door vergelyking moet vertegenwoordigen, hoewel zulks myn hart met de tederste aandoeningen vervult: myn hart aan u, ô Vader! met de onlosmaaklykste banden verbonden.

Herinner ik my myne ontluikende jeugd, en bedenk ik tevens, welke zorgen gy omtrent my gedraagen hebt in dat tydperk des levens, van zo veel aangelegenheid, waar in 't gemoed veel al de heerlyke zaaden van braafheid en deugd ontfangt, of bezaaid wordt met het verderflyk onkruid van snoodheid en ondeugd; ik dank GOD u tot myn Vader gehad te hebben. Van den vroegsten tyd af, dien ik my scheemeragtig kan vertegenwoordigen, was het uw werk, om my de liefde tot Waarheid en Godsvrugt inteboezemen, altoos de Deugd in een beminnelyke en aanlokkende gedaante vertoonende, en het afschuwelyke van de Ondeugd daar tegen overstellende.

Geene kosten hebt gy gespaard, om my te laaten onderwyzen; ja, dat vry meer zegt, geene moeite hebt gy ontzien, om zelf my te onderrigten in de stukken, welken noodig zyn, om als Mensch, als een Lid der Maatschappy, en als een Christen, te leeven.

Myne neiging strekte zich uit tot den Koophandel; uwe inschikkende Goedheid, ô Vader! volgde die op, schoon uw eerste toeleg was, my der Geleerdheid en der Weetenschappen toeteheiligen. Gy wilde egter niet, dat ik een volslagen Vreemdeling zou weezen in die Weetenschappen, die den Geest vercieren, en altoos eene nutte en genoeglyke uitspanning verschaffen: en op uw raad, op uw voorbeeld, besteedde ik myne tusschenuuren aan de vermaaklykste gedeeltens der Wysgeerte. - Geheel en al hebt gy het op u genomen, dit gewigtig stuk aan niemand toevertrouwende, om my de beginsels van den Godsdienst te leeren. Ongeloof, Bygeloof en Geestdryvery, waren u even haatlyk; een Godsdienst, op Reden en Openbaaring gegrond, en waar in die twee, veel al te schandelyk van elkander afgezonderde zusters, steeds hand aan hand gingen, was de Godsdienst, die uw

mond my leerde bevatten, en tot welks betragting ik dagelyks door uw Voorbeeld werd aangespoord.

Schaamte, Vader, overdekt hier myn aangezigt. Myne jeugd, hoe zorgvuldig van u gekweekt en gekoesterd, was niet geheel vry van buitenspoorigheden, die u bekommerd maakten, en moeite gaven, om ze, op uw gewoone vriendelyke wyze, te recht te brengen. Eens - schriklyke verleiding, hoe groot is uw vermogen op de losse en onervaarene jongheid! - eens - Vader, had ik uwe gunste verbeurd; - eens durfde ik bykans onder uwe oogen niet verschynen, - meer uit schaamte, dan uit vreeze voor straffe. - Hoe veele traanen hebben die nu geslootene oogen, toen wel in 't verborgen gestort! - Onverwagt vond ik my uit de netelige omstandigheden, waar in myne verleide onbedagtzaamheid my ingewikkeld hadt, gered. Uwe Vaderlyke Goedheid, tot billyke strafheid getergd, sloeg egter eenen zagten weg in; op 't eigen oogenblik, als ik voor de jammerlyke gevolgen beefde, bragt ge my myn misslag, met vriendelyken ernst, onder de oogen. Trouwhartige vermaaningen en raadgeevingen, maakten de straffe uit, mag ik dat straffe noemen! Nooit zal ik die vermaaningen, die raadgeevingen vergeeten, welken, ten rechten tyde gegeeven, my in 't vervolg bewaard hebben voor buitenspoorigheden, die eenen zo goeddoenden Vader kwelling konden baaren. - Heuchlyk nadenken! nimmer heb ik, sints dien tyd, u eenig ongenoegen gegeeven! nimmer uwe gunst weder verbeurd!

Altoos was in uw oog, ô Vader! het Huwelyk, een der gewigtigste en aangelegenste stukken van 's menschen leven: de hedendaagsche losheid daar omtrent werdt van u streng bestraft en afgekeurd. Uwe bedenkingen, des betreffende, hadden steeds by my de behoorlyke zwaarte. Ik liet het oog vallen op myne JOHANNA: Uw raad was myne voorzigtige leidsman. Gy hebt my vergund aan de keus van myn hart, aan den wellust myns levens, myne liefde te verklaaren, haare wederliefde optewekken. Uwe

inschiklykheid nam hindernissen uit den weg, welken myne opgevatte hoop scheenen te zullen verydelen. Hoe vry van baatzugt was uwe edele ziel! - Welk eene recht vaderlyke vreugde kon men op uw aangezigt leezen op mynen gelukkigen Trouwdag! Hoe omarmde gy uwe Dogter, die thans nevens my in rouw gedompeld, uwe gunstbewyzen nadenkt, en u in haare ziel zegent! Hoe dubbel gelukkig rekende ik my zelven op dat oogenblik; dewyl ik u dat gevoelig vermaak deed smaaken, van naar uwen zin te trouwen!

Met geen bekrompen hart hebt gy my in een' Stand gesteld; een gedeelte uws bedryfs, veel grooter dan ik oit had durven denken, met de aanmerkelyke voordeelen daar aan verbonden, wierdt het myne. Myn voorspoed en welvaart hebt ge altyd als de uwe gerekend. Hoe menigmaal kwam uw raad, op de gryze ervaarenis gegrond, my in den handel te stade! uwe gulle gereedheid, om dien te geeven, liep myne opregte begeerte, om dien te ontvangen, voor uit. Zonder uw tydig komenden raad en hulp zou ik my in eene allernadeeligste zaak ongelukkig hebben in gewikkeld. Hoe veel ben ik in allerleie opzigten aan u verschuldig!

Als verjongd mogt ik u, een jaar geleden, aanschouwen, toen myn Zoontje, de eerste spruit van onzen Egt, ter waereld kwam. Uwe lang uitgestelde hoop werdt vervuld; de traanen van eene meer dan ouderlyke liefde, van vergenoeging en blydschap, vloeiden u ten oogen uit, op het omhelzen van het teder wicht. - O, mogt het uwe voetstappen betreeden! Ik zal, wat in my is, daar aan toebrengen. Hy zal, hoop ik, uwe waardige naam geene schande aandoen; maar dien vereeren. Gy zult in hem herleeven. Hy gedenke myner, gelyk ik uwer gedenke! De Hemel behoede hem, en geeve hem zynen zegen!

Ik nader met myne bedenkingen tot uwe laatste ziekte, ô Vader! die ziekte, welke dat gevolg gehad heeft, 't geen ik nu beschouw, en myn hart week maakt! - Gelukkige uuren, die ik mogt bestee-

den, in u optepassen, in u alle hulp en gemak toetebrengen - Gelukkige uuren, waar in ik uwe Lydzaamheid, uwe gelaatene Onderwerping aan den Godlyken wille, uwe manlyke Godsvrugt, aanschouwde! Uw sterven, ô Vader! drukt het zegel op uwe lessen - Geene Stoïsche ongevoeligheid was uwe grootmoedigheid in uw sterven. Aandoenlyk, hartroerend was uw afscheid van uwe Vrienden, van myne Vrouw, van my, en van myn Zoontje in 't byzonder. Welke raadgeevingen, gepaard met zegenwenschen, die de helderheid van uw Verstand, de bedaardheid van uwen Geest, en 't vertrouwen van uwe Ziel te kennen gaven! - Wenschende, biddende is die mond geslooten, uw laatste wensch - IN EEN ANDER LEVEN, KIND ..... IN EEN ANDER LEVEN ..... GEEVE GOD! - Op dit oogenblik zyt gy daar in overgegaan, myn Vader! ik wensche u zo te volgen, als het der Godlyke Voorzienigheid behaage my uit deezen staat der beproevinge t'huis te roepen.

Genoeglyke oogenblikken, in deeze herdenking gesleeten! Kan hartelyke droefheid met zo veel aangenaam gevoel vergezeld gaan? Ik zal dit menigwerf herhaalen, *uwe gedagtenis*, ô Vader! *zal altoos by my in zegening weezen!*

******

Ten besluite voeg ik hier nevens eenige kragtige regels vaniden Dichter D. SMITS, uit zyne *Nagedagten op het sterven zyns Vaders*.

Al rust uw lyk gerust in 't stille graf,
O Vader, 'k zal u echter nooit vergeten:
Nooit zal uw zorg uit myn gedachten gaen.
Uw teedre zorg, zoo trouw aen my gebleken.
Zoo lang alhier myne oogen open staen,
Zoo lang myn tong een dankb're tael kan spreken,

En 't levenslicht my toestraelt van om hoog,
Zal uwe deugdt in myn gedachten leven.
De tyd wiss' vry de tranen van ons oogs,
Geen tranenvloedt kan u het leven geven.

Ik blyf, met alle hoogagting, en toegenegenheid,

MYN HEER!

U.D.W.D.

L.S.
H.....
16 Febr. 1768.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol* en *E. Boucquet*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 272.
Den 14 Maart 1768.

[Gesprek tusschen eene Gentsche Dame en een Haarlemmer Vrouwtje over de Zindelykheid.]

Jamdudum splendet focus, & tibi munda
supellex. - -

HORATIUS.

Myn Heer!

Onlangs met een Beurtschip van hier naar 's Hertogenbosch vaarende, geraakten twee Vrouwtjes, welken zich mede daar in bevonden, hevig in geschil over het stuk der Zindelykheid. De eene, die maar een Burgervrouw scheen, en, gelyk ik naderhand vernam, te Haarlem t'huis hoorde, keek by het inkoo-

men van het Schip reeds vry bang; na naauwkeurig de zitplaatzen bezien, en een gedeelte derzelven met een zakdoek afgeveegd te hebben, begon zy aanmerkingen te maaken over de onreinheid der Schepen. Zy werdt van verscheiden' in haar gevoelen gesterkt, en scheen reeds te gelooven, dat het geheele gezelschap van dezelfde gedagten was, tot dat een Gentsche Dame, die, gelyk zy zeide, met linnen naar Holland geweest was, haar begon tegen te spreeken, en de eer van den Schipper, die zy voor een zeer zindelyk man hieldt, met allen ernst verdedigde. Onze Linnenverkoopster, die in dit opzicht haare gevoelens getrouw beleefde, sprak op een stouten toon van de Hollandsche zindelykheid, en schaamde zich niet, zo min door redenen, als door haare plunjen en pakkaadje te toonen, dat zy het stuk anders inzag. De Haarlemiet bleef haar party niet schuldig, maar stelde al haare welspreekenheid te werk, om de eer der Natie in het algemeen, en die haarer Stadgenooten in het byzonder, te handhaaven. Het geschil werdt hevig, en veranderde ongevoelig in een zedekundige quaestie. De Gentenaar noemde de Hollandsche zindelykheid Afgodery; en riep herhaalde reizen, terwyl zy door den yver zich meer en meer met snuiftabak bemeuzelde, *foei, men beheurt geene Afgod van zyn lyf en huys te maaken*. My begon dit krakeelen te verdrieten, Myn Heer! en, naar boven gegaan zynde, vielen my eenige gedagten hier omtrent in, die ik, t'huis komende, heb op papier gesteld, en UE. hier nevens toezend.

De Zindelykheid, zegt zeker Schryver, *is een zeer goede hoedanigheid; 't scheelt maar weinig dat zy geen deugd zy*. Dit is niet tegen te spreeken, ja my dunkt, dat men verder gaan mag, en vryelyk beweeren, dat de *Zindelykheid*, voor sommige Menschen, en in zekere opzichten, wezenlyk een deugd zy; terwyl het even klaar is, dat deze goede hoedanigheid kan ontaarten, en veele verkeerde uitwerkingen hebben.

Vuilheid en slordigheid, eigenschappen, die tegen de zindelykheid overstaan, zyn ongetwyffeld,

als kwaade hoedanigheden en gebreken aftekeuren, voor allen wier geringe inkomsten het noodzaakelyk maaken dat zy hunne kleederen en Huiscieraaden zo lang gebruiken als eenigszins mooglyk zy. Door dezelven van onreinheid spoedig te doen bederven, en te veroorzaaken dat die veel eer te onbruik zyn dan zy zoude konnen wezen, verwaarloozen zy zekerlyk het hunne, en zyn oorzaaken van een naderende of reeds plaats neemende armoede. De ondervinding leert dat behoeftige en geringe luiden, die in hunne omstandigheden niet van verkwisting en doorbrengen zyn vry te spreeken, doorgaans vuil en slordig zyn, en dat deeze hoedanigheden kragtig tot hunnen ondergang, of byblyvende behoeften medewerken. Daar in tegendeel Menschen van zodanig een rang, door op hunne wyze net en zindelyk te wezen, zo veel het geluk van zich en de hunnen bevorderen, als zy de opmerking en goedkeuring van alle verstandige Menschen met reden verdienen.

Onze gezondheid, de zorg, die wy voor ons leven en tydelyken welvaart verpligt zyn aan te wenden, pryzen ook deeze goede hoedanigheid ons ten sterksten aan. Reinheid, ten opzichte van ons lighaam, kleeding, slaapvertrekken, enz. behoedt ons dikwerf voor veele gebreken, die wy van een vervuilde en besmette lugt, of van een belette uitwaasseming te vreezen hebben. Ik zeg dit niet op eigen gezag, Myn Heer! maar beroep my op het geen de schryver van het nuttig en vermaakelyk werk, *De Artz*, hier omtrent ten voordeele der zindelykheid geschreven heeft; wiens gezag zekerlyk genoeg is om alle onze Landgenooten van goeden smaak te verpligten om tweemaalen 's weeks meerder schoon linnen aantetrekken, of zich eenige reizen daags meerder te wasschen en te spoelen.

Behalven dit, men moet zich op een betaamlyke wyze in de verkeering met anderen bevallig maaken, waar toe zekerlyk ook natuurlyke middelen, en een aangenaam voorkoomen, kragtig medewerken; ten minsten behoort men te verhoeden, dat onze goede

vrienden een walg van ons byzyn hebben, of dat men door onreinheid of slordigheid geschuuwd wordt van zodanigen, met welken men moet omgaan. In zo verre dus de Zindelykheid geschikt is, om nadeelen of gevaaren voor te koomen, en eenig wezenlyk nut, of aangenaamheid in het gezellig leven aantekweeken, is zy buiten twyffel aantepryzen, voortreffelyk, ja deugdzaam.

Ondertusschen schynen onze Landgenooten, zy ten minsten, welken van een middelbaaren of aanzienelyker staat zyn, en voor al onze Vrouwtjes, eerder gevaar te loopen, van al te deugdlievend in dit opzicht te wezen, dan dat zy in het stuk der zindelykheid veel zouden te kort komen. Alle Vreemdelingen beschouwen onze Natie in dit licht, schoon sommigen, gelyk men weet, om eenige pointen van zindelykheid, meenen reden te hebben, ons eerder te bespotten, dan naar te volgen. Veelen onzer Regtzinnige Vaderlanderen yveren zeer tegen iets, dat zy *Werkheiligheid* noemen; by ongeluk verstaan zy hier een zeer goede gesteldheid door; maar my dunkt, dat men onze Hollandsche Vrouwtjes zeer zoude verpligten, en het geluk der Mannen en Huisgenooten niet weinig vergrooten, zo men dien geest van overbodige zindelykheid, die zekerlyk in een allereigentlyksten zin *Werkheiligheid* verdient genaamt te worden, als zodanig konde voorstellen, en haatlyk wist te maaken. In goeden ernst, Heer Denker! de Zindelykheid in die maate bemind en geoefend, als door veelen onzer Landgenooten van de tedere Sexe geschiedt, is voorzeker schadelyk, en om de gevolgen, die zy ten nadeele der vriendschap en gezellige samenleving heeft, aftekeuren. Ik wil u niet herinneren, dat het eeuwigduurend schrobben, schuuren, stoffen, en wat meer tot deeze liefhebberye behoort, jaarlyks een goede stuiver geld kost, en ook als een tak der heerschende weelde onzer Natie zoude konnen aangemerkt worden; hier door mogt ik my voor de woede der Schoonmaaksters, Schuiermaakers, Biksteenverkoopers, en dergelyke lieden, bloot stellen, met wel-

ken ik liever verkies in vrede te leeven. Maar de deugd van zindelykheid, te uitgestrekt begreepen en beleefd, heeft andere schadelyke gevolgen. Menschen van middelmaatige omstandigheden, die in deeze volkryke Stad genoodzaakt zyn, zich in een kleine wooning te behelpen, moeten schier de helft van den tyd schikken, om die meer of minder naauwkeurig te laaten schoonmaaken, en de voorjaarsche, de najaarsche, de weeklyksche, of de dagelyksche zuiveringen te doen ondergaan. Het is waar, de Vrouwtjes hebben hier haar plaisier van; maar de Mannen en verdere Huisgenooten, worden niet zelden, huns ondanks, en met verzuim van nodige of nutte bezigheden, verpligt hunne Winkels, Comptoiren, of Woonvertrekken, hierom te verlaaten, en naar elders de vlugt te neemen. Hier nog by gerekent dien tyd, dat het huis te vuil, en wederom dien, dat het zelve te schoon is, om een Vriend te ontvangen, of tot een of ander nodig of aangenaam gebruik te doen dienen, schieten, van de twaalf maanden des jaars, naauwlyks vier over, in welken men zyne Wooning onbeschroomd gebruiken kan. Andere Dames, die een ruim goed Huis bewoonen, en uit dien hoofde het vermaak zouden konnen hebben, om het geheele jaar door, te stoffen of te zien stoffen, zonder hunne Mannen verlegen te laaten, waar die zich met hunne boeken, papieren, of goede Vrienden bergen zullen, brengen, gelyk men weet, het nog verder, en verkiezen lugtige, vermaakelyke vertrekken voor altoos of den meesten tyd toe te sluiten, om het onverbeeldelyk zielsgenoegen te hebben, van zich te herinneren, dat haare gemeubileerde Kamers, of Zaalen, nu schoon, en op hun stel zyn. In het Noordelykste gedeelte van deeze Provincie, daar zekerlyk de Geest van Zindelykheid niet minder, dan in het Zuidelyker deel werkt, brengt men het veel al tot die hoogte, van het geheele Huis te sluiten, en in een klein vertrekje, door een open plaats van het zelve afgescheiden, geheel of meest al zich op te houden. Mooglyk

zoude dit onze Amsteldamsche Vrouwen wat te vergaan, en door haar zelven worden afgekeurd, ten ware zy met veele Noordhollandsche Juffers het nog vermaaklyker begreepen te zyn, *by* haar Huis, dan *in* een klein gedeelte van het zelve te woonen. Daarenboven, welke gevolgen heeft men niet dagelyks van die algemeene, en onverwinnelyke zugt der Sexe, om blank geschuurde haardsteden te zien? Ik voor my kan dikmaal die Dienstmeiden met deernis beschouwen, welke geschaapen schynen, om voor het Vaderland plaaten te schrobben; terwyl ik nog meer alle Mannen beklaag, die, om hunne Vrouwen het genoegen te verschaffen, van de haardstede niet vuil te maaken, zich genoodzaakt zien koude te lyden, of naar een Koffyhuis of dergelyke publicque plaats zich te begeeven. Ik heb een Neef, Myn Heer! een verstandig Man, die by uitstekendheid wel gepaard is, en op de allerbekoorlykste wyze met zyne Ega zoude leeven, zo deeze alleen in het stuk van blanke plaaten, en zindelyke Kamers, een weinig minder kiesch was; daar nu de braave Man zich, zyns ondanks, dikmaal genoodzaakt ziet, zyn lieve Wyfje ongenoegen te geeven, zo hy niet besluiten kan de meeste winter avonden op zyn Comptoir te blyven, en alle zyne goede Vrienden, onder het een of ander voorwendzel van belet te zyn, buiten zyn huis te houden. Gy weet misschien, Myn Heer! het geval van de Aschpot, die zeker Man, na zyn Vrouw herhaalde reizen vrugtloos verzogt te hebben om vuur in het huishouwvertrek te stooken, uit de keuken haalde, en met vuur en asch door de kamer smeet, waarna hy vertrok, zeggende, ik zal over een uur weder komen; het geen tot gevolg hadt dat hy, t'huiskomende, niet alleen alles wederopgeruimd, maar een goed Vuur helder brandende in zyne kamer vondt. Deeze manier van bekeeren is zekerlyk wat gevaarlyk, en ik zoude UE. niet raaden, die uwen leezeren aantepryzen. Evenwel is het zeker, dat dergelyke verkiezingen der Vrouwen niet alleen dikmaals oorzaak zyn van ongenoegen en huiskra-

keel, maar somtyds ook van hen wezenlyk bederf der mannen, en hierom wel ernstig, schoon bescheiden en deftig, behooren tegengegaan te worden. Allerergst ondertusschen is nog de gewoonte, van kamermatten, of trappen, zodanig met wasch of eenige andere Stof te wryven, dat men ieder oogenblik in gevaar is om neder te ploffen, of van boven naar beneden te tuimelen. 't Is waar, in dit opzigt schynt de Mode de zaaken een gelukkigen keer te zullen geven; en hoe veel gelds men ook aan Tapyten en Carpetten verspillen mag, onze Natie legt zeker onder een allersterkste verpligting aan hun die het gebruiken dezer Vloerbedekzelen hebben in den smaak gebragt; dewyl het buiten tegenspraak te verkiezen is, liever eenig geld jaarlyks minder over te winnen, dan dag aan dag in gevaar te wezen, van armen en beenen te breeken. Evenwel, luiden, wier omstandigheden nog geen Vloertapyten gedoogen, of welken uit hoofde van verkiezinge keurlyke spaansche of bruine matten boven deezen den voorrang geven, staan voor veele ongelukkige gevolgen bloot, die meest op de Mannen of lieve kinders aankomen. Meiden en Vrouwen beveiligen zich doorgaans, door op haare kouzen, of met een voorzigtigen tred deeze glibberige plaatzen te betreeden; maar Mannen, uiteraart stouter, zyn, voor al zo zy, om hunne haardstede of vertrekken zindelyk te houden, zich buitens huis gediverteert, en een kleine knip weg hebben, buiten tegenspraak ieder avond in het alleruiterste gevaar, van een' ongelukkigen val te doen, en huns ondanks, hunne Lieve Vrouwen van hunne verkeerde begrippen op deeze wyze te geneezen; terwyl de lieve Kindertjes hunne fraaje tronietjes het geheele jaar door geplaestert of omwonden moeten hebben, ten gevalle van 's Moeders verkeerde verkiezingen. Laaten onze zindelyke Juffers het vermaak genieten, Myn Heer! van drie, vier Matten en Kleeden over malkander te leggen, mids dat zy die behoorlyk doen vast maaken en bezorgen; laaten zy de Vloermatten die men aan deuren of Kamers legt, met hagelwitttekle-

den overdekken, en, zo het haar lust, deezen nog weder met een bekleedzel beveiligen; dit alles zal ik niet wraaken. Maar glad gewreeven Kamermatten, diergelyke Trappen, by de aanzienelyksten op de Dorpen niet ongemeen, vooral ook bruine plankjes om op trappen ter beveilinge van trapkleden te leggen, 't welke, zo my berigt is, in een nabygeleegen stad zeer in den smaak valt; behoorden in een Maatschappye, in welken men alles uitdenkt, om lang en gezond te leeven, niet gepermitteerd te zyn. Ik ben

MYN HEER!

UE. Leezer

V.G.
Amsteldam 29 *February* 1768.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 273.
***Den* 21 Maart 1768.**

[Beginsels van den Oorlog onder de Filosoofen in China.]

- Sacer est locus, extra
Mejite - -

PERSIUS.

HEt volgende Berigt, wegens de Toebereidzelen tot den Oorlog onder de FILOSOOFEN in CHINA, en de Schermutselingen die 'er dagelyks onder hen voorvallen en dat Waerelddeel een Bloedbad dreigen, is met de laatste Retourschepen aan een' myner goede Vrienden, en, door hem, aan my ter hand gesteld, met verzekering, dat het egt is, en met verzoek, om hetzelve eene plaats in myn Weekelyksch Papier te geeven. Ik had hier in 't eerst vry wat tegen; doch de Aanmerkingen van mynen Vriend, dat het gemeen maaken van hetzelve die nuttigheid zou kunnen hebben, dat 'er zulke maatregelen genoomen worden, op dat onze Filosoofen, daar toch overal, gelyk onder alle Soorten van Menschen, slegte knaapen onder zyn, in hunne booze oogmerken veriedeld worden, indien zy iets mogten onderneemen, daar de Hemel ons voor behoede! om hunne Medefilosoofen te knevelen en aan hunne woede en razerny opteofferen; deeze aanmerkingen hebben my overgehaald, om tot nut van myne Landsgenooten en uit eene zuivere zugt, om voortekoomen, zoo veel in my is, dat niemand in zyne wettige Vryheid onderdrukt worde, hetzelve in myn Werk te plaatsen. Het was woordelyk van den volgenden inhoud. ****
BEGINSELS VAN DEN OORLOG ONDER DE FILOSOOFEN IN CHINA.

Op de Geleerdheid onder de Filosoofen in China, daar men doorgaans zeer breed van opgeeft, valt niet te roemen. Eene der voornaamste redenen meent men te zyn, dat men reeds voor veele Jaaren heeft kunnen goedvinden, zichzelven wys te maaken, dat men het verre genoeg gebragt hadt. Men kwam overéén, of liever, het grootste gedeelte der Filosoofen van dit wyd uitgestrekt gebied, vondt goed niet alleen te

bepaalen wat WAAR en wat VALSCH was, maar ook om in vervolg nimmer toetelaaten, dat eenig Filosoof de STOUTHEID, zoo als zy het noemen, hebbe, eenige Ontdekkingen, strydig met de voorige Waarneemingen, gemeen te maaken, of iets te leeren, 't geene niet overéénkomt met de Proeven, die zy genoomen hadden, om dat deezen, huns oordeels, onverbeterlyk zyn; dat men, des noods, de *Waarheid*, als zy op die wyze besprongen wordt, in zoo verre door geweld verpligt zal zyn te verdedigen, dat men zorg draage, dat de *Invoerders van Nieuwigheden* alle voordeelen, die den Filosoofen van Keizers wege werden vergund, afgenoomen worden en geen medelyden met hun te hebben, al kunnen zy van 't een brood aan 't ander niet koomen; en dat men, byaldien zy onderneemen zich te verdedigen en zich over hun ongelukkig lot te beklaagen, hun *stilzwygen* zal gebieden, en gelyker hand uitwerken, dat zy, zulks weigerende, als *Perturbateurs* van de gemeene ruste met gevangenis, of ballingschap, zoo als het best uitkomt, gestraft worden. Dit heeft den Geest, in die anderzins vernuftige Natie, geweldig uitgebluscht, en haar van jongs af als blinde Kampvegters, voor het gezag haarer Voorvaderen, leeren stryden met dezelfde Wapenen, waarmede de Roomsche Geestelyken het Gezag van hun Opperhoofd en deszelfs Besluiten handhaaven, en die zoo lang goed zyn, als men 't Oor der Vorsten heeft; maar Wapenen die geen Filosoof, die zyn Karakter kent, ooit zal gebruiken, even min als dat een Heer van Fatsoen, met een Mes, gelyk Matroozen en 't Janhagel, op zynen beleediger zal aanvallen, in plaats van hem voor de Punt te eischen. Neen een Filosoof, dien naam waardig, zal nimmer met *Gezag* en *Oudheid*, maar met wapenen van het *Gezond verstand* en *Bondige bewyzen* stryden.

't Was by de Opregting van dat Verbond een booze tyd. De geenen, die in hetzelve niet konden treeden, om dat zy meenden, dat sommige Proeven niet wel genoomen waaren, en de vryheid wilden behouden om in 't vervolg te Filosofeeren, zoo als hun goed dagte, werdt den *Oorlog* verklaard. Men ging verwoed op hen los. De Verbondmakers, meest *Persiaanen* van afkomst, die de Keizer uit medelyden, na dat zy uit Persië verdreeven waaren, en nergens eene veilige wyk hadden, in zyne bescherming hadt genoo-

men, Triumfeerden, en de Anderen, meest Gebooren' onderdaanen van den Keizer, aan wier voorouderen zyne Majesteit zeer veel verpligting hadt, uit hoofde van de groote diensten en onbezweeken heldenmoed, dien zy voor de veiligheid van 't Ryk, in den Oorlog tegen de *Tartaaren*, betoond hadden, kreegen de Nederlage. Sommigen werden in de Gevangenis geworpen, anderen uit het Ryk gebannen, en de overigen Verstrooid.

De Chineesen gebruiken een woord, om de eersten te betekenen, daar ik geen regt Nederduitsch woord voor weet. Men zou hen met een basterd woord PRECIESEN kunnen noemen; eensdeels, omdat zy voorgeeven alle Filosoofische waarheden *precies* te verstaan, en niet toelaaten dat iemand daar van een hairbreed afwykt, maar zich *precies* by 't oude moeten houden; anderdeels, om dat allen van hunne Sekte verpligt zyn juist zulke Baarden en zulke Tabbaards en Mutzen te draagen en hun Weezen in zulk eene Plooi te zetten, dat men op het bloot gezicht aanstonds *precies* kan zien, of iemand tot hun Bondgenootschap behoort. De laatsten hebben tot nog toe geen' vasten naam, naastdenkelyk om dat deezen voor 't vry Filosofeeren zyn, en in hunne Sentimenten, wegens zulke Punten, waar over men tot nog toe geene goede Instrumenten heeft weeten te vervaardigen, om op de Proeven wiskunstig te kunnen afgaan, verschillen, en om dat zy in het draagen van Baarden enz. slegts de Filosoofische welvoeglykheid in agt neemen, en daar in geen punt van Regtzinnigheid stellen. Meest worden zy betekend door een woord, dat in 't Hollandsch niet verstaan kan worden, dan door eene Omschryving. Het wilzeggen: EEN MENGELMOES VAN VOLK, WAAR VAN DE GROOTSTE HOOP ZOO SLEGT IS, DAT EEN GEMEEN FILOSOOF ZICH MOET SCHAAMEN HEM TE GROETEN EN EENIGE TEKENEN VAN BURGERLYKE VRIENDSCHAP TE BEWYZEN. Zy noemen zich zelven eenvoudig FILOSOOFEN, of, om zich van de *Preciesen* te onderscheiden, ECLECTICI, of VRYE ONDERZOEKERS DER WAARHEID.

Sedert dien tyd heerschte 'er eene groote verbittering tusschen beide Partyen, die tot in het gebeente is doorgedrongen. De Preciesen, nydig, om dat zy de Sekte der Eclectici niet geheel hadden kunnen uitroeien, konden zelfs niet verdraagen, dat deezen, die zoo wel, als zy, voorheen hadden mogen openlyk

leeren, nu en dan, ter sluik, in de eene of andere agterstraat, byéén kwamen, om elkander hunne Waarneemingen medetedeelen, en tot het vry Filosofeeren op te wekken. Geduurig werden zy gestoord, door de Preciesen overvallen, en deerlyk gehavend, als zy hunne Proeven waereldkundig maakten.

Na op deeze wyze lange jaaren getobd te hebben, wilde het geluk voor de Eclectici, dat eenige Preciesen een weinig handelbaarder wierden, zoo styf niet langer op hun stuk stonden, korter Baarden begonnen te draagen, zelven Proeven deeden en die met de waarneemingen der Ecletici vergeleeken, met welken zy somtyds in een vriendelyk gesprek kwaamen, zoo dat 'er eenige hope scheen te zyn, dat men eerlang met elkanderen zou bevreedigen, en het oude vergeeten, ten minsten, dat het niet ligt weder tot een hoofdtreffen, gelyk in voorige tyden, zou komen.

De uitkomst echter heeft geleerd, dat men zich te veel goeds van deeze Beginselen tot een vergelyk heeft beloofd. De Preciesen, bemerkende dat sommigen hunner Broederen tot den vreede met de Eclectici begonnen te neigen, staaken de hoofden byéén en begonnen te schreeuwen. ‘Onraad! onraad! alarm! alarm! het Ryk is in gevaar! mannen in 't geweer! waak! wy worden in ons eigen lighaam verraaden!’ - Voor eenige jaaren hebben zy een' van hunne Filosoofen den kop zoo dul gemaakt, dat hy tot de Eclectici is overgeloopen, en sommigen van zyne nieuwe Broederen: zoo nydig zynze dat de man nog een stuk brood mag hebben: hebben zoeken opteruien, om hem niet toetelaaten in hun Kollegie Proeven te neemen. Doch dit is hun mislukt. - Voor weinige weeken, was het hun niet van Keizers wege belet, zou een dergelyk geval gebeurd zyn mee een' jong Filosoof van hunne party, die, zoo als men vertelt, den Baard reeds al half glad hadt afgeschooren.

Gy, moet weeten, Myn Heer! de Preciesen hebben het Magnificat in handen. De Keizer en de Grooten van 't Ryk zyn hunne Patroonen. Dit maakt sommigen hunner Hoofden brutaal. De Onderzoeklievenden onder hen durven 'er zich niet tegen verzetten, weetende, dat het een volk is, 't welk nergens naar vraagt. Krygen zy eens braaf op de Kneukels; zy stooren 'er zich niet aan; zy zyn in de Wol geverfd. Den ouden Deun en Koekkoekzang zingen zy onop-

houdelyk: ‘Dat stellen wy, dat stellen de Eclectici, ergo wy hebben gelyk; wy willen niet, wy verstaan niet, dat onze gevoelens tegengesprooken worden’. Dit zouden de Eclectici, hoe hard ook voor een' regtschaapen Chinees, nog verdraagen kunnen, maar het is voor hun onverdraaglyk, dat men hen, om dat zy, om de eer hunner Natie optehouden en uit liefde voor de waarheid, met hun in geen verbond kunnen treeden, niet slegts overal toegraauwt en snaauwt, en alle kleinigheden aandoet, maar zelfs geen stuk droog broods gunt. Om dit uit te werken, zoeken zy den Keizer wys te maaken, dat zy het niet wel met zyne Majesteit meenen en hem geen goed hart toedraagen, daar nergens eenig bewys voor is te vinden; en het gemeen, dat hunne Leer tegen die van CONFUSIUS aanloopt en dien grooten en vergoden Heiligen onteert, dien zy ondertussen de diepste hoogagting betoonen. Het gemeen is hier door schier raazende en dul op de Eclectici. Gelukkig dat de Keizer, die men zegt, dat zelf een Liefhebber van de Filosofie is, niet dwaas genoeg is, eene zoo verregaande betigting, op het bloot zeggen van Partyen, te gelooven. 't Is onbegrypelyk, dat Filosoofen tot zulk eene verregaande kwaadaartigheid kunnen koomen. Zy weeten wel beter. 't Zyn schandvlekken van hunne orde! De Keizer krygt ze reeds in den neus. Voor eenige jaaren heeft hy eene geheele Societeit van de Preciesen uitgeroeid, die onder voorwendzel van de Preciesen met de Eclectici te willen vereenigen, eenen heimelyken toeleg hadden, om zelfs allen, die den Baard een duimbreed korter begonnen te draagen, den voet te ligten. 't Is een kwaad volk!

Sedert eenigen tyd hebben zy het weder boos beginnen te maaken. Alles was in eene tamelyke rust. Daar vielen wel nu en dan kleine Schermutselingen voor, zonder dat men echter voor een Hoofdtreffen bedugt was. Doch thans laat zich de zaak aanzien, dat 'er eene bloedige Bataille zal voorvallen. Aan verscheiden Oorden van 't Ryk wordt sterk geworven. Daar zyn reeds drie Strooppartyen van de Preciesen op de been. Het kleen Legertje van de Eclectici, indien de Keizer hunne woede niet beteugeld, en Confusius, dien zy den hoogsten eerbied toedraagen, hen niet begunstigt, zal tegen hen niet bestant zyn. Men weet tot nog toe de regte reden niet van deeze Toebereidzelen tot den

Oorlog. Men denkt voor het naaste, dat de beweeg-oorzaak is, dat men gaarne zou weeten, daar men bedugt voor schynt te zyn, of men op 's Keizers gunst wel staat zal kunnen maaken, als de Party der Eclectici, die sterk begint toeteneemen, en de oude Filosofie den doodsteek dreigt, niet dan door deszelfs hulp is te beteugelen. En dus dat verlegenheid, of vrees dat de Baarden zullen af moeten, de reden is van zo verwoed op de Eclectici aantevallen.

Van eene Stroopparty is dit reeds eene uitgemaakte zaak. Hun Generaal, een jong Karel, wiens Baard eene onzaglyke lengte reeds heeft, naar mate van zyne jaaren, heeft, om den veldtogt gelukkig te voleinden, in zyne aanspraak voor het volk, om hetzelve tot den stryd optewekken, laaten invloeien, dat hy op 's Keizers gunst en medehulp HOOPT; en heeft 'er bygevoegd, dat men 'er vast staat op kan maaken, dewyl hy anders van de voorige Keizers zou ontaarten, die altoos voor de Preciesen zyn geweest, om daardoor, dewyl dit noodzaakelyk ter ooren van zyne Majesteit moest koomen, zich in derzelver gunst te rekommandeeren, en dus door derzelver hulp, met geweld, de Eclectici het neemen van nieuwe Proeven, daar hy anders geen kans toe ziet, te beletten. 't Is hem reeds openlyk verweeten, dat dit zyn toeleg is, doch hy werft maar Volk, en verwaardigt zich niet, zich van die laage, schoon gegronde verdenking, te zuiveren. - Een tweede Party komt zoo openlyk niet uit. Haar Generaal houdt den Aap in de Mouw. Hy geeft voor dat hy zyn Leger op de been heeft gebragt, tegen de vyanden van alle Filosoofen, hoe genaamd, die *Confusius* voor hunnen begunstiger houden. Zoo veel weet men 'er van, want hy heeft ook eene aanspraak voor het Volk gedaan, om hetzelve tot manhaftig stryden aantemoedigen, dat dit de waare reden niet is, maar dat hy het insgelyks op de Eclectici gemunt heeft. Dit blykt, omdat hy in zyne aanspraak heeft laaten invloeien, dat men om door zyn eigen volk niet verraaden te worden, man voor man zal laaten zweeren, dat zy zich verpligten zullen, om de Baarden te laaten groeien zoo lang als zy wassen kunnen, om te ontzaggelyker in 't veld te koomen, en met het neemen van nieuwe Proeven zich niet ophouden, noch de stoutheid hebben van te durven denken, dat hunne voorvaders, by mangel van

het noodige gereedschap, eenige Proeven niet wel genoomen hebben, en dat men de geenen, die zulks weigeren, voor Schelmen van de Compagnie zal wegjaagen. Verder heeft hy zich tot nog toe niet uitgelaaten, behalven dat hy niet onduidelyk heeft te kennen gegeeven, dat de Keizer zulken die niet willen gehoorzaamen, verpligt is te straffen, door hen te berooven van alle Filosoofische voorregten, om dat die alleen aan de Preciesen toebehooren, en geene anderen daar regt op hebben. Hierover heeft hy reeds zoo geweldig op de Kneukels gehad dat het hem heugen zal. - Doch uit een' anderen Oord van 't Ryk verneemt men, dat een gemeen Officier, met een' allerverschrikkelyksten Baard en lange Knevels, in zyne aanspraak tot zyn onderhoorig Rot, om hetzelve als Leeuwen te doen vegten, de onvoorzigtigheid heeft gehad, het waare oogmerk, van deeze Toerustingen tot den stryd, te openbaaren. Men zal zeggen, (na dat men eerst regt onderzogt heeft, hoe groot het getal der Preciesen is, die hunne Baarden beginnen te scheeren, om dus net te weeten hoe magtig de vyanden zyn,) ten einde de jonge Filosoofen aangemoedigd mogen worden, om zich by hunne Sekte te vervoegen, men zal zeggen, die het met de Preciesen niet houdt, die een hairbreed van onze Leer afwykt, onteert en lastert CONFUSIUS.

De Keizer en de Grooten van 't Ryk zullen dan die Onheiligen wel moeten beteugelen, en hun het verspreiden van hunne Nieuwigheden beletten, dewyl zy anderzins hunner ruste en veiligheid niet zeker zullen zyn, door de woede van het opgeruid Gemeen. Men beklaagt den Keizer en de Grooten des Ryks, die tot dien stap nooit zullen koomen, dan om hunne eigene veiligheids halve. Men vreest voor droevige gevolgen. Niemand zal meer lust hebben zich op het nader ondekken en bevestigen der Waarheid toeteleggen; de geest tot onderzoek zal hier door uitgeblust worden, en gansch China, langs dien weg, tot zyne voorige groove en diepe onkunde wederkeeren. De eenige hope voor de Eclectici is de gunst van hunnen Confusius, dien zy den grootsten eerbied toedraagen, en om wiens eere te handhaaven, hun alle dit kwaad gebrouwen wordt De Keizer wendt alles aan om door zyn wys beleid hunnen muitzieken Geest tot bedaaren te brengen; en betoont zich ongenegen, om hun, buiten volstrekten nood, iets, ter bereiking van hunne

heillooze oogmerken, intewilligen. Men vreest egter. Zelfs loopt 'er een gerugt, dat zy reeds een Smeekschrift aan den Keizer in gereedheid hebben, dat zyne Majesteit een of twee werkjes, in welken met hunne ontzaggelyke Baarden, zoo als men my berigt, den spot gedreeven en niet onduidelyk te kennen wordt gegeeven, dat hunne Filosofie in eenige opzigten met de laatere ontdekkingen strydig is, dat de Keizer dezelven gelieve door Beuls handen, uit eer voor de Filosofie der Preciesen en uit verschuldigde hoogagting voor den grooten Confusius, die daar door zal verheerlykt worden, te laaten verbranden.

Met de volgende Schepen zal ik u den uitslag van 't een en 't ander kunnen melden. Men hoopt u dan te kunnen schryven, (schoon ik vrees, en duizenden met my,) dat de Preciesen door deeze Toerustingen niets ten nadeele van de Eclectici zullen hebben uitgewerkt.

Zullende, enz.

P.S. Ik maak geene melding van een' jong Lieutenant Generaal, die ook volk heeft zoeken te werven; doch 't is hem niet gelukt, dewyl hy, eenigen tyd in Persië doorgebragt hebbende, en zich in alles op eene bespottelyke wyze, naar de zeden en manieren van dat gewest schikkende, de verwaandheid hadt, het volk in 't Persiaansch aantespreken, 't welk in China even onverstaanbaar was, als het Luikerwaals in de Nederlanden.

****

Het ziet 'er in China voor de Eclectici gansch niet breed uit. Ik zou, was het niet van een' geloofwaardig Persoon geschreeven, naauwelyks kunnen gelooven, dat 'er onder Filosoofen zulke Menschen, als de Preciesen beschreeven worden, kunnen zyn. Heerszugt, den baas te speelen, zyne medemenschen te onderdrukken, zyn de laage beginsels van deeze Luiden. De eerbied voor hunnen Heiligen moet voorgewend worden, om de voldoening hunner hartstogten voor 't gemeen te verbergen, en Groot en Klein tegen de geenen, die hen in den weg zyn, optehitzen, op dat niemand, dan zy, in Eer en Aanzien zyn, en allen die van hun verschillen en hen durven tegenspreeken, van hunne wettige vryheid beroofd worden. In deeze luiden is het duidelyk, dat zy zoeken uittewerken, dat de Spreuk, aan 't hoofd van dit Vertoog gesteld, bewaarheid wordt.

> DIE AAN 'T HEILIG HUIS WIL PISSEN,
> MOET ZYN' HOED EN VRYDOM MISSEN.

CMZ.

De Denker.
N°. 274.
Den 28 Maart 1768.

[Een jong Heer, van middelen, en van een tamelyk goed gedrag, die niets weet, en niets by de hand heeft, in zyne waare gedaante vertoond.]

Metiri se quamque suo modulo ac pede verumest.

HORATIUS.

Amsterdam 1 Maart 1768.

HEER DENKER!

Myn Heer!

MEt een woord twee drie zou ik UE. myn Character kunnen opgeeven, indien het waarlyk zo is, als zekere Juffrouw my onlangs zeide, te weeten, *gy zyt een aller extravagantst Heer;* een malle bynaam, in de daad; doch dit zou weinig voor u betekenen, en ook aan myn oogmerk geheel niet voldoen. Ik heb dien naam by onderzoek maar al te toepasselyk op my zelven gevonden, en de daad zelve brengt my tegenwoordig in eene verlegenheid, die my voornaamlyk aanzet om UE te schryven en uwen raad te verzoeken.

Ik zal u een gedeelte der Proeven op my zelven genomen mededeelen; doch tot het wel verstaan derzelven, en om UE in staat te stellen om my met goeden raad te dienen, zal het niet min noodig weezen dat ik UE aangaande myne omstandigheden onderrigt, dan het noodig is dat de liefhebbers van

weerkundige observatien, eene naauwkeurige aanwyzing doen, van de gesteldheid hunner werktuigen en de plaats waar ze hangen.

Heden, myn Heer! juist zes en twintig Jaar geleden, aanschouwde ik in deeze wereldstad het eerste licht. Myn Vader was een welgezeten en veel bedryvend Koopman, van den ouden trant; myne Moeder, merklyk jonger dan hy in jaaren, helde meer over naar de hedendaagsche mode. Ik was hun eenigst Kind. Da zorg van myn' Vader heb ik niet langer dan tot myn tiende Jaar mogen genieten; voorts ben ik door myne Moeder, die ik tot myn twee en twintigste Jaar hieldt, gevormd - In myne vroegste jeugd, gelyk zy my menigmaal vertelde, en my nog gedeeltelyk heugt, werd ik tot een Koopman geschikt, en had reeds in het schryven en rekenen goede voortgangen gemaakt, onder het onophoudelyk aanzetten van myn' Vader; doch na zyn overlyden veranderde myne Moeder van gedagten, ten opzigte van myn tydelyk beroep. Zy hadt genoeg ondervonden hoe een veelomhandshebbend Koopman, weinig of geen tyd heeft om deel te neemen in de gewoone vermaaken en uitspanningen; hoe de Beurs en het Comptoir hem beurtling bezig houden; Zy werdt derhalven te raade om my tot eene andere leefwyze te schikken, waar toe de ruime middelen, van myn' Vader nagelaaten, haar overvloedig in staat stelde. Ik zou Studeeren en een Regtsgeleerde worden. - Hier was de eerste stap, het *Latynsche* School. - Dit geviel boven verwagting; ik had zin in deeze verandering, en het denkbeeld van Student kittelde my reeds vroeg, ook hoorde ik dagelyks myne Moeder de voordeelen van het leven eens Regtsgeleerden boven dat van eenen Koopman ten breedsten uitmeeten, Zy toonde my onophoudelyk welke voordeelige Ampten somtyds de gelukkige gevolgen waren, van zich aan die Studie te hebben overgegeven; inzonderheid sprak zy van haars Moeders Vader, die vry aanzienlyke posten bekleed hadt.

De tyd kwam om na de Hooge School te gaan; doch hier bezweek myne Moeder in haar opzet, Zy scheen alles voorheen opgenoemde voordeelen eensklaps uit het oog te verliezen, het teder Moederlyk hart kon van my niet scheiden, dit heen gaan werdt van tyd tot tyd uitgesteld, het was nog vroeg genoeg, ik was nog te jong, om my aan myzelven overtelaaten: wat myne Voogden, en boven al myn Oom, zeiden, het betekende niets ter Wereld. Zy wilde het vermaak, van haaren eenigen Zoon by zich te hebben, nog niet missen. Dit *nog niet* veranderde met den tyd in *volstrekt niet*. Ik zou my zelven, gaf zy ten antwoord op de ernstige instantien myner Voogden, wel bekwaam maaken tot de eene of de andere bediening, zonder met den tytel van Mr. te pronken; en, zo niet, ik zou genoeg hebben om, als een Heer van fatsoen, door de Wereld te komen, en een gelukkig Huwelyk zou misschien het een bewerken, en het ander ondersteunen.

Sterk aan myne Moeder gehegt, liet ik my door haar gewillig leiden, en verkreeg van haar, in vergelding myner kinderlyke onderdaanigheid, alle vryheden die ik kon wenschen. Ik mogt, deel neemen in alle de vermaaken, die ik begeerde. Myn tyd, van myn achttiende tot myn twee en twintigste Jaar, is verdeeld geweest, in eeten, drinken, slaapen, Fransch leeren, danssen, te paardryden, schouwburgen en operas te gaan zien, assemblees by te woonen en nu en dan te Kerk te gaan. Dus had ik het, schoon niets weezentlyks bedryvende, zeer druk, en moest, uit gebrek van tyd, veele voorgeslaagene plaisierpartijen afslaan; altoos die boven anderen verkiezende waar in myne Moeder mede kon deelen.

Na den dood myner Moeder, deeden myne Voogden hun best om my te beweegen, dat ik my tot het een of 't ander zou bepaalen, en iets by de hand vatten; doch te vergeefsch, aan dit leven te zeer gewoon en daarop verslingerd, stelde ik alles, wat zy bybragten, uit, en nam het in overweeging, zonder

my ooit te verklaaren, dan door het opperen van zwaarigheden, die ik nimmer liet oplossen. Zy bragten my, op de vriendelykste wyze, de voorbeelden onder 't oog van myne tydgenooten die reeds op de Academie proeven van hunne bekwaamheid gegeven hadden, of op de Beurs blyken gaven van eerlang het voetspoor hunner ouderen te zullen betreeden, *enz*. Ik was doof op alle gesprekken van dien aart. Ik won tyd, en dagt het ligt een jaar twee drie sleepende te kunnen houden, tot dat ik myn eigen Meester was. Die heuchlyke tyd kwam eindelyk, en ik vond my in het vol bezit gesteld van vry aanzienlyke middelen. Myne Voogden raadden my, met allen ernst en hartlyke toegenegenheid, by het afleggen hunner Voogdyschappen, een goed gebruik van myne goederen te maaken. Dit nam ik trouwhartig aan.

Het leedt maar weinig tyds, of ik stelde orde op myne huislyke zaaken, en deed een reisje na *Vrankryk*, waar de levenswyze wonderlyk met mynen aart overeenstemde. Langer zou ik daar gebleeven hebben, hadt de dood eener oude Tante, my niet t'huis geroepen. Deeze hadt my erfgenaam gemaakt van een fraai sommetje.

Meer behoef ik u van myne omstandigheden niet te zeggen, dan alleen nog, dat ik, zo voor als op en na myne reis, my altoos vry gehouden heb van overmaatig drinken. Van galantery, om, naar de mode, dit stuk met den zagtsten naam te noemen, was ik nooit een liefhebber.

Het valt u mogelyk vry veel in de hand, myn Heer! dat ik op de gemelde wyze opgevoed, geen *extravaganter* figuur geslaagen heb; gy denkt mogelyk dat de Juffer, van welke ik in den aanvang dezes Briefs sprak, my verongelykte met my een *aller extravagantst Heer te noemen*. Ik was ook eerst van die gedagten; doch ik geloof gy zult met my van gedagten veranderen, en in zekeren zin dat woord op my toepasselyk vinden, wannner ik u een opregt verhaal doe van de waarneemingen op my

zelven gedaan, en getrouwlyk opgetekend, van Nieuwjaarsdag af.

Jan. 1. *Vryd*. Vroeg opgestaan; een lyst gemaakt van alle myne Crediteuren; myn knegt gezonden om de Rekeningen op te haalen; 'er weinig ingekreegen; beslooten om allen die zo slof op hunne zaaken zyn een jaar te laaten wagten; veele Nieuwjaarswenschen afgelegd; geen tyd gehad om behoorlyk te eeten; by eene oude Tante wat van 't nageregt gepeuzelt om egter iets te gebruiken. In den avond het huisje voorbygaande van een' ouden knegt myns Vaders; gezien hoe die Oude Lieden het hadden in de koude; getroffen door hunne armoede, gaf ik met een gul hart;.... 's avonds by myn Oom **** gegeten; laat te bed gegaan.

Jan.. 2. *Sat*. Ten tien uuren opgestaan; de Courant en iets in VOLTAIRE geleezen; in 't Koffyhuis *** een Pyp gerookt; na het eeten gewandeld; Thee gedronken by Juffrouw *; 's Avonds eene vrolyke party bygewoond.

Jan. 3. *Zond*. Bitter koud; myn knegt berigtte my, ten half achten, dat de Thermometer beneden de 6 gr. stondt; te koud om na de Kerk te gaan, (dit doe ik anders nu vry stipt alle Zondagen 's voormiddags). Ik bleef den geheelen voormiddag t' huis. Tegen den Middag kwam myn Neef JACOB, die met my at; 's namiddags een toertje genard; den avond aan het huis van Mejuffrouw L ** met Ombre doorgebragt.

Jan. 4. *Maand*. Nog al kouder, en daar om den gantschen dag by 't vuur gebleeven; meest zitten leezen, doch het hadt geen val. Een verdrietige dag; niemand kwam myn zien en ik zag niemand; zeer vroeg na bed gegaan.

Jan. 5. *Dingsd*. Met den jongen Heer ** van *** na *Zaandam* genard; 's avonds gezelschap gehad; gespeeld; veel verlooren.

Jan. 6. *Woensd*. 's Morgens gesprooken met een' liefhebber van de Natuurlyke Historie, die my sterk aanwas dat ik eene verzameling van Vogelen zou aanleggen: waar toe zich thans eene gunstige gelegen-

heid aanboodt. - Dit overwoogen en goedgekeurd. 's Namiddags met hem gegaan, om van een' Emeritus Liefhebber de kassen en 't voornaamste gedeelte van zyne Collectie te koopen. Naar wensch geslaagd. Den avond by een Boekverkooper gesleeten en de voornaamste Fransche en Nederduitsche werken over de Natuurlyke Historie besteld.

Jan 7. *Dond*. Zo als ik meende uit te gaan, kwam myn Oom ****, die my eene schone party voorsloeg, eene party, die ik, zyns agtens, niet moest verzuimen, zo ik ooit dagt te trouwen. - Breed en ernstig daar over met hem gehandeld. - 's Namiddags en 's avonds van de aangeweezene gelegenheid, om met die Juffrouw in gezelschap te weezen, gebruik gemaakt - Zy voldeedt my boven verwagting. Jong, Schoon, Geestig, Ryk. Ik zal het waagen.

Zie daar, HEER DENKER! myne waarneemingen van de eerste week deezes Jaars. Ik zou u tot op deezen dag toe dezelven kunnen opgeeven; doch dit Staaltje is genoeg. - Wat dunkt u, heeft de Juffr. zo geheel mis gehad met my *Extravagant* te noemen? voor zeker neen. Dan myne *Extravagance* is niet van de slimste soort, zultge misschien zeggen - dat is waar - Doch ik kan niet naalaaten met schaamte op de nietsbeduidendheid myner levenswyze te rug te zien. Myne *Extravagance* komt my zot voor. En geen 't allerslimst is, ik vrees dat ze my in den weg zal staan, om by de beminnelyke en verstandige Juffer, by welke ik reeds aanzoek gedaan heb, te slaagen. Ik heb van ter zyde gemerkt, dat haare Voogden, want zy is eene bestorvene Juffer, 'er vry wat aanmerking op maaken dat ik niets om de hand heb, en, (schoon ze op myn zedelyk Character niets te zeggen weeten,) aan den lugtigen kant naast leef. Hoe zal ik, wanneer my dit wordt tegengeworpen, zulks beantwoorden? hoe die zwaarigheid uit den weg ruimen? Dit veroorzaakt my vry wat Hoofdbreeking en moeilykheid. Met myn Oom **** heb ik 'er reeds een en andermaal over gehandeld;

doch dan komt het altoos daar op uit; dat ik zyn raad en dien van mynen anderen Voogd in den wind geslaagen heb, toen het myn tyd was om iets aan te vangen; en hoe ik nu de gevolgen zie van myne eigene dwaasheid! Dat zulks my niet helpt is noodloos te melden. - Vertrouwde Vrienden, om 'er my in deeze gelegenheid by te vervoegen, heb ik niet, en egter raad behoevende, neem ik de vryheid om den uwen in te neemen; eene vryheid die ik my te meer durf onderwinden, aangemerkt 'er misschien meer jonge Heeren zich in een soortgelyk geval vinden; doch die 'er niet voor uit durven komen, gelyk ik thans doe.

Ik blyf

MYN HEER!

U DW. DIENAAR
J **

****

Op den Brief van den Heer J ** zou ik, wat zyn Character betreft, vry veel aanmerkingen kunnen maaken: doch daar door niet meer uitregten dan zyn Oom ****. Ik zal daarom terstond tot de groote hoofdzaak koomen, en kortlyk myne meening zeggen.

De Voogden van de Jonge Juffr. hebben zeer groot gelyk in hunne zaak, en is zy eene verstandige Juffer zo zal ze ongetwyfeld naar hunnen raad luisteren. Daar moet iets aangevangen worden, Myn Heer! U te raaden tot het voortzetten der Studie betekent niets, want behalven dat uwe omstandigheden tegenwoordig u weinig tyds vergunnen, en geheel strydig zyn met die van iemand, die zich aan de Letteren met vrugt zal overgeeven, zou dit misschien alleen dit onderscheid maaken dat ge van een ongeleerd, een geleerd leedigganger wierdt. - Gy kunt u zelven en de Maatschappy een' grooter dienst doen.

Uit den eersten dag van uwe opgegeevene waarneemingen blykt, dat gy nog al orde op uwe zaaken houdt, en iets van den Koopman in u hebt. Schrik niet, dugtende dat ik u zal raaden, u aan Comptoir en Beurs te verslaaven. Gy hebt geld. Is 'er nu niemand, onder uwe bekenden, die kennis van den Koophandel, lust en yver daartoe heeft, en een eerlyk hart bezit, maar het aan geld mangelt. Zou zodanig een persoon geen geschikt voorwerp weezen, om den eenen of anderen handel mede aantevangen? My dunkt ja. En dit, myn Heer! schoon een eenvoudige weg, dunkt my de beste, dien gy kunt inslaan. Dit tot genoegen der Voogden van uwe Juffrouw doende, is 'er een merklyken stap gevorderd; en gy zult het genoegen hebben om u zelven in een gunstiger ligt, dan dat van een nietsbeduidend mensch, te beschouwen. Gevalt U myn raad, volg dien op, en slaag gelukkig.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 275.
Den 4 April 1768.

[Haastige menschen zyn geene Verraders. - En nader berigt van den Chineeschen Oorlog. op No. 273.]

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

HORATIUS.

'Er gaat een Spreekwoord in zwang, dat ik dikwyls hoor gebruiken, naamelyk *Haastige Menschen zyn geene Verraaders*. Dit Spreekwoord is zo algemeen dat het byna alle soorten van menschen in den mond hebben. Ik heb een' buurman die een Sleeper is; deze man heeft het gemeene gebrek van altyd gelyk te willen hebben; en dat hy over de geringste

Beuzelingen, of wanneer iemant hem tegenspreekt, haastig opstuift; zyn wyf is van het zelfde hair, waar uit men ligtelyk kan opmaaken dat 'er dagelyks batailles voorvallen, en dat 'er niet anders dan een ongelukkig einde van te wachten is. Ondertusschen worden zy nooit bevredigd, of by de afzoening, zo als zy het noemen, zegt de vrouw altoos: *Myn lieve Flip*! *haastige lui zyn geene Verraaders.* Het is Flip met zyn wyf niet alleen die zich van dit Spreekwoord bedienen, maar zelfs patroonen van Flip. Niet verre van my woont een aanzienlyk Koopman, die schrikkelyk opstuivende is, en uit dien hoofde niet zelden met zyn huisgezin, goede bekenden, kruijers, cassiersknechts, kuipers, en diergelyke luiden meer, deerlyk overhoop ligt, ja dikwyls vindt men een meenigte volks voor het huis vergaderd. Zo menigmaal ik deezen man zyne onbehoorlyke opvliegendheid voor oogen houde, erkent hy eindelyk zyne schuld, met eene betuiging van leedweezen; doch terstond voegt hy 'er by, *haastige Menschen zyn geene Verraaders*.

Ik acht my verpligt myne Leezers van het vooroordeel, dat driftige, anders gezegd haastige, menschen, goede menschen zyn, te geneezen. By my zyn haastige menschen gevaarlyke en lastige, en gevolglyk gantsch geene goede menschen.

Het is waar dat haastige lui geene verraaders zyn, voor zo verre men het letterlyk verstaat; indien men het naamelyk aldus uitlegt: ‘Een haastig mensch is zelden bekwaam zyn hartsgeheim te smooren, en derhalven onbekwaam, (of zo bekwaam niet, als een bezadigd mensch,) om

zynen medemensch, onder schyn van vriendschap, eenen heimelyken trek te speelen, of eenen gevoeligen neep toe te brengen'. Doch dit beteekent noch niets; hier uit volgt niet, dat een haastig mensch een goed mensch is. Het is niet genoeg, dat men zyne evenmenschen niet door verraad te kort doet; men dient het even weinig door overmaat van drift te doen. Is het niet even zo verfoeijelyk iemant door opvliegendheid het leven te beneemen, als door het verraad? Men zal hier mogelyk op antwoorden *neen!* tegen eenen driftigen kan men beter op zyn hoede weezen, dan tegen eenen verraader; doch dit neemt de onmenschlykheid niet weg, behalven dat den meestentyd de toorn zulk eenen onvoorzienen slag te weeg brengt, als de onvermydelyke argelistigheid. Het eenige dat een haastige gek boven eenen arglistigen schurk verheft, is, dat hy, onbekwaam tot veinzen, ras zyn inborst verraadt, zich haast doet kennen, en ons in staat stelt om hem als een lastig en gevaarlyk meubel te laaten loopen; daar een behendige schobbert ons weet te begooglen; in 't kort, men kan zeggen, dat een driftig mensch minder kwaad is dan een verradersch mensch; doch dit brengt de driftige menschen nog op verre na niet in de Classe der goede menschen. Ik hoop, dat veele myner Leezeren, die wat driftig zyn, zich over dit Vertoog niet zullen belgen; ik zoek hun rust te bezorgen, en hen tot goede menschen te maaken.

Indien driftige menschen waarelyk goede menschen waren, zy zouden zich trachten te wêer-

houden. Zo dra zy de opwelling hunner driften gevoelden, zouden zy alles, wat in hun vermogen is, aanwenden, om niet met een woedend dier gelyk te worden; doch in tegendeel, ik kan den Leezer verzekeren, dat myn buurman de Koopman, zo min als myn buurman Flip, bewaard is, om zich driemaal op éénen dag, ja somtyds op éénen achtermiddag, raazend driftig te maaken, en telkens berouw te betuigen; en zo gaat het, over het geheel genomen, de meeste driftige menschen. Een driftig mensch is dus geen goed mensch. Wie zou een Schepsel, dat volstrekt aan zyne woedende driften verslaafd is, zich alle oogenblikken aan slagen bloot stelt, of van welk men slagen, ja zelfs den dood te wachten heeft, in goeden gemoede den naam van een goed Schepsel durven toestaan? Haastige luiden mogen juist geene verraaders van anderen weezen, zy zyn evenwel verraders van zich zelven: een hartsgeheim is by hen zo weinig bewaard, als kruid en lood in de buis van een snaphaan, wiens haan overgehaald is; de minste drukking aan den veer doet de laading uitbarsten. De geleerde FENELON vergelykt, in zyn uitmuntend werk *Telemachus*, den driftigen Philokteet en Nestor by barstende Ambervaten, uit wier klooven de geur van het daarin beslootene naar buiten vliegt.

Behalven dat de driftige menschen gantsch geene goede menschen zyn, staan zy voor zich zelven aan een aantal ongelukken bloot; 'er zyn byna geene onheilen waarvoor een driftig mensch bewaard is. Ongelukkig voor zichzelven, zyn

zy beklagenswaardig; en lastig voor hunne medemenschen, worden zy afschuwelyk. Somtyds zyn zy hoogst belagchelyk: de toorn, eens in hun gaande geraakt, doet hen als helden, (van 't slechtste soort echter,) woeden; bedaard zynde vervallen zy tot vergifnisbede, somtyds op de laaghartigste wyze. Het vertelsel van den Engelschen Mylord, die in zynen toorn, de naastby hem zynde bediendens, het eene uur oorvygen gaf, en oogenblikkelyk daarna eenige guinjes, voor rouwkoop, in de hand stopte, is te bekend, om het hier omstandig te verhaalen: genoeg is het te zeggen, dat zyne knechten om geld te krygen, hem geduurig vertoornden. In het kort, hevige toorn is altoos kwaad, en te veel drift baart niets goeds. Het maakt ons ongelukkig of bespottelyk.

Nïets verwekt my meerder ongenoegen dan myne waardigste Medebroederen, de Schryvers, somtyds zo jammerlyk aan het woeden van hunnen toorn overgegeeven te zien. Dat edel gedeelte van het Menschdom, 't welk alles tot verbetering der zeden en beschaaving der kunsten moest toedraagen, vervolgt somtyds elkander met de bitterste woede. Een Schryver acht zich beleedigd; hy weet niet door wien; hy raad 'er naar, en wee hem die in verdenking valt! Is de hekelaar bekend, straks schimpt de beledigde op zyn persoon; deeze wederom wreekt zich op den persoon van den aanvaller; zie daar den weg tot een aantal pasquillen geoopend, en de zaak waar over men twist raakt vergeeten. Hoe dikwyls hebben waarlyk kundige lieden, te verre

door hunne driften vervoerd, schriften zo vol scheldwoorden in de waereld gebragt, dat het dom gemeen zelfs eindelyk begon te twyfelen wie de grootste zot was, de aanvaller of de verweerder. Geene Classe schynt, van ouden datum reeds, meer geneegen te zyn om elkanderen vinnig door te haalen dan de beklimmers van den Parnas. Is het niet beklaaglyk dat zy, die allen voorwenden door eenen Hemelschen geest aangeblaazen te zyn, zich tegen elkander, wanneer de een slechts waant iets gevonden te hebben waar door hy de waereld een ongunstig denkbeeld van des anderer bekwaamheden kan inboezemen, als losgelaatene Tygers op elkanderen aanvallen, zonder in bedekte haatelyke termen, of wel ronduit, de persoonen te ontzien? Immers diende men elkander te verbeteren, niet te verbitteren. Den zulken die uit afgunst hun drift den teugel vieren omtrent hunne mededingers in de Poëzy, zal ik hier de regels van VOLTAIRE over de Afgunst, door de uitmuntende Dichteres CHRISTINA LEONORA DE NEUFVILLE sierlyk vertaald, herinneren: ik geloof, ten minste ik hoop, dat het een goed geneesmiddel tegen dien onzaligen hekellust, die veelen, uit afgunst meestentyds, bezielt, zyn zal.

Gy, die op 't eerspoor streeft! treed gy het pad bezyden?
Kunt gy geen' Reisgenoot, geen' die u voorsnelt, lyden?
Voegt u alleen dat recht? word gy, met vreugd, gelyk

Aan de Overheerders van het Aziaansche Ryk,
Die d' Ottomanschen throon nooit vergenoegd bekleden,
't En zy ze 'er op, door bloed en broedrenlyken, treden?

Wanneer op 't Schouwtooneel, die glibbrige eeretrap,
Een Treurspel word bejuicht met vrolyk handgeklap,
Corneille helden vormt, wier rampen uit onze oogen
De tranen, 't edel kroost van vreugd en mededoogen,
Bevallig lokken; schreit, al gluurende aan een zy',
De norsse Gothus ook, maar 't is van razerny.

Uws Mededichters roem doet u van spyt verteeren,
Verdwaasde! poog op hem door kunst te triomferen:
Men pryst Sesostris... Ach! dit 's noch een doodlyk punt.
'k Beken het: maar hou moed; doe beter, zo gy kunt;
Schryf; wroet; wisch uit; doch hoon geen' braven Mededinger.
Men acht hem niet te min; u wyst men met den vinger,
Streef, zo zyn glorie steeds uw' zwakken geest misdoet,

Zyn' roem voorby: dus is 't dat gy u wreken moet.
Nochtans bedrieg u niet: hy moet geen' Orfeus wyken,
Die Vondel in gezang en maatklank zal gelyken.

A.

P.S. Nader berigt wegens den *Chineeschen Oorlog*, No. 273. Zoo aanstonds verneem ik door mynen Vriend, (over Engeland,) dat de Generaal der Preciesen, die zyn Volk door eenen Eed wilde verpligten, om de Baarden te laaten groeien zoo lang zy wassen kunnen, door een' Corporaal, die *onder hem niet wilde dienen*, Totaliter is geslagen. Zelfs loopt 'er een gerugt, dat zyne Excellentie krygsgevangen is. Dit is eene groote zaak voor de Eclectici!

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 276.
Den 11 April 1768.

[Onderzoek waar aan men de Ongelyke bedeeling van tydelyke middelen hebbe toeteschryven.]

- - Dii vertant bené.

TERENTIUS.

Myn Heer!

Men heeft al van overlang en meermaalen aangemerkt, dat de Ongelykheid van middelen zeer nuttig, ja noodzaaklyk, is voor de Menschelyke Maatschappy in het algemeen. Ook schryft men doorgaans deeze Ongelyke bedeeling van middelen, in het algemeen genomen, aan de VOORZIENIGHEID toe. En zeker, voor zoo verre deeze Ongelykheid voor de Samenleving nuttig en noodzaaklyk is, mag dezelve naar myne gedachten ook zeer wel aan de Voorzienigheid, die de bevorderingen van het algemeene welzyn beoogt, toegeschreeven worden. Maar daar deeze Ongelykheid veel minder zou kunnen zyn dan ze nu is, en het geluk der Maatschappye echter daar door, niet slechts even goed als nu, maar zelfs veel meer zou konnen bevorderd worden, denk ik, dat men die zeer verregaande Ongelykheid, welke nu, ten opzichte van zeer veele menschen, plaats heeft, niet aan den Wille des Albeheerschers, maar aan de Ondeugden, Plichtverzuimenissen en Dwaasheden der menschen hebbe toe te schryven; en hier over zal ik UE. thans myne Bedenkingen mededeelen.

Daar zyn 'er, die zeer groote Rykdommen bezit-

ten, die hunne eigene schatten naauwlyks weeten, en zoo veel zorg om dezelven te bewaaren, of zoo veel moeite om dezelven te bestuuren hebben, dat hun overvloed hun zelfs tot een last is, en zy die rust en dat genoegen niet smaaken, welken zy, het oogmerk van den milden Schenker beantwoordende en beter te werk gaande, zouden konnen genieten.

De Heer SCHATRYK bezit zeer veel gelds, en is aan eene Dame gehuwd, die nog meer Kapitaal heeft dan hy. Hy heeft geene Kinderen, en weet, gelyk men zegt, met zyn geld geen' raad. Hy heeft niets ter Waereld by de hand, en heeft het nochtans zoo drok met zyne gelden te bestuuren, dat hy dikwyls 's morgens vroeg en 's avonds laat bezig is. Als 'er Intressen betaald worden, is hy moeijelyk, niet om dat hy het geld niet wil hebben, want geld stopt geene gierigheid, maar om de moeite, die hy daar van heeft. Inzonderheid kwelt hy zynen geest, als 'er Kapitaalen, die hy uitstaande hadt, afgelost worden, en hy zyn geld weder t'huis krygt. By zulke gelegenheden hebben zyne Dienstboden hem meermaalen, al grommende tegen zyne Vrouw hooren zeggen. ‘Daar is al weêr geld. Dat is hier een drommels gemaal. We hebben immers haast geene rust ter waereld. Waar zullen we nu weêr met dat geld blyven?’ Dus wordt de rust en het genoegen van deezen Heer, door zynen grooten Overvloed, of liever door zyne Vasthoudendheid, merkelyk gestoord en verminderd, en hy blyft versteeken van dat onuitspreeklyk zielsgenoegen, dat hy door het wél aanleggen zyner schatten, ten nutte van 't gemeen, zou konnen smaaken.

Aan den anderen kant zyn 'er zeer veelen, die niet slechts in bekrompene omstandigheden leeven en behoeftig zyn, maar die aan het gene volstrekt noodig is om te bestaan gebrek hebben, en zich in de uiterste elende zien gedompeld. Dit doet hen overslaan tot zwaarmoedigheid, ongeduld en murmureering, of vervoert hen tot moedeloosheid en wanhoop. De Wanhoop brengt hun dikwyls tot fielteryen, tot liegen en bedriegen, tot steelen en doodslaan, zoo datze vaak hun leven op een Schavot moeten eindigen.

JAN WERK-EZEL, een Opperman, was van zyne

jeugd af een braaf borst geweest, en hadt altyd wel opgepast, twintig jaar oud zynde trouwde hy met eene Bleekers meid; dat ging het eerste Jaar vry goed: hy Opperde en zy ging uit Schoonmaaken. Door den tyd werdt *Jan* evenwel dood arm. Om 't Jaar moest zyn Vrouw *Jenneke* in de kraam; tweemaal beviel zy van tweelingen, en dus hadden zy binnen weinig jaaren agt kinderen by malkander. Behalven dat 'er 's winters niet veel te opperen viel, hadt *Jan* ook eens zyn been gebroken, dat wel weêr geneezen werdt, maar hem echter, inzonderheid daar het in den zomer voorviel, en 'er toevallen bykwamen, die de geneezing vertraagden, merkelyk te rug zetten. *Jenneke* hadt uit haar eerste kraam, door de slechte behandeling van het onkundige Vroedwyf, een ongemak gehouden, dat haar voor al haar leven buiten staat stelde om uit werken te gaan: terwyl ze ook, door den tyd, aan haar eigen huisgezin genoeg te doen kreeg. Dus vervielen deeze menschen tot de uiterste armoede. 't Gebeurde eindelyk in een' zeer strengen en langduurigen winter, wanneer 'er in verscheiden' weeken niets te werken was, dat zy beiden den moedgeheel lieten zakken, en een desperaad besluit namen, om 's avonds te samen op *marode* te gaan, en de menschen die hen ontmoetten te stroopen. *Jenneke* deedt eene broek en wambes van haar' man aan, en zoo gingen zy te samen. De eerste, dien zy aanpakten, was een jong Heer, die al bezig was met zyne goudbeurs uit zynen zak te krygen, om die aan hun over te geeven, toen 'er op het onverwagts twee sterke karels, die eenig gerucht gehoord hadden, kwamen toeschieten, en *Jan* en *Janneke* zoodanig afrosten, datze kwalyk loopen konden. Deeze mislukking deedt hen evenwel niet van besluit veranderen, dewyl hunne armoede hun onoverkomelyk scheen, maar zy hervatten met meerder voorzichtigheid hunne aanslagen, en gingen zoo lang van kwaad tot erger voort, tot dat zy ten langen leste in handen van de *Justitie* geraakten en veroordeeld wierden om te sterven. Nooit, zeker, waren deeze ongelukkigen tot zulke feitelykheden vervallen, indienze in hunne behoeftige omstandigheden maar genoegzaame ondersteuning hadden mogen genieten.

De Ongelyke bedeeling der middelen, in het algemeen genomen, mag dan van de wyze schikking der over alles gaande Voorzienigheid afhangen, en verordineerd zyn, om het geluk der Samenlevinge over het geheel te bevorderen: maar die verregaande Ongelykheid, waar door sommigen zich als in het goud konnen begraaven en echter niet aflangen, terwyl anderen geen' penning in eigendom bezitten; die Ongelykheid, waar door veele leden der Maatschappye zeer elendig leeven, en het volstrekt noodige ontbeeren, of tot onrechtvaerdige en wreede bedryven vervoerd worden, die de Samenleving geweldig ontrusten, en zelfs in staat zouden zyn te verwoesten, kan geenzins het werk zyn van den alleen goeden God, maar wel het uitwerkzel van 's menschen hoogmoed, gierigheid, onvoorzichtigheid, luiheid en verkwisting.

En om deeze verregaande Ongelykheid zoo veel noodig en gevoeglyk te vereffenen, zoo dat niemand door al te grooten overvloed overkropt, en in zyne rust en genoegen gestoord, en inzonderheid niemand door gebrek aan het noodige te zeer geprangd, noch tot eenige ondeugd vervoerd worde, konnen meer en min bedeelden, elk van hunnen kant, het hunne toebrengen.

Over dit onderwerp weet de Heer STATIE, by occasie in de gezelschappen, breedvoerig te redeneeren. Hy streept zulke Ryken geweldig die maar uit zyn om schatten op schatten te stapelen, en de eer na hunnen dood te hebben dat ze hunne Ryke Erfgenaamen eene groote somme nalaaten. De zulken wil hy noch niet eens by Varkens vergeleken hebben, om dat die dieren na hunnen dood inzonderheid voor de gemeene menschen, nuttig zyn, die meer Spek eeten dan de Ryken, en de borstels zoo wel van nut zyn voor de morssige Schoenmakers als voor de zindelyke Dames. Hy vergelykt zulke Ryken doorgaans by wilde beesten, by Beeren en Tygers, die, terwyl zy leeven, maar alles wat zy krygen konnen naar zich neemen, en wanneer ze gedood zyn hunne huiden en vachten den Ryken alleen nalaaten om zich te dekken. Zyn eigen voorbeeld stelt hy doorgaans ter naarvolging voor. Hy is een man van middelen, en maakt 'er voor zich-

zelven gebruik van. Hy heeft een pragtig Huis laaten bouwen; eene kostelyke Buitenplaats en nog een magnifiken Tuin laaten aanleggen. Hy heeft verscheiden' Rytuigen, keurlyk geschilderd en verguld; diverse Paarden, eene meenigte Dienstboden, enz. Hy houdt eene Vorstelyke Tafel. Met één woord, hy leeft als een klein Koningkje. Dus leeft hy, gelyk hy zegt, ten nutte van 't gemeen, met zyn geld onder den man en veel menschen aan 't werk te helpen; en zoo meent hy, moesten alle luiden van middelen doen, dan zou 'er zoo veel armoede niet geleeden worden. Ondertusschen klaagen alle menschen, die hem tot een kalant hebben, geweldig over hem; ze zeggen, dat ze wel zeer veel van hem te doen hebben, maar weinig of niets aan hem winnen, dewyl hy hen altoos het hart uit het lyf knibbelt. Sommigen zeggen, datze hem den zak zouden geeven, maar datze hem alleen blyven bedienen om daar door beter kalanten te krygen, dewyl men, door zulken grooten Heer tot een' kalant te hebben, nog al by veelen in aanmerking komt. Volgden dus de Ryken het voorbeeld van deezen Heer, het getal der Armen zou niet alleen vermeerderen, maar de nood der behoeftigen zou hoe langer hoe grooter worden. Want ik behoef niet te bewyzen dat hoe grooter de verteering is, hoe hooger ook de waaren in prys steigeren, terwyl het geld naar evenredigheid in waarde afneemt: 't gene beide in staat is om zelfs menschen van eenige middelen, binnen korten tyd, tot den bedelzak te brengen.

Neen! laaten de Ryken op eene ordentelyke wyze hunne Rykdommen voor zich zelven gebruiken; daar is met reden niets tegen intebrengen. Maar willenze het geluk der Samenlevinge, zoo veel in hun is, en dus de waare oogmerken der Voorzienigheid, bevorderen, laaten zy niet alleen eene ruime milddaadigheid oeffenen, inzonderheid aan braave menschen, en die buiten hunne schuld tot armoede zyn vervallen, maar laatenze ook ruim zyn in hunne betaalingen; laaten de gemeene menschen wat veel aan hun winnen. In geval van betaaling niet alleen niet te korten, maarzelfs als men middelen heeft, wat meer als een gemeen Burger te betaalen, en alle diensten ryklyk te beloo-

nen, is recht edelmoedig, en eene liberaalheid die den staat der gemeene Burgeren, aan welken men niet gevoeglyk eene aalmoes kan geeven, verbetert, die de Armoede verhoedt, en de Ryken de liefde, achting en toejuiching van het gemeen waardig maakt en doet wegdraagen. De minbedeelden aan werk te helpen, is alleen niet genoeg, zyn deezen zoo ongelukkig, dat ze voor de Ryken moeten slooven en wroeten, dat ongeluk dient verzoet, door, al wat ze voor de Ryken doen, ook ryklyk te beloonen. Zyn de Ryken ruim in hunne betaalingen, zy stellen daar door ook die genen, welken in een' middelbaaren toestand zyn, in staat, om hunne minderen goedkooper te gerieven, en dus het geld der armen in waarde te vermeerderen; waar door deeze middelbaaren van staat almede de verregaande Ongelykheid van middelen verbeteren en het heil der Samenlevinge bevorderen.

Doch het is niet genoeg dat de Ryken deeze en meer andere zaaken, ter bereiking van het gemelde einde, in acht neemen; de minbedeelden moeten hier ook het hunne toebrengen. Ik zal niet aantoonen, dat, gelyk de hoogmoed, pracht en gierigheid der Ryken, zoo ook de luiheid, onachtzaamheid en verkwisting der Armen, die verregaande Ongelykheid veroorzaakt. Welke laatstgenoemde ondeugden de Armen derhalve dienen te verbannen om hunnen staat te verbeteren. Dit zyn dingen die zeer gemeen zyn en by elk in het oog loopen moeten. Maar ik zal U veel liever doen opmerken dat de dwaasheden en kwaalyk beraaden onderneemingen, de minbedeelden en welgegoeden zelfs, niet zelden in den grond helpen en bederven, zoo dat elk, om die verregaande Ongelykheid voor te komen, zich ook daar voor hebben te wachten.

LOSBOL hadt een vry aanzienlyk Ampt, waar van hy en zyn huisgezin ordentlyk bestaan konden. Maar hy begaat eenige kwaade passen. Ik weet niet recht of de misslagen, waar aan hy zich schuldig maakte, ondeugden of dwaasheden genoemd moeten worden. Althans hy wordt aangeklaagd en beschuldigd; hy raakt zyn Ampt kwyt; en, daar hy *incapabel* is voor eenige andere kostwinning, heeft hy al moeten vertee-

ren wat hy hadt, en is eindelyk met zyn huisgezin tot eenen beschreiëns waardigen staat van armoede en gebrek vervallen.

De Heer PRONK hadt een redelyke stuiver gelds en trouwde met eene jonge Dame, die *exellent* voor den dag kwam en de mode in alle opzichten wonder wel verstondt. De jonge Juffer meer broeders en zusters hebbende, kreeg maar ƒ500 meê ten Huwelyk, waar van de Bruidskleêren echter wierden afgetrokken, zoo dat 'er per slot van Rekening nog ƒ200 te kort kwam, die zou de oude Heer boeken; maar de jonge man, zulks niet verkiezende, maakte de Rekening effen. De nieuw Getrouwden waren het volmaakt eens in smaak en verkiezing. Zy hadden een kapitaal Huis, twee Meiden, en een' Winkelknegt gehuurd. 't Huis werdt met de fraaiste en kostbaarste meubelen in den nieuwsten smaak versierd. Men hield zeer veel van Gezelschappen. Dan ging men uit ryden en dan uit vaaren. Door den uitwendigen Stoet, dien men sloeg, hadt men *crediet.* Men stak zich tot over de ooren in schulden; en, als men het eindelyk na verloop van maar weinig jaaren niet langer kon uithouden, meende men een eerlyk bankroet te speelen, maar de schuldeischers kwamen dit voor en lieten alles tot een lepelsteel toe verkoopen. In dien tusschen tyd was 'er zoo veel verandering in de Familie voorgevallen, dat elk genoeg te doen hadt met zyn eigen huis schoon te houden. Men hielp echter den Heer *Pronk* voor een baantje naar Oostindië, terwyl Mejuffrouw met haar drie Kinderen op een Kamertje zich behielpen. Doch de Heer *Pronk*, aan geene ongemakken gewend zynde, stierf op de reis, en zyne nagelaaten' Weduwe en Weezen hadden eindelyk geen brood om te eeten.

GERRIT ONBEKWAAM, een Ambagtsman, zyn' Meester te vroeg ontloopen zynde, maar zich zelven bekwaam oordeelende, zet zich ter neêr. Daar hy zeer bekend is, krygt hy in het eerst zeer veele en zelfs zeer deftige kalanten, zoo dat het zeer wel met hem gegaan zou hebben, indien hy zyne *Functie* maar wel verstaan hadt; maar nu verliest hy den eenen kalant voor, den anderen na, en heeft hals werk om van het ééne brood aan het andere te komen.

Zulke en dergelyke menschen, als de opgenoemden, zyn zekerlyk zelven oorzaak van hunne diepe armoede, en hebben geene reden om de Voorzienigheid te beschuldigen; doch echter zyn zy voorwerpen van medelyden, en zoo lang 'er nog Ryke en Gegoede Leden in de Maatschappy zyn, zou het onmenschelyk en onverantwoordelyk weezen, die Ongelukkigen niet te hulp te komen, en voor hun bestaan geene behoorlyke zorg te draagen.

't Geld mag van den eenen naar den anderen verhuizen, maar 't blyft echter altyd in de waereld; dus zullen 'er altyd zyn, die 't bezitten. Al verwaarloozen dan de Armen hunnen plicht, zoo lang de Ryken den hunnen maar blyven betragten, zal nimmer de Ongelykheid zoo groot worden, dat eenig Lid der Maatschappije gebrek zal behoeven te lyden aan het noodige. Ik ben

UE. Dienaar

J.D.K.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 277.
Den 18 April 1768.

[Charons Boot met Schimmen gelaaden, om naar de Elizeesche Velden overtesteeken. Wier onderscheidene Karakters geestig geschetst worden.]

Sis pius imprimis; nam cum vincamur in omni
Munere, sola Deos aequat clementia nobis.

CLAUDIANUS.

Onlangs bevond ik my in den Droom, door de beschikking van *Morphëus*, op het Strand aan een wyd water, welk zich in vier stroomen, *Acheron, Stix, Cocytus*, en *Flegeton*, verdeeld. Hier zynde vernam ik een zeer groot rumoer. Ik schoot ylings toe, en werd gewaar dat het geweld in een Vaartuig, dat van den wal stak, werdt gehouden. Nader komende zag ik een' vuilen Boot, waarin een oud ongedaan man, met een' langen bekwylden baard en een paar gloeijende oogen als Schipper *ageerde*, steekende met een' zwaaren boom de vol en zoet gelaadene Schuit van 't land af. Ras bemerkte ik dat deeze snaak de Veerman *Charon* was, die zyn' zwarten Boot met schimmen gelaaden hadt, omze naar de andere Waereld overtevoeren. Deeze Schimmen hielden een schoon leven, en waren ongemeen vrolyk onder malkander. Ik merkte dat de een den ander *feliciteerde*, en elk van hun vaststelde, dat de *Elizeesche Velden* zyn deel zouden zyn, en de altyd groenende Beemden voor hem geschikt waren. *Charon* trachtte hen te stillen. Hy sloeg een paar yslyke blikken op, en schreeuwde met eene schorre stem, dat ze hun snater moesten houden, dat ze wel haast den Stroom over en in het Hof van *Pluto* zouden zyn; en dat dan *Eakus*, die hun Rechter was, dewyl zy *Europeërs* waren, het vonnis wel zou stryken. Maar wat de oude man zei, 't mogt niet baaten. Zy hielden een geweld, dat ik niet anders dacht, of de Boot zou 't onderst boven geraakt hebben. Hier voor scheen de Veerman ook te vreezen: want ik zag dat hy, in de uiterste verlegenheid zynde, zyne oogen naar den Hemel wendde, en de Goden om hulpe aanriep. Onmiddelyk verscheen de gezwinde Bode *Merkurius* in den Boot, en stilde het geweld der vrolyke Passagiers. *Merkuur* was vry wat belaaden: onder zyn' eenen arm hadt hy een klein zindelyk Boek, onder den anderen

een Riem groot Schryfpapier en een' gantschen Bos nieuwe Schryfpennen. Ook hadt hy een' grooten Kokker met Inkt aan een snoer om zynen hals hangen. ‘Zet u, zet u.’ Riep *Merkuur* tegen de Schimmen. ‘Ik heb order om uwe verdiensten op te schryven. Hier toe heb ik het noodige, (wyzende op den Riem papier, de Pennen en Inkt,) mede gebragt. Doch dewyl ik zie dat gylieden met u zo veelen zyt, vrees ik te weinig voorraads medegebragt te zullen hebben. Doch laat u dat niet bekommeren: Ik zal echter niemand in het opschryven zyner verdiensten te kort doen, want ik kan tog in één oogenblik meerder Papier, Inkt en Pennen krygen. Dit klein en zindelyk Boek,’ sprak *Merkuur* vervolgens, ‘is my gegeeven om, daar gy zoo ongeduldig zyt, by voorraad uw vonnis daar uit te beslissen. In hetzelve staat zeer *ampel* en met zeer duidelyke bewoordingen, wie de Velden van vermaak en wellust zal bewoonen’. Daar op riepen eenige Schimmen uit den hoop: ‘Zoo, Myn Heer! dan zyn wy klaar! gy hebt met ons maar een oogenblik werks. Slaa dat Boeksken maar eens op, en gy zult 'er alle onze naamen terstond in vinden. Wy heeten *Jan, Pieter, Paulus*,....! En dus begonnen zy hunne naamen op te geeven. ‘Hou, hou,’ zei *Merkuur*, ‘Ik praat van geene naamen, maar van verdiensten, dat is, (om over dit woord niet te hairreepen,) *zedelyke goede hoedanigheden*, waare *Deugd* en ongeveinsde *Godsvrucht*, welke in redelyke wezens vereischt worden, willenze de Velden van vermaak bewoonen, dewyl de Godheid overeenkomstig met haare heilige natuur, dit geluk, schoon uit enkele, gunst, echter alleen aan de zoodanigen toegeschikt en beloofd heeft. Deeze verdiensten,’ vervolgde *Merkuur*, ‘staan zoo duidelyk in dit Boek, dat elk met weinig moeite kan weeten of hy zoodanige verdiensten heeft, en zoo ja, dan kan hy zich zoo vast verzekerd houden, dat de beloofde gunst hem zal geworden, als of hy met naam en toenaam in dit Boek opgeschreeven stondt: en in geenen anderen zin is iemants naam in dit Boek geschreeven. By de Godheid is geene aanneeming des persoons. Hebt gy derhalve niet anders dan uwe naamen optegeeven, zonder eenige waare verdiensten, dan ziet het 'er bitter met u uit, en ik heb niets van uwentwege te schryven. Is 't men u allen zoo gesteld, dan zyt gy zeker allen wel arme zielen.’, ‘Wel neen!

wel neen!' riepen alle de andere schimmen: 'als het niet op naamen maar op wezenlyke verdiensten aankomt, dan zullen wy u al vry wan werks met opschryven geeven! "Wel nu," zei *Merkuur*, "zegt uwe verdiensten op." Wy,' zeiden sommige Schimmen., hebben wel niets goeds in ons, maar zyn integendeel vol boosheids, en rechte menschenhaaters, ja zelfs haaters der Godheid, doch dit is juist onze verdienste, dat wy zulks erkennen, en ons evenwel het hoogste geluk toeëigenen! 'Goed,' zei *Merkuur*. 'Maar de vraag is of uwe belydenis naar waarheid is of niet? 'Hoe,' zeidenze, gy vraagt ons immers naar geene leugens? 'Wel neen.' Zei *Merkuur*. 'Ook denk ik dat het zotheid zou weezen, dat een eerlyk man zich een' schelm zou noemen. Maar als gy dan de waarheid spreekt, zoo kan ik, naar uwe eigene erkentenis, ook niets van u opschryven. Dat gaat slecht aan. Zoo kan ik veelligt nog wel met myn Papier toekomen. Die 't zyn beurt is!' riep *Merkuur*. 'Wy,' zeiden eenige Schimmen daar op, hebben de Godheid altyd grooten uitwendigen eerbied beweezen. Gy spraakt daar even van Godsvrucht, maar wy hebben den Tempel altoos tweemaal, en veeltyds drie werf in eene week bezogt; openbaare Offerhanden geofferd; en zelfs in onze huizen den wierook zoo dikwerf in overvloed gebrand, dat de rook deuren en vensteren uitvloog, en de menschen op straat deedt stil staan: zoo zeer waren wy op den naam van Godvruchtig gesteld! 'Maar ik heb daar even ook reeds schoon in een' anderen zin gezegd, dat het op den naam niet aankomt' zei *Merkuur*. 'Was het u maar om den naam van Godvruchtig te doen, dan zyt gy huichelaars en geveinsden. Nog geen pen op 't papier gezet. Wie nu!' riep *Merkuur*. 'Wy, wy,' schreeuwden sommige Schimmen, 'want als 'er mannen van verdiensten zyn, dan zyn wy die mannen. Gy ziet wel dat we allen met hoofdpleisters pronken: waarlyk dat komt nergens anders van daan, dan dat wy onze hersenen, door al te sterk blokken geweldig *getroubleerd* hebben. Wy hebben ons, de een minder, de andere meerder, op kennis der Taalen, Philosophie, Theologie, Zedenkunde, en andere Geleerde Weetenschappen met al ons vermogen uitgelegd. Daar zyn 'er onderons die een' schat van Weetenschappen bezitten Alle deeze kundigheden hebben wy ten nutte van 't gemeen aangelegd. Ons eigen tydelyk voordeel hebben

we niet alleen, zelfs niet voornaamlyk beoogd, maar wy beoogden inzonderheid de verbetering, beschaaving en volmaaking van het hart, der manieren en zeden onzer Tydgenooten. Wy mogten de algemeene Zedenmeesters van het volk genoemd worden. Sommigen van ons waren onvermoeid bezig in openbaare Redevoeringen te doen; anderen hebben geheele Boekdeelen over de Theologie en Zedenkunde geschreeven; terwyl wederom anderen *Periodieke* werken samenstelden, en alle weeken het een of ander Vertoog, onder den een of anderen naam uitgaven, waar in zy de dwaasheden en gebreken hunner eeuw bespotteden. Denk eens wat al nut wy in de Waereld gedaan hebben! Zeker wy waren niet te vergeefsch geschapen, noch hebben de aarde onnuttelyk beslaagen.' 'Braave daaden! Roemwaardige mannen!' riep *Merkuur*: en zettede zich om te schryven. Voor dat hy de pen indoopte, zag hy eerst evenwel zyn Boek nog in, en zei daar op: ''t Is zeer loflyk dat gy gedaan hebt. Maar, Heeren! terwyl gy u op de verbetering uwer eeuw hebt toegelegd, zyt gy zekerlyk van u zelven eerst begonnen. Of hebt gy zelven niet gedaan 't gene gy aan anderen leerde?' Zy zeiden, datze zich zoo veel te doen hadden gegeeven met op anderen te denken en anderen te verbeteren, datze geen' tyd gehad hadden om op zich zelven te denken en zich zelven te verbeteren; en dat de goede diensten die zy gedaan hadden, waarlyk wel zoo *important* waren, dat die, dat geringe verzuim wel konden opweegen. 'Neen!' zei *Merkuur*. 'Volgens 't *Reglement*, my mede gegeeven, zie ik dat de Deugd aan anderen te leeren, verzeld moet gaan met zelven dezelve te betragten, en dat de beste Zedenmeester anders geene de minste belooning heeft te hoopen. Denkt eens Heeren,' voegde hy 'er by, 'hoe veel ondienst gy door uw verkeerd gedrag aan de zaak der Deugd gedaan hebt: waarschynlyk veel meêr dan dienst door uwe schrandere lessen. Weet gy niet hoe de dwaaze Stervelingen redeneeren? Als zy van iemant, die zelf niet voorbeeldlyk deugdzaam is, de Deugd zeer ernstig hooren aanpryzen, besluiten zy dat het die Vriend maar om den broode doet, dat hy zelf van de schoonheid, nuttigheid en noodzaaklykheid der Deugd niet overtuigd is, ja veel eer van het tegendeel; dat hy gelooft dat de Godsdienst, zoo genoemd, niets anders dan eene uitvinding van Staat-

kundigen is, om het gemeen in den toom te houden; dat hy 'er voor zich zelven niets van gelooft; want dat het onbestaanbaar is te denken dat zulk een schrander vernuft de Deugd, die hy zoo zeer aanpryst, zou verwaarloozen, indien hy waarlyk geloofde dat derzelver betragting noodzaaklyk was. Dit maakt dat de ernstigste vermaaningen zelfs geen' invloed hebben op de gemoederen der menschen. Dit doet hen den ruimen teugel vieren aan hunne dierlyke driften, en eindelyk met al wat den naam van Godsdienst en Deugd kan draagen, eerst in hun binnenste en vervolgens openlyk den spot dryven. Wie weet dus, Heeren! of gy tegen ééne ziel die gy door uwe Redevoeringen en Schriften van wezenlyk nut geweest zyt, niet wel tien zielen door uw gedrag voor altoos hebt bedorven. Althans uwe eigene zielen hebt gy verwaarloost; dus zyn uwe verdiensten onvolkomen en verdienen niet opgeschreeven te worden.'

Merkurius dit gezegd hebbende, stondt opom, zo het scheen, te vertrekken, denkende ongetwyfeld dat hy hier niet meêr te doen hadt. Doch hy werdt tegen zyne verwachting door eenige weinige Schimmen, die hy over het hoofd gezien hadt, in zyn voorneemen gestuit. Deze Schimmen verzogten zeer ernstig dat zy eindelyk ook gehoord mogten worden, en verzekerden dat zy wezenlyke verdiensten zouden opgeeven, die waardig waren aangetekend te worden. *Merkuur* zette zich terstond om 't gene zy te zeggen hadden met geduld te hooren. Daar waren 'er onder hen, zeidenze, die groote middelen bezeten en 'er het rechte gebruik van gemaakt hadden. Sommige menschen hadden zy in de waereld *gestabileerd*, met hun een genoegzaame Som te schenken, of zonder Borgtogt en zonder, of tot zeer geringen, *Interest* te leenen. Verscheiden' behoeftige menschen hadden zy op gezette dagen aan hunne huizen laaten komen, en van alles in eene ruime maate verzorgd. By verscheiden' byzondere gelegenheden hadden zy zeer ryke giften aan de armen gegeeven. Zy hadden Hofjes gesticht. En by hunne uiterste willen verscheiden' Legaatjes aan Knegts, Dienstmeiden, Schoonmaaksters, Naaisters enz. die in hunnen dienst waren of te vooren geweest waren, als ook aan eenige geringe Weduwen en andere Burgerluidjes die 't wel noodig hadden, uitgemaakt. 'Daar zyn 'er ook onder ons, gingen zy voort, die geen gelds genoeg hebbende om zoo veel goed te doen,

weêr in andere opzichten weldaadigheid of goedwilligheid aan hunne naasten betoond hebben; die anderen overal waar zy maar konden van dienst waren, en elk met raad en daad, zoo veel in hun vermogen was, bystonden. Daar zyn 'er onder ons die kuisch en sober leefden, en allen Overdaad, Pracht en Weelde verfoeiden. Die handhaavers waren met woorden en met werken van de edele Deugden van Zuinigheid, Nedrigheid in kleeding en huissieraaden, en Maatigheid in het gebruiken niet alleen van de verkwikkelykheden maar zelfs van de noodwendigheden des levens; die zich over aangedaane ongelyken niet wreekten, en men alle menschen in vrede trachtten te leeven; die geduldig en lydzaam waren in de wederwaardigheden, en zich zoo goed als zy konden vergenoegden'. *Merkuur*, die, in verwondering en blydschap opgetoogen over het hooren opnoemen van alle deeze loflyke daaden, nog met zyn mond open bleef luisteren, toen de anderen reeds opgehouden hadden te spreeken, zei tegen deeze Schimmen: 'Zeker dit zyn verdiensten die waardig zyn opgetekend te worden. Ik verblyde my dat ik evenwel eindelyk zal moeten schryven. Maar gaat voort'. 'Hoe gaat voort? zeiden de Schimmen, wat wil dat zeggen? wilt gy weeten of wy de Godheid ook hebben geofferd? Daar konnen wy u ten vollen van verzekeren'. 'Neen': zei *Merkuur*. 'daar twyfel ik niet aan. Maar heeft elk van u hoofd voor hoofd ALLE deeze uitmuntende daaden van Godvruchtigheid, Weldaadigheid en Maatigheid betragt, zonder eenigen geheel te verzuimen, noch zich aan eenige tegenovergestelde ondeugd te verslaaven'? 'Wel wat is dat voor een vraag'? zeiden de Schimmen. 'Wy zyn menschen en geene Goden'. 'Dat is wel', zei *Merkuur*. 'Maar ik vraag niet of iemant van u ooit een' misslag heeft begaan, dien hy vervolgens weêr verbeterde. Maar of gy allen u bevlytigd hebt om ALLE die opgenoemde daaden standvastig te betragten, zonder EENIGEN of zelfs EENE van die uittezonderen, noch u aan tegenover-gestelde ondeugden te verslaaven'? Wel zeidenze, de een hadt wel milddaadig maar juist niet maatig geleefd, de ander zeer maatig en zuinig maar juist niet milddaadig. Zoo waren 'er ook die ongemeen gezellig en goedwillig, maar juist niet vry van ontucht geweest waren. In 't kort, elk van hun hadt zyne byzondere verdiensten, maar ook zyne byzondere troe-

telzonde waar aan hy zich verslaafd hadt. Doch daar op zeiden twee of drie van deeze Schimmen, dat zulks van den Spreeker wat te onbepaald gezegd, en ten minste ten hunnen opzichte niet waar was. Dat zy zich wel zwakheden, maar geen zondige heblykheden bewust waren. ‘Zoo, dat is braaf’, zei *Merkuur*, ‘zoo moest het ook weezen. Maar dan moet ik u nog vraagen uit welke beginselen gy gewerkt hebt’? ‘Wel’, zeidenze, ‘'t is ons nooit te doen geweest om deugdzaam te schynen en de Waereld te bedriegen. Wy offerden de Godheid om dat zulks in gebruik was, en wy ons tegen de gewoonte niet aankanten, noch den naam van ongodsdienstig hebben wilden. Wy oefenden weldaadigheid om een' goeden naam by onze tydgenooten te hebben, en zelfs na onzen dood by de Waereld na te laaten. Wy leefden zuinig om onze middelen niet te verkwisten; maatig om onze gezondheid te bewaaren; vreedzaam om onze rust niet te verstooren; en geduldig om dat het Noodlot tog onverbiddelyk is, en men door ongeduld zyne smert vermeerdert’. *Merkuur* vroeg, of dit de eenigste beginsels hunner daaden waren? Zy zeiden neen: daar waren nog wel eenige anderen, doch die waren minder aanmerklyk, en by hen altoos aan de opgenoemden, als de voornaamsten, ondergeschikt geweest. ‘Waren dit dan uwe voornaamste beginsels’, vroeg *Merkuur*, ‘en werdt gy door geene edeler en verhevener oogmerken bewoogen’? Zy zeiden datze deeze beginsels van verscheidene zedenmeesters altoos zeer sterk hadden hooren aanpryzen. *Merkuur* zei, dat die opgenoemde beginsels wel niet kwaad, noch geheel af te keuren waren, maar dat deezen die zy de voornaamsten noemden, juist ondergeschikt moesten zyn aan die edele en verhevene beginselen die onze goede daaden den naam van deugden alleen waardig en der Godheid aangenaam konden maaken: als, het geloof aan de Godheid; de overtuiging dat zoodanige goede daaden te verrigten en zoo deugdzaam te leeven, haar wille en welbehaagen is; de erkentenis eener volstrekte afhanglykheid van den Vader van allen, en eene daaruit volgende verplichting aan den goeden Schepper; een inwendige eerbied en kinderlyke vrees, oprechte liefde en waare hoogachting voor het Opperste Wezen, onzen gemeenen weldoener; en eene oprechte en vuurige begeerte om der Godheid te behaagen, en alle haare weldaaden met dankbaarheid te beantwoorden. ‘Als de menschen’,

vervolgde *Merkuur*, ‘door zulke en dergelyke beginselen tot loflyke en goede daaden aangezet worden; als deeze beginsels, schoon niet de eenigste echter de voornaamste beweegoor zaaken hunner goede bedryven zyn, dan, en dan alleen konnen die bedryven Godsdienstige en Deugdzaame daaden genoemd worden; dan, en dan alleen konnen de menschen gezegd worden de Godheid te dienen, en met grond op haare goedkeuring en gunste hoopen’, De Schimmen stonden verslaagen, en zeiden dat ze van zulke beginselen niet wisten. *Merkuur* beduide hun, dat zulks zeer slecht was; dat zy vermogens en gelegenheden genoeg ontvangen hadden, om zulk eene noodige kennis te verkrygen; dat het onverschoonelyk was in eene zaak van zoo veel belang geen naauwkeuriger onderzoek te doen; en onverantwoordelyk voor de openbaare Zedenmeesters datze het volk daar over niet *ampel* onderhielden. ‘Het spyt my uwenthalve,’ zei *Merkuur* al verder tegen deeze braave Schimmen, ‘dat ik uwe loflyke verrigtingen niet als waare verdiensten kan aantekenen Gy hebt inderdaad veele daaden gedaan, die op zich zelven beschouwd, goed en uwe medenmenschen en u van zeer veel nut waren, maar als gy op uwe beginselen let zult gy overtuigt moeten worden dat gy niet de Godheid, want haar wille kwam by u in geene aanmerking, maar u zelven gediend, en het loon dat gy begeerde, reeds weg hebt.’ *Merkurius* dit gezegd, en dus alle de Schimmen die hier waren gehoord, maar van niemant iets opgeschreeven hebbende, pakte zyne papieren by een, en was in een oogenblik uit het Gezicht.

Ik verwonderde my ten hoogste zulk eene taal uit den mond van den Heidenschen Mercurius gehoord te hebben. Doch deeze verwondering verdween, zoo ras de aandoening wegens de wanhoopige klagten der Schimmen, die allen tegen hunne verwachting veroordeeld waren, my deedt ontwaaken. Want toen merkte ik dat ik alles in een' Droom gezien en gehoord had, waar in de dingen doorgaans zeer strydig en verward voorkomen.

De Denker.
N°. 278.
Den 25 April 1768.

[Gesprek tusschen Vader en Zoon over het Onderzoek van den Godsdienst.]

Tam diu discendum est bomini, quam diu nesciat.

P. SYRUS.

Myn Heer!

Onder andere verlustigingen, welken myne Academische Studien my toelaaten, maak ik inzonderheid myn werk van zulke gezelschappen, waarin zaaken van gewigt; zaaken die den Godsdienst, of de nuttige Kunsten en Weetenschappen betreffen; verhandeld worden. Ik heb een' Vriend; een' waaren Vriend, in den uitgestreksten zin van 't woord, by wien ik my dikwyls ten dien einde vervoege, en uit wiens omgang ik nooit dan verstandiger te huis koome. Onlangs viel ons gesprek op het Onderzoek van Godsdienstige Waarheden, welk ik U zal mededeelen, vertrouwende, dat het zelve, gelyk het my is geweest, veelen uwer Leezeren, voornaamelyk in deze tyden, van nut zyn zal. En, dewyl ik dien eerwaardigen Gryzaard, met welken ik hetzelve hield, als mynen Vader eere en beminne, zo dunkt het my niet ongevoeglyk, dat ik hem als eenen Vader, my als zynen Zoon, spreekende doe voorkoomen.

V. Het is my aangenaam, myn Zoon, dat Gy uwe Letteroeffeningen inricht, als een Jongeling van verstand-en oordeel, die niet voorneemens zyt, uwen Leermeester, als een Papegaei, natepraaten al wat hy U voorzegt, maar uit eigene oogen te zien. Onze Godsdienst, om welken openlyk te verkondigen Gy U bekwaam maakt, onze redelyke Godsdienst, is geheel iets anders, dan men gemeenlyk schynt te gelooven. Zommige Menschen merken denzelven aan, als een Zamenstelzel van Leerstukken, welk ons door erfenisse aangekomen is; zy gelooven zeer Godvreezende te zyn, wanneer zy zulk een *Systema*, zonder eigen onderzoek, onderschryven, en hunne reden onder de gehoorzaamheid hunner Leeraaren gevangen houden; en, dat het wonderlykste is, zy maaken zich echter diets, dat zy hunnen Godsdienst, niet uit hoofde van het vertrouwen, welk zy in zekere Menschen stellen, maar door eigene beschouwing der waarheden, tot nog toe geloofd hebben, en voortaan gelooven zullen.

Z. Ik denk echter, dat men verscheidene redenen kan geeven, waarom de Godsdienst byna by alle Menschen als eene Erfenis aangemerkt wordt, daar men geen' afstand van kan doen, of die men niet kan aanvaarden, met eenige verandering van voorwaarden, vergun my, dat ik U dezelven kortelyk voorstelle, met vriendelyk verzoek, van uwe bedenkingen daarop aan my te willen mededeelen. Ouderdom verwekt eerbied; een Godsdienst derhalve, die reeds eeuwen lang plaats gehad heeft, moet men onderstellen, dat reeds in alle deelen wel grondig onderzocht is, zo dat men daarvan veiliglyk belydenis kan doen, zonder zich de moeite van eigene beproeving op den hals te haalen.

V. *Lactantius* klaagde reeds, in zynen tyd, dat de Eerbied voor den ouderdom van eenen Godsdienst zo groot was, dat men deszelfs onderzoek voor zonde hieldt. Maar, voegt hy 'er by, dewyl onze Voorvaders vroeger geleefd hebben, daar uit volgt niet, dat zy wyzer geweest zyn dan wy. Eene Dwaaling kan ook zeer oud zyn, zo dat haar oorsprong reeds

onbekend geworden is. Men geeve eens toe, dat onze Voorvaders scherpzinniger en verstandiger geweest zyn dan wy; daaruit kan men echter niet besluiten, dat wy geen beter doorzicht in zommige zaaken kunnen hebben. Van hen gene voor hun gedaan was, en van hun eigen onderzoek zich bedienende, hebben zy echter van onze beschouwingen en ontdekkingen geen gebruik kunnen maaken, daar wy ons het geene zy gedaan hebben ten nutte kunnen maaken. De Waarheid is eene Dochter des Tyds: nu eens koomt zy op eenmaal en zeer spoedig te voorschyn; dan wederom wordt zy, met veele smerten, moeiten en arbeid, gebooren. Daarenboven, elk Leerstuk, dat tegenswoordig oud is, is een maal nieuw geweest. Paulus schaamde zich niet, iets nieuws voor de ooren der Atheneren te brengen, en men zeide tot onzen Zaligmaaker, *Wat is dat voor eene nieuwe Leere*? Kortom, het vooroordeel des ouderdoms zou kunnen gelden, indien niet de grootste ongerymdheden, by de beroemdste Volken, een' zeer langen tyd, geloofd en voor waarheid gehouden waren.

Z. Men kan, derhalve, naar uwe gedachten, veiliglyk den weg der Ouden betreeden, zo lang wy geenen naderen of beteren weg ontdekken.

V. Zo is het ook; mits datmen de zaak naeuwkeurig onderzocht hebbe, en datmen, zo dra de Reden en Schrift ons overtuigen, dat wy verkeerde bevattingen van deeze of geene Leerstukken maaken, het gezag der Voorvaderen vaarwel zeggen, en het spoor der Reden volgen. In het omhelzen van Godsdienstige stellingen moet men, by gevolg, niet op haare oudheid, maar op haare weezenlyke deugd en hoedaanigheid, en op haare overeenstemming met de Natuure en Eigenschappen van 't Opperweezen, en 't belang der Menschen zien. Niets is, in 't stuk van den Godsdienst, schandelyker, dan die Slaafsche Eerbiedigheid, welke zommigen voor de Kerkvaderen, als Navolgeren der Apostelen, hebben, waardoor zy derzelver Uitspraaken, zonder onderzoek, gehoorzaamlyk aanneemen en goedkeuren; daar echter de Geleerden van alle gezindheden erkennen, dat de Kerkvaders niet

alleen in de verklaaringe der H. Schrift zeer gewigtige misslaagen begaan hebben, maar datze daarenboven ook, op zekere tyden, de grootste ongerymdheden staande hebben gehouden. Onderzoekt men, waarom God aan ieder Mensch in 't byzonder oogen en ooren gegeeven heeft, zo zal men bevinden, dat zyn oogmerk geweest is, dat een ieder Mensch voor zich zelven zien en hooren zoude. Het geene nu in 't lighaamlyke oogen en ooren zyn, dat zyn in het geestelyke het Verstand en de Reden. Een ieder moet derhalve met zyn eigen Verstand de Waarheid zoeken, en, indien hy dat doet, met een hert aan Gode overgegeeven, zo kan hy verzekerd zyn, dat hy dezelve ook vinden zal.

Z. Ik begryp de kracht uwer redenen; ik erkenne de voortreflykheid van het eigen onderzoek; maar 't is jammer, dat zulk een onderzoek alleen den Geleerden mogelyk is.

V. Hoe den Geleerden alleen mogelyk? Verban van den Godsdienst die duistere spitsvinnigheden; doe weg die onnutte vraagen en woordenstryden; dat ydel geklap, die onschriftuurlyke uitdrukkingen, die schoolsche hairkloverijen, dat veelvuldig bygeloof; laat de Godsdienst in zyne oorspronklyke zuiverheid en eenvoudigheid te voorschyn koomen; en zie dan, of een gezond verstand, en een goed hart niet toereikende zyn, om 'er een rechtmaatig denkbeeld van te krygen. Een van beiden is waar, de Godsdienst is alleen voor de Wyzen, of te gelyk en wel inzonderheid voor de Eenvoudigen geopenbaard? Het laatste zal niemand ontkennen; en dan durve ik gerustelyk vraagen, om welke reden iemand aan een ander de zorg zou overlaaten, om voor hem een begrip of Systema van Godsdienstige Waarheden te maaken, daar hy zelf door de Voorzienigheid goedertierenlyk in staat gesteld is, om de Waarheid na te spooren? Waarom zou hy zyne Ziel en Zaligheid vertrouwen aan Menschen, van welken hy niet verzekerd is, dat ze altoos met een goed en eerlyk hart te werk gaan? Zo onbedacht handelt een Mensch niet in zaaken, die zyne tydlyke belangen betreffen. Wie houdt zich

aan 't beroep en de levenswyze zyner ouderen, enkel om dat de Ouders dezelven best keurden? Men overweegt veel eer zyne eigene omstandigheden; men gaat te rade met zynen aart en inborst, en met de tyden, waarin men leeft; men onderzoekt, of 'er geene betere wegen zyn, om zyn geluk op deeze waereld te bevorderen. Maar, al verder; zal men het op de geleerden laaten aankoomen, dan diende men vooraf te onderzoeken, welke Leeraaren men blindelings gelooven zal; en dit onderzoek vreeze ik, dat vry wat zwaarder bevonden zal worden, dan dat van den Godsdienst zelven.

Z. 't Is echter eene bezwaarlyke zaak voor de Eenvoudigen, die daar door gevaar loopen van in grove dwaalingen te vervallen.

V. Is hy, die den Godsdienst nooit onderzocht heeft, insgelyks niet in 't gevaar van in grove dwaalingen opgevoed en opgewassen te zyn? ja, is het niet ten hoogsten waarschynlyk, dat het grootste getal der zodanigen, dit gevaar loope? Wat meer is, indien een Mensch, zonder onderzoek, in de overgeërfde dwaalingen blyft, zo kan men van hem niet zeggen, dat hy poogingen gedaan heeft om tot de kennisse der Waarheid te koomen. Maar wordt iemand, door eigen onderzoek, geleid in eene dwaaling, zy moge dan van zo veel gewigts zyn als zy wil, zo moet echter de allerhoogste een welgevallen hebben in zyne poogingen, welken hy, ter uitvindinge van Waarheid, in 't werk gesteld heeft. Een yverig Onderzoeker moet hoopen, en vertrouwen, dat hy, als hy zoekt, ook vinden zal.

Z. Daar is, echter, eene bedenking, welke naar myn oordeel, gantsch niet gemakkelyk uit den weg geruimd kan worden; indien een iegelyk Vryheid heeft om de Geloofsleere te beproeven, zouden 'er dan niet zo veele Godsdiensten als Hoofden zyn? zou ieder niet, om zo te spreeken, een' Godsdienst op zyn eigene hand hebben? en, gelyk de Vryheid van openlyk zyne gedachten te uiten, een gevolg is van de Vryheid des onderzoeks, zouden, indien zulks geschiedde, onze Kerken niet een Chaos van verwarring zyn?

V. Deze tegenwerping heeft meer schyn dan weezenlykheid; al was het, dat de Menschen, wanneer zy hunnen pligt betrachten, nog zo veele Leerstukken vonden. Zo is echter, om die reden, deze pligt zelve, zonder welke niemand, op eene regtmaatige wyze, tot een gegrond begrip van zynen Godsdienst koomen kan, niet af te raaden, of het vry onderzoek te verbieden. Maar, misbruikt men het woord *Godsdienst* niet, wanneer elk Systema van Leerstukken, die, in zommige opzichten, van anderen verschillen, een byzondere Godsdienst genoemd wordt? Bedenk eens, in hoe veel gewigtige stukken de Christenen overeenkoomen? hoe klaar die gewigtige stukken geopenbaard zyn? en hoe aanleidelyk ter bevorderinge van Deugd en Godsvrucht? laaten deze stukken in de Kerken gepredikt en ter betrachtinge aangedrongen worden; zo deden de Apostelen, zo behoorden alle verkondigers van het Euangelie te doen. De stukken, waar over de Christenen verschillen, zyn van minder belang; die geene gelegenheid hebben omze te onderzoeken, kunnen 'er gerust van onkundig blyven; zy behooren, eigenlyk gesprooken, niet tot den Godsdienst, welke, in een geloove in de Liefde werkzaam bestaande, alomme verkondigt moet worden. Ten opzichte van verschilstukken, blyve een ieder dan in zyne Vryheid; ja, wy hebben het niet in onze magt, om te gelooven wanneer wy willen; wat baat dan het geschreeuw *Geloof! Geloof!* De verscheidenheid der Gevoelens kan men even weinig kwaad keuren als de Verscheidenheid, welke de Schepper zelf in den aart en de bekwaamheden der Menschen gelegd heeft. Deze verscheidenheid zou niet weggenomen worden, al schreef men zich de Wet voor om altoos by den vaderlyken Godsdienst te blyven; dewyl 'er altoos Menschen zullen gevonden worden, die een ander op zyn woord niet gelooven willen.

Z. Dewyl deze dingen zo klaar en redelyk zyn, verwondert het my, dat 'er, in 't algemeen, zo weinig onderzoek gedaan wordt in 't stuk van den Godsdienst; wat mag de reden daar van zyn?

V. Naardien men de Jeugd, welke nog niet bekwaam

is, om het waare van het valsche te onderscheiden, dit onredelyk en ongegrond vertrouwen op de Vaderlyke Leerstellingen, van jongs af aan, inboezemt, zo behoeft men zich niet te verwonderen, dat dat vertrouwen den Menschen, geduurende hunnen ganschen leeftyd, byblyve. Maar daarenboven, is het voor de meesten eene verdrietige zaak, te moeten erkennen dat zy tot heden toe, hunne herstenen te vergeefsch gebrooken hebben, om Leerstellingen aan te neemen, die ze, naderhand, wederom zouden moeten laaten vaaren. De meeste Menschen gaan, als het stomme Vee, op den reeds betreedenen weg, bestendiglyk voort. Maar, in weerwil van deze handelwyze, behoort een redelyk Christen te begrypen, dat geen recht van verjaaring ten opzichten van de Waarheid plaats heeft, en dat Christus zich de Waarheid en niet de Gewoente noemt. Doch het is voor de Menschelyke Traagheid, daar dit trotsche schepzel echter gaarne als Rechter over het Verschil zitten wil, het gemakkelykste, de zaak ten voordeele van de aangenomene Leere te beslissen. En, hoe zou toch het eigen onderzoek algemeener worden, daar de Menschen, reeds met de Moedermelk, een heiligen yver inzuigen, om voor eenen woordenstryd vol vreugd ter dood te gaan, waarvan zy niets verstaan, en, ter verdediginge van de aangenomene Leer, als voor Lyf en Leven te stryden. De Eigenliefde der geenen, welken reeds een zeker zamenstel van Geloofspunten omhelsd hebben, ligt ook den onderzoekeren zomtyds geene geringe hinderpaalen in den weg; dit Gebrek maakt zommigen zo vermetel, dat zy het billyk en betamelyk oordeelen, dat alle anderen zich aan hun onderwerpen, en hunne uitvindingen toestemmen; hier van daan koomen die gewoonlyke Scheld en Schimpnaamen, waarmede zy, die niet met het gemeen op den gebaanden weg voort willen gaan, uitgekreeten en uitgejouwd worden; hier van daan de Geest der Tegenspraake en der Hardnekkigheid in de verdeediging der dwaalingen; hier van daan die Godgeleerde Haat, welke woede en raast tegens hen, die men, volgens de Leere van den Zaligmaaker verpligt is, met tedere Liefde te behandelen: ja, on-

der de geenen, die gaarne het eigen onderzoek zouden willen verhinderen, worden 'er gevonden, die zich kunstiglyk weeten te bedienen van der Menschen vreesachtigheid, den Onderzoekeren Gods toorn, en een schrikkelyk oordeel aankondigende, door welke bedreiginge veeler verstand blind gehouden, en ter onderzoeking en wederlegging onbekwaam gemaakt wordt. Eindelyk, daar zyn meer voordeelen te verwagten, indien wy de eere der Moederkerk getrouwelyk zoeken te handhaaven, dan wanneer wy 't een of ander vreemd gevoelen omhelzen, en by eene andere gezindheid gaan. Wy pryzen, echter, hen, die, met gevaar en moeite, een onbekend Land ontdekken; zouden wy dan onze Medechristenen laaken, wanneerze de gevoelens over hunne toekomstige en eeuwige belangen naeuwkeuriglyk beproeven? Die het onderzoek van den Godsdienst afraadt, verhindert of verbiedt, geeft deszelfs vyanden gelegenheid tot spotten. Een ongeloovige Celsus verweet den Christenen van zynen tyd reeds, dat zy zich steeds met deze vermaaning behielpen; *Onderzoek niets; Geloof slegts, en uw Geloof zal u zalig maken*.

Hier eindigde de oude Man zyne rede, my op het sterkste aanraadende, om het geene hy my gezegd hadt, naauwkeurig te overweegen, en, indien ik zyne gedachten gegrond oordeelde, daarmede myn voordeel te doen. Ik ben, enz.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 279.
Den 2 May 1768.

[Brief van J.S. waar in den Denker aangemoedigd wordt, om, schoon zyne goede oogmerken van zommigen gedwarsboomd worden, niet te bezwyken, maar met het bestryden der ondeugd ieverig voort te gaan.]

Quid verum, atque decens, curo, & rogo, & omnis in hoc sum.

HORATIUS.

Myn Heer!

My is niet onbekend, Heer DENKER! hoe voornaame Zedenschryvers, meer dan eens, hebben opgemerkt, dat wy, iemand raad geevende, eerst dienen te onderzoeken, hoe hy geraaden wil worden: dewyl de menschen, doorgaans, eer zy raad vraagen, reeds beslooten hebben wat te zullen doen; als mede dat ongevraagden raad meest altoos verwerpelyk is, wanneer dezelve niet strookt met het oogmerk des geraadenen. - Dan gy, myn Heer! die zo menigmaalen anderen met uwen raad gediend hebt, zyt zeker verheven boven het droevig zwak, om, wat 'er ook gezegd worde, uwen zin te doen, en het eens genomen opzet te volvoeren. Een mensch, die Denkt, weet dat anderen ook kunnen Denken en verwerpt dus alles niet, wat van eenen anderen komt, boven al niet, wanneer hy bespeurt, dat de overwinnende waarheid aan de zyde is des geenen, die hem ongevraagd, ongevergd, ten besten raadt.

Waar wil dit heen, zult gy misschien denken op 't leezen van den aanvang deezes Briefs? - Doch zit een oogenblik by u zelven neder, leg uw hand op uwen boezem, en vraag uw hart, in welke omstandigheden gy voortvaart met Denken, en ook uwe gedagten in 't openbaar mede te deelen? - Ik ben uw Vriend. Ik heb U meermaalen geschreeven, en Gy hebt myn schryven altoos verwaardigd met eene plaats in uw weeklyks halfblad. Ik schryf deezen; laat ik het, zonder omweg, rechtuit, zeggen; Ik schryf deezen om U af te raaden van met uwen arbeid voort te vaaren. - Gy staat versteld dit van uwen eigen kant te ontmoeten, die taal van uwen Vriend te hooren. Maar Gy zult myne redenen, zo niet voldoende, ten minsten gewigtig en uwer aanmerking waardig vinden. Kunt gy ze oplossen, geef dan deezen brief in 't licht met uwe tegenbedenkingen. Verscheiden' uwer Begunstigers hebben op dezelfde wyze, over dit stuk, gesprooken als ik U nu schryf. Hun en my zal uw antwoord welkom weezen.

Het genoegen hebbende van my onder uwe *Correspondenten* te moogen tellen, 't geen ik my tot eene eer reken, kunt Gy ligt opmaaken, dat ik niet onverschillig ben omtrent den DENKER, dat ik my aantrek wat 'er van gezegd en geoordeeld wordt. - Uw Papier, Myn Heer! valt in zeer onderscheiden' handen, en wordt veel meer geleezen, dan men zou opmaaken uit het getaldergenen, die ter Boek winkel uitgaan. Door een genomen zal elke DENKER, die in 't openbaar verschynt, ten minsten gerekend, geduurende de drie eerste dagen, om van de verdere niet te spreeken, tien lezers aantreffen. Die in één huis komen, en daar blyven, dienen het geheele huisgezin; die in publieque plaatsen verschynen vinden een onbepaalbaar getal van Leezers; en hoe veele worden 'er in *Compagnie* aangehouden, van huis tot huis zwervende. Ook vergaderen 'er, 's maandags avonds, gezelschappen, waar den DENKER te leezen een vast gedeelte van het onderhoud uitmaakt.

Zeg niet dat ik, het getal uwer Leezeren vermenigvuldigende, eerder een denkbeeld opper om U tot schryven aan te moedigen, dan 'er van af te maanen.

Neen, Myn Heer! want wat betekent, bid ik U, een zo groot, ja een veel grooter getal, Leezers als zy 'er geen nut uit trekken, en als U deswegen zo veel meerder Smaads en Haats wedervaart. Dat dit het uitwerkzel is leeraart geen minder Leermeestresse dan de dagelyksche Ervaarenis. Gy moogt een' ernstigen of lagchenden toon aanneemen, uwe lessen in allerlei vormen gieten, uwe Landgenooten blyven die zy zyn. DENKERS te laaten uitgaan, om het verstand te verlichten of het hart te verbeteren,

Is 't water dorschen en het strand met ossen ploegen.

Gy kunt hier op zeggen, dit zo zynde, ben ik egter onschadelyk; niemand lydt nadeel by dit bedryf. Ik wil dit toestaan: maar zult gy dan enkel onschadelyk weezen, myn Heer! en U zelven zo veel moeiten geeven? zult gy dit alles doen, en U zelven tot een voorwerp van Veragting en Haat maaken? In de daad, myn Vriend! schat uwen tyd te waardig, uwe rust te kostelyk, dan om langer DENKERS te schryven. Zie die U Veragten met verontwaardiging en hun die U Haaten met edelen toorn aan. Schryf niet langer voor hun, die uwer Schriften onwaardig zyn, die, alleen op 't buitenlandsche gesteld, al wat op eigen grond groeit versmaaden.

Zal ik u, myn Heer! die koele Bejegening, die Veragting en Haat nader ontvouwen? 't Zal mogelyk niet noodig weezen; maar 't kan u gelegenheid geeven om 'er het uwe op te zeggen, indien gy mynen raadgevenden Brief met eenig antwoord verwaardigt. Ik waag het dan voort te vaaren.

Onverschilligheid is het gemeenste, Veragting en Haat het slegtste loon van uwen edelmoedigen arbeid. ..... Bloos niet dat ik dit dus onbewimpeld zeg. Ik hou 'er van om my klaar uit te drukken, - en stel niets dan waar van ik ook bewys kan opleveren. Zie hier 't zelve.

Klein, zeer klein, is het getal van Denkende weezens in ons Land: want hy is wel zeer verbysterd, die elk mensch voor een Denkend weezen houdt. Hoe veele uwer DENKERS, 's Maandags morgens, by het

ontbyt boven gebragt, worden even werktuiglyk geleezen als de Thee gedronken, of met dezelfden aandagt ingezien als de Pyp gerookt. Zy hebben een Papier in handen gehad, waar op met groote letteren DENKER stondt, en verder eene menigte kleindere letters, die beneden een vreemde spreuk gedrukt waren. Over deeze is hun oog gegaan, gelyk de wyzer over de plaat van een Horologie, en dit noemen zy den DENKER geleezen te hebben. En dat slag van Leezers is, uitgenomen eenige weinigen, die met U kunnen Denken, de beste soort; van hun bejegent U goed noch kwaad. Hoe koel vatten zy het blad op! hoe koel leggen zy het neder! Dit zyn Leezers, waardig om 'er voor te schryven!

Verder wordt uw blad geleezen van Jonge Heeren en Juffers *de Bon Ton*, van smaak en vernuft; maar zy stooten zich aan uwe ernstige Vertoogen, en werpen ze met zo veel Versmaading weg, als of het een Preek was van een' ouden Mennisten Vermaander. Zy willen niets deftigs leezen, zy hebben, geloof ik, eene gelofte gedaan, om op niets ernstigs te denken. - Myne vrolyke Vertoogen, zultge mogelyk hier aanmerken, zyn egter van den smaak dezer wufte vernuften. Gy moogt U dit verbeelden, myn Heer! doch zy agten dat iemand, die zulke naargeestige onderwerpen neemt, als Gy doet, van de *Bekeering* en den *Dood*, niet recht en uit de borst, als men zegt, vrolyk kan weezen. Dus hebben zy een vooroordeel tegen uwe vrolykheid; zy vinden ze styf by de vrolykheid, die in de *Fransche* Schriften dartelt. De Schryver van den DENKER moest, huns oordeels, meer in hunn' smaak vallen; hy is met zyn Broeder, den *Philosooph*, het eenige bykans, dat draaglyk valt te leezen, als men andere Schriften, die hier uitkomen, en geene vertaalingen zyn, in aanmerking neemt; hy is, zo 't schynt geen Vriend van de Predikanten, schoon hy somtyds zelf sermoent, en die stukjes, waar in hy de Geestelykheid beet neemt, zyn nog de besten. Dus spreekt dit geslacht van menschen van uwen arbeid. Is het dan niet veragtlyk in uwe oogen!

En juist wil het geval, dat Gy U, in het laatstge-

melde stuk, waarin zy 't meeste van U houden, Haatlyk, schriklyk Haatlyk, maakt by een ander slag van Leezeren. Ten bewyze strekken, behalven veel loopende praatjes, de onlangs uitgekomene *Letterkundige Brieven*, welken U zo ruw aantasten, en met den ondergang dreigen. Gy hebt den Haat, den overfellen Haat, van een gedeelte der Geestlykheid U op den hals gehaald; en dus ook van allen (hoe groot is derzelver menigte!) die altoos onderwerplyk denken en spreeken, gelyk zy voorgegaan worden, die... laat ik liever een gevalletje vertellen. Onlangs las iemand een uwer Vertoogen in 't byzyn van een' vertrouwden Vriend, die het hadt medegebragt, maar toen een gemantelt en gebeft Persoon aanschelde moffelde hy het schielyk weg; en juist BEZA *Over het Ketterdooden* digt by de hand hebbende, plaatste hy dit keurig stukje zo naby zich als of het zyn handboek ware, ydele schrik! de Moolyk die hem vervaard maakte was een Aanspreeker.

Ten besluite, myn Heer! overweeg hoe leelyk gy gebrandmerkt zult weezen, wanneer ge, ten zoen eeniger verbitterde Geestlyken, U genoodzaakt vindt met schryven op te houden. In de daad, myn Vriend! verschuil U in veiligheid eer het dreigend onweêr met alle verschriklykheid op U nederstort.

Zie daar 't geen ik noodig dagt U te schryven en te raaden. In verwagting dat gy myn' Raad zult opvolgen, of myne redenen, voor 't geeven van dien, ontzenuwen, teken ik my.

UE. Dw. Dr.

J.S.

Ik ben den Heer J.S. verpligt voor zynen vriendlyken raad, met zo veel hartlykheid gegeeven, en erken met dankbaarheid het belang dat hy in my en mynen arbeid stelt. Ik heb zynen raad overwoogen, maar de redenen, die strekken om dien aan te dringen, niet ten vollen wigtig bevonden: weshalven ik my gehouden agt myne tegen bedenkingen optegeeven.

Hy gelieft aantemerken, dat het getal myner Lee-

zeren zeer groot is en hy vergroot het, binnen den tyd van drie dagen, tienmaalen boven het getal der Vertoogen, dat ter Winkel uitgaat. Ik geloof hy heeft daar in gelyk, en ik heb reden om my tienmaal meer te vergenoegen dan ik doe, als ik het getal der Vertoogen in aanmerking neem, dat verkogt wordt, en meer toe dan afneemt. - ‘Maar dat groote getal doet geen nut; myn arbeid is, ten hoogsten genomen onschadelyk.’ Dat myne Vertoogen dat nut niet te wege brengen, 't geen ik bedoel en van harten wensch, zal ik geenzins ontkennen: doch ik kan zo laag niet van myn' en myner Medehelperen arbeid denken, dat ik het alleen als een onschadelyk blad aanzie: dan waarlyk zou ik my myns werks moeten beklaagen, of alleen de vergelding zoeken in de bewustheid van 't goed, loflyk, Vaderland- en Godsdienst-minnend oogmerk, dat my alzins bezielt. - Doch ik meen goeden grond te hebben, om my te mogen streelen met het genoeglyk denkbeeld van nuttig geweest te zyn, nog te zyn en te zullen blyven, zo lang myne Landgenooten myne Schriften willen leezen. Geene schryverlyke verwaandheid doet my deeze taal spreeken. De ondervinding zou wel dra toonen, hoe het menschdom, dat nu oogschynlyk zo weinig nut van de Zedenschriften trekt, allengskens geheel zou verbasteren, en vervallen tot de drieste domheid dier eeuwen, welken als zodanig in de Geschiedschriften gebrandmerkt staan, wanneer die dagelyksche hulpmiddels hun niet voorkwamen: en ik meen myn aandeel in het opleveren daarvan niet te mogen ontveinzen, zonder my aan eene onvoegelyke geringagting van myzelven en van myne Correspondenten schuldig te maaken.

De hervorming der zeden, daarenboven gaat langzaam toe, en niet zelden volgt, op het dempen der eene ongeregeldheid eene andere, die weder nieuw werk verschaft. Deze gesteldheid der dingen te willen veranderen is eene loutere harssenschim: en, om dat dit onmogelyk is, geheel af te zien van iets, ter instandhouding van het goede en ter verbetering van het kwaade, aan te wenden, is even 't zelfde als alle de Geneesheeren voor onnutte leden der samenleving

aan te zien, dewyl ze geen middel weeten te vinden, om eene volmaakte gezondheid aan alle de leden van den Burgerstaat te schenken, en alle kwaalen te weeren. Met dit, allen niet in 't oogloopend, nut, 't geen misschien vry grooter is dan men zich verbeeldt, heb ik veel op; en 't geest my in 't algemeen de spoor om, met onvermoeiden yver voort te vaaren; terwyl enkele byzondere gevallen van uitgewerkt nut, die ter myner kennisse komen, het hunne toebrengen tot het verligten en vervrolyken van myn' arbeid. Welke genoeglyke Denkbeelden voor een gevoelig hart, *Dien heb ik verlicht! Dien heb ik verbeterd!*

Het getal myner onverschillige Leezeren moge groot weezen, ik staa het toe; maar zy kunnen, honderd en meer Vertoogen met de uiterste koelheid geleezen hebbende, door één enkeld Vertoog wakker gemaakt, en vervolgens waardige Leezers worden.

Wat de Veragting betreft der jonge Heeren en Juffers, waarvan myn Vriend spreekt, deeze deert my in 't minste niet; naardemaal zy, in wederwil van hun smaalen op myn Zedenpreeken, en het laffe oordeel, dat zy somtyds over myne recht vrolyke Vertoogen vellen, egter voortvaaren met myne Vertoogen te koopen, en te leezen. Misschien worden zy 'er meer door verbeterd dan zy wenschten! 't Is een wonderlyk Volk.

Moeilyk, zullen de meesten denken, valt my den Haat eeniger Kerklyken te verzetten, waar van de Heer J.S. in 't slot zyns Briefs gewaagt. Wie dit meent bedriegt zich ten hoogsten. Elk verstandig, elk opmerkend Leezer weet, hoe hoog ik Waarheid en Deugd schat, als mede welk eene betaamelyke hoogagting ik allen waardigen Kerklyken toedraag. Wat de overigen aanbelangt, en die zyn het, die zich tegen mynen DENKER aankanten, aan hun Haat of Toegenegenheid ligt my weinig gelegen: schoon ik van harten wenschte dat zy meer oordeels bezaten, als ze het zich onderwinden over myne schriften en andere van dien aart te oordeelen. - Of de Schryver der *Letterkundige Brieven* een Geestlyk Heer is weet ik niet; maar wel, dat hy door de *Schryvers van de Vaderlandsche Letteroefeningen*, op welken hy gelyktydig

als op my is aangevallen, naar verdiensten gekamd is. Doch ik vrees dat die Briefschryver vry veel gelykheid heeft met de *Preciesen* in *China*, die, al krygen ze eens braaf wat op de kneukels, 'er zich niet aan stooren.

Myn Vriend gewaagt ook van een dreigend onweer. - Meer buijen van dien aart hebben zich aan de lugt vertoond; dan 't was altoos gelyk POOT zingt.

Geen nood; ai beidt een luttel maer,
De nevel scheurt, de lugt wordt klaar,
Het onweêr is al onder.

Ik kan derhalven den gegeeven raad niet volgen; en den Heer J.S. zal met hun, die even als hy dagten, myne tegenbedenkingen wel overwogen hebbende, zo ik vertrouw, my gelyk geeven. Eer ik afbreek verzoek ik hem om my met zyne verdere Correspondentie te verëeren.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 280.
Den 9 May 1768.

[De Waereld vol Zotten.]

Tous les Hommes sont Fous, & malgré tous leurs soins
Ne different entre eux, que du plus ou du moins.

BOILEAU.

Myn Heer Denker!

DEMOCRITUS, de Zeeden der Menschen beschouwende, vondt die zoo dwaas en belagchelyk, dat hy 'er geduurig het onderwerp zyner bespotting van maakte; en de Geestryke Fransche Digter BOILEAU, wiens Satirique Versen ieder billyk admireeren moet, heeft over dat onderwerp byna alles gezegd, wat men van het schranderste Vernuft kan verwagten, om ons van de Zotheden der Menschen te Overtuigen. Het geen ik dan onderneem U deswege te berigten is niet nieuw, doch vermids de Dwaasheid van 't Menschdom een onuitputtelyke bron van Stoffe tot bespotting is, en myne eigene Zotheid my de eerste aanleiding gegeeven heeft, om op die van anderen nauwkeurig te letten, heb ik het durven waagen U de volgende Aanmerkingen mede te deelen.

Indien DEMOCRITUS thans leefde, hy zou nog veel meer Stoffe tot lagchen vinden dan in zynen tyd. De waereld wordt hoe ouder hoe gekker. De hedendaagsche kleding zou die goede Filosoof geen oogenblik in rust laaten. My dunkt ik hoor hem lagchen, dat zyn lever schudt, zoo dikwyls ik my verbeeld, dat die oude eerwaardige Gryzaard een *Petit Maitre*, in de maand January, drie

uuren, onder de handen van een' Friseur, ziet zitten krimpen van koude, om zyn Hair als de Kuif van eene soort van Papegaaien (*Caquetou*) te doen krullen, terwyl hy over zyne Coëffure wordt bespot van eenen die, om zyn Hoofdschedel te dekken, eene Paruik draagt, die men van verre voor eene Lammeren vagt zou aanzien, en waarin meer regels krullen zyn dan sporten in eene ladder; en hoor hem uitroepen: ‘deeze menschen zyn beiden van hun verstand beroofd’. Maar hoe groot zou zyne verwondering niet weezen, indien men hem onderrichtte, dat deeze menschen, beiden evenveel glorie stellen in hun verschillend Hoofdhulsel; dat de *Petit Maitre* zich laat Coëffeeren als een *Caquetou*, om zich aangenaam by de Dames te maaken, en dat de *Pedant* geene geringe Verdiensten verkrygt door zyn *Wolbaal*, die hem in den Winter met een voor Schoudermantel verstrekt, en waar in zyn weezen bynaa Caché is. DEMOKRYT zou geene minder stoffe tot lagchen hebben als hy de *Petit Maitre* voor den Spiegel zag staan, gecharmeerd op zyn *Coëffure à la Caquetou*, en zyn bevallig Air admireerende, terwyl de Pedant met zyn Palmhoute Paruik zich over zyn *Deftig Hoofdciersel* en staatige houding verwondert, en zich verbeeldt verre boven de rest van 't menschdom verheeven te zyn. Waarlyk, myn Heer! indien het belagchelyk is, dat een Petit Maitre zyn Hair laat krullen als de Kuif van eenen Papegaai, en alle zyne Glorie stelt in zyn' Toupet en geaffecteerde manieren; de Pedant, die alle zyne Verdiensten ontleent van zyn Paruik, van zuiver menschen hair, waar van de eerste Eigenaar, op wiens kop het gewassen is, dikwyls aan de galg hangt, is niet minder ridicul, dewyl de

Laatste zoo wel, als de Eerste, zich bespottelyk aanstelt; de Petit Maitre door zyne verwyfde opschikking en geaffecteerde houding en manieren, die hy als natuurlyk wil vertoonen, alhoewel hy geen' éénen pas doet of de minste geste maakt, die hy niet voorheen bestudeerde; de Pedant door zyne groote verwaandheid, want schoon het zyn toeleg niet is om Conquettes by de Dames te maaken en het hart van eene belle brunette, of eene charmante blonde, te winnen, (want hy houdt van geene Amourettes,) zoo is het echter zyn oogmerk de geenen, die het geluk hebben zyn' persoon te naderen en hem te hooren, door zyne deftige houding, en pedantesque manieren, voordeelige gedagten in te boezemen van zyne gestrenge zeeden en diepe geleerdheid, daar het nogthans dikwyls gebeurt, dat 'er onder die palmhoute paruiken alzoo weinige harssenen en ruim zoo veele ondeugden huisvesten als onder eene Coëffure à la Caquetou of à la Grecque. My geheugt nog het Eerwaardig Kopstuk van een' Voetiaanschen Broeder Diaken, die een nieuwe Ecclesiastique Paruik opgezet had, en daar mede de revuë passeerde voor zyne geliefde Egâ, die, naar den zin zyner Echtgenoote nog een duimbreed te kort en dus als te waerelds was, schoon zyne Eerwaarde zich naauwelyks kon nederzetten, zonder het agterste gedeelte te bezitten, terwyl de man bezwaarlyk zyn' naam kon zetten, en zoo dikwyls zyne Eerwaarde kollekteerde het zakje sprak, en daar door de uitgave voor de Paruik, binnen weinige weeken, tien dubbeld inkreeg.

‘O! Dwaasheid! o! waereld vol Zotten!’ zou die goede Filosoof uitroepen, indien hy eens, by plegtige gelukwenschingen, in volkryke Steden,

was, en dan de beweging zag; hy zou vraagen: ‘wat beduidt dat geros van zoo veele superbe en brillante Equipagien, waar in ik menschen zie zitten, die door hun kapsel niet te distingueeren zyn van mannen of vrouwen?’ Maar hoe zou hy uitschateren, indien men hem antwoordde, dat dit Lieden *du bon ton* zyn, die reeds, voor dat Febus zyn hoofd ter kimme uitstak, zich onder handen van den Friseur bevonden; om zich te laaten accommodeeren *en dernier Gout*, ten einde by andere Lieden van smaak te gaan, die even gelyk als zy à la Caquetou, of à la Grecque, gecoëffeerd zyn, om aldaar eenige weinige woorden, binnen 's monds, te mompelen, die zy geen van beiden verstaan, geaccompagneert met diepe buigingen, en daarmede wederom te vertrekken.

By eene dergelyke gelegenheid ben ik onlangs ooggetuige geweest van het volgende geval. Zeker nieuwbakken man van fortuin, van eene zeer laage opvoeding, om zyne Complimenten afteleggen by luiden van aanzien, was voor het eerste van zyn Leven behangen met eenen nieuwen rooden mantel, waar op de glans nog volkoomen was, en welkers gloed weêrstraalde op zyn aangezigt, daar de dauw van vergenoeging zich op verspreid hadt. De gratieuse houding, en het vrolyke gelaat van dien Heer, deeden my oordeelen, dat die roode mantel zeer gelukkige aandoeningen in zyne ziel deeden ontstaan; maar, o Hemel! hoe kort duurde dit genoegen! De goede man zag geen' mensch, stond geduurig stil om zichzelven te beschouwen, en juist, terwyl hy wederom stil stond en opgetoogen was van zinnen wegens de eer die hem door het draagen van zulken mantel te beurt viel, liep hem een Paruikmaaker van agteren tegen het Lyf,

waar door het Wapen van den Paruikensmid levensgroote agter op zyn' mantel werdt gedrukt. Weg was wel all' het zielsgenoegen op dat oogenblik en werdt veranderd in eene naare droefgeestigheid, hy vloekte op den Paruikmaker, en begreep niet, zoo zeer was hy met zichzelven ingenoomen, dat zyne verwaandheid daar van de oorzaak was. Byna op het zelfde oogenblik zag ik een' Petit Maitre, heel driftig op zyne toonen loopende om eene Visite afteleggen, Charmant gecoëffeerd *à la Caquetou*, en *Chapeau bas*, terwyl hy van koude klappertande, door eenen lompen bakkers Mof, zoo'n onbeschofte Coëffure geeven, dat 'er eenige Veêren uit zyne Kuif vloogen en de geheele Toupet gederangeerd werdt. 't Is onbegrypelyk in welk een Transport dit Ventje raakte; *Enragé de Colere* bragt hy zyne hand op het gevest van zyn rappier en zwoer, dat, indien hy den tyd hadt, hy de bakkers mof zou *enfileeren à son Epée* over zyne *impolitesse*. ‘Jo politiek oder nicht (antwoordde de Mof) si müssen besser toezehn.’ Ondertusschen leverde dit een klugtig Aspect uit; een Petit Maitre, *bien Coëffé*, trippelende op zyne toonen, *en Outré de Colere*, in Querel met een' bakkers Mof, die met de grootste tranquiliteit, en zyn mond wyd open, zich verwonderde over de gramschap van zyne party, terwyl hy hem in zyne moffen taal toevoegde, *dat ist jo doch zoo'n zaake nicht, si konnen je doch wel een bisgen ander meel op den kopf smyssen*.

Niet minder zou DEMOKRYT moeten lagchen, wanneer hy der menschen zoo zeer van elkanderen verschillende en somtyds zotte wenschen hoorde, dan zou hy uitroepen, O! dwaas geslagt! wat moeten de Goden doen, om de menschen genoe-

gen te geeven! De een wenscht om Oorlog, de ander bidt om Vreede; Terwyl de Leeraar smeekt om Liefde en Eendragt, bidden de onder zyn gehoor zittende Advokaaten en Prokureurs, waar by de Deurwaarders van de Hoven van Justitie en de Solliciteurs hunne smekingen voegen, dat hunne Naasten zich onderling door Dispuuten en Processen mogen ruineeren; De Predikant zendt zyne Gebeden ten Hemel, om eene langduurige Gezondheid voor zyne Gemeente aftesmeeken, terwyl de Heeren Doktoren en Apothekers bidden dat hunne Kalanten niet brandende Koortsen en kwynende Kranktens mogen bezogt worden, daar de Kristelyke Barbiers hunne gebeden onder mengen, dat wy Armen en Beenen mogen breeken; Terwyl de Leeraar, 's winters in eene snerpende koude of by harde Vorst, bidt om zagt en dooy weder, zitten 'er eenige Pelsemakers en Bontwerkers onder zyn gehoor, welken met all' hun hart bidden, dat het tot in de Maand April mag vriesen.

Eindelyk, Myn Heer! indien DEMOCRITUS eens hoorde dat een Fatsoenlyk man, die middelen genoeg heeft, om eene *Belle Italiënne* of eene *Aimable Françoise*, die van boven tot onderen met de allerlieflykste *odeurs de Soubise* geparfumeerd is, te maintineeren, een *Philis* verkiest, die naar Spiering en versche Zalm ruikt, en eene Geutplank of eene Stoep voor het zagte Zwaanendons prefereert, zou hy, ongetwyffeld, uitroepen, O groote Dwaasheid!

Het menschelyk Geslagt is waarlyk zoo zot en bespottelyk, Heer Denker! dat, indien het waar is, dat 'er in de Natuur andere Weezens bestaan van verhevener staat dan de Mensch, en van zoodanige Zelfsstandigheid, dat zy nooit onder onze zinnen kunnen vallen en nogthans de daaden en

handelingen der menschen zien, hoedanige weezens niet onmogelyk zyn in die onmeetbaare ruimte die ons omringt, indien 'er zulke weezens, zeg ik, zyn, dan moeten de daaden der menschen en de veranderingen, die op het Toneel deezer Waereld gebeuren, hun de allerklugtigste vertooning uitleveren, die men zich verbeelden kan. Onderstel eens, Heer Denker! dat die Weezens eenen zekeren trap van Kennis hebben, wat moet de Spheer, die wy bewoonen en waar op zich zoo veel Zotten bevinden, hun niet een divertissant Aspect geeven; Daar zien zy, by voorbeeld, eenen ouden Gryzaard, wiens Koffers overvloeien van dat heerlyk Metaal, het geene van ieder een', op onzen Aardkloot, zoo zeer bemind wordt, geen voet van zyn Graf zynde, zichzelven het noodige onthouden en met zoo veel iever schatten verzamelen, als of hy den Ouderdom van Methusalem zou bereiken; en waar toe? Om dat binnen een half jaar, door den dood, die groote goederen zullen koomen in handen van verre bloedverwanten, met welken hy in geslagen' vyandschap leefde. - Daar vertoont zich weder een ander oude Paay, die niet kan resisteeren aan de Charmes van eene Italiaansche Danseuse, en die, om zyne *Jeune Maitresse* te behaagen, zyne gryze Hairlokken laat Coëffeeren als een Caquetou, terwyl die Aimable Coquette den ouden Sul neemt, om voor zyne penningen eenen jongen Minnaar te koopen, die hem wel haast in de plaats van eenen Toupet als een Caquetou, een Hoofdcieraad als eenen noordschen Bok zal doen draagen. - Dan doet zich weder eene oude Matrone op, die door ouderdom haare voorste tanden verlooren heeft, haar bleek en berimpeld vel wasschen met *Lait Virginal*, en be-

smeeren met *Rouge de Theatre*, terwyl zy voor haar Toilet zich een *Air Mignonne* affecteert, om het hart in den brand te steeken van eenen jongen Vivant, die, zoo als ik, helaas! zyne penningen in debauche verteerd heeft, en die zich verbindt aan dat oude Vel, alleen, om met haar Geld zyne vervallen' Finantie te redresseeren. - Daar zien zy weder eene Amourette van eenen ouden Gryzaard, die eerder eene Mumie, dan een levend Mensch gelykt, met den Bril op de neus, zyne jonge beminnelyke Vrouw, van Tweeëntwintig Jaaren oud, carresseeren, die hem de dierste betuigingen doet van haare Liefde, met verzekering, dat zy oneindig meer behaagen schept in de gryze Hairen en het kaale Hoofd van haar' Gemaal, dan in de verwyfde en tedere weezens-trekken van eenen jongen Petit Maitre, daar het nogthans geen half uur geleeden is, dat zy zich in de armen van haaren jongen Minnaar bevondt.

Kortom, Heer Denker! daar gebeuren zo veel zotheden op de Planeet, die wy bewoonen, dat ik de geestige Heer DE FONTENELLE gaa consuleeren over zyne *Entretiens sur plusieurs Mondes*, of Verhandeling over verscheiden' Waereldden, om te hooren, of 'er geene is, wier bewoonders verstandiger zyn, en deugdzaamer onder elkanderen leeven, om my dan derwaards te begeeven; en my, het zy in Jupiter met zyne Vier, het zy in Saturnus met zyne Vyf Maanen, alzoo ik 's avonds dikwyls wat laat t'huis kom, en myn gezigt somtyds wat gebrooken is,) om my aldaar met ter woon neder te zetten.

Maar 't is tyd dat ik afbreek, ik gaa op reis naar eene andere Planeet, en wensch U vaar wel.

L.J.C.
* C.
AMSTERDAM, den ...
1768.

De Denker.
N°. 281.
***Den* 16 May 1768.**

[De Inktkooker.]

Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus.

VIRGILIUS.

Heer Denker!

Myn Gemeensaame Geest, aan wiens gesnap over de lotgevallen van een Spiegeltje, gy plaats gegeeven hebt, [No. 264.] heeft my op nieuw een onderhoud verschaft, 't geen ik waardig oordeelde op te schryven en U E. te zenden. Zonder langer omweg treed ik ter zaake.

In myn Schryfvertrekje zittende, om 't een en ander op te tekenen van Goederen, geërfd uit den Boedel van wylen myn Neef ***, gebruikte ik ten dien einde een Inktkooker, mede, onder de aangeërfde goederen my toe gekomen. Te midden myner bezigheid kwam myn gemeenzaame en ontdekkende Geest my stooren, om my berigt te geeven van de lotgevallen eeniger stukken, die ik tot myn aandeel gekreegen

had. Ik ontving het met vermaak. 't Zou veel te lang vallen, alles wat hy te dezer gelegenheid vermeldde, op te haalen; ook bragt hy Familie-geheimen aan den dag, die best in de vergetelnisse bewaard blyven. Doch ik vond de lotgevallen van myn' Inktkooker te zonderling, om ze niet op te tekenen, en, volgens gedaane belofte, U mede te deelen.

Deeze Inktkooker, als trosch op zyne gedaane diensten, begon, op de volgende wyze, een verhaal te geeven van 't geen hem was wedervaaren.

****

Ik mag een beuzeling uitmaaken, en een der geringste dingen schynen, die gy van uw Neef *** geërft hebt: ik zal egter meer in de waereld gedaan hebben dan veele andere stukken, u in eigendom geworden. Myn beroep brengt mede aan de gedagten der menschen ten dienst te staan, en dat vogt op te leveren, 't geen de denkbeelden vereeuwigt, en toe een zigtbaare tolk strekt van 's menschen gepeinzen. Ik zal u, wilt ge eenige oogenblikken my gehoor verleenen, het voornaamste 't geen my bejeegende, en de aanmerkelyste diensten, die ik deedt, optellen: de jaaren van myn dienst zyn niet hoog, maar myne ontmoetingen veelvuldig.

Myne geboortestad is *Neurenberg*. De fraaiheid van myn maaksel bragt te wege, dat ik binnen 't jaar, na dat ik herwaards werd overgevoerd, verkogt raakte aan eene Weduwe van Fatsoen, die my op een schryftafel te pronk zette. By haar heb ik nimmer iets anders gedaan dan een plaats gevuld, waar gevoegelyk een Inktkoker moest wezen; een geringer soort verrigtte het weinige dat daar te doen viel. Doch haare Dogter, nu oud genoeg, om buiten de stad ter Schoole te gaan leggen, hadt haare Mama reeds meermaalen te vergeefsch aangeweest, om my te mogen hebben. Eindelyk herhaalde zy haar verzoek op den laatsten dag voor het inpakken haarer goederen, geschraagd door de innemende belofte van my getrouw te zullen gebruiken tot het schry-

ven van brieven. Zy verkreeg haare begeerte. Ik vergezelde daar op de jonge Juffer na D****. De bevallige hand van vystien jaaren maakte 't eerst gebruik van my. En ik was steeds getuige, zo van haare vorderingen in de *Fransche* taal, als van haare gehegtheid aan haare teder geliefde Mama. Hoe menig een aandoenlyken Brief heeft zy uit my geschreven, met de edelmoedigste opregtheid, altoos vermeldende, hoe braaf zy behandeld, hoe wél zy onderwezen wierd; dit maakte altoos het slot uit van de Brieven vol van kinderliefde aan haare Moeder gezonden.

Na twee jaaren, die zy op de School doorbragt, in haaren dienst gesleeten te hebben, liet ze my ter gedagtenisse aan eene haarer Medeschooljuffertjes, die wel ouder dan zy, doch 'er laater gekomen was, en door schoon praaten elk wat zogt af te prachen; door dit middel hadt ze my ook gekreegen. Dezelfde School, dezelfde opvoeding, doch een geheel andere aart! Myne nieuwe Meestres schreef wel veel, maar weinig goeds. Voor haar vertrek na de School was ze reeds in een' Minnehandel ingewikkeld met een jong Heer in eene nabuurige Stad, en deezen zetten zy door middel van brieven voort. Op welk eene wys zy ze weg kreeg en antwoord ontfing, weet ik niet; maar dat zy listig genoeg was, om daar een' weg op te vinden, kon ik uit haare brieven wel bespeuren, in welke zy, tegen den tyd van de Vacantie, plaats en uur van ontmoeting bestemde met haaren Minnaar. - Het ontdekken haars Minnchandels, gelyk ik uit haare brieven vernam, strekte tot oorzaak, dat zy door haare Voogden werdt t'huis geroepen en van de School genomen. Ik ging met haar derwaards, en bleef, schoon van plaats veranderd, in denzelfden dienst. Zy hadt weder een open weten te vinden tot briefgemeenschap met haaren ouden minnaar, aan wien zy lange en veelvuldige brieven schreef, en eindelyk een, die bekend maakte, hoe zy, door haare Voogden, gedrongen wierdt tot het Huwelyk met haaren Neef B***, van wien zy een koddige befchryving opftelde; haar Minnaar moest zich over het Huwelyk niet bekreunen; hy

zou dan in alle veiligheid haaren *Cicesbo* kunnen weezen. Haar trouwdag wordt bepaald. Ik dien haar en naaren Bruidegom om de staatlyke brieven van bekendmaaking te tekenen. Hoe weinig meende haar hart van de plegtige betuigingen, die zy voor alle vrienden en bekenden deedtl Ik bleef, naa het trouwen, haar vertrouwde, en wist alle haare heimlyke bestellingen, waar van haar goede Heer niets ontdekte; het Huwelyk was de dekmantel haarer oneerlykheid. Eene ziekte, uit schrik ontstaan, rukte haar onverwagt weg. Zy hadt, door eene geveinsde liefde het hart van haaren Egtgenoot aan zich verbonden gehouden, die zich wegens haaren dood bitter beklaagde in den Rouwbrief, welken hy opstelde uit dien zelfden Koker, die zo veele bestellingen van de snoodste ontrouw hadt uitgeleverd. - Naauwlyks was de hevigite rouw bedaard, of de Heer B *** liet het oog op eene Juffer in eene andere Stad vallen, en ik verschafte hem de stoffe, om zyne verliefde denkbeelden op 't papier te zetten. Schoon hy geenzins de bekwaamste was om over dit slag van zaaken te schryven, slaagde hy egter in zyn oogmerk. Welk eene verandering! Weinig tyd na het voltrekken van zyn tweede Huwelyk, wierdt het gehouden gedrag zyner overledene Vrouw bekend. Hier op wilde zyne tegenwoordige niets in huis dulden, 't geen aan eene zo ongetrouwe byzonder had toebehoord. Dit alles moest weg en verkogt, en daar onder was ik ook begreepen.

Hier op verviel ik in handen eener Juffer van eene geheel andere soort. Zy was gehuuwd; doch derwyze aan de Boekoeffeningen overgegeven, dat zy bykans altoos op haar kamer, zelden in 't gezelschap van haaren Man, en nimmer in de keuken was: gelukkig hadt zy geene kinders. Gansche dagen, halve nagten, bragt zy met leezen en schryven door. De Dichtkunde was haar geliefdste bezigheid. Zy heeft een Treurspel byna afgemaakt. Ik hadt het geluk om tot een *Hippocreen* te strekken. Zy hieldt ook geleerde Briefwisselingen, en zou het verkwisting gerekend hebben één druppel uit my te gebruiken, om huisly-

ke zaaken aan te tekenen. Nooit was myn vogt dierbaarder dan in dien tyd. Zich met huislyke zaaken te bemoeien was voor laager geesten. By gelegenheid dat haar Man haar op 't vriendelykst en ernstig verzogt hadt, daar omtrent wat meerder toevoorzigt te gebruiken, maakte zy een Vers, getyteld: *De Huismoeder*, strekkende om die Vrouwen door te stryken, wier ziel, gelyk zy 't geliefde uit te drukken, gekerkerd was in de keuken en kinderkamer. - Naa vier jaaren in dezen edelen dienst gesleten te hebben, wedervoer my een ander lot, terwyl ik in dezelfde hand bleef. Myne letterminnende Bezitster vondt zich, door een ongeluk, haaren Man in den wisselvalligen Koophandel overgekomen, genoodzaakt van levenswyze te veranderen. 't Geen de goede reden van eenen verstandigen en welmeenenden Egtgenoot niet hadden kunnen uitwerken, werdt nu eensslags voltrokken door den dwang der veranderde levens-omstandigheden. Zy moest, wilde zy niet tot armoede vervallen, besluiten, om mede de hand aan 't werk te slaan, haar lessenaar voor een toonbank, haare boeken voor winkelwaaren, te verwisselen. De Koopman veranderde in een Winkelier, de *Savante* in een Winkelvrouw, en ik werd vernederd om haar tot aantekening in het klad en schuldboek ten dienst te staan. Myne Juffrouw schikte zich, veel beter dan men zou hebben durven verwagten of hoopen, naar deeze verwisseling, en gaf, in dien vernederden staat, haaren Man veel meer genoegen, dan toen ze zich boven haare Sexe wilde verheffen, ten koste van haar huisgezin. De naamen van geheel andere, van vry aanzienlyker lieden, dan men zou denken, stonden 't langst in 't schuldboek open; en eene lang opengestaane post te mogen afschryven gaf myne Meestres nu ruim zo groot genoegen als voorheen het maaken van de fraaiste Dichtregels. Omtrent vyf jaaren bragt ik in deezen dienst door. Toen ze my voor eene andere verruilde aan een *Smous*.

Welras ging ik uit zyne handen in die van een an-

deren zyner Natie over, en 't was wel de vyfde of zesde eigenaar, die 't eerst van my gebruik maakte. By hem moest ik laag en onedel, veragtlyk, en ondeugend werk verrigten, en, tot volvoering van schelmsche bedriegeryen, myn vogt leenen; 't was bykans alles volstrekt valschheid wat uit my voortkwam; doch dit duurde een korten tyd. Myn bedriegende eigenaar werdt op eene valsche handtekening betrapt, en hadt naauwlyks gelegenheid om het geregt te ontsnappen. Zyne goederen werden verkogt, en myn zwerven onder de Natie nam op nieuw een aanvang. Ten langen leste kogt my een Kunstenaar, die 'er zich meest op toelei om aan oude dingen eene nieuwe gedaante te geeven. Van alle onreinheid gezuiverd, en fraai opgemaakt; werd ik te koop gedraagen, en op het Land aan een Boerenschout verkogt.

Deeze wist hoe hy met de pen moest omgaan, om 't meest van zyne Dorpelingen te plukken. *Niets voor niet te doen* was zyn heilige grondwet. Om de klaarste zaaken te verduisteren, en dus de Boeren in proces in te wikkelen, werd ik menigmaal gebezigd. Geen gesprek zo gering over eene zaak, 't zy aan huis, of op den weg, gehouden, of myn Meester nam zyne toevlugt tot my, om, door eenige druppelen den Raadpleeger wegens *ampele Besognes* aan te tekenen, met de behoorelyke som daar agter: doch dat my 't vremdst van allen voorkwam was, dat ik, in zyn' dienst altoos, eenige enkele gevallen uitgenomen, aan de ééne zyde van het boek schreef, waar met groote letteren D E B E T stondt. Hoe dit uitgekomen is, weet ik niet; dewyl ik naa zyn dood, die omtrent twee jaaren, naa dat hy my bezeten hadt, voorviel, in zyn huis niet gebruikt wierd.

Op de verkooping zyner goederen kogt my een oude Juffrouw, die stil leefde in de naastbygelegene Sad. Zy scheen geen bedryf om handen te hebben, dan alleen den handel in geld, en daar in deedt zy druk. Zy gaf het op Intrest aan groot en klein. Al wat 'er

uit my geschreven werdt was aan die zo veel à 3 *per cento;* aan een ander zo veel à 3 1/2 *per cento;* aan die zo veel, à 4 *per cento, enz.* benevens de betaaling der vervallene Intressen en de aflossing van de hoofdsom. Eens in 't jaar was ik getuige van de aanmerkelyke voordeelen op die wyze verkreegen: schoon ze nimmer de Juffrouw voldeeden; ja van jaar tot jaar wies haar ongenoegen aan. - Tot blyder tyding ben ik nimmer gebezigt, dan om het overlyden van die Oude Zorg bekend te maaken. Haar Neef en eenige Erfgenaam liet de lang met water aangelangde inkt weg doen, my op nieuw met eene betere soort vullen, en ondertekende met een vlugge hand en lachend weezen, verscheide maalen U E. *Bedroefde Dienaar*, J** P****. - Verder maakte hy geen zonderling gebruik van my, dan tot het ontbieden van 't een en ander, en het quiteeren van Rekeningen: dan hy hadt binnen vier jaaren myne dienst niet meer noodig, vermits 'er niet meer te ontbieden viel noch te quiteeren. Het schoone geld was verkwist, en myn Eigenaar moest na *Oostindiën*. Zyne schulden, om welke eenigzins te voldoen zyne goederen verkogt werden, bevrydden my mogelyk van hem derwaards te volgen.

Uw Neef kogt my toen. Tot welk een einde hy my gebruikt heeft, hebt ge kunnen zien in de boeken zyner twee laatste jaaren, en u daar over vergenoegen.

Na U E. dit getrouwlyk medegedeeld te hebben, teken ik my,

MYN HEER!

Uw D.W. Dienaar.

O.J.

P.S. Myn Spiegeltje is den tweeden dag, na dat het in de voorbeschrevene gedaante geplaatst was, door oogmerk of moedwilligheid, stukken gegooid.

Myn gemeenzaame Geest heeft my toezegging gedaan, waar mede ik zeer in myn schik ben, om my 't waare ongemak van eenig Schryver, dien ik opslaa, te ontdekken. Dit kan mogelyk voor UE. van dienst wezen. *Vale*.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 282.
Den 23 May 1768.

[Nader berigt van den Filosoofischen Oorlog in China; waar van No. 273. gehandelt is.]

Vis ut tuas examinem sententias:
Sed vae mihi, nî singulas probavero.

WERENFELSIUS.

VOOR eenigen tyd was ik in gezelschap van verscheidene Liefhebberen van Geleerdheid. Twee of drie waren 'er onder, wier Liefhebbery inzonderheid viel op de Bovennatuurkunde. Na dat 'er, onder anderen, gesprooken was, over de Duisterheid van sommige stukken, in 't Metaphysique; over de Bekrompenheid van onze menschelyke Verstanden; over het gering Belang, 't welk de goede Gemeente heeft, in de Kennis der meeste punten, waar over de Heeren Filosoofen met elkanderen harrewarren; en hoe belagchelyk en bespottelyk zy zich aanstellen, wanneer zy de waereld zoeken te beduiden, dat niemand een goed Filosoof kan zyn, die van hun verschilt, of slegts betuigt, dat hy hunne redeneeringen in alle deelen niet verstaat: na dat 'er over deeze onderwerpen, in 't breede gesprooken was, en één van 't Gezelschap, deezen, als het beste middel ter hunner geneezing, en tot een afschrik voor anderen, eene plaats in 't Dolhuis wilde geeven; na dit aangenaam onderhoud viel het gesprek over het in myn Werk onlangs medegedeeld BERIGT, wegens de BEGINSELS van den OORLOG onder de FILOSOOFEN in CHINA(*). De meesten verfoeiden de laage en snoode Konstgreepen der *Preciesen;* hadden medelyden met de edelmoedige, doch, om hunne edelmoedige en regt Filosoofische handelwyze, ongelukkige *Eclectici;* beklaagden den *Keizers*, en de *Grooten des Ryks*, over de verwarringen, waar in het Ryk van tyd tot tyd gebragt is, door sommige *Preciesen:* die, door hunne ontzaggelyke Knevels en havelooze Baarden, en door hun Vloeken en Schel-

(*) No. 273.

den op alle Filosoofen, die een weinig hebbelyker, dan zy, voor den dag koomen, en zich ordentelyk laaten scheeren, het gemeen wisten te begochelen, opteruien en aan hun snoer te krygen: en preezen het wys en verstandig beleid van den Vorst, en 's Lands Grooten, in 't beteugelen van derzelver trotsche, heerschzugtige en vervolgzieke oogmerken, om niet slegts over de *Eclectici*, maar, na dat men deezen uitgeroeid heeft, ook over den Keizer, en de Grooten des Ryks, den baas te speelen, indien deezen, ten eenigen tyde, mogten goedvinden zich, tegen het gezag en de agtbaarheid der Baarden te verzetten, en den Heeren Filosoofen te vergunnen, om, naar welgevallen, de Baarden een weinig korter, als tot nog toe gebruikelyk was, onder de meesten van hunne Sekte, te draagen. Vorscheidene andere discoursen vielen 'er, over het voorgevallene met die getabbaarde, en by het Gemeen blindelings aangebedene, Heeren Filosoofen, geduurende, en sedert, den Tartaarschen Oorlog, in dat wyd uitgestrekt gebied, voor, naardien eenigen van 't gezelschap deswege vry wel onderregt scheenen te zyn. Een Heer, dien ik niet kende, met eenen onzaggelyken ronden hoed, eene kastanje donkere paruik, en een uitgestreeken weezen, in 't gezelschap gekoomen, om den Huiswaard te spreeken, hoorende, dat 'er van het door my medegedeeld Berigt, wegens den Chineeschen Filosoofischen Oorlog, gesprooken wierdt, maakte eenige aanmerkingen op sommige gesprekken, en sprak met de uiterste veragting en verontwaardiging van hetzelve. Hy vertelde, dat hy, van goeder hand, in 't zekere onderregt was, dat men op dat Berigt in 't geheel geenen staat kan maaken; dat hetzelve, zoo niet geheel, ten minste voor een groot gedeelte, valsch en *leugenagtig* is, en door den Korrespondent van zyn' Vriend, den *Denker*, uit zynen duim gezoogen; dat de Denker, door een altegroot vertrouwen op zyne Korrespondenten, hetzelve, onvoorzigtiglyk, in zyn voortreffelyk Werk heeft ingelast, althans dat een ieder, die slegts een weinig kan Denken, hetzelve voor *kwaadaartig* en te gelyk *belagchelyk* moet houden. Ik verschrikte, en vraagde hem, of hy in staat was, de valschheid van dat Berigt te kunnen aantoonen? *Ja*,

was zyn antwoord, *dat kan ik doen;* het gezelschap verzekerende, met een stemmig en ernstig weezen, dat hy zulks uit een' Brief, met diezelfde Schepen, (met welken myn Vriend zyn Berigt ontvangen hadt,) uit China ontvangen, kon bewyzen. Hy haalde een papier uit den zak en las het volgende voor. 'De VOORREGTEN, die de *Preciesen*, boven de *Eclectici*, China genieten, zyn eene WILLEKEURIGE VERGUNNING van den KEIZER, daar de *Preciesen* geene SCHULD toe hebben. - NIEMAND wordt in China in zyne VRYHEID, wegens verschillende gevoelens, in 't allerminste BENADEELD. - Niet de *Preciesen*, of de Keizer, en Grooten des Ryks, door derzelver ophitzing en aanstooking, maar de *Eclectici* zelven, zyn de OORZAAK, dat hun, van 's Keizers wege, eenige Burgerlyke VOORREGTEN ONTHOUDEN worden. - NOOIT hebben de *Preciesen* ondernomen, zelfs NIMMER in den zin gehad, om de *Eclectici*, over de Waarheid en Valschheid van zekere Filosoofische Stellingen, by den Keizer, GEHAAT te maaken, en hebben hun nimmer eenige MOEITE aangedaan. - 't Is een KWAADAARTIG VOORGEEVEN van de *Eclectici*, om de *Preciesen* bespottelyk te maaken, dat deezen de Wysbegeerte, in hunne ruige Baarden en ontzaglyke lange Knevels, stellen, daar het bekend is dat zy, zoo wel als de *Eclectici*, 'er opgezet zyn, om hebbelyk voor den dag te koomen, en ook van tyd tot tyd 'er vry knapper beginnen uittezien, dan de eerste Verbondmaakers, van welken sommigen 'er vry morzig uitzaagen. De *Eclectici* is het niet te doen, zoo als zy voorgeeven, om met de *Preciesen* in V R E E D E te leeven: neen! verre van daar! maar hun oogmerk is, om, met de *Preciesen* bevredigd zynde en hun vertrouwen gewonnen hebbende, hen te foppen, den baas over hen te speelen, en hen van die voorregten, die zy nu bezitten, te berooven, en 'er zichzelven van te bedienen. De *Preciesen* hebben ze in den neus. Zy zyn zoo mooi niet, als zy zich wel voordoen. - Het staat: dewyl dit overal in 't oog begint te loopen, en men den Keizer doet voorkoomen, als een Begunstiger, Voorstander en Beschermer van een deel zotte Filosoofen, die de Wysgeerte in den Baard stel-

len: het staat zoodanig in China met de *Eclectici* geschaapen, dat het hun geraaden is te ZWYGEN, zich met de RUST en VRYHEID, die zy genieten, door de gunst en inschikkelykheid van de *Preciesen*, te vreede te houden, en blyken te geeven, (het geene zy, volgens het voorgeeven van dien Vriend, niet doen,) dat zy de pligten van een' GOED BURGER weeten en BETRAGTEN. - De Generaals, die met hunne Strooppartyen op de been zyn, doen zulks alleen uit LIEFDE voor de *Eclectici*, en uit verschuldigden EERBIED, en diepe HOOGAGTING, voor den grooten *Confusius*, die door het af knippen van hunne Baarden, en het doen van allerhande belagchelyke Proeven, gehoond, getergd en ONTEERD wordt. - 't Is een UITSTROOISEL van de zyde der *Eclectici:* om het gemeen de wapenen tegen hen ter neder te doen leggen, en te maaken dat niemand onder de *Preciesen* zal willen dienen, uit vreeze van allen in de pan gehakt te worden: 't is onwaaragtig, dat zyne EXCELLENTIE, die man voor man wilde laaten zweeren, om de Baarden te laaten groeijen, zoo lang zy wassen kunnen, TOTALITER zou geslaagen zyn. Hy zal binnen weinig dagen slag leveren, en het zoo verre zoeken te brengen, dat de ECLECTICI zelven genoodzaakt zullen weezen, in hunne eigene Kollegien, volgens zekere wetten, door eenige Wysgeeren opgesteld, het zy ze willen of niet, te moeten Filosofeeren, dewyl 'er zonder zulke wetten geene goede orde, onder eenig Genootschap van Filosoofen, kan zyn, maar alles in de uiterste verwarring moet loopen. Die Heer heeft een regt Filosoofich oogmerk in het opvatten der wapenen. Het geschied ter beteugeling van de rustverstoorende en alles in verwarring brengende *Eclectici*.'

Na dat wy deeze en meer soortgelyke vertellingen, en slegte dingen van de *Eclectici*, aangehoord hadden, en sommigen van 't Gezelschap, op dezelven, eenige aanmerkingen hadden gemaakt, scheidde het zelve. Den volgenden morgen ging ik by myn' Korrespondent, en vertelde hem hetgeene ik den voorigen avond gehoord hadt. Myn Vriend grimlagte en sprak. 'Het geene ik u medegedeeld heb, wegens den *Oor-*

log onder de *Filosoofen* in *China*, kan het strengste onderzoek der waarheid doorstaan. Myn Korrespondent, in dat Waerelddeel, is een Kundig en Eerlyk Man, op wiens berigten men volkoomen staat kan maaken. Ook heb ik andere Brieven onder my, die met zyne Verhaalen in alle deelen, volmaakt, overeenstemmen. Zelfs heb ik de eerste Bescheiden van het voorgevallene, onder de Filosoofen in China, voor, geduurende en sedert den Oorlog der Chineesen met de Tartaaren, tot heden toe, dewyl myne Voorouders, gelyk ik, altoos sterken handel dreeven op dat Gewest, en altyd groote Lief hebbery hadden, zich naauwkeurig te laaten onderregten, aangaande den Staat en de Lotgevallen der Geleerdheid en Geleerden, in dat wyduitgestrekt Gebied. Ik zal de oorsprongelyke Papieren nazien, en u, wegens het aan u verhaalde, naar waarheid onderregten, zoo dra myne Bezigheden zulks eenigzins toelaaten.' Het heeft, wegens de volhandigheid, en daarop gevolgde ligte onpasselykheid, van mynen Vriend, tot in de jongstvoorledene week aangeloopen, eer my het toegezegde Berigt is ter hand gesteld. Dus luidt hetzelve.

Historiesch verhaal, waar in sommige vertellingen, en het daar uit verspreid gerugt, als of in het berigt, wegens den Filosoofischen oorlog in China, eenige Onwaarheden voorkoomen, worden getoetst.

DAT de *Voorregten*, die de *Preciesen*, boven de *Eclectici*, in China genieten, eene *willekeurige vergunning* van den Keizer zouden zyn, daar de *Preciesen* geene *schuld* toe hebben, zoo als men u heeft zoeken diets te maaken, is een onverschoonlyk, en den Keizer hoonend, vooroordeel, een lak, dien sommige Baarden, om by de Geestelyken en het Gemeen in China, en by de Filosoofen in andere Landen, hun Filosoofisch *point d'honneur* te bewaaren, tegen hun beter weeten, den Keizer aanwryven. In de echte stukken, van de vroegste geschillen onder de Filosoofen in China, lees ik

woordelyk. ‘Voor de Opregting van 't Verbond deeden de *Preciesen* en de *Eclectici* Proeven in dezelfde Kollegiën, en werden van den Keizer even zeer begunstigd. De *Preciesen*, meest Persiaanen van afkomst, bemerkende, dat verscheidene luiden van aanzien, zelfs de Keizer en eenige eerste Grooten van het Ryk, gaarne zouden zien, dat zy niet alleen op de Persiaansche, maar ook op de Chineesche wyze, zoo als de geboorene Onderdaanen van den Keizer veel al de gewoonte hadden, hunne Proeven deeden; en van tyd tot tyd ziende, dat de *Eclectici* in groot aanzien raakten, en daar door de Persiaansche Filosofie den doodsteek wierdt gedreigd; de *Preciesen*, met de zaak verlegen, wenden voor, dat de Leer der *Eclectici* eenige schadelyke, en *Confusius* onteerende, nieuwigheden behelsde, en verweeten hun zulks openlyk. Deezen verantwoordden zich, en zeiden, dat *Confusius* wilde dat men een weinig hebbelyker, dan de Persiaanen tot nog toe gedaan hadden, voor den dag kwam. Waar tegen Partyen wederom het hunne inbragten, beweerende dat zy, volgens de instellingen van *Confusius*, hunne Baarden op de juiste lengte droegen, zulke koorden aan hunne Tabbaards, en zulke kwasten op hunne Mutzen, hadden, als een regt Filosoof behoorde te draagen. Na eenigen tyd in eenen hevigen stryd door-gebragt te hebben, werdt voorgeslaagen, in eene Byéénkomst van Filosoofen, het Geschil in der minne af te doen. De Keizer en de Grooten des Ryks bewilligden in het houden eener Vergadering. Ras werdt de Keizer met de zaak verlegen. In plaats van de Geschillen behoorlyk te onderzoeken en in der minne te vereffenen, dat het voorgeven en te gelyk de last van den Keizer was, wist men het van de zyde der *Preciesen*, die vreesden, dat zy korter Baarden zouden moeten draagen, daar henen te wenden, dat men alles by meerderheid van stemmen zou afdoen. Hier mede waaren de *Eclectici* gefopt. Deezen werden buiten de Vergadering gehouden. Waar door de *Preciesen*, Partyen en Regters te gelyk, doen konden, 't geene zy wilden, die dan de *Eclectici* ook eerlang zonder Bermhartigheid veroordeelden, en

het zoo verre bragten, dat hun stilzwygen wierdt opgelegd, onder bedreiging van Ballingschap, Gevangenis, of andere Straffen, zoo als het zich best schikte. De Keizer en 's Lands Grooten zouden daar toe nooit zyn gekomen, hadden zy zich door de *Preciesen* niet laaten bedotten, en door hunne beloften, om alles, by meerderheid van stemmen, vreedzaam te schikken, zich te verre met hun ingelaaten. Het kon toen niet anders. Ook eischten de vervallene Finantien spoed, om de Vergadering, zonder op eenige andere middelen van redres te letten, af te breeken. Daar zou geen stuiver in 's Lands Schatkist, die byna uitgeput was, door den Oorlog tegen de Tartaaren, gebleeven zyn, hadt de Vergadering nog eenigen tyd geduurd. De Kosten liepen hoog. Sommigen rekenden schrikkelyk grof. Zelfs ontzag de Voorzitter van de Vergadering zich niet, om meer Daggelden in Rekening te brengen, dan hy Zittingen hadt bygewoond.' Die onbeschofte Rekening wordt nog in China bewaard. Ik heb 'er een echt Afschrift van onder myne Liefhebbery van de Chineesche Filosoofische Oudheden. Oordeel nu, Myn Heer! of de Keizer, dan of de *Preciesen* de oorzaak zyn, dat de *Eclectici*, in sommige Voorregten, met de *Preciesen*, niet mogen deelen.

Dat *Niemand*, zoo als u verteld is, in China in zyne *Vryheid*, wegens verschillende gevoelens, in 't allerminste *benadeeld* wordt, is een onvergeeflyk voorgeeven. 't Is eene uitgemaakte zaak by allen, die de Chineesche Geschiedenissen geleezen hebben, en ik heb 'er de oorsprongelyke stukken van in handen, dat *alle* Filosoofen in China, die het gezag van *Confusius* erkennen, het zy Persiaanen, het zy Inboorlingen, het zy ze doorfilosofeeren, het zy ze hun gemak houden en gelooven, dat de oude Proeven onverbeterlyk zyn, het zy ze den Baard geheel of half laaten afscheeren, of geheel in 't wilde laaten groeien, het zy ze geele, blaauwe, roode, oranje, of paarze, koorden aan hunne Tabbaarden, en drie of vier kwasten aan hunne Mutzen, draagen; dat zy allen, zonder onderscheid, zouden deelen in dezelve Burgerlyke Voordeelen, volgens eene vrywillige Overéén komst met elkanderen, en plegtigen Eed en Verbintenis aan elkanderen gedaan, toen

zy beslooten de Tartaaren gelykerhand te beoorloogen, en hunne Filosoofische Vrydommen en Voorregten te beschermen, met dat gewigtig Beding, dat de eene Filosoof den anderen, ter oorzaake der Filosofie, om juist zulke Baarden, Knevels, Tabbaards en Mutzen te draagen, en hun Weezen juist in zulk eene Plooi te zetten, of zulke of zulke Proeven te doen, nimmer zou mogen lastig vallen, noch de toegestaane, bedongene en bezwoorene voorregten betwisten, maar dat zy, volgens de Instellingen van *Confusius*, zyne Leer in hunne Schoolen, naar hunne bevattingen, zouden uitleggen, en door zulke Proeven ophelderen en bevestigen, als zy zelven oordeelden meest tot Eer van hun *Patroon* te strekken, zonder dat hun zulks door eenig Filosoof zou mogen belet, en hun deswege eenige Kleenigheden zouden mogen aangedaan worden. De *Eclectici* nu zyn sedert lange jaaren van zeer veele Burgelyke voordeelen, in China, uitgeslooten; geduurig worden hun Kleenigheden aangedaan; van SOMMIGE *Preciesen* worden zy uitgemaakt voor al wat lelyk is, om dat zy wat knapper en hebbelyker, dan de *Preciesen*, voor den dag koomen; zelfs verwyten zy somtyds de *Eclectici*, als het Brood een weinig duurder is, dan naar gewoonte, dat zulks is toe te schryven aan hunne, *Consufius* onteerende, Leeriggen. Waar gelykt dan toch dat voorgeeven na, dat *Niemand*, in China, in zyne *Vryheid*, wegens verschillende gevoelens, in 't allerminste, *benadeeld* wordt! Zulk een voorgeeven kan nergens anders uit voortkoomen, dan uit eene allerdiepste, en byna onvergeeflyke, onkunde, in de Chineesche Filosoofische Oudheden! Niemand in China, zelfs niet de grootste Knoeier onder de Baarden, kan in goeden ernst gelooven, dat den *Preciesen*, volgens de vrywillige overéénkomst der Filosoofen, met elkanderen, in die eerste tyden, toen de Tartaaren het op de beroving der Filosoofische Vryheden in China gemunt hadden, eenige de minste Voorregten en Vryheden, boven de *Eclectici*, van regtswege, toekomt, maar zyn genoodzaakt te erkennen, dat de *Eclectici* regt hebben, in dezelfde Voorregten en Voordeelen, met de *Preciesen*, gelyk te deelen, en dat zy, by gevolg, in hunne wettige Voorregten benadeeld worden.

(*Het vervolg heden over agt dagen*.)

De Denker.
N°. 283.
***Den* 30 May 1768.**

[Vervolg op No. 282 wegens den Filosoofischen Oorlog in China.]

Ut sentiant omnes idem,
In singulis minutiis,
Fieri nequit, nec poscitur.
Hunc feram, qui non potest,
Quodcunque credo, credere,
Fieri potest & poscitur.

WERENFELSIUS.

Vervolg van No. 282, of van 't Historiesch verhaal, waar in sommige vertellingén, en het daar uit verspreid gerugt, als of in het Berigt, wegens den Filosoofischen oorlog in China, eenige Onwaarheden voorkoomen, worden getoetst.

EVEN ongelukkig, en strydig met de Chineesche Jaarboeken, is die Vertelling, van den Vriend, met zynen ontzaggelyken ronden hoed, dat *niet* de *Preciesen*, of de Keizer en Grooten des Ryks, door derzelver *opstooking* en *aanhitzing*, maar de *Eclectici* zelven, de *oorzaak* zyn, dat hun eenige *voorregten*, van 's Keizers wege, *onthouden* worden. Dat den *Eclectici*, in die eerste tyden, toen de *Preciesen* het magnificat in handen kreegen, en sedert, verscheidene Moeielykheden zyn overgekomen, door hun vrymoedig te gemoet te voeren, dat *sommigen*, [sommigen, en niet *allen*, want zy houden veelen, van de Sekte der *Preciesen*, voor zeer braave, eerlyke en agtenswaardige Filosoofen,] dat sommigen, onder hen, regte Knoeiers en onbeschofte lompe Vlegels zyn, die geene Filosofie verstaan, noch hun fatsoen weeten te houden, is, uit de Geschiedenissen, eene bekende Zaak. Dat zy zich derzelver haat op den hals gehaald, en somtyds deerlyk gehad hebben, om dat zy niet zwygen konden, maar, met

eene regt Filosoofische hartelykheid, hen onder het oog bragten, dat zy dikwyls, in 't bestryden hunner Medefilosoofen, wapenen gebruiken, die geen' Filosoof, die zyn karakter kent, passen, kan geen mensch, die de Chineesche Jaarboeken geleezen heeft, ontkennen. Buiten dit vind ik niet, dat de *Eclectici*, als Filosoofen, den *Preciesen* ooit eene stroo in den weg hebben gelegd. En dit meenen zy, dat zy, volgens de wetten van China, en die van den grooten *Confusius*, hun niet alleen mogen, maar zelfs moeten, te gemoet voegen, en onder het oog brengen, om, als regtschapene Filosoofen, de eer van hunne orde optehouden. All' wat hun derhalven ooit kwaads is wedervaaren, hebben zy zichzelven *niet* te wyten, *maar* hunnen Broederen, den *Preciesen*, dank te weeten, die niet willen, die niet verstaan, dat hunne Leer tegengesprooken, en hunne laage, en geen' regt Chineesch Filosoof passende, handelwyze, ter hunner verbetering, en tot een' afschrik voor anderen, ten toon gesteld, wordt.

Strydig met de Chineesche Geschiedenissen is, ook de Vertelling, van dien Vriend, dat de *Preciesen nooit* hebben ondernoomen, en zelfs *nimmer* in den zin gehad, de *Eclectici*, over de waarheid en valschheid van zekere Filosoofische Stellingen, by den Keizer, *gehaat* te maaken, noch hun eenige *moeite* hebben aangedaan, dewyl de Jaarboeken, op hondert plaatsen, het tegendeel verzekeren. Ik kan niet begrypen, hoe men den goeden man zulks heeft durven op de mouw spelden. In de eerste tyden, toen de Keizer zich al te verre, met de Heeren Filosoofen, hadt ingelaaten, wisten sommige *Preciesen*, door het Gemeen optestooken en aantehitzen jegens allen, die den Baard niet geheel, in 't wilde, wilden laaten groeien, het zoo verre te brengen, dat allen Filosoofen, die zich lieten scheeren, het neemen van Proeven, met gewelt, belet wierdt. Daar zyn verscheidene aanzienelyke Familien, in China, wier Voorvaders in die booze tyden geleefd hebben, onder welken de oorsprongelyke stukken en echte bescheiden, van 't gebeurde, ten deezen tyde, nog voor handen zyn. Ook zwerft 'er nog een Oud Ge-

schrift in China, waarin men heeft zoeken te bewyzen, dat, indien men anders het gezag der Baarden niet kan doen gelden, men dezulken, die zonder Baarden op straat koomen, kort weg, tot eer van *Confusius*, den hals behoort te breeken. Ik zelf heb 'er een afschrift van. Men vertelt, dat hetzelve nog, by eenige weinigen van hunne sekte, in zeer groote agting is; doch voor de gegrondheid dier vertelling durf ik niet instaan. Zeker is het, dat die wyze van Filosofeeren by den Keizer, en Grooten van 't Ryk, nooit ingang vondt, en altoos, tot heden toe, als strydig met de Leer van *Confusius*, is aangezien. Eenige Knoeiers, onder de *Baarden*, leidden zich sedert toe, om de Proeven der ECLECTICI, voor allergevaarlykste nieuwigheden, uittekryten, waar door zy dan, somtyds, wisten uittewerken, dat het verspreiden van dezelven hun verbooden wierdt. Voor weinige Jaaren hadden zy het, mee een'jong Filosoof, onder de *Eclectici*, (in 't noorden van China,) weder zoo verre gebragt. Doch de Keizer bemerkende, dat zy dien Heer die *poets* gepleegd hadden, enkel om dat hy hadt aangetoont, dat geen Filosoof, met andere wapenen, dan die van 't gezond verstand, en goede bewyzen, volgens de Voorschriften van *Confusius*, en de Wetten van 't Ryk, mag stryden, is hem eenige Jaaren daarna, van 's Keizers wege, wederom vergund, met het neemen van Proeven, als voorhenen, wederom voorttegaan. Hy heeft een' grooten naam in China. Sommige Grooten van 't Ryk vereeren, somtyds, zyne Lessen, met hunne hooge tegenwoordigheid. Dit doet de blinde aanbidders van 't gezag der Baarden bedugt zyn, dat het wel konde gebeuren, dat men eerlang, gelyk in voorige tyden, verpligt zal zyn, in dezelfde Kollegien Proeven te doen, en in dezelfde voorregten, met elkanderen, te deelen. Om dat voor te koomen heeft men, meermalen, van de zyde der *Precisen*, zoeken te bewyzen, en is onlangs, (in dat zelfde noorder gedeelte van 't Ryk, kort nadat gemelden Heer' het doen van Proeven wederom, van 's Keizers wege, vergund was,) staande gehouden van een' dikken groven Karel, met eenen allerverschrikkelyksten haveloozen Baard, dat de *Preciesen* boven *Eclectici*, boven den *Keizer* en allen

zyn, en hadt de onbeschaamdheid, nadat hy, met het Wetboek van *Confusius* onder den arm, bykans een uur, de Stad, met een troep jongens agter zich, hadt doorgewandeld, den Raad, op de Raadkamer, toetevoegen, dat de *Preciesen*, volgens de Wetten van *Confusius*, regt hebben, den Keizer, en de Grooten des Ryks, naar hunne pypen, te doen danzen. Sedert wordt 'er van 's Keizers wege zeer naauwkeurig gelet op de gesprekken, redeneeringen, en onderneemingen dier Heeren. Zy gaan ondertussen hunnen gang, om hunne *Medepreciesen*, die 'er een weinig zindelyker, dan zy, uitzien, het neemen van Proeven, in hunne Kollegien, te beletten, en de *Eclectici*, als zy, met hunne Baarden en Knevels, eens hartelyk lagchen, straks uit te maaken voor al wat lelykis.

Want sommigen, hoe onbegrypelyk het ook schynen moge, (tegen het verspreid gerugt, door den Vriend met zyne kastanje donkere paruik, als of zulks een *kwaadaartig voorgeeven*, van de zyde der *Eclectici*, zou zyn,) sommigen, onder hen, zyn zoo verzot op lange ruige Baarden, en een paar ontzaggelyke Knevels, dat zy waarlyk in zoo verre, de *Wysbegeerte* in dezelven stellen, dat de geenen, die 'er met het mes, of de schaar, aankomen, en alles niet, geheel in 't wilde, laaten wassen, by hen geene waardige leden van hun Genootschap kunnen zyn. Een oud Man, in de voorige eeuw, een eerwaardig Gryzaard, by de tagtig jaaren, hadt met grooten roem, en eene algemeene toejuiching, zelfs van de *Allerpreciesten*, onder hen zyn leven byna ten einde gebragt, met Proeven, in hun Kollegie voor jonge Filosoofen, te doen, en zelfs sommigen van zyne waarneemingen, tegen die van de *Eclectici*, waereldkundig gemaakt. Wat gebeurt 'er? De oude Vader hadt, in zynen ouden dag, het ongeluk, te ontdekken, dat het Wetboek van *Confusius* vryheid geeft, naar welgevallen, den Baard en Knevels een weinig te besnoeien, of geheel in 't wilde te laaten groeien, eenige koorden van den Tabbaard aftetarnen, of ze 'er allen aan te laaten, en vier, zes of agt kwasten aan de Muts te draagen. Dit werdt, van eenige *Preciesen*, zoo euvel opgenoomen, dat zy den ouden Heer het doen van Proeven, in hun Kollegie, wis-

ten te beletten. Op een der Eilanden, (in 't zuiden van China,) zyn twee soortgelyke gevallen, omtrent dien zelfden tyd, met twee jongere Filosoofen, gebeurd. Die beiden, nog gelukkig, in spyt der *Preciesen*, naderhand, van 's Keizers wege, wederom in hunne waardigheden, zyn hersteld. Zelfs is een van hun, door den Keizer, op eene byzondere wyze begunstigd, en tot den eersten rang onder de *Preciesen* verheven. Een geheel Genootschap van hunne Sekte, (in 't noorder deel van 't Ryk) zogt, ten dezen zelven tyde, uittewerken, dat alle de Aanhangers, en Begunstigers, van dien ouden Vader, en twee jongere Filosoofen, als Vyanden van *Confusius*, uit hunne Gemeenschap, uitgebannen wierden. Doch dit is hun mislukt. Nog onlangs hadden zy eenigen van hunne Medefilosoofen, om dat deezen zich in eenige weinige kleenigheden, naar hunne grilligheid, niet wilden schikken, den voet geligt, was 'er niet, van hooger hand, in voorzien. Zy dulden niet, dat iemand een hairbreed van hun verschilt. Hunne Medebroeders, die gaarne wat hebbelyker, dan zy, voor den dag zouden koomen, durven zich niet een weinig oppoetzen, om moeielykheden voortekoomen. Myn Neef, VERUS, die eenige jaaren in China is geweest, heeft my verscheidene gevallen van de onbegrypelyke *preciesheid* deezer luiden, tot de geringste kleenigheden toe, verhaald, en, meer dan ééns, verteld, dat hy hen dikwyls heeft zien stampvoeten van kwaadheid, als iemand van hunne Sekte, een weinig knapper en schappelyker, dan zy gewoon zyn, durft voor den dag koomen. Sommigen zyn schrikkelyk morzig.

In hoe verre de Vertelling op de waarheid gegrond is, dat het de *Eclectici* niet te doen is, om in *vreede* met de *Preciesen* te leeven, maar hun *oogmerk*, om, met de *Preciesen* bevredigd zynde, en hun vertrouwen gewonnen hebbende, hen te foppen, den baas over hen te speelen, hen van hunne voorregten te berooven, en zichzelven in derzelver bezit te stellen, in hoe verre dat voorgeeven, van den Vriend, grond van waarheid heeft, kan ik niet zeggen Dit weet ik, dat ik nooit eenig geschrift, daar men staat op kan maaken, heb geleezen, dat dit hun *boos* oogmerk is.

Sommige *Baarden*, daar hy, waarschynelyk, zyne vertelling van ontleend zal hebben, hebben dien lak den *Eclectici*, misschien duizendmaalen, zoeken aantewryven. Doch, zoo veel ik, uit echte stukken, heb kunnen nagaan, wordt dit van de zyde der *Preciesen* voorgewend, niet, om dat zy zulks, in goeden ernst, gelooven, maar om, kleen en groot, een slegt denkbeeld van de *Eclectici* inteboezemen, en daar door voortekoomen, dat 'er nooit aan een vergelyk tusschen partyen, van hooger hand, gearbeid wordt. Vreezende, dat, indien het daar toe kwam, dat Partyen, in dezelve Kollegiën Proeven mogten doen, dat, over vyfentwintig Jaaren, geen Filosoof, in gansch China, zou durven op straat koomen, dan ordentelyk geschooren en zonder knevels, uit vreeze van uitgelagchen te worden.

De Keizer, en de Grooten van het Ryk, zyn 'er op gezet, dat de Filosoofen hebbelyk voor den dag koomen, elkanderen, ter oorzaak van de Filosofie, nooit toegraauwen en snaauwen, noch hunne party, door het geschreeuw van ‘Onraad, Onraad, het Ryk is in gevaar, *Confusius* wordt gelasterd,’ de hand boven het hoofd zoeken te houden, maar dat zy zich, als eerlyke Filosoofen, aan de onfeilbaare uitspraaken van den grooten *Confusius* onderwerpen, zulks van elkanderen, die hetzelve betuigen te doen, gelooven, en, voor het overige, vriendelyk behandelen, met agting bejegenen, en, als het de eer der Filosofie betreft, en de deugdelykheid van hun Karakter, voor de vuist, zonder iemand te ontzien, te zeggen, daar het op staat. Ik heb, in de Chineesche Jaarboeken, niet gevonden, dat de *Eclectici* zich, in deezen, niet getrouwelyk van hunnen pligt kwyten. En derhalven kan ik niet begrypen, waar die vriend, met zyn uitgestreeken weezen, van daan heeft, dat het zoodanig met de *Eclectici* in China staat geschaapen, dat het hun geraaden is, te *zwygen:* daar zy niets zeggen, 't geene hun, als Filosoofen, volgens de wetten van China, en die van den grooten *Confusius*, niet vry staat: en zich, met de *Rust* en *Vryheid*, die zy genieten, te *vreede* te houden: dat zy doen zoo goed als zy kunnen; en waar voor zy den Vorst, en 's Lands Grooten, van

ganscher harten, danken; verklaarende rond uit, dat zy het voor eene onvergeeflyke laagheid van Geest zouden houden, indien zy aan hunne Medebroederen, den *Preciesen*, deswege eenige betuigingen van erkentenis deeden: en blyken te geeven, dat zy de *Pligten* van een' *goed Burger* weeten en *betragten:* daar het, uit de Geschiedenissen, onbetwistbaar is, dat de *Eclectici* altoos getrouwe Onderdaanen van den Keizer zyn geweest, en de belangen van zyne Majesteit, de voorregten van het Ryk, en de Filosoofische vryheden, als regtschapene Chineezen, geduurende, en sedert, den Oorlog met de Tartaaren, tot heden toe, met een' onbezweeken heldenmoed, hebben zoeken te bevorderen, te verdedigen, en te beschermen. Die Vriend zal zulks, waarschynlyk, van de zyde der *Preciesen*, hebben, daar hy ook buiten twyffel van heeft, dat de *Eclectici*, (daar geen waar woord aan is,) den Keizer doen *voorkoomen*, als een Begunstiger, Voorstander, en Beschermer, van een deel *zotte* Filosoofen, die de *Wysbegeerte* in den *Baard* stellen. Neen! zy zeggen dat de Keizer veel van hebbelyke Filosoofen houdt. 't Is kwaadaartigheid. Met dergelyke uitstrooizels zoeken zy de *Eclectici* bang te maaken, en den Keizer tegen hen te verbitteren. Het verscheelt hen niet, wat zy uitbraaken, als zy de Baarden maar in 't wilde mogen laaten groeien, en over de *Eclectici* den baas speelen.

De Vertelling van den Vriend, wegens de *Generaals*, die met hunne Strooppartyen op de been zyn, ten opzigte van het waar oogmerk, waarom zy de wapenen hebben opgevat, vindt, zoo veel my bekend is, by zeer weinigen, in het Ryk, geloof. Van den kant der *Preciesen* wordt wel voorgewend, dat zy een regt Filosoofisch oogmerk hebben: *Liefde* voor de *Eclectici*, en *Hoogagting* voor *Confusius*, dien zy willen, dat door het afknippen der Baarden gehoond, onteerd, en gelasterd wordt. Doch van de zyde der *Eclectici* wordt dit tegengesprooken. Die, (zoo als in myn voorgaand Berigt(*) gemeld is,) wel meenen te weeten, dat verlegendheid, dat de Baarden zullen af moeten, daar van de reden is, om dat sommigen, in hun eigen lighaam, schynen overtehellen, om zich een weinig or-

(*) N°. 273.

dentelyk opteknappen, en zelfs eenigen van hun, (zoo als men vertelt,) reeds geheele enden van den Baard en Knevels hebben afgeknipt, indien de Keizer hen de hand niet boven het hoofd houdt: op wiens *hulp* en ondersteuning zy hunne *hoope* vestigen. De tyd zal alles leeren. De Hemel geeve, dat het niet, gelyk in vroeger dagen, tot een hoofdtreffen moge koomen!

Dat zyne *Excellentie*, die man voor man wilde laaten zweeren, om de Baarden te laaten groeien, zoo lang zy wassen kunnen, om te ontzaggelyker in 't veld te koomen, *totaliter* is geslagen, wordt, (tegen het voorgeeven van uwen vriend,) geconfirmeerd; ook is 'er, tot nog toe, niets strydig met het *gerugt*, dat hy *Krygsgevangen* is, uit China geschreeven. Brieven over Denemarken bevestigen zulks. 't Is waar, dat hy in zyne Aanspraak tot het Volk, om hetzelve tot den Stryd aantemoedigen, heeft laaten invloeien, dat alle Filosoofen in hunne Kollegien, ordeshalve, eenige Wetten moeten hebben, om volgens dezelven te Filosofeeren. Of zyn oogmerk in het opvatten der wapenen, zoo als u verteld is, onder anderen, is geweest, om de *Eclectici* daar toe, met gewelt te dwingen, is my met geene genoegzaame zekerheid gebleeken. Die weet ik, dat de *Eclectici* zich eerder zouden laaten doodslaan, dan daar toe zyn te brengen. Ik weet, van goederhand, hoe zy over dat punt denken. ‘Beter Wetten’ zeggen zy, uit eene mond, ‘dan de groote CONFUSIUS ons gegeeven heeft, kunnen wy niet maaken. Omtrent punten, waar van wy, in zyn Wetboek, duidelyk onderregt zyn, is zulks, volstrekt, vergeefs en overtollig. Omtrent stukken, die duisteren ingewikkeld zyn, zouden wy ons, door ons *nieuw* Wetboek, ligt in gevaar brengen, om vlak strydige Leeringen, met die van Confusius, in onze Kollegiën, te leeren. CONFUSIUS ALLEEN IS ONZE MEESTER. Zyn onfeilbaar gezag erkennen wy. Aan hetzelve onderwerpen wy ons. Niets is, behalven zyne uitspraaken, van een verbindend gezag. Wy verbinden ons derhalven aan niemand, dan aan Hem; waar by wy ons, toe nog toe, wel bevonden hebben. Wy zyn CHINEEZEN. Wy laaten ons door niemand ringelooren.’

CMZ.

De Denker.
N°. 284.
Den 6 Juny 1768.

[Godvrugtige beschouwing van Gods Almagt, Wysheid en Goedheid in de schepzelen.]

Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Immunet, & lentae texunt umbracula vites.

VIRGILIUS.

Heer Denker!

Op eenen blyden morgen, onlangs, eenige vrolyke beemden en belommerde laanen doorgewandeld hebbende, plaatste ik my in een groen priëel, over een' vyver, zyn uitzicht hebbende op eenige velden, die tegen een boschje stuitten. Vol vergenoeging, over de aangenaamheid der bloeijende Lente, liet ik myne oogen gaan op 't gedierte, dat voormy

onbezorgd graasde. Myne ooren werden gestreeld door den liefelyken wildzang van 't gevogelte, rondom my in 't geboomte kwinkeleerende, terwyl de ryzende Zon, de geurige daauwdruppels van het aardryk opdroogende, alom licht, warmte, vruchtbaarheid en vreugde verspreidde. Het gezicht, van zo veel heils rondom my, ontstak myne Ziel in eene Godsdienstige Vreugde. Ik raakte aan het denken over de alles vervullende goedheid des Maakers van dit aardsche Paradys, die, ten nutte van Mensch en Vee, de geheele Natuur met zyne weldaaden vervult.

Hoe goed, dacht ik, is de Heer aan allen! Hoe vol de geheele Aarde van zyne goederen! Neiging om wel te doen, begeerte om gelukkig te maaken, deed hem schepselen voortbrengen, voor aangenaame aandoeningen vatbaar, bekwaam om elk, naar zyne natuure en omstandigheden, in dit leven met vermaak en geluk te genieten.

Ik zie de Zon, op hoe onmeetbaaren afstand van deeze aarde geplaatst, haare straalen tot ons zenden om ons te verkwikken en te verwarmen. Van haar de verwisseling der saisoenen, 't heugelyke daglicht, de wasdom des aardryks, het leven der Scheppinge. De Maan op haaren juiste afstand geplaatst, om duistere nachten te verlichten, en de Ebbe en Vloed der wateren te bevorderen. De geheele Natuur geopend, als een voorraadschuur voor alle leevende wezens. De Aarde en Wateren, ter voortbrenging en woonplaatse, het licht en de warmte, ter vervrolyking en koestering, de lucht ter bevordering van leven en beweeging.

Dus is alles vervuld met Schepselen, vervuld met heil, welk die omringt. De onbezielde We-

zens, onbekwaam tot genieting van geluk, vertoonen door hunne natuur en schikkinge de verwonderlyke Macht en Wysheid des aanbiddelyken Maakers. Zy vertoonen tevens zyne Goedheid, daar zy alom tot nut en tot vermaak der gevoelige en leevende Wezens geschikt zyn. Deezen vinden, elk naar eisch zyner natuure en behoeften, 't noodige ter onderhouding, 't verkwikkelyke ter vermeerdering van hun genoegen. Ieder voorzien van de vereischte vermogens en ledemaaten naar zynen toestand en levenswyze, geplaatst daar 't noodige ter vervulling zyner behoeften te vinden is, voorzien om op zyne wyze in den langeren of korteren leeftyd en rang, door den Schepper voor ieder soort en geslacht bepaald, gelukkig te leeven.

Roept dus niet al het geschapene met luider stemme uit de grootheid en de goedheid van den wyzen Maaker? Het schitterend geweld der starren, door de ontsachelyke Majesteit van zynen flonkerenden glans. De zon, door haar heerlyk licht, en koesterende warmte. Het gedierte, vrolyk huppelende in de velden, de visschen dartelende in de wateren, het gevogelte lieflyk zingende in 't geboomte, klapwiekend zweevende door de lucht, door de blyken van vreugde die zy geeven. Ook de bloemen des velds, door de aangenaame schakeering van haare kleuren, en de verkwikkelyke geuren, waarmede zy de lucht vervullen, vertoonen de konst des Stichters van dit aardsche Paradys.

Dezelfde macht, dacht ik wyders, die by de vorming der Waereld alles dus heerlyk heeft geschikt, werkt nog met eeuwige toezicht, op dat

alles in orde blyve, en naar de eenmaal vastgestelde wetten der natuur, altoos zoude blyven voorgaan. Dezelfde goedheid blyft steeds voor den welstand der leevende Wezens zorgen. De glansryke hemellichten houden hunnen geregelden loop. De onderscheidene saisoenen gaan hunnen vasten gang, en ieder levert het zyne ten nutte van menschen en vee uit. Sedert zo veele eeuwen, als deeze Aardbol ten verblyve van leevende Schepselen gediend heeft, sterft geen geslacht van dieren uit, of neemt tot algemeene verwoesting van andere geslachten de overhand. De Aarde levert steeds dezelfde gewassen tot voedzel op. Geene soort heeft, over het geheel, gebrek aan onderhoud; en de ongewoone rampen, die hier of elders vallen, strekken zich nooit algemeen uit. De natuur herstelt ras de geleeden schade, en bloeit als vooren: zo dat een schaarsche oogst daarna door een dubbel gewas vergoed wordt. Zelfs dingen, die in hunne natuur strydig zyn, worden derwyze getemperd, dat het geheel in goeden stand blyft. Aan de woede der zee zyn paalen gesteld, die zy niet overschryden mag. De koude des winters strekt tot rust en verkwikking van het uitgeputte aardryk, de hitte des zomers doet de gewassen der aarde ryp worden, en de plasregens van den herfst bereiden het geboomte, om in de bloeijende lente een' gezegenden oogst te belooven, stormwinden en onweders zuiveren de lucht, en, schoon hier of daar vreesselyk in hunne uitwerkingen, strekken tot heil van 't algemeen.

Hoe munt nu de mensch, dat edel pronkstuk van des Maakers wysheid en goedheid, uit boven de rest der bezielde Wezens op aarde. In

houding en gestalte van de redenlooze schepselen verfchillende vertoont hy in zyn gelaat den voortreffelyken geest, die hem bezielt, en heft het hoofd naar boven om te zien, om optemerken, om zynen Schepper te verheerlyken. Het leevendig en verstandig schoon van zyn aangezicht overtreft alle ander zichtbaar schoon in de Natuur. Met oordeel en vryheid begaafd kan hy over alle andere schepselen regeeren, en die ten zynen nutte en vermaak gebruiken. Door de uiterlyke zinnen kan zyn verstand het goede, het schoone, het verhevene, den uitgebreiden invloed der algemeene goedheid op dit geheele Samenstel der leevenlooze en leevende Weezens opmerken, en smaaken: door zyne Reden en Geheugen denkbeelden vormen en vergelyken, zich het voorleedene herinneren, het tegenwoordige beschouwen, het toekomende vooruitzien, onderscheiden van waar voordeel te wachten of onheil te vreezen staat; door spraak anderen zyne gedachten mededeelen, en, door 't hooren van de hunnen, 't aangenaame en nutte van onderlinge redenwisseling smaaken. Van natuur geneigd tot een gezellig leven kan hy de tedere genoegens der vriendschap en der samenleving genieten; en door de vervulling der wederzydsche behoeften, door gezellige huwlyksliefde, een geluk smaaken, aan de rest der lighaamelyke Schepselen onbekend. Wordt het lighaam door ongesteltheid aangegreepen, hy kan de heilzaame middelen, die de natuur en konst opleveren, ter zyner herstelling gebruiken.

Het leven, de gezondheid, 't gebruiken van spyze en drank, de voldoening der verdere na-

tuursdriften zyn voor hem bronnen van *lighaamelyk* genoegen, welk hy met het onvernuftige Vee gemeen heeft: maar de *verstandelyke* vermaaken van gezelligheid, verkeering, verstandelyke oefening en bespiegeling, vooral de zelfbewustheid van een welgesteld gemoed, verschaffen hem edeler aandoeningen, waardoor, hy boven 't redenlooze Vee uitmuntende, in rang praalt aan de verhevene bewooneren van de zalige verblyfplaatsen der volmaaktheid.

Dus is de mensch het edelste schepsel hier op aarde; 't eenigste, dat, door de natuurlyke reden en openbaaring, de verzekering der byzondere gunste van zynen Schepper heeft ontvangen; leevende onder den invloed der onmiddelyke voorzienigheid, die dikwils tusschen beiden komt, schoon op eene onzichbaare wyze, om haare oogmerken met de menschen te bevorderen, tot straffe der boozen, tot redding der goeden, tot zegening van allen. Ja, daar de mensch door de Christelyke Openbaaring, zich genoodigd ziet tot den rang der eeuwigleevende Wezens, ziet hy den Hemel zelve voor hem geopend. Daar God zelf zich vernedert om zich den Vader der menschen, en nietige aardwormen zyne Kinders te noemen; daar Hy hunne overtreedingen genadiglyk vergeeven wil, en den broozen mensch verheffen ten onsterflyken bewooner van het eeuwig ryk der zaligheid; wat blyk van goedheid blyft 'er over dat de mensch niet, of hier, of hiernamaals, van de volmaakte Bron aller zegeningen kan en zal genieten? Dezelfde mensch, die door de natuurlyke vermogens eener redenlyke ziele niet alleen, maar ook door

de zedenlyke vermogens van eenen geheiligden wille, Gods beeld hier op aarde vertoond heeft, zal ook in den staat der toekomende volmaaktheid het onsterflyke beeld zyns Scheppers in heerlykheid, in heiligheid, en in gelukzaligheid vertoonen.

Zie daar dan de Opperste Goedheid omtrent den mensch werkzaam tot zyn eeuwig heil. Schoon alle Schepselen op deeze waereld in de uitwerkingen van Gods Goedheid deelen, en de vloed der algemeene weldaadigheid, door 't gansch Heelal verspreid, allen bestroomt, is het de redelyke Mensch alleen, die de werkende Goedheid des Goedertierenen Onderhouders opmerken en naarspooren kan. De mensch alleen kan deswege erkentenis en blydschap gevoelen, God ten voorwerpe zyner dankbaarheid en liefde maaken, en uit alle gaaven nut trekken, om ze tot verheerlyking des Scheppers te besteeden.

Dat dan altyd vrolykheid, dankbaarheid en erkentenis aan den weldaadigen Schepper myne Ziel vervulle! Ik zal steeds trachten de goederen deezes levens met vergenoeging te genieten, in overtuiging van de goedheid, die my omringt. Ik zal de onvolmaaktheden deezes leevens kloekmoedig draagen, in overtuiging van de Voorzienigheid, die my beschermt, van de Almacht, die ten mynen nutte werkzaam is. Ik zal den dood zelfs niet schroomen, om dat die my zal overvoeren tot de volmaakte genietingen van 't hoogste heil, welk de eeuwige Liefde Gods my doet verwachten in een toekomend leven. Daar zal ik, met de veredel-

de en onsterflyke vermogens van een gezaligd wezen, de hoogste heilgoederen, die de Opperste Goedheid, door volmaakte magt ondersteunt, kan schenken, tot in eene eindelooze eeuwigheid genieten.

K.G.

P.S. De Vriend *Albert Jansen* en Mevrouw *Fexia Weetgraag* gelieven niet kwalyk te neemen, dat ik geen gebruik denk te maaken van hunne Brieven. Zy kunnen dezelven by de ERVEN HOUTTUYN terug ontvangen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.

N°. 285.

Den 13 Juny 1768.

[Wy weeten niet hoe het met ons onmiddelyk na den dood zal gaan, echter weeten wy dat 'er eene Opstanding enz. zal zyn.]

O patria! ô ingens Divûm domus! aurea coeli.
Limina, spes nostrae metaque summa viae!
Ut te securi, post tot discrimina, tandem
Adspicimus.

SIDRONIUS HOSSCHIUS.

Myn Heer!

De ondervinding heeft my meer dan eens geleerd, dat 'er Christenen zyn, die, als zy van sterven spreeken, zich als Onchristenen en Ongeloovigen uitdrukken. Zekere Dame is als in den mond bestorven, ‘wy weeten niet wat 'er van ons na den dood zal worden, men mag daar wat van praaten, maar wie zal 't ons met zekerheid zeggen, doch laaten we evenwel maar goed doen, dat kan nooit kwaad.’ Een Heer van aanzien maakt, by gelegenheid, dat men over het een of ander sterfgeval met hem spreekt,

altoos deeze aanmerking, ‘ja, dat weetenwe, datwe alle sterven moeten, 't zal onze beurt ook worden, en dat zou nog niets zyn, alswe maar wisten waar na toe, maar dat weetenwe niet. Datwe sterven moeten weetenwe, maar hoe 't verder met ons gaan zal, weetenwe niet, dat is geheel onzeker.’ Zulk een taal is, echter, naar myn inzien, gantsch onbetaamelyk voor een Christen; en kan, voor onkundige en kleingeloovige Christenen, van zeer nadeelige gevolgen weezen. Dat Onchristenen en Ongeloovigen zoo spreeken is niet vreemd; maar dat zulke, die voor Christenen willen doorgaan, zich dus uitdrukken, is zeker te verwonderen, en geeft zulk eene grove onkunde, of verregaande ongeloovigheid te kennen, als met het Karakter van een Christen niet wel overeen te brengen is. Ik houd my echter verzekerd, dat de menschen, die ik bedoel, het zeer euvel zouden opneemen, indien men hen van Deïstery verdacht hield, of den naam van Christenen weigerde. Zy hebben plegtig belydenis gedaan van den Christelyken Godsdienst, en vieren met andere Christenen in het openbaar de gedachtenisse van Jesus dood. Zouden zulke menschen Deïsten zyn, dan waren het Deïsten zonder Conscientie, menschen, nergens in te vertrouwen, en gevaarlyk in de Sameleeving. Neen: Ik wil als een Christen, naar den aart der liefde, het beste van hun hoopen. Maar, zal ik ze dan als Onkundigen beschouwen? Hoe zou 't mogelyk zyn, dat menschen, dat Christenen, in alle andere zaaken vry wel ervaaren, in de voornaamste zaak, in den Godsdienst, zoo zeer onkundig zouden weezen? Ik mag ze dan aanmerken als menschen, die het buiten hunne schuld aan een goed oordeel hapert; zulke worden 'er tog, zelfs onder de Geleerden, niet weinig gevonden. Ik mag ze aanzien voor menschen, die het zekere met het onzekere verwarren, en dus alles voor onzeker houden. Doch daar zy echter aan de zaak van Godsdienst en Deugd nadeel toebrengen; daar zy door hunne losse taal, weetende of onweetende, het zaad van twyfeling en ongeloof in de gemoederen der zwakke Christenen werpen; zal ik my als een Christen tegen hen verzetten. Ik zal ze als Christe-

nen, die niet wel over deeze zaak oordeelen, beschouwen, en hun, op die vooronderstelling, myne bedenkingen, ter hunner verlichtinge, mededeelen.

My is niet onbekend, dat 'er verschillende gedachten en gevoelens onder de Christenen zyn, wegens den staat der Zielen tusschen den Dood en het Oordeel. Want, om hier van het zoogenaamde Vagevuur niet te spreeken, sommige belyden te gelooven, dat de Zielen der Vroomen terstond na den dood ten Hemel vaaren, en die der Onvroomen naar de Helle, de strafplaats der Gedoemden, worden overgevoerd. Andere meenen, dat 'er een Middelstaat is, en beweeren, dat de Zielen der Godvrugtigen in een staat van Gelukzaligheid en Vreugde, maar niet in den Hemel, en dat de Ziel der Godloozen, in een staat van Rampzaligheid en Elende, maar niet in de Helle zyn. Terwyl wederom andere denken, dat de Zielen van alle Gestorvenen slaapen, of in een werkeloozen en gewaarwordeloozen staat zyn, enz. Doch dit zyn alle, naar myne gedachten, niet meêr dan gissingen, van meerder en minder waarschynlykheid. Want schoon voor elk van deeze opgenoemde gevoelens vry wat te zeggen is, koomt het my echter voor, dat niet één van deeze gevoelens als zeker gesteld kan worden, dewyl het God niet heeft behaagd, ons, door zynen Zoon, eene klaare onderrichting wegens den staat der Zielen tusschen den Dood en het Oordeel, als tot zyn oogmerk niet dienende, te geeven.

Zeer verschillende zyn de gedachten der Christenen ook wegens de WYZE der Opstanding. Men gelooft in 't algemeen dat die zelfde lighaamen, die we hier omdraagen, zullen opstaan; maar men verschilt over den zin, in welken zulks te verstaan zy, terwyl 'er ook andere gevonden worden, die meenen dat God onze Zielen met andere en geheel nieuwe lighaamen zal vereenigen. Zoo twist men ook over de hoedanigheden der opgewekte lighaamen, of de form en gedaante der lighaamen zoodanig zal zyn, dat wy malkander onderscheidenlyk zullen kennen, enz. Alle deeze *Speculatien* zyn ook, naar myne gedachten, zeer onzeker, en we hebben geen grond genoeg in de Christelyke Openbaaring, om het een of het an-

der, deeze nieuwsgierige onderzoekingen aangaande, ontwyfelbaar vast te stellen.

Sommige myner Leezeren, die op hunne byzondere begrippen al te zeer gesteld zyn, zullen misschien denken, dat hier een Slang in het gras schuilt, dat ik zelf een van die twyfelaars ben, die ik kwansuis wil overtuigen, om, onder dien schyn, alles nog meêr op losse schroeven te stellen. Zyn al die gemelde zaaken onzeker, zal men denken, wel dan kan men ook wel zeggen, wy weeten niet wat 'er van ons na den dood zal worden, enz. Maar neen: Ik staa alleen toe, dat wy niet weeten hoe 't ONMIDDELYK na den dood met ons gelegen zal zyn, noch welke en hoedanige lighaamen wy in de Opstanding zullen verkrygen, en of wy elkander kennen zullen of niet. Ja, ik meen dienst aan den Christelyken Godsdienst te doen met dit te stellen. Doch, schoon ik toestaa, dat wy niet weeten hoe het met ons *onmiddelyk* na den dood vergaan zal, ontken ik de zekerheid niet van eene algemeene Opstanding en eenen toekomenden staat van belooning en straf. Dit zyn twee verschillende zaaken. Wy mogen wegens onze lighaamen, uit het geene wy, ten aanzien van anderen, meermaalen hebben opgemerkt, besluiten, dat dezelve na den dood ontsloopt worden, dat zelfs de vaste deelen, de beenderen, binnen meer of minder omtrek van tyd, dat van eenige toevallige omstandigheden afhangt, weder tot stof en aarde keeren, waar uit zy genomen zyn. Wy mogen, door redeneering en ondervinding beide, opmaaken, dat, schoon de stof onzer ontsloopte lighaamen mag dienen, om vervolgens weder andere lighaamen van planten, dieren en menschen samen te stellen, die stof echter niet verminderd noch vernietigd wordt, maar in wezen overblyft. Doch ten aanzien van dit alles schynen wy weinig bekommerd te zyn; wy zyn meest nieuwsgierig naar den staat onzer Zielen, in welken toestand die zich onmiddelyk na den dood en voor het algemeene Oordeel zullen bevinden. En hier van weeten we niets met zekerheid te zeggen. Wy weeten niet eens wat onze Ziel is, hoe zouden wy iets van haaren staat na den dood weeten? Hoe zouden wy weeten in welk eenen zin die Zielen

gezegd konnen worden na den dood over te blyven? Maar wat doet dit tog ter zaake? Schoonwe dit niet weeten, wy weeten echter genoeg om ons gerust te stellen. Wy weeten dat we eens zullen herleeven om beloond of gestraft te worden. 't Is waar, wy weeten niet welke en hoedanige lighaamen wy in de Opstanding zullen erlangen; wy weeten niet of wy onze goede Vrinden zullen kennen, enz. Maar ik vraag wederom, wat doet dit alles ter zaake? Wy weeten dat we zullen opstaan om geoordeeld te worden en loon naar werken te ontvangen. Daar we het lighaam doorgaans maar als een Voer- en Werktuig van de Ziel aanmerken: Daar we de Ziel gewoonlyk voor ons beste deel houden, voor die IK, welken wy bedoelen, wanneer wy van ons zelven spreeken: daar koomt het 'er ook niet op aan, of wy in de Opstanding, juist in allen deele, dat zelfde lighaam, dat we hier hebben omgedraagen, zullen weder krygen: Of dat het uit een gedeelte van die zelfde stof bestaan zal, welke immer diende om onze aardsche lighaamen samen te stellen: Of dat wy niet alleen veranderde, maar zelfs geheel andere, geheel nieuwe lighaamen zullen erlangen. Dit alles, zeg ik, koomt 'er niet op aan, indien wy maar, 't gene zekerlyk geschieden zal, herleeven. Dit alles koomt 'er niet op aan, indien onze Ziel maar weêr een Voertuig, zoo ze het niet missen kan, heeft, om met genoegen te konnen werken, en gewaarwordingen van geluk en blydschap te smaaken. 't Koomt 'er al verder niet op aan, dat wy niet weeten van welk een maaksel onze lighaamen in den toekomenden en zekeren gelukstaat zyn zullen. 't Koomt 'er niet op aan, dat het onzeker is of de Gelukzaligen elkander zullen kennen; ja zelfs, om 'er dit nog by te voegen, dat het onzeker is, waar in eigenlyk de toekomende Gelukzaligheid bestaan zal, als wy maar verzekerd zyn, en dat zynwe, dat de waare Geloovigen zekerlyk eens een bestendig Geluk, dat voor redelyke wezens begeerlyk is, zullen deelachtig worden.

't Gene we dan gezegt konnen worden te weeten, en 't gene ook maar alleen noodig, en ten vollen genoegzaam is om geweeten te worden, koomt hier op uit: Wy weeten dat wy, na dat we gestorven zullen

zyn, eens, wanneer, is onzeker, maar op zekeren stond, welke eens zekerlyk komen zal, uit den doode opstaan en wederom herleeven zullen, om voor Christus als onzen Rechter te verschynen, en vergolden te worden naar datwe goed of kwaad gedaan hebben.

Ik zeg dat wy dit WEETEN, en dit zeg ik tegen zulken, die zich den naam van Christenen toeëigenen. Jezus Christus, de Zoon van God, heeft dit met ronde en klaare woorden, niet eens, maar herhaalde reizen geleerd. Hier toe een lyst van plaatsen uit de Evangeliën by te brengen ware zeer gemaklyk, maar dit lydt de natuur van dit geschrift niet. Mogen wy Christenen dan niet zeggen, dat wy dit alles *weeten*, daar God, die de waarheid zelve is, ons zulks door zynen Zoon geopenbaard en bekend gemaakt heeft? Te meêr: Daar Christus ook, ter bevestiging van dit voornaame gedeelte zyner Leere, zoo veele wonderwerken heeft verricht: Daar de stipte vervulling van andere, door hem voorzegde, gebeurtenissen ons ten vollen verzekert, dat ook deeze, ter zyner tyd, ontwyfelbaar vervult zullen worden: Daar God, eindelyk, de waarheid van Jezus Leer, en dus ook van de gemelde byzonderheden, op het allerkragtigste heeft bevestigt, door hem uit den doode op te wekken, en in den Hemel te verhoogen.

't Is waar, wy hebben dit alles uit den mond van Jezus zelve niet gehoord. Wy gelooven het alleen op het zeggen van anderen. Maar van welke? Van zyne Apostelen, van zulken, die met hem gemeenzaam verkeerd, zyne Leer gehoord, zyne Wonderwerken, en de vervulling van eenige zyner Voorzeggingen gezien, en hem, na dat hy gestorven en begraaven geweest was, weder leevend bevonden, met hem, na zyne opstanding, gegeeten en gedronken, hem bevoeld en betast, en eindelyk, ten Hemel zien vaaren hebben. Zy derhalve, die den naam van Christenen willen draagen, konnen niet zeggen: ‘Dat zy niet weeten hoe 't met hen na dit leeven gaan zal’. Zy zyn 'er ten vollen van verzekert. Zy zyn verzekert dat dit hen door Christus van Gods wege is geopenbaard: En deeze hunne verzekering steunt op het verhaal van

de bevoegdste, oprechtste, geloofwaardigste en onwraakbaarste Getuigen.

Wy *weeten* wat 'er van ons na den dood zal worden. Want schoon men eene zaak zelf niet gezien noch gehoord heeft, kan men evenwel met waarheid zeggen dezelve te *weeten*, indien maar de Getuigen geloofwaardig zyn, die ons de zaak verhaalt hebben. Schoon een Hollander, by voorbeeld, nooit een voet buiten zyne Provintie gehad heeft, kan hy evenwel *weeten* dat 'er andere Landen en Steden zyn: Dat 'er een Engeland, Spanje, Vrankryk, dat 'er een Oost-en Westindie, dat 'er een China, enz. is. Hy weet dit alleen maar volgens het getuigenis van anderen, doch die Getuigen zyn onwraakbaar. Zoo ook, de Getuigen, die ons van de Godlykheid of Godlyken afkomst der bovengemelde Waarheden verzekeren, konnen het allerscherpste en naauwkeurigste onderzoek doorstaan. Zy waren Oor- en Oog-Getuigen. Zy hadden in hun getuigenis geen Waerelds eigen belang op het oog: noch konden dat op het oog hebben. Ja, in weerwil van verachting, vervolging, ballingschappen, gevangenissen, folteringen en pynigingen, en eindelyk, van de wreedste dooden, bleeven zy standvastig by het gegeeven getuigenis. Zy waren voor zichzelven zoo verzekert van eene Opstanding en eenen toekomenden staat van Geluk in een ander leeven, waar van we hier spreeken, dat zy met blydschap den dood te gemoet traden, als die een begin maaken zou van hunne Gelukzaligheid, van die onwaardeerbaare Heerlykheid, waar by zy oordeelden, dat al het lyden van deezen tegenwoordigen tyd als niets te achten was.

Ik roer dit alles maar als met den vinger aan, om dat ik voor menschen schryf, die den naam van Christenen willen draagen. Wat de Ongeloovigen en Deïsten belangt, deeze wys ik tot zoo veele deftige Schryvers, als, reets overlang, uitvoerige, en voor alle waarheidlievende, ook bondige en voldoende bewyzen voor de waarheid der Evangelische Geschiedenis, in hunne Schriften hebben bygebragt. Ook schynen deeze ongeneeslyk, dewyl zy zich niet schaamen, met hunne oude tegenwerpingen, die honderdmaalen

beantwoord zyn, geduurig weder voor den dag te komen.

Dat zy dan, die den naam van Christenen willen draagen, niet meer zeggen dat zy wegens het toekomende onzeker zyn. Wy weeten hoe het na den dood met ons gaan zal. Weeten wy weinig byzonderheden, wy weeten echter genoeg om ons van het kwaade af te schrikken en tot het goede op te wekken; genoeg om ons in het verlies van onze Godvreezende Vrinden te vertroosten; genoeg om ons tegen de vreeze des doods te wapenen, en deeze waereld, zyn wy anders waare Christenen, met eene ontwyfelbaare hoop op een eindeloos geluk te verlaaten. Wy weeten te veel van een toekomenden staat, en zyn van 't gene wy daar van weeten te wel verzekert, dan dat we zouden zeggen, ‘wy weeten niet hoe 't na den dood met ons menschen gaan zal’.

J.D.C.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 286.
Den 20 Juny 1768.

[Men heeft nodig, de onderscheidene Karakters der menschen te kennen, met welken men omgaat.]

Velocitas cogitationûm, animique Celeritas, & ingenii varietas, multi formes notas imprimit.

PLINIUS.

Myn Heer!

Het is van overlang aangemerkt, dat, onder de verscheidene kundigheden, welken iemand, die in de Waereld moet verkeeren, noodig heeft, behoort het kennen der onderscheiden Karakters van de menschen, met welken hy moet omgaan. Ingevolge

hier van zende ik U E. de beschryving van het Karakter van een myner goede Vrinden 'Er legt U E. noch de waereld niet aangelegen, of hy nog leeft of niet, of hoe zyn waare naam zy, om welken te verbergen, ik hem in de volgende beschryving den Heer VLUG zal heeten. Alleenlyk merk ik aan, dat het volgend Karakter, en de byzonderheden daar omtrent voorkomende, egt, en eene afbeelding naar 't leven is.

De Heer *Vlug* is in zyne jeugd onderweezen in alle noodige en nuttige Weetenschappen. Hy maakte in alle dezelven eene ongemeene en schielyke voortgang, tot verbaazing van zyne medeleerlingen en onderwyzer. Ondertusschen ziet men hem tot nog toe in geene van allen uitmunten. Aan alle de kundigheden van den Heer *Vlug*, en zo ook aan alle zyne verrichtingen, ontbreekt iets

Het schynt my toe, dat die zelfde Levendigheid en Vlugheid van geest, welke hem tot verwonderens toe vatbaar maakte voor onderrechtingen, hem ook op te veel onderwerpen te gelyk heeft doen denken, en niet genoeg op één derzelven, welk laatste nochtans noodig is, om uittemunten. Zie hier eenige byzonderheden van zyn Karakter.

De Heer *Vlug* is in alle gezelschappen een aangenaam lid. Hy weet over alle onderwerpen mede te praaten, zonder zich zelven belagchelykte maaken of anderen te verveelen. Hy heeft een lugtige en aangename wyze van spreeken, doormengende zyne gesprekken, daar het te pas koomt, met geestige invallen, vaarzen, spreuken, en Historien, van anderen meest al ontleend. Maar vraag hem, waar hy die geleezen heeft, hy zal 't u byna nooit konnen zeggen.

Ik kan my niet herinneren den Heer *Vlug* ooit in verlegenheid te hebben gezien om te antwoorden, of

om raad te geeven; integendeel, hy verrukt menigmaal zyne Vrinden door zyne snedige, en regt geestige antwoorden, hoewel die somtyds meer verrukkend dan bondig zyn. Menigmaal heb ik, (met hem in gezelschap zynde) hem de verdediging van de eene of andere zaak op zich zien nemen, met eene verwonderlyk goeden uitslag: maar 't gebeurt ook niet zelden, dat hy de zaak halver weg laat steeken, en belyden moet niet rypelyk genoeg daar over gedacht te hebben.

Dit zelfde heeft ook plaats in zyne onderneemingen en in de uitvoering van zaaken, voor zich zelven en anderen. Nogthans heeft hy veele verwarde zaaken in orde gebragt, veele raadelooze menschen door zynen spoedigen raad en hulp gered, en alles reeds afgedaan, wanneer bedaarder en traager geesten, dan de Heer *Vlug*, nog zouden bezig geweest zyn met over de middelen tot redding te denken.

De Heer *Vlug* is onder anderen een liefhebber van de Muzyk; Hy heeft in 't speelen op de handfiool eene ongemeene gaauwheid en lieffelykheid; maar, menigmaal heeft hy de Directeuren van een Concert in bitteren toorn ontsteeken door gedurig, uit onoplettendheid, buiten de maat te speelen, en, onder 't speelen, 'er iets by te voegen van zyn eigen maaksel, waar van de goede uitslag hem meer is mislukt, dan gelukt. Even zo is het gelegen in 't maaken van zyne vaerzen. De weinigen, die van hem bekend zyn, zyn vloeiend, geestig, en buiten het laage, maar, eer hy 'er één gemaakt heeft, heeft hy 'er ten minste wel twintig aan stukken gescheurd, en nog veel meer onafgemaakte, heele, en halve vaerzen, zwerven 'er over de tafels en den grond van zyn kamer.

Onlangs ging ik in stilte op zyn kamer zoeken (terwyl hy uit was) naar een Vluzykstuk, 't welk ik hem drie maanden geleeden geleend had, om te copieeren. Het is een bekende aanmerking, dat men

uit de verzameling van iemants boeken veel al kan opmaaken welke zyn heerschende smaak zy. Myn vrinds bockery beantwoordt volkomen aan zynen vluggen en levendigen geest. Zy bestaat grootendeels uit Historische, en Poetische boeken, Romans van de beste soort, als van Richardson, Fielding en anderen, de Blyspeelen van Moliere, Holberg, enz. de Satiren van Rabener, de Spectators van Steele en van van Effen, de Philantrope, Philosooph en Denker. 't Is waar men vind 'er ook eenige oude Theoligische en zedenkundige werken, doch deeze beslaan een klein plaatsje boven aan in de boekenkas, ten bewyze dat zy niet veel geconsuleerd worden.

Ik vond op, de kamer zynde, onder anderen een tafel, opgehoopt met papieren; op eenige derzelven zag ik fraaje geschreven tytels. De Nieuwsgierigheid dreef my die te bekyken van naby. Op een dier papieren las ik deze Tytel: *De kragt van Leonoraas Oogen*. Dit papier uithaalende uit de boeken, daar het ten halve instak, verwagtte ik, een geheel vaers te zullen vinden, doch ik vond niet meer dan twee regels, in welken de Dichter met al het vuur en de drift van een jong ongehuuwd Poeet zyn vaers begon, met te beweeren, dat Leonora verbazende bruine oogen had; dergelyke stukken en Tytels van vaerzen vond ik meer, onder anderen deeze, *Klachten over 't Fortuin; Geessel voor N.N. een verwaande gek; vaarwel voor eeuwig aan Kloris:* doch geen van alle voltooid: waar over ik onvergenoegd wierd, en my bepaalde om te zoeken naar myn Muzykstuk, 't welk ik dan ook vond beneffens de Copy, maar aan de laatste ontbraken nog de zes laatste maaten, zo dat ik het moest laten leggen. Het ergste van dit alles is maar, dat ik reden heb om te vreezen dat *N.N.* nimmer zyn *Geesseling, Kloris* haar *eeuwig vaar wel*, noch ik myn *duett* zal krygen.

De Heer *Vlug* schryft nooit een brief, of 'er

is ten minste eene, en somtyds twee postscriptums in.

De Heer *Vlug* is by zyne vlugheid te gelyk teder en aandoenlyk van geest, zo dat hy ligt verrukt en ingenomen word door iets, 't geen hem behaagt. Onlangs, by voorbeeld, was hy in een gezelschap geweest alwaar fraai gedanst werd; hy ging naar huis met een ziel, verrukt en ingenomen van 't Fraaje, het bevallige, het aangenaame, en 't nuttige van het dansen. Dien zelfden avond nog, schoon laat, ging hy, tegens den volgenden morgen, een dansmeester aannemen en thans is zyn kamervloer alom met kryttrekken en danspassen vol.

Maar aller ongelukkigst werkt zyn vlugge en levendige geest omtrent de schoone sexe.

Hy is van een goeden smaak in zyne verkiezing omtrent eene vrouw; doch hy begeert in één voorwerp al te veel te gelyk. Hy heeft nu veele jaren reeds by de Dames verkeerd, en my als een vertrouwde geconsuleerd, over deeze en geene voorwerpen; en zelden over minder dan drie te gelyk, maar heeft tot nog toe geen vrouw, of een bepaald oogmerk.

Inderdaad, myn vrind is zeer geschikt om veel meer overhoop te halen, dan hy kan afdoen. Had hy nog maar, by dit gebrek, kennis van de rechten en wetten van ons land, hy was inderdaad een onverbeeterlyk Advokaat of Procureur.

Nu valt 'er kortelyk nog iets te zeggen van het zedelyk gedeelte van 't Karakter myns Vrinds.

Zo even heb ik aangemerkt dat hy van een tedere en aandoenlyke geest is. Dit, gevoegd by een gezond bloedryk gestel, maakt hem zeer vatbaar voor schielyke vervoeringen van allerlei driften, en in 't byzon-

der, voor die van toorn en oploopendheid; zo dat ik met betrekking tot dit laatste myne Leezers durf verzekeren, dat myn vrind niet behoort onder die geene, die, volgens de Les der H.S., aan hem, den genen, die hem op de regterwang sloeg, ook de linker zoude toekeeren; doch in gééne, dan onverwagte en grove beledigingen, zal zyn Toorn hein tot gelyke kwaade behandelingen, als hem aangedaan zyn, vervoeren. Tyd hebbende om te redenkavelen, zal hy veel verdraagen, ligtelyk vergeeven, en hier toe zelfs, schoon beledigd zynde, den eersten stap doen. Hy is dus met wraakzugtig. Ook is hy by uitsteekendheid medelydend omtrent elendigen; behulpzaam, vrindelyk, en gemeenzaam omtrent alle menschen, en getrouw omtrent zyn vrinden.

Een Gestel, zo als dat van den Heer *Vlug*, heeft de meeste moeite met zich zelven, om de pligten van zedigheid, maatigheid, en naarstigheid wel in agt te neemen. Hy heeft een sterke afkeer van alle geveinsdheid, en van Godsdienstiger te willen schynen dan anderen, en dan men inderdaad is. Doch hy loopt gevaar van in het tegen overgestelde uiterste te vallen, en eene te luchtige en te vrolyke houding aan te neemen.

Daar en boven stelt zyn Karakter, en de omstandigheden, waar in hy zich geplaatst vindt, hem bloot voor veele aanzoeken, van allerlei foort van menschen, zo wel kwaade als goede; Ja de Heer *Vlug* is natuurlyk geschikt om onder beide de soorteen uit te munten. Dit veroorzaakt hem veel moeite, en veel onaangename oogenblikken. Nogthans eene goede opvoeding, omgang met braave lieden, denkbeelden van een toekomenden Staat, hebben de natuurlyke afkeer van alles wat laag en veragtelyk is in hem versterkt en hem tot hier toe bewaard van alle moedwillige, aanhoudend zedelyk kwaade bedryven. En of schoon deze genoemde middelen niet hebben konnen beletten, dat de Heer *Vlug* zich nu

en dan heeft schuldig gemaakt aan dartelheden, onnutte tydverkwistingen, en zelfs aan onmaatigheid in een en ander opzichte, zy hebben (geholpen zynde door een goed Oordeel) hem altoos berouw doen hebben van zyne misslagen, en ernstig doen besluiten die te verbeeteren. Dit doet hy ook met 'er daad, schoon het werk langzaam en met moeite voortgaat.

Het vlytig gebruik dier goede middelen, die hem tot hier toe bewaard hebben, en hem hebben opgeregt, wanneer hy struikelde; gevoegd by het toeneemen der jaaren, waar door het vuur der driften, en de levendigheid van den geest natuurlyk zullen verminderen; zullen hem, buiten twyffel, tot eene bestendiger aankleeving van alles wat zedelyk goed is brengen, dan hem nu nog mogelyk is.

Ondertusschen geeft deeze beschryving byzondere stof tot verwondering over de onderscheiden Karakters van de menschen, die zo zeer van den anderen onderscheiden zyn, en alle van nut wezen konnen, voor elk in 't byzonder, en voor 't algemeen.

Dergelyk een Karakter, als dat van den Heer *Vlug*, schoon ver van volmaakt, en met gebreeken bezet, is egter van nut en aangenaamheid in de samenleving; en in zo verre hy zelf grotelyks heeft mede gewerkt, en nog doet, om het gebrekkelyke in zyn Karakter te verbeteren, is hy aller genegenheid, en achting waardig. Wy behooren dan zeer gunstig en voorzichtig te zyn in 't beoordeelen zyner gebreken, als in welken zyn natuurlyk gestel zo groot een aandeel heeft. Laaten ondertusschen die vlugge en levendige geesten, die zich niet zelden veel laten voorstaan en trots zyn op deeze byzonderheden van hunne Karakters, zich spiegelen aan den Heer *Vlug*, en opmerken, ter hunner verbetering, dat ook in dezelve gebreken plaats hebben, zo wel als

in alle Karakters hunner medemenschen, en dat in hun, zowel als in die alle, iets te vinden is, 't welk verbeterd behoort te worden. Doch dit uittebreiden en aantedringen zou myn vertoog op 't slot in een predikatie doen veranderen 't welk ik niet bedoele, waarom ik afbreeke en blyve.

Uw Dienstber. Dienaar.

N.G.

***

Het volgende Dichtstukje, op het tweede Eeuwgetyde der Onthoofdinge van de Graven van *Egmond* en *Hoorn*, op den 5 van Zomermaand des Jaars 1568, ons toegezonden, hebben wy de volgende plaats niet willen weigeren.

Deez' Dag, befaamd in Nederland,
Zag EGMOND, zonder hoofd, in 't zand,
En HOORNE, op 't yslyk moordschavot,
De sabel jaagen door den strot:
De Vryheid, nooit in moed verslapt,
Zag deerlyk al haar recht vertrapt,
Dies nam zy van het martelbloed,
En streek het aan heur schoonen hoed,
Waarmeê ze in 't blinkend harnas stond,
Tot aan 't Westfaalsche vreêverbond.
ô Landgenooten! viert met my,
't Verscheenen dubbelde eeuwgety,
Van dit rampzalig treurtoneel,
Nu vrede en vryheid zyn uw deel;
Nu de eedle vryheid, ryk bekroond,
Haar' luister en vermogen toont;
Nuze, als voorheên, met grootschen zwier,
Weêr roemt op Nassaus heilbanier;
Nu zy op de Eensgezindheid bouwt,
Die elk, alöm, met vreugd aanschouwd;
Waar van het laate nageslacht,
Nog zegenryker glorie wacht'!
H.W.

De Denker.
N°. 287.
Den 27 Juny 1768.

[De Gebroeders Pieter, Marten, Jan, Simon en Harmen, bandelen strydig met den last en instructie des Afgezants van hunnen Vader.]

O utinam terris pietas antiqua rediret,
Simplexque & nondum luigiosa fides!
Relligioque foret, non bella irasque fovere,
Quae Christi lacerant, heu sine fine! gregem.

WERENFELSIUS.

Myn Heer!

Dikwyls heb ik opgemerkt, dat, wanneer Uwe Vertoogen uit vertellingen bestaan, zy aan zeer veelen uwer Leezeren behaagen. Hierom heb ik my de moeite getroost van eene geschreeven vertelling, die onder my berust, te *copyeeren*, en aan UE. als wat nieuws mede te deelen: laatende het aan UE. over om 'er naar welgevallen mede te handelen.

Een zeer vermogend Heer was Vader van eene zeer talryke Familie, en behoefde in dat opzichte voor den Richter GIDEON niet te wyken.

Deeze gantsche Familie woonde in dezelfde Stad. Doch de Vader hadt zich eene byzondere woonplaats, in een ander Gewest, verkoozen.

Op zekeren tyd, de Familie door haare losbandigheid zeer ongelukkig geworden zynde, hadt de Vader een buitengemeen en zeer aanzienlyk Afgezant, met vollen Last en *Instructie* gezonden, om alles weêr te recht te brengen: dat deeze Gevolmachtigde des Vaders gelukkiglyk verrichtte.

Na eenigen tyd vertoevens, keerde deeze Afgezant tot den Vader weder, geevende de Familie, uit naam van haaren Vader, deeze twee voornaame Regels om zich naar dezelve te richten: 1. Datze hem als Gevolmachtigden des Vaders moesten erkennen. 2. Datze ingetoogen en in onderlinge liefde leeven moesten. Voorts voegde hy hier by, datze meermaalen, om haare liefde aan te kweeken, eene eenvoudige Vriendenmaaltyd met elkander zouden houden; en datze, om haare verbastering in 't vervolg zoo veel mogelyk voortekomen, geenen van de Familie voor Broeders

of Zusters erkennen, noch aan die Liefdemaaltyd ontvangen zoduen, die hem niet erkennen, of zich aan losbandigheid in zelfen overgeeven wilden.

Na 't vertrek van deezen buitengemeenen Afgezant, ging het met de Familie eenigen tyd ongemeen wel, tot dat Hoogmoed, Heerschzucht, en Eigenbaat den algemeenen vrede stoorden.

Een van de Broederen, PIETER genoemt, werdt door Hoogmoed opgeblaazen, jeukerig naar Heerschappy, en begeerig om zich ten koste van de Familie te verryken en vet te mesten. Doch om in zyn ontwerp, dat hy gesmeed hadt, best te slagen, verborg hy deeze snoode beginzels onder den dekmantel van Godvruchtigheid. ‘Zoo lang,’ was het bedrieglyk voorwendzel, ‘de Groote Afgezant, als Gevolmachtigde onzes Vaders, onder ons verkeerde, ging alles volmaakt wel; men kon zynen monde raad vraagen. Best ware het, dat 'er nu nog één Opperhoofd over ons allen ware, die als zyn *Ambassadeur* en Stedehouder alle geschillen besliste. Vertrouwt my, daar gy aan myne ervarenis niet twyfelen kont, het Oppergezag, en onze Familie zal van alle doolingen vry blyven, en in Godvruchtigheid bloeien.’ Eenige Broeders hadden hier wel tegen, maar de meesten vielen PIETER toe, door den schyn geblinddoekt, en het bedrog niet merkende; of hoopende dat zy of hunne Kinderen in de Heerschappye *succedeeren*, en met hem den buit deelen zouden. Zie daar de Familie onder eene éénhoofdige Regeering gebragt, die de onfeilbaarheid voorwendde.

Wel ras kwam de Aap by PIETER uit de mouw kyken. De Hoogmoed vertoonde zich in 't aanneemen van weidsche tytels. Vorstelyke stoet, en diepe eerbe wyzingen. De Heerschzucht liet zich zien, in de twee eenvoudige Regels, tot een ontzaglyke menigte te doen uitdyen, en al wie tegen de gemaakte verklaaringen en bepaalingen kikte, van de Vriendenmaaltyd uit te sluiten, ja, te vuur en te zwaard te vervolgen. Terwyl de Eigenbaat, onder andere, kenlyk werdt, in veelerleie dingen, die nooit verkogt werden, op prys te stellen en overal Geld van te maaken.

Altyd waren 'er geweest, welken deeze heillooze afwykingen van de eenvoudige en Vaderlyke wetten hadt

verdrooten. Maar de magt van PIETER meêr en meêr toeneemende, durfden zy zich niet bloot geeven. Te minder nog daar Kerkers, Galgen, Raden, Zwaarden en Houtstapels, het lot der genen was, tegen welke PIETER het onkundig gros der Familie in 't harnas hadt weeten te jaagen, door hun den gehaatten naam van *Haeretici* te geeven; een naam, die niemant verstond, maar die ten minste tienmaal erger dan *wreeden Dwingeland* en *Broedermoorder* scheen te betekenen.

Daar de Dood evenwel, voor edelaartige Zielen, veel begeerlyker is dan de Slaverny, bestonden eindelyk eenigen het ondraaglyke Juk van P I E T E R , ten koste van al wat hun anders dierbaar was, af te schudden. PIETER liet zyn grofste geschut wel op hen los branden, maar zy hielden het echter manmoedig tegen hem uit. PIETER verklaarde hen eindelyk Bastaarden, en zy zagen zich genootzaakt eene byzondere Vriendenmaaltyd aan te rechten.

Braave Zielen waren 'er onder deeze Broeders, die PIETER wel Bastaarden, maar die zich zelven Gebeterden noemden. Men vondt verstandige koppen onder hen, die met de rest hunner Broederen op geen éénen dag waren te noemen. Deeze trachtten op eene zachte wyze alles tot de eerste zuiverheid en eenvoudigheid weder te brengen, maar helaas! te vergeefs. De Gebeterde Broeders toonden wel ras, dat zy meer de gedaante dan het wezen der zaake, meer het hoofd dan het hart verbeterd hadden. De bronnen, uit welke de voorige onheilen waren voortgevloeid, waren niet gedempt. Men zag wel haast de eigen Monnik; schoon in eene andere kap, zich, onder de Gebeterde Broederen, op het Toneel vertoonen.

Elk, die wat meêr dan zyn Broeder wist, yverde om eenen anderen PIETER te worden, om eenen naam en byzonderen aanhang te maaken.

JAN en MARTEN scheidden om beuzelingen van elkanderen, en schoonze elkander eenigen tyd den naam van Broeder bleeven geeven, hield echter elk met zynen annhang eene byzondere Maaltyd. SIMON, weêr wat van deezen in begrippen verschillende, kreeg ook eenen byzonderen aanhang, en hield mede eene byzondere Maaltyd, terwyl de andere, hem en de

zynen, niet voor Broeders erkennen, noch ter maaltyd ontvangen wilden.

Wel haast vertoonde zich de eigen gebreken van PIETER onder de Gebeterde Broederen; doch die hadden nu andere naamen. Hoogmoed droeg den naam van een teder Gewisse, Heerschzucht van Yver voor de waarheid, en Eigenbaat van Zorge voor 't gemeene welzyn.

Geen van de Gebeterde Broeders wilden P I E T E R , niet zynen Aanhang, schoon deeze het Gezag van 's Vaders Afgezant erkenden, en alleen eenige eigen vonden by deszelfs voorschriften gevoegd hadden, voor Broeders erkennen Gelyk zy eerst van PIETER uitgescholden en met den monde onterfd waren, scholden zy, op hunne beurt, hem den huid nu ook vol, en verzekerden hem, dat hy niets van Vader zoude te baat hebben. Doch zy waren wel te scheiden, dewyl de een zich des anderen niet bekreunde. Hy was te hoogmoedig, maar zy waren te teder van gewisse om iets toe te geeven en met elkander te verzoenen.

De tederheid van gewisse ging by de Gebeterde Broederen zeer verre. Dat was de reden, dat MARTEN met JAN, schoonze malkander Broeders noemden, niet wilden eeten. MARTEN vreesde dat JAN, op 't laatst geheel de baas mogt speelen, en MARTEN wilde MARTEN blyven. JAN hadt ook 't ongeluk wel eens gehad van zyn teder gewisse als hoogmoed te vertoonen: Door een geringen Broeder van zynen aanhang met den gemeenzaamen naam van Broeder aangesproken zynde, hadt hy zich laaten ontvallen, ‘Ben ik geen mans genoeg om myn Heer genoemd te worden!’ SIMON was nedrig genoeg, maar evenwel die paal moest *daar* staan. Zyn gewisse was zoo teêr, dat hy zelfs de zulken, die van zynen Aanhang waren, om wisjewasjes de maaltyd ontzei.

Dus waren de Gebeterde Broeders van het Juk van PIETER verlost, maar kreegen dat van anderen om hunnen hals. De meeste vonden en byvoegzels van PIETER werden verworpen, maar andere in haare plaats ingevoerd. In plaats van zich met de twee Regels, die hun van 's Vaders wegen voorgeschreeven, en die ook genoegzaam waren, te vergenoegen, maakte elke party noch verscheiden anderen. Toen men

met PIETER niet meer te schaften hadt, ging men malkander in de veêren zitten. Om geschillen, die niets ter zaake deeden, en onbeslist van hunnen Vader gelaaten waren, ontzeiden zy elkander de Liefdemaaltyd; weigerden malkander den naam van Broeder; kreeten elkander voor *Haeretici* uit; ja sloegen gewel-daadige handen aan malkanderen. Zoo schoon waren deeze Gebeterde Broeders gebeterd.

Onder den aanhang van JAN waren 'er, die anders dan hy dachten. 't Was een oud geschil, dat onder de aanhangeren van PIETER reeds voor eenigen tyd was begonnen, dat nog hing, en van hem, hoe streng een Keurmeester en hoe onfeilbaar hy ook ware, altyd onbeslist gelaaten was. JAN en de zynen beweerden, dat zy het geheim van 's Vaders *Testament* wisten, schoon zy zelf zeiden, dat dit een verborgenheid ware. Vader, zeiden zy, hadt aan eenige weinige, die niet beter dan de rest waren, zyne goederen uitgemaakt. Deeze lievelingen zouden alles maar alleen erven, terwyl de rest, schoon niet onwaardiger, niets ter waereld krygen, en zich derhalven niets dan schande, gebrek en elende voor te stellen hadden. Andere beweerden, dat niemant hier iets van wist: Dat men in zulk een geheim niet alleen niet indringen, maar gelooven moest, 't gene de Gevolmachtigde des Vaders verzekert hadt, dat Vader hun allen overeenkomstig met hun goed of kwaad gedrag zou handelen. Inzonderheid was 'er zekere HARMEN, die dit laatste gevoelen, 't gene hy beweerde het oudste te zyn, verdedigde. 't Geschil werdt hevig. De navolgers van JAN eindelyk, door aardsche macht en grootheid ondersteunt, veroordeelden de anderen als gevaarlyke en ondraaglyke *Haeretici*, ontzeiden hun de Vrienden-maaltyd, stieten hen uit hunne broodwinningen, straften hen met geldboetens en gevangenissen, en maakten 't hun zoo bang, dat veele genoodzaakt waren het haazepad te kiezen. Zoo moest HARMEN het onderspit delven, en de haan van JAN kraaide Koning. JAN hadt zulk eene barbaarische behandeling in PIETER wel gewraakt, maar PIETER was een Gek, en zoo was HARMEN ook, maar JAN was wys, en 't was niet te dulden, dat de Gekken de Wyzen sloegen, maar

de Wyzen kwam het toe de Gekken te kastyden PIETER mogt van zyne onfeilbaarheid breed opgeeven, JAN was wyzer, die wilde niet staande houden, dat een mensch onfeilbaar ware, niemand wilde het tog gelooven. Hy en zyne maats drukten zich voorzichtiger uit. ‘Wy zyn feilbaar, zeidenze, maar wy weeten dat wy niet feilen’. Naar deezen Regel gingen zy ook te werk, en beslisten eens voor al het geschil, *wat is Waarheid?* Zy maakten een menigte van Artykelen, die men belyden, ondertekenen, en bezweeren moest, wilde men van hun voor Broeder erkend en ter maaltyd ontvangen worden. Dus scheidden zy zich geheel van de rest der Familie af, en werden eene Familie op zich zelven. Sommigen gingen zelfs zoo verre, dat zy staande hielden, dat al die buiten hun Genootschap waren tot de Familie niet behoorden. Dus vertoonden zy, schoon anders vermomd, de eigen poetsen, die PIETER gespeelt hadt.

De Navolgers van HARMEN zoo smaadlyk, schoon naar hun zeggen onrechtvaardig, behandeld zynde, werden van elk verlaaten en als pesten geschuwd. Daar was niets zoo vuil, of men durfde het hun in 't aangezicht werpen, zelfs werdenze voor Vadermoorders uitgescholden. Na datze evenwel veel leets en lydens doorgeworsteld hadden, bragten zy het eindelyk zoo verre, datze ook onderling een Vriendenmaaltyd aanrechten. Onder deezen zyn 'er al mede die minder of meerder met het euvel van PIETER besmet zyn, en gaarne Meester over anderen zouden willen speelen. Doch echter kan men zulks, om de waarheid te zeggen, en de onderdrukten geen trap toe te geeven, van de gantsche Schaar niet zeggen. Zy hebben de gewoonte, dat, wanneer zy een Vriendenmaal zullen geeven, zy alvoorens door een *Heraut* laaten uitroepen, dat ze al wie van de Familie is, en zich by de twee Regels van den Gevolmagtigden houdt, voor Broeder of Zuster erkennen, en ter Maaltyd noodigen. Doch de meeste *Herauten* voegen by dit plechtig verzoek nog meêr andere, en wel zoodanige bepaalingen, dat het een *Compliment* zonder beteken's wordt, en deeze *algemeene* noodiging, of *geene*, of slechts *eenige weinige* van de Familie betreft.

De verstandigsten en braafsten onder de Familie,

van allerleien aanhang, zien wel, dat het met de zaak niet is zoo 't behoort, en wenschen wel, dat men tot de eerste eenvoudigheid en zuiverheid wederkeerde, maar zy worden geduurig in hunne pogingen, welke zynen dien einde aan wenden, gedwarsboomd. Zy hebben het algemeene vooroordeel regen. De meeste aanhang van PIETER en JAN zyn inzonderheid tegen hen in de weer. Die twee zingen denzelfden zang, en schoonze elkander vervloeken, ziet men echter datze in liefdeloosheid en onverdraagzaamheid op denzelfden leest schoeiën. Daarze maar konnen, gebruikenze dezelfde Streeken tegen hunne tegenspreekers: By de onkundige menigte maaken zy ze voor *Haeretici* uit, en by de groeten en machtigen voor vyanden van den Staat, onze dus by allen gehaat te maaken.

Zoo yvert elk voor 't gene hy voor zich zelven begrypt waarheid te zyn, en 't geen zy alle erkennen dat waarheid is, naamlyk dat zy malkander moeten lief hebben, wordt van niemant betracht.

Zy zyn alle Kinders van één en denzelfden Vader; elkanders vleesch en bloed; maar ééne Familie. En echter zyn zy zoo van elkanderen verwydert, datze veele byzondere Familien, die in 't geheel geen betrekking tot elkander hebben, schynen uittemaaken.

Een uit hun, die den vreede poogt te herstellen, heeft zynen Broederen hier over onder andere redenen, ook deeze volgende voorgehouden,

‘Om onze onderlinge liefde aantekweeken, wilde de Gevolmachtigde des Vaders, dat we met *elkanderen* Liefdemaaltyden zouden houden. Van waar komen wy dan aan de vryheid, om afzonderlyk en met uitsluiting van onze Broederen, dier gelyke Maaltyden aanterechten? wie heeftons die vryheid gegeeven? 't Is vierkant strydig met het bevel en met het verheven en uitmuntende oogmerk van den Gevolmachtigden. Hy wilde, dat wy met *elkanderen* Liefde maalty den zouden houden: wy houden *aparte* Liefdemaaltyden, waar aan we malkander met als Broeders willen ontvangen. Hy wilde, dat die Maaltyd dienen zoude om onze onderlinge liefde aantekweeken en te onderhouden: wy integendeel doen onze zoogenaamde Liefdemaaltyden dienen, om scheuring, tweedracht en partyschap te voeden, en eeuwig onder ons te doen duuren.

Gy zult my alle tegenvallen en zeggen, wy hebben uitdruklyken last van den Gevolmachtigden, om, ter voorkoming van onze verbastering, de schandvlekken der Familie van de Maaltyd uittesluiten.

Ik beken het Maar zyn zy alle schandvlekken van de Familie, die uitgeslooten worden? dan zyn wy alle schandvlekken, dewyl wy malkanderen uitsluiten: welk eene ongerymdheid!

Maar welke zyn 't, die wy recht hebben uit te sluiten? Die den grooten Afgezant niet als Gevolmachtigden onzes Vaders erkennen, en die losbandig leeven. Over de laatsten hebben wy geen geschil. Wat de eersten belangt; elk van ons beweert styf en sterk, dat hy Vaders Afgezant erkent. Wat willen wy meêr? Ja maar, zal elke party zeggen, dan moesten zy dat dus, en dat zoo begrypen. Maar wie heeft ons tot Meesters en Rechters over de Conscientien onzer Broederen aangesteld? Als men gevolgen voor gevoelens mag neemen, gelyk elke party in dit stuk doet, dan mag men dit Meesterschap, dat wy ons zo onrechtvaardig over onze Broederen aanmatigen, een voldoend bewys achten, dat wy den Gevolmachtigden in zyne waardigheid niet erkennen, dewyl wy ons in zyne plaats en in de plaats van Vader stellen, met ons een Rechterampt aan te matigen, dat niemand onzer toekomt.

Die derhalven verklaart, dat by den grooten Afgezant als Gevolmachtigden des Vaders erkent, moet, zoo hy niet losbandig leeft, voor Broeder van ons erkend, en tot de Liefdemaaltyd toegelaaten worden. Toen de groote Afgezant onder ons verkeerde, was hy immers met die eenvoudige betuiging, dat we hem in zyne waardigheid erkenden, te vreeden: Hy vroeg niet of wy het dus of zoo begreepen. Waarom willen wy verder gaan? Waarom willen wy ons een meerder gezag aanmatigen? Hoe durven wy zoo schriklyk Verwaand zyn?

Erkennen wy het gezach van Vader en van zynen Afgezant, laaten wy dan elkander liefhebben. De liefde is ons op het allerduurste aanbevolen. Allen erkennen wy, dat dit een gebod van onzen Vader, en onze onvermydelyke plicht is, dat wy liefde moeten hebben onder malkander. Laaten wy de losbandigen, maar geenszins de doolenden uit onze Broederschap weeren. Laaten wv bedenken, dat anderen eenig ongelyk aan te doen, om onderlinge verschillen, een bewys is van onze verbastering, terwyl Vader niemand om zyne doolingen zal onterven. Laaten we, daar wy allen Broeders zyn, die Vaders Afgezant erkennen, en maar ééne Familie uitmaaken, ook malkander aan onze liefdemaaltyden onthaalen, en eindelyk eens met elkander in onderlinge vreede leeven. Maar helaas! myne Broeders, zoo lang, vrees ik, als 'er nog zoo veel *Diotrephessen* onder ons zyn, zal de vrede niet getroffen worden.'

Of de Aanspraak van deeze vreedelievende Ziel min of meer van de Broeders zal aangenomen worden, dan of zy zullen roepen *kruist hem, kruist hem*, zal de tyd leeren.

Ik ben, enz.

V.

De Denker.
N°. 288.
Den 4 July 1768.

[Het gewoon zeggen, het moet hier op deeze Waereld niet volmaakt, niet al te mooi weezen, overwoogen.]

Zie; als ons alle dingen
Op 't liefelykste omringen,
En 't blydste wezen bien, zyn jammer en verdriet
Niet zelden digter by dan iemand gist of ziet.

POOT.

Heer Denker!

De heerschappy der Vooroordeelen strekt zich uit en beheerscht de harten, om zo te spreeken, met een onbepaald gezag. De gelegenheden om dit op te merken, zyn zo veelvuldig als de gevallen, waarin de Menschen zich naar de voorschriften eener zo grillige Meesteresse schikken. Eenige spreuken mogen als gewettigde en gegeheiligde grondregels der aankleeveren van heerschende

vooroordeelen gehouden worden. Van deezen aart is zeker het bekende zeggen. *Het moet hier op deeze wereld niet volmaakt, niet al te mooi, weezen*. In zekeren zin stemt het onbevooroordeelst verstand deeze stelling toe: naardemaal de ondervinding, te aller uure, de onvolmaaktheid van dit ondermaansche leeraart, en het overduidelyk blykt, dat het mooie geduurig door het leelyke wordt afgewisseld: doch die spreuk heeft in den mond des vooroordeels eene geheel andere beduidenis, en wil zo veel zeggen als ‘dat wanneer de omstandigheden van een Mensch, op deeze wereld, zich geheel naar zyn' wille en wensch schikken, wanneer alles voor wind en stroom gaat, zulks, door eene byzondere schikking, van hooger hand, maar kort zal duuren, en wel haast veranderen; zo dat de bittere alsem des tegenspoeds gemengd wordt in den Kelk der vreugde en vrolykheid des harten.’

Ik bevond my onlangs in een gezelschap, waar elk zich scheen te beyveren, om voorbeelden, ter staaving deezer waarheid, by te brengen.

Juffrouw T** merkte aan, ‘hoe Mevrouw van ****, naa dat ze haar huis geheel naar haare verkiezing veranderd, vertimmerd, en alles op zyn stel gebragt hadt, door den dood werdt weggerukt, en dus, als op 't eigen oogenblik, dat zy 't genot zou neemen van al dat fraaije en kostlyke, 't zelve moest vaar wel zeggen.’

De Heer P** bragt in, ‘hoe zyn Oom, die tot zyn geluk op deeze wereld niet meer scheen te kunnen wenschen, dan dat zyn eenige Zoon, die tot Predikant studeerde, en, in allen deele, veel beloofde, tot die gewigtige bediening ingewyd, eene standplaats naar genoegen kreeg, en eenen naam, in de geleerde wereld, maakte: dit alles gelukte, boven verwagting; doch maar weinig maanden mogt hy zich in dat geluk verblyden, een heete koorts nam den Zoon zyner hope weg.’

‘Ik behoef niet buiten my zelven of myn huis te gaan, *zeide de oude Juffrouw* K ***. Ik had met myn' Man, in 't eerst van ons Huwelyk, geene reden om

van geluk te spreeken. De handel, dien hy dreef, gaf geene groote voordeelen; maar met een maatig inkomen moesten wy het stellen. De tyden veranderden ten goede, de winsten vermeerderden, op eene aanmerkelyke wyze. Het huis, 't welk wy dus lang bewoond, en welks huur wy al zugtende dikmaal betaald hadden, werdt ons eigen. Wy kogten ook eenen tuin, en myn Man was in onderhandeling om die voor eene Buitenplaats te verwisselen: wanneer hy door eene zwaare Zeeschade genoodzaakt werdt hier van aftezien en zich met het tuintje te vergenoegen. Doch een volgend gelukkig Jaar vergoedde die schade dubbeld; het voorheen gemaakte plan werdt volvoerd, wy kreegen eene Buitenplaats; en wy vonden ons, door eene overwagte vry aanzienlyke erfenis, van een' verren Neef, in staat gesteld, om ook ons Rytuig te houden. Maar ach! in deezen alzins voordeeligen stand kreeg myn Man eene beroerte, die hem onbekwaam deedt worden om den nu allengskens wyder uitgebreiden handel te dryven, en van 't bedoelde vermaak beroofde. Ons stil en kwynend leven is gevolgd op deeze vooruitzigten van aardsche volmaaktheid, waarlyk *het moet hier niet al te volmaakt weezen*.'

'Ik heb het mede by bevinding, *sprak Juffrouw* S *** wy hadden alles naar wensch in ons Huwelyk, alleen ontbrak 'er aan, dat het met geene Kinderen gezegend was, wy hadden desgelyks bykans alle hope, ten dien opzigte, opgegeeven, na een vrugtloos wagten van vyf Jaaren, wanneer ik gelukkig verloste van een' welgeschapen Zoon. Toen scheen alles volmaakt; maar het lieve Wicht werdt ons, naa dat wy vyf weeken ons over 't zelve hadden mogen verheugen, ontrukt, *'t was toen al te mooi*.'

''t Is nog maar weinig maanden geleeden, *vervolgde een oud Heer van 't gezelschap*, of ik dagt reeds lang genoeg in de wereldsche beslommeringen geleefd, en een' genoegzaamen voorraad van tydlyke middelen vergaderd te hebben, om myne overige dagen in rust voor my zelven te slyten; wanneer een Heer buiten 's lands, met wien ik een reeks van Jaaren handel gedreeven en

die myn vertrouwen geheel gewonnen hadt, een schandelyk zeer groot bankroet maakte, 't geen my zo zwaaren slag toegebragt heeft, dat ik my genoodzaakt vind het heuchelyk vooruitzigt van rust, waartoe ik my byna begeeven had, te laaten vaaren en myne zaaken nog eenigen tyd, mogelyk tot myn' dood toe, aantehouden.' - 'En, *voegde hy daarop*, myn Buurman, die gisteren begraaven is, kan tot een nog spreekende bewys verstrekken van de waarheid *dat het hier niet volmaakt moet weezen*. Hy hadt, van zyn vroege jeugd af, zee gevaaren en was aan Scheepsboord allengskens hooger opgeklommen, en eindelyk eenige jaaren op *Batavia* aan land gebleeven, waar hem eene vryaanzienlyke, maar nog voordeeliger, bediening te beurte viel. Hy deedt 'er een ryk huwelyk, en kwam voorleden Jaar, met Vrouw en Kinderen, in 't Vaderland, om daar, by zyne vrienden en maagschap, nog eenige jaaren 't gerust genot van zyne groote middelen te hebben; doch 't heeft hem geen vol Jaar mogen gebeuren.

Hoewel ik nog jong ben, *zeide myn Neef* **, heb ik 'er ook proef van getrokken. 't Gezelschap weet, dat ik voor anderhalf jaar het Ampt kreeg, waar op ik zo zeer gehoopt had. Het Huwelyk met de jonge Juffrouw ... zou myn geluk voltooid hebben, ik stondt op het punt van haar te trouwen: wanneer het ongelukkige toeval, u allen bekent, haar in een' staat stelde, dat het haar niet voegzaam, en my geheel ongeraaden was, het Huwelyk te voltrekken. Na deeze harde proef, wagt ik hier niets volmaakter, en zal alle schoone flikkeringen van geluk wantrouwen. *'t Moet hier niet volmaakt weezen*.'

Meer soortgelyke, doch min treffende, voorbeelden, werden 'er op de baan gebragt, en met die spreuk besloten, die ik, om niet te lang te weezen, niet zal ophaalen. Ik vond het niet goed, te meer, dewyl het reeds laat geworden was, eenige aanmerkingen op die gevallen in het gezelschap te maaken, en het heerschend vooroordeel, waar mede zy allen behebt scheenen, tegen te spreeken; doch, op myne kamer komende, tekende ik de

bygebragte verhaalen op, om vervolgens myne bedenkingen over dezelven en het stuk in 't algemeen te laaten gaan.

Men moet bekennen, dat dergelyke stoornissen van aardsche gelukzaligheid veelvuldig zyn: maar 't schynt dat veelen ze aanzien, zo niet als onmiddelyke straffen der Voorzienigheid, ten minsten als iets daar zeer na aangrenzende: een denkbeeld, Heer DENKER! waar voor ik geenen grond in de natuur der zaake vind. Waarom zou de liefderyke Vader van 't menschdom, die 't welzyn en 't geluk zyner Schepzelen beöogt, niet dulden, dat zy hier op aarde, eenigen tyd, een ryk en overvloedig genot hebben van de zegeningen, gemakken en vermaaken voor deezen staat geschikt, en die den Wellust des levens mogen heeten? - Maar wat behoef ik dit te vraagen? De Ondervinding toont dit genoegzaam.

Zyn 'er geene lieden, die hun Huis, naar hun zin en genoegen gebouwd, vercierd, en 't, van binnen, volgens de wensch huns harten hebben, en dit geluk eene reeks van jaaren genieten?

Zyn 'er geene Vaders, die hunne Kinders, de lust hunner dagen, tot een' gewenschten voordeeligen stand in dit leven zien geraaken, en lang ooggetuigen mogen weezenvan dat geluk?

Zyn 'er geene Egtgenooten, wier eertyds kommerlyke omstandigheden in ruime veranderd zyn, en wien het te beurt valt geen gering gedeelte huns levens, de geneugten deezer wereld, met aanwas van middelen, te mogen smaaken?

Zyn 'er geene Kooplieden, wien, naa eenen noesten handel, eenige jaaren van rust overschietten, om van 't vergaderde een ruim en geregeld genot te neemen?

Zyn 'er geene Zeevaarende Menschen, die, in vergoedinge van veele uitgestaane gevaaren en lange uitlandigheid, de gewonnen en wel te raade gehoudene middelen, in den kring hunner Vrienden en Bekenden, mogen gebruiken, en lange jaaren, in dien gelukkigen staat, doorbrengen?

Zyn 'er, eindelyk, geene Jongelingen, die eenen stand

in deeze Wereld, overeenkomstig met hun oogmerk en opvoeding, bekleedende, het voorwerp hunner Liefde trouwen, en, in eenen ryk gezeegenden Egt, een vierde of een halve eeuw leeven?

Deeze vraagen zullen van elk, die de Ervaarenis raadpleegt, met *Ja* beantwoord worden: en ik zou, uit myne bekenden, staavende voorbeelden kunnen bybrengen, om ze tegen de bygebragten, in het andere geval, over te zetten; doch dit zou myn Brief te wyd doen uitloopen; ieder gaa met de Ondervinding te raade.

Het zeggen egter, *'t Moet op deeze wereld niet volmaakt, niet te mooi weezen*, is zo algemeen aangenomen, dat men niet wel kan denken, dat dit denkbeeld van allen grond zou ontbloot zyn. Ook wil ik wel toestaan, dat het eenigen grond heeft; maar een' geheel anderen, dan veelen zich verbeelden. 'k Wil niet ontkennen, dat de alleenwyze Voorzienigheid reden kan hebben, om ie mands aardsch genoegen te verminderen en hem, als plotseling, van de hoogte eens gewaanden geluks in tydlyke rampspoeden te dompelen; doch het bewaarheden van 't meermaal gemelde zeggen, ontstaat veel al uit het natuurlyk beloop der dingen; gelyk de volgende bedenkingen uitwyzen.

In 't algemeen komen de Menschen tot geenen gevestigden stand des levens, voor dat zy eenen aanmerklyken trap van jaaren bereikt hebben, en in verscheidene betrekkingen geraakt zyn, die de gelegenheden tot stoorenis en verdrietlykheden tevens vermeerderen. En hoe lang stellen verre de meesten het niet uit om hun' staat als gelukkig en naar wensch aan te zien! Zy hebben een groot gedeelte van hunnen leeftyd doorgebragt in het verzamelen van bouwstoffen, in het optimmeren van het gebouw huns aardschen geluks, mag ik zo spreeken, wat wonder dat zy zo laat denkende om 't zelve te bewoonen, wel dra verhuizen moeten! Wat wonder dat een Heer, die zyne jeugd in 't vaaren sleet, en zyne gevestigder jaaren in een vreemd land besteedde om schatten te verzamelen, als hy, in het vyftigste of zestigste jaar zyns Ouderdoms, in 't Vaderland wederkeert, geen reeks van jaaren genot van zynen arbeid hebbe! Wat won-

der, dat een paar Egtgenooten, die, naa lang raapen en schraapen, eindelyk tot het besluit komen, om het endje levens gemaklyk door te brengen, door de kwaalen des Ouderdoms overvallen en buiten staat worden om het bedoelde genoegen te smaaken! Terwyl de verandering van levenswyze op zich zelve dikmaal niet weinig mede werkt, om hen het leven in ziekte of zwakheid te doen doorbrengen, zo niet om het zelve te verkorten.

Ten anderen, worden de Menschen door den voorspoed teergevoeliger. Zy vinden zich zelden in ééns ten toppunte van geluk opgevoerd; by trappen komen zy tot den staat, dien zy den naam van den staat der vergenoeging geeven. Zy hebben veel al reeds eene merklyke maate van geluk genooten, eer zy zich voor zo gelukkig, zo gezegend, kennen; en in zulk een' toestand brengt de ongewoonte aan de slagen des tegenspoeds eene dubbele maate van gevoeligheid toe, dezelfde ramp, waar over zy nu bitter klaagen en morren, zou hen voorheen maar even aangedaan hebben. De oude Heer, die, in 't gezelschap, het geleedene Bankroet als eene onherstelbaare stoorenis van zyn aardsche genoegen aanmerkte, heeft, indien ik anders zyne omstandigheden weet, veele grooter verliezen geleden op een' tyd, dat hy 'er veel minder tegen bestand was.

Verder moeten wy hier in opmerkinge neemen, dat een en het zelfde geval, door den samenloop van omstandigheden, een zwaarder vertoon geeven, dan 't buiten die omstandigheden gedaan zou hebben. Dat Egtelieden, ryk met tydlyke middelen gezegent, het verlies van een eenig Kind, naa eenige jaaren wagtens, overgewonnen, bitter zeer bitter valt, begrypt een ieder; maar hun komt, in de daad, niets anders, niets meer, over, dan duizend anderen, die hunne kinderen verliezen - En gelyk de *gedagtenis des doods bitter is voor eenen, die het wel gaat in deeze wereld, die goede ruste heeft, en nog sterk is om spyze te neemen*, volgens het woord van JESUS SIRACH, zo vertoond zich ook het sterven van zulk een Mensch, harder, en het denkbeeld zyns doods wordt verswaard, door de tegengestelde denkbeelden van 't genot zyns levens.

Oordeelt gy, myn Heer! deeze myne waarneemingen en aanmerkingen eene plaats, in uwen DENKER, waardig, maak 'er dan gebruik van, gy zult dit doende verpligten.

Uwen Dienaar.

S.L.
H..... 24. Juny. 1768.

De Schryver des Briefs, gedateert, Amsterdam, den 30 May, 1768, en ondertekend. *A.Z*, gelieve niet kwaalyk te neemen, dat ik denzelven geene plaats in myn Werk denk te geeven.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht. *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 289.
Den 11 July 1768.

[Droom over eene Pleitzaal, daar de geschillen geregtelyk onderzogt en beslischt worden.]

Malitia non habet tantas vires, quantos conatus.

CICERO.

Myn Heer!

Onlangs met iemand zeker geschil, en daar over wat gekibbeld, hebbende, ging ik zeer onrustig te bed; en uit den aart vry droomig van gestel zynde, geraakte ik, 't geen u niet vreemd zal voorkomen, aan het droomen. Naar ik meende, bevond ik my in gezelschap van een' Vriend, in eene groote zaal, die my terstond toescheen eene pleitzaal te wezen, of eene plaats, geschikt om geschillen geregtelyk te beslissen. Hoe wy daar gekomen waren weet ik niet; ik vernam ook, behalven myn' Vriend, niemand in het vertrek, schoon ik een groot gedruis van veele Menschen voor hetzelve dagt te hooren. Daar waren twee afgezonderde aanzienlyke zitplaatsen by eene tafel, boven welke eene vry groo-

te, doch zeer fyne Balans, hing, die, gelyk ik bemerkte, door een klein Windje terstond in beweging geraakte. Op het eene einde van de tafel lagen verscheidene gesleepene glazen, met nog eenige andere instrumenten, dien ik niet kende; aan het ander einde een' stapel vry dikke boeken, die, tot myn groote verwondering, schoon alles zeer net en zindelyk was, 'er zeer slordig en gescheurd uitzagen. Ik gaf myn' Vriend myne verwondering hier over te kennen, doch die zeide, dat zulks eeniglyk veroorzaakt werdt door het menigvuldig gebruiken van dezelven, dewyl die zeer dikmaal ingezien en doorbladerd moesten worden.

Na eenigen tyd in het vertrek geweest te zyn, ging eene deur open, door welke twee Manspersoonen binnen kwamen, die zich op de gemelde zitplaatsen vervoegden. De eerste was een oud agtbaar Man, wier schranderheid en deftigheid ten oogen uitstraalde, en in wiens geheele voorkomen een zweemsel van iets Godlyks was. Zo dra hy de Zaal inkwam, vroeg ik myn' Vriend, al luisterende, is dit *Jupiter?* is dit *Mercuur?* Doch die liet my in het onzekere, en antwoorde alleen *zwyg, zwyg!* De ander, die in de kamer gekomen was, hadt eene minderagtbaare gedaante; en een' bos schryfpennen, dien hy in de hand hadt, met de toebereidselen, dien hy zittende maakte, deeden my hem voor den Geheimschryver aanzien, in welke gedagten ik naderhand bevond niet bedrogen te zyn.

Na een weinig vertoevens werdt de groote deur van de Zaal geopend, en twee Vrouwlieden binnen gelaaten, die 'er zeer slordig en geplukt uitzagen. Beide klaagden zy over den spyt, en den affront, dien de eene de andere aandeedt. Het ee-

ne Vrouwmensch hadt de andere voor een *Canaille* gescholden, en deeze op haar beurt met dergelyk Compliment dit beantwoord; de twist nam dagelyks toe, en ieder dag ontstonden nieuwe kyfagien. Zy stelden wederzydsch de beschuldigingen, dien zy ten laste van malkanderen hadden, met zo veel welsprekendheid voor, als de natuur haar ingaf. ‘Ik heb uw zaak verstaan,’ zeide de Oude Heer eindelyk; ‘gy zyt Buurvrouwen, en Buurvrouwen van uwen rang konnen niet wel leeven, zonder dergelyke verschillen met elkander te hebben. Houdt u van malkanderen af; laat uwe kinderen niet te samen speelen; drinkt vooral geene thee by malkander; en verhuist by de eerste gelegenheid, die gy kunt, eene van beiden, uit de steeg daar gy in woont.’ Hier mede werdt dit aanzienlyk paar weggezonden.

Een weinig daarna kwam een Man in de kamer, zeer ordentelyk gekleed, zich voor den Regter beklaagende, wegens verscheidene beledigingen en verongelykingen, die hem van een' anderen, van dezelfde Affaires, werden aangedaan. Hy stelde zyne zaak zo nadruklyk voor, en gebruikte zodanige spreekwyzen, dat ik vastlyk geloofde, dat de welstand van het geheele Vaderland 'er in gemoeid was. Alleen dit verwonderde my, hy sprak in het algemeen, zonder tot byzonderheden te komen; 't geen de Oude Man waarschynlyk ook vreemd voorkwam, dewyl die met grooten nadruk vroeg; ‘Waarin heeft hy u beledigd? wat leed is u dan overgekomen?’ Terwyl hy, dit vraagende, een dier glazen van de tafel opnam, en den klaager zeer sterk in het aangezigt keek. Waar op deeze hernam; ‘Hy vordert van de brieven, die my onder zyn Couvert

gezonden worden, altoos half port; hy heeft een' knegt in zynen dienst genomen, dien ik had weggezonden; hy bezoekt op reis myne Calanten, en heeft my onlangs eene Commissie onttroond, aan welke ik .....' 'Aan welke gy misschien twee blanken zoudt gewonnen hebben', viel de Sekretaris hier tusschen in. Waar op de Regter, zonder de Party te hooren, met eene zekere verontwaardiging zeide; 'Afgunst en partydigheid! doet beiden u best, en beklaagt voor deeze regtbank nooit uwe Confraters over dergelyke beuzelingen.'

Naauwlyks was deeze Mensch vertrokken, of daar verscheenen twee jonge juffrouwen in het vertrek, die 'er beiden zeer wel uitzagen, schoon aan de kleding te zien, dat de eene van minderen rang was dan de andere. De Oude Heer zag haar vry onverschillig aan, leide zelfs het glas, waar mede hy den voorigen aanklager begluurde, by haar inkomen neder; maar de Secretaris, in welken iet meer van het menschelyke scheen te wezen, zeide terstond tot de eene; 'Zoete kind! zyt gy niet verkeerd? gy zyt hier voor eene Regtbank, gylieden hebt immers geene verschillen.' 'Verkeert, Myn Heer!' antwoordde het Meisje, vry driftig, 'ik kom hier niet zonder de gewigtigste reden. Deeze Juffrouw is myne Naaister! ik heb haar deeze japon laaten maaken, op het kleed wyzende, dat zy zelve aanhadt, en zy heeft de onvoorzigtigheid gehad, om de *Manchetten* naar den allergemeensten smaak te maaken; daarenboven zy heeft de *Volant* geheel missneden, ik begeer nu het kleed niet te hebben, en zy weigert het te houden, en my andere stof daar voor in de plaats te leveren.'

De Secretaris wilde de Oude Heer weder een glas aanreiken, 't geen hy byzonder daar toe uitzogt, waarschynelyk op dat hy daar de *Manchetten* en *Volant* naauwkeurig mede bezien zoude; doch die weigerde dit, en zeide, eenigzins gemelyk zich naar dat Juffrouwtje keerende, welke de klagten gedaan hadt; ‘Beuzelingen! beuzelingen! wat zyt gy menschen dwaas, om wegens zodanige bagatellen uwen geest te ontrusten, en malkander hier over in regten te betrekken! ïk wil over uwe *Manchetten* geen Regter wezen, maar raad u uw japon zo te dragen als zy is, en naderhand eene met *Manchetten* drie hoog te laaten maaken.’ De Juffertjes gingen weg, en de aanklaagster liet zich in het uitgaan ontvallen, dat zy haare Party wel voor hooger Regtbank roepen zoude.

Toen werdt eene Vrouw binnen gelaaten, op welker aangezigt de verdrukte onschuld te leezen was. Zy beklaagde zich over verscheidene knevelaryen en onderdrukkingen, haar door zekeren aanzienlyken Man aangedaan; zy was eene Weduw, en betuigde buiten staat te zyn, om zich tegen de listen en het geweld van hare party te verzetten. De Vrouw sprak met eene zeer eenvoudige vrymoedigheid, die my veel goeds van haare zaak deedt denken, en de oplettendheid van den Ouden Regter by uitstekenheid tot zich trok, die, zo dra de Vrouw begon te spreeken, weder een glas van de tafel hadt opgenomen, haar met de uiterste naauwkeurigheid bezag, en daarop een zeer vergenoegd en voldaan gelaat aannam. Haare party werdt binnen geroepen, en de beschuldigingen hem door den Ouden Heer, met eene juiste onpartydigheid, schoon zeer ernstig, voorgesteld. Hy begon zich

te verdedigen, en juist viel myn Oog toen op de Balans, die boven de tafel hing, welke ik bemerkte, dat meer en meer aan die zyde oversloeg, aan welke de Vrouw zich geplaatst hadt. De beschuldigde, ligt dit ook in het Oog hebbende, zag meenigmaalen naar boven, en stak, terwyl de Regter zich een weinig voor over boog, de hand in de zak, en scheen eenige stukken gelds in die schaal te willen werpen, welke aan zyne zyde hing; doch de Secretaris, gevallig opziende, zeide al grimlachende; ‘Gy bedriegt u, Myn Heer! deeze balans zal daar niet mede overgaan.’ Kort hier op werdt een vonnis ten voordeele der Weduwe geslagen, die met een merkelyk vergenoegder gelaat ter kamer uitging, dan zy daar was ingekomen.

De deur ging weder open, en daar verschenen twee zeer eerwaardige Mannen, welken aan hunne lange Paruiken, en breede Hoeden, vry wat, naar Geestlyken geleeken. Ik luisterde myn' Vriend in het oor ‘dat zal wat anders te zeggen zyn, dan van de Manchetten;’ waarop die flaauwtjes zeide, ‘gy kunt het niet weeten.’ Ik heb u vergeeten te melden, dat de een dier Heeren verscheidene boekjes onder den arm hadt, zo als ik meen vyf of zes, welke hy, op de vraag van den Regter, wat van hun begeeren was, op de tafel nederleide, en met den vinger daar op wyzende, omtrent het volgende sprak. ‘Myn Heer! wy komen, uit naam van verscheidene onzer Medebroederen, u op het allerernstigst verzoeken, dat gy deeze Printeboeken voor altoos in eene kas gelieft te sluiten, zo dat ze nooit door iemand weder ingezien konnen worden; zy zyn vol schadelyke en zeer leelyke printjes.’

De Secretaris keek hier op den Ouden Regter al grimlachende aan, terwyl de laatste, een der printeboekjes opneemende en doorbladerende, zeide; ‘Myne Heeren! toon eens eenige van die leelyke printjes.’ Waar op een der klageren zeer driftig antwoorde, Myn Heer gelieft maar op te slaan figuur 173, 175, 204, 235 en anderen; terwyl de andere, een der boekjes opneemende, den Ouden Heer een Printje aanwees, op het welke een Mannetje met een' zwarten rok, een zeer groot hoofd, en eene opgezwolle borst, verbeeld werdt, waar op deeze eeniglyk antwoordde ‘Wel nu daar zyn immers zodanige mismaakte Schepsels, ik ken 'er wel, die hier naar gelyken.’ De Heeren Aanklagers, hier mede niet voldaan, gaven den Regter andermaal een der Printeboekjes in handen, en deeze dit wederom doorziende, zonder eene aanmerking hier op te maaken, boodt een van hun den Ouden Heer eenen bril aan, welken, dien aanneemende, en daar van gebruik willende maaken, dien, eenigzins verstoord, terstond, weder gaf, zeggende ‘Het verwondert my niet, dat u de printjes leelyk toeschynen, zo gy dien met dezen groenen bril bekeken hebt.’ Hier op werden verscheidene dier boeken, welken op de tafel lagen door den Secretaris ingezien, en 'er nu en dan eenige Perioden uit voorgelezen, die onze Eerwaarde Heeren, naar het scheen, niet zeer behaagden, schoon het my vergeten is, hoe het met de Printe-boekjes afliep.

Eindelyk werdt de groote deur van de Zaal wyd open gezet, en twee Advokaaten met hunne Meesters, benevens een menigte toehoorders, kwamen binnen. Dat zal een klugt baaren, dagt ik by my

zelven. Deeze Menschen hadden malkander proces aangedaan, om een Vogeltje, 't geen de een ontsnapt, en door den anderen, die zyn Buurman was, in een' knip was gevangen De Advokaat, die de zaak van den eersten eigenaar voorsprak, beweerde, met veel geleerdheid, dat zyn Meester regt van eigendom op het Beestje behieldt, schoon het zich niet in zyne kouw bevondt, terwyl hy niet verzuimde aan te merken, dat het Diertje al vry wat dukaaten waardig was. De ander, daar tegen, zeide zeer veele fraaie dingen van het regt van vinding, en wilde uit de natuurlyke vryheid van het Beestje beweeren, dat zyn Meester het wel in een' knip mogt vangen, schoon het te vooren in zyns Buurmans kouw gezeten hadt. Van wederzyden werden alle zeilen bygezet. De Oude Heer, die reeds, een' geruimen tyd met de hand onder 't hoofd hadt gezeten, zeide eindelyk, met eene groote bedaardheid, die hem eigen scheen te wezen. ‘Het geval is my duister, ook is het niet van dat gewigt, om tegen elkander hier over te procedeeren; schoon het my waarschynlykst is, dat gy, myne Heeren,’ zich tot de Advokaaten wendende, ‘in geval van vonnis, met het Vogeltje zult gaan stryken.’ Hier op ontstond zulk een gelach onder de toehoorders, dat ik oogenbliklyk ontwaakte.

Ik ben

Myn HEER!

Uw Leezer

V.G.

De Denker.
N°. 290.
Den 18 July 1768.

[De Filosoof van No. 266, wordt overtuigd, dat Reden en Openbaaring, zalze van God zyn, niet met elkanderen kunnen stryden; en erkent, dat de H.S. leert, dat wy vrye werkers zyn.]

Bonum est, fugienda aspicere, alieno in malo.

PLAUTUS.

Ik bedank den Schryver, des volgenden Briefs, dat zyn Ed. heeft kunnen goedvinden, zulk een omstandig Berigt van het gesprek, met zynen Neef, ondervieroogen gehouden, my medetedeelen. Verscheidene Leezers, van myn weekelyksch Papier, hebben naar het zelve hun sterk verlangen betuigd; waarom ik de eerste bekwaame gelegenheid heb willen waarneemen, om hetzelve eene plaats in myn Werk te geeven. Het was woordelyk van den volgenden inhoud.

Heer Denker!

Ik heb verscheidene menschen ontmoet, die niet hebben willen, dat men elkanderen de gevolgen, die uit onze stellingen duidelyk voortvloeien, te last legt. Ik heb daar vry wat tegen. Indien men zulks niet mag doen, dan kan men mogelyk van sommige stellingen derzelver ongerymdheid niet aantoonen. Waarom mag men zich dan van dit middel niet bedienen, om de doolenden, van hun-

ne verkeerde begrippen, te overtuigen? Het is immers zeker, dat eene stelling, hoe kunstig uitgedagt, en fraai vernist, onmogelyk waaragtig kan zyn, wanneer uit dezelve, by wettigen gevolge, eene of meer ongerymdheden, of eenige stelling, strydig met eene bekende onbetwistbaare waarheid, voortvloeien. Zoo lang de menschen hunne stellingen, in derzelver gevolgen, niet behoorlyk overweegen, zyn ze bezwaarlyk, en somtyds onmogelyk te geneezen. Men moet hen de gevolgen onder het oog brengen. Hier aan, om dat de menschen niet op de gevolgen behoorlyk letten, heeft men, ten grooten deele, toe te schryven, dat men zoo weinig vordert wet zyne gesprekken, over de meeste punten, waaromtrent de menschen, met malkanderen, verschillen. Weinige menschen zyn ook genegen, de gevolgen, die in hunne gevoelens leggen opgeslooten, toetestaan. Zy zyn, of te stomp van begrip, om ze te bemerken, of te zeer met hun geliefd gevoelen ingenoomen, om ze te willen erkennen. In beide gevallen is 'er weinige hope, iets op hen te zullen winnen. De ongerymste bevattingen blyven, langs deezen weg, in de waereld, en all' het spreeken over, en schryven, tegen dezelven, blyft vrugteloos. Was myn Neef een man van dat soort van Menschen, ik zou my zoo dikwyls niet verledigd hebben, my met hem, in een ernstig gesprek, over eenig Leerpunt, intelaaten. Doch hy is, in dit opzigt, van een beter Karakter, dan veelen. Hy is een voorbeeld, in deezen, uit duizenden. Welke stellingen hy ook zoekt te bewyzen, en hoe zeer hy, op zyne begrippen, is verliefd, zoo dra worden hem de gevolgen, die in dezelven leggen opgeslooten, niet onder het oog gebragt, of hy bemerktze daadelyk, en stemtze aanstonds toe. Myne voorige medegedeelde gesprekken met zyn Ed.(*) over zyne zoogenoemde MARIONNETTEN, strekken ten bewyze, en het volgende Gesprek, op zyn verzoek(†) met hem, onder vier oogen, gehouden, levert een nieuw bewys uit, van zyn snedig vernuft, en edelmoedig Karakter, in het bemerken, en geredelyk erkennen, van de gevolgen, die in zyne stellingen leg-

(*) No. 227, No. 243, en No. 266.
(†) No. 266, Bladz. 40.

gen opgeslooten. 't Is jammer, dat de man ongelukkig genoeg is, om opgevoed te zyn door zulke Ouders, waardoor hy zeer groote aanleiding heeft gehad, een', zoogenoemden, STERKEN GEEST, een veragter, bespotter, en vyand, van onzen schoonen en redelyken Godsdienst, te worden. Zyn uitmuntend Karakter heeft my overgehaald, om, door een gemeenzaam Gesprek, te beproeven, of ik hem tot staan konde brengen, en, was het mogelyk, uit zyne, by my, zielsschaadelyke en God onteerende dolingen te redden. Hy is, strydig met het karakter der meesten van zynen aanhang, voor overtuigingen en verbetering vatbaar. Ons Gesprek, dat ik u mededeel, om hetzelve eene plaats in uw werk te geeven, bestondt, hoofdzaakelyk, hier in. Laat het van allen ernstig overwogen worden, om met de ongelukkige omstandigheden myns Neefs voordeel te doen!

De Vriend beweerde, dat eene zaak, die *Philosophice* VALSCH is, zeer wel *Theologice* WAAR kan zyn, en dus dat Reden, en Openbaring, met elkanderen, kunnen stryden. Ik gaf myne verwondering te kennen over zulk een Paradox. Hy grimlagte, en voerde my te gemoet. ‘Myne Filisofie kan den toets der zuivere Reden, of van 't gezond Verstand, in alle deelen, volkoomen, doorstaan. Met de Openbaring, (gelyk ik in een voorig gesprek(*) met UE. heb aangetoond,) is dezelve onmogelyk overéénte brengen, ten zy men staande houdt, dat Filosofie en Theologie, of Reden, en Openbaring, met elkanderen, in sommige opzigten, lynregt stryden. Ik ben de eenigste niet,’ vervolgde hy, ‘die op deeze wyze denkt. Voortreffelyke mannen, eerste baazen, ieverige Voorstanders der Openbaring, waaren van veele eeuwen her, en zyn nog, begunstigers en voorstanders van dit myn, by u Paradox, gevoelen. Wel is waar, dat weinigen, ja mogelyk geenen, onder hen, zoo stellig, als ik, zich over die punten uitdrukken. Myne Geloofsgenooten, in dit stuk, zyn, tot myn leedweezen nog niet gezuiverd van het zuurdeeg der Rhetorie Dat zwak ben ik te boven. Ik druk my altoos klaar en eenvoudig

(*) No. 266, Bladz. 38-40.

uit. Daar ben ik magtig opgezet. Nergens verschillen wy in, dan alleen, dat zy zich figuurlyk, duister, en ingewikkeld, uitdrukken, en ik eigenlyk, klaar, en verstaanbaar voor de geringste verstanden, spreek. Zy zeggen; *die en die stukken, in de H. Boeken geleerd, zyn zoodanig, dat ik geene kans zie, derzelver overëenkomst, met de gezonde Reden, aantetoonen, echter houd ik staande, dat zy daarmede, volkoomen, overéénstemmen*. Dat klinkt, in de ooren van een' regtschapen' Filosoof, gelyk valsche toonen in die der kenneren van de Muziek. Zy moesten zeggen, als zy zich verstaanbaar wilden uitdrukken; *die en die leeringen, als men met het gezond verstand raadpleegt, stryden met de voorschriften der Reden, en zy stemmen evenwel, volmaakt, met de Reden overéén*. Dat zou elk verstaan, die verstaat, wat het is, zichzelven lynregt tegentespreeken. Daar houd ik even weinig van, als van de Rhetorie, en daarom, om hen eene draaglyke taal te doen spreeken, en met andere woorden, in eenen Filosoofischen styl, eenen redelyken zin, aan hunne uitdrukkingen, te hegten, zeg ik; *sommige leeringen, der H. Schryveren, stryden met de gezonde Filosofie, en zyn 'er onmogelyk mede overéén tebrengen*. Dat verstaat elk; daar is geene tegenstrydigheid in te vinden; ik houd van geene omwegen, noch om myzelven tegentespreken'. Ik viel hem in de Rede, hem vraagende; waar hy zulke luiden 'ontmoet hadt, die zoo misselyk praatten?' 'Duizendmaalen', was zyn antwoord, 'was ik met dergelyke menschen opgescheept, als ik met hun, over sommige punten, die zy, als geopenbaarde waarheden, leeren, doorredeneerde. Onmagtig zynde, om hunne stellingen, dien zy dreeven, met de voorschriften der Reden overéén tebrengen, en onwillig, om edelmoedig te belyden, dat Reden en Openbaring met elkanderen, in sommige opzigten, stryden, vervielen zy tot gemelde figuuren, of zichzelven tegenspreekende brabbeltaal; kunnende dat gevolg niet ontduiken, dat zy leeren, (schoon zy tot die, belydenis, met zoo veele woorden, nimmer waaren te brengen,) *sommige leeringen, der H. Schryveren, stryden met de gezonde Reden, en zy stemmen, te gelyk*,

met derzelver voorschriften, in alle deelen, overéén.' Hier op haalde hy verscheidene punten aan, die van sommige Kristenen geleerd, en gedreeven, worden, en toonde van verscheidenen, door gansch geene onwerpelyke redenen, dat zy, by mogelykheid, met de voorschriften van 't gezond verstand niet zyn overéén te brengen. Alle de punten op te noemen waarover zyne aanmerkingen gingen, zou overtollig werk zyn. Inzonderheid hadt hy het gelaaden op de *Lighaamelyke Tegenwoordigheid* van Kristus op meer dan *eene* plaats te *gelyk*; op de Leer van *Beloningen* en *Straffen*, zonder *Vryheid*, zonder dat wy meester zyn van onze eigene daaden; op de *onbillykheid*, van den menschen zoodanige wetten voorteschryven, die zy onmogelyk *kunnen* volbrengen, en hen, om het niet volbrengen, van dien onmogelyken eisch, te *straffen;* op de *onregtvaerdigheid* van een *Kind*, dat *nooit* gestoolen heeft, *optehangen*, om dat de Vader zich aan *Huisbraak* heeft schuldig gemaakt; en op de Leer van *sommigen*, over de *Natuur* der Godheid. Hy bragt deeze voorbeelden by, om de strydigheid der H. Schrift, met de gezonde Reden, aantetoonen, en my van de deugdelykheid zyns raisonnements, of, liever, van de gegrondheid zyner stelling te overtuigen, dat eene zaak *Philosophicè* waar kan zyn, die *Theologice* valsch is, en dat 'er verscheidene mannen van naam gevonden worden, die, wanneer zy eene verstaanbaare betekenis aan hunne woorden en uitdrukkingen willen hegten, met hem, in dit punt, overéénstemmen. ‘Wat anderen gevoelen’, voerde ik hem te gemoet, ‘omtrent dit stuk, geeft, noch neemt iets, ten aanzien van deszelfs waarheid, of valschheid. Ik verwonder my, hoe een man van uwe bekwaamheden zich iets kan laaten voorstaan, om zich zelven te geruster te stellen, in het handhaven, en omhelzen, van eenig gevoelen, om dat hetzelve eenige voornaame begunstigers heeft gehad, of nog heeft. Bondige bewyzen, en geenzins voorbeelden van anderen, behooren alleen te gelden. Daar is naauwelyks een zoo ongerymd gevoelen uit te denken, of het heeft zyne voorstanders en begunstigers gevonden. Schaamen moet gy u, dat gy my, op deeze wyze, van de gegrondheid uwer stelling, onderneemt te overtuigen’. Hy zweeg, en hadt de edelmoedigheid, na zich een weinig bedagt te

hebben, te zeggen; ‘Gy hebt gelyk, Vriendschap! myn gevoelen kan zeer wel valsch zyn, schoon hetzelve, van veele eeuwen her, veele begunstigers heeft gehad, en, nog tegenwoordig, voornaame voorstanders heeft. Ik begryp, dat het zeer belagchelyk is, iets te gelooven, om dat eenige voornaame mannen, op dezelfde wyze, daar over, als wy denken, gedagt hebben Daar moeten andere bewyzen zyn voor myn gevoelen, om u, op redelyke gronden, tot hetzelve overtehaalen. Ook bragt ik, met dat oogmerk, deeze voorbeelden, alleen, niet by. Het geschiede tevens, om u onder het oog te brengen, dat myn, by u paradox, gevoelen, niet als iet nieuws moet verworpen worden.’ ‘Het zy zoo’, was myn antwoord; ‘het zy zoo, of uw gevoelen oud, of nieuw, is, doet niets ter zaake Ik wil ook met u niet twisten, of het raisonnement dier luiden, door u bygebragt, met uw gevoelen volkoomen overeenstemt, of van hetzelve eenigermate verschilt. Dat raakt ons tegenwoordig geschil niet. Ik wil gaarne belyden, dat ik geene kans zou zien, om een' beteren zin aan hunne uitdrukkingen te geeven, dan gy doet. Maar wat doet dat ter zaake? Het bewyst alleen, dat gy alleen niet verkeerd redekavelt. Een schoone troost, zeker! Of de voorbeelden, door u aangehaald, tot u oogmerk dienen, om 'er mede te bewyzen, dat zy, die op deeze wyze denken, gevoelens koesteren, die met de Reden stryden, raakt ook ons geschil niet, schoon ik voor my niet gaarne zou willen onderneemen, om derzelver overéénkomst, met het gezond verstand, aantetoonen. Stryden gemelde Leeringen met de Voorschriften der Reden, het zyn geene leeringen der H. Schryveren, maar leeringen en verdigtzelen van menschen. Reden en Openbaring stryden nimmer met elkanderen. Aan wien is onze Openbaring gegeeven? Aan menschen, en bygevolg, aan Schepsels, met Reden en Verstand begiftigd. Want, zoo wy niet voorondersteld worden, dat wy met Reden zyn begaafd, dan zou 'er geene Openbaring, geene Leer, geen Gebod, tot ons kunnen gerigt worden. Hier uit nu volgt onwederspreekbaar, dat *alle Leer, welke tegen de Reden strydt, om die reden zelfs valsch moet geagt worden*. Want, indien God vooronderstelt,

dat wy Menschen, en, by gevolg, met Reden begaafd zyn, terwyl hy eenige Openbaring aan ons doet; zoo kan hy gewisselyk ons niets leeren, dat met de Reden strydt Wy zyn zoo van natuure gesteld, dat wy een ding, tegen de Reden strydende, niet kunnen aanneemen. Zoo God ons dan iets, tegen de Reden strydende, zou leeren, ('t zy met den diepsten eerbied gezegd!) zoo zou hy zichzelven tegenspreeken. Maar God kan zichzelven niet tegenspreeken, en, by gevolg, moet, aanstonds, 't geene tegen de Reden is, alleen *daarom* verworpen worden'. Wat meent gy, Myn Heer! dat de Vriend hier op zeide? Hy zweeg eene korte poos, keek my styf, en sterk, met een weezen, waar uit zyne verlegenheid duidelyk was optemaaken, in 't aangezigt, en voerde my eindelyk, op eenen lugtigen trant, al lagchende, te gemoet. 'Neefje! hoe drommel heb ik het met u! Gy doet eene halve preek. Zoekt gy my te verbluffen? Meent gy my in 't net te krygen? Dan moet gy vroeger opstaan, Vriend! Is 't u, waarlyk, ernst? Of doet gy het, om myne bedrevenheid in de H. Schriften eens te toetzen? Hoe heb ik het met u, myn Vriend?' 'Het geene ik zeg,' antwoordde ik, 'het geene ik zeg, dat meen ik, in ernst. Ik bedroef my, dat sommige Kristenen, eenige Stellingen, uit de H. Boeken, getrokken hebben, die tot oneer strekken van onzen allerredelyksten Godsdienst, en, leider! voedzel geeven aan het Ongeloof, om met dat allerdierbaarste Geschenk, van den Hemel, den Spot te dryven; doch verheug my, dat de diepzinnigste Vrygeest nimmer in staat is geweest, noch ooit in staat zal zyn, iet strydigs met de gezonde Filosofie, uit dat Boek, te berde te brengen Opper uwe zwarigheden, die gy, in dit opzigt, tegen de H. Schriften, moogt hebben, ik zalze, stuk voor stuk, beantwoorden. Ik weet, dat 'er niets, met grond, tegen kan worden ingebragt'. 'Meent gy 't', hervatte hy anderwerf, 'Meent gy 't, waaragtig, in ernst, Neefje? Ik heb, om de waarheid te zeggen, die Schriften nooit met dat oogmerk geleezen, om ieder Leering, in dezelven verspreid, aan 't gezond verstand, naauwkeurig te toetzen; ik merkte, altoos, dezelven aan als een verzameling van eenige onnozele, armhartige en

weinig, of niets, beduidende, zaaken, die te laag, te beuzelagtig, en daarom onwaardig, zyn, dat een fatsoenlyk man 'er zyne harssenen door vermoeien zoude'. Ik gaf myne verwondering, met tekenen van medelyden, en de uiterste verontwaardiging, te kennen, hoe zulks kon vallen in een' Man van zyn Karakter; een' man, die gansch geen vreemdeling is in verscheidene takken van Geleerdheid; die Belydenis heeft gedaan van den Kristelyken Godsdienst; die naarstig te Kerk gaat; het H. Avondmaal, dikwyls, bywoont; en zelfs een Opziender onder de Kristenen is.

(*Het vervolg heden over agt dagen*.)

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 291.
Den 25 July 1768.

[Vervolg van No. 290, waarin berigt wordt, hoe hy in dat Gevoelen is gebragt, dat de Openbaring geen Geloof verdient.]

Die in de hooge school van JEZUS *heeft verkeerd*
Is allerhoogst geleerd.

J. TARGIER.

(*Vervolg van N°.* 290.)

‘**D**at zal’, voegde hy my toe, ‘dat zal u niet verwonderen, indien ik u eenig berigt geef van myne Opvoeding; van 't Gezelschap, waar mede ik verkeerde, voor dat ik met uwe Nigt trouwde, en nog somtyds een' avond doorbreng; en de Omstandigheden, waar in ik door dat Huwelyk gebragt ben. Myn Vader was een man van middelen; van een zeer goed verstand; gansch niet onkundig, in de meeste deelen der beschaafde Wetenschappen, inzonderheid, in het Metaphysique: het welk, op zyn aanraaden, en door de moeite, die hy aanwende, om my daar in te onderregten, tot heden toe, myne geliefde bezigheid, en voornaamste uitspanning, is geweest. Van den Godsdienst, of liever van den geopenbaarden Godsdienst, maakte hy geen werk; hy deedt 'er belydenis van, welstaanshalve. Zyne begrippen omtrent de Filosofie,

en Theologie, waaren meest al gelyk de myne. Ongevoelig erfde ik, gelyk het gemeenlyks gaat, myns Vaders gevoelen. Myne Moeder was een mensch, zoo als zeer veele Dames van de groote waereld, wel te vreede, en wonderlyk in haare nopjes, als zy vrolyke Partyen, Concerten, en Assemblee's, mogte bywoonen, à la mode zich opschikken, en eeten en drinken van 't geene, dat zy begeerde. Voor het Overige bemoeide zy zich nergens mede, behalven dat zy in den Zomer, als zy eene nieuwe Zak het eerste aanhadt, of haar Kapzel, naar de nieuwste, en nog in Holland geene algemeene mode, hadt verandert, by mooi weder, eenige reizen, in de Kerk ging, en met Vader, beiden deftig in 't zwart gekleed, ééns in 't jaar, of om de twee jaaren, de Plegtigheid van 't H. Avondmaal bywoonde. Myn Vader was wel in den schik met Moeders levenswyze, en ook doorgaans wel te vreede, behalven dat hem somtyds het hoofd een weinig rond liep, hoe hy het met zyne finantien zou maaken, dewyl Moeder, door haare opschikking, en kostbaare gezelschappen, en Vaders liefhebbery, om dikwyls goede vrienden, by hem, te zien, en zyne gewoone levenswyze, de jaarlyksche uitgaven grooter maakten, dan het inkoomen was. Hy was zulk een Liefhebber van Gezelschap, dat hy, of alle avonden uit was, of Vrienden, aan zyn huis, by zich, hadt. Dikwyls kwam hy bestooven t' huis, en zag niet liever, dan dat zyne Vrienden zoo veel ophadden, als zy behoorlyk draagen konden. De Discoursen, die ik, tot eenige Jaaren van onderscheid gekoomen zynde, hoorde, waaren van Moeder over het danzen, de muziek, het spel, en hoe een jongeling behoort gekleed te gaan, en zig te gedraagen, in de gezelschappen van fatsoenlyke luiden, en, toen ik wat meer jaaren begon te krygen, in 't byzyn van jonge Dames, om derzelver liefde en genegenheid te winnen. Daar in gaf myn Vader, na Moeders dood, die my, op myn agtiende Jaar ontrukt werdt, my ook, dikwyls, onderregting, en hieldt my, t'elkens, onder het oog, dat ik nooit moest trouwen, of met eene Dame van middelen. Vader zag wel, dat, indien ik eene Juffer, met weinig gelds, trouwde, armoede

myn deel zou worden, dewyl Vaders middelen, van tyd tot tyd, zoo zeer verminderden, dat ik, met myne zuster, na zyn' dood, zoo niet zou kunnen leeven, als wy gewoon waaren. Ik hadt niets geleerd, dan ledig loopen, en een weinig Filosofie, behalven danzen, de muziek, paardryden, schermen en hoe ik my te gedraagen hadt, om de genegenheid van eene jonge Juffer te winnen. Over den Godsdienst vielen 'er nooit eenige Gesprekken, in ons huis, voor, dan alleen, als ik ééns, by eene byzondere gelegenheid, met Vader of Moeder, te Kerk was geweest, wanneer 'er met de houding, de paruik, den hoed, en den ernst, van den Predikant in de Toepassing, eens lustig werdt gelagchen; den goeden bloed, over zyne onnozelheid, beklaagd; en met de zwartrokken, en 't geene zy het volk voorpraatten, den spot werdt gedreeven. Nooit hoorde ik van de Heeren, met welken myn Vader, dagelyks, verkeerde, anders, dan op dien trant, van de Kerkelyken, en den Godsdienst, spreeken. De Kerkelyken waren by hen of Gekken, of Guiten; de Openbaare Godsdienstoeffeningen voor 't dom Gemeen; en de Openbaring eene uitvinding van Priesteren en Staatsdienaaren. Het Gezelschap, daar ik, van tyd tot tyd, mede omging, sprak nooit van Godgeleerde onderwerpen. Van mynen Vader, en de Heeren, met welken hy meest verkeerde, heb ik menigvuldigmaalen gehoort, dat het beneden het karakter van een' fatsoenlyk man is, over Godsdienstige zaaken, in een ordentelyk gezelschap, te spreeken. Die, in ons byzyn, daar van sprak, werdt met den nek aangezien, en voor een' lompert, een' gek, een' dweeper, voor een' man van geen fatsoen, gehouden. Kortom, ik ben in die denkbeelden opgevoed, dat de Openbaring een Fabel is; de Kerk voor Vrouwtjes, en 't dom Gemeen; de Predikanten Schuim van Volk; en dat fatsoenlyke luiden, ten opzigte van 't Godsdienstige, in zoo verre, zich naar de gewoonte des lands hebben te schikken, dat zy by het dweepziek gemeen, onnozele wyfjes, en sommige bigotte grooten, niet te eenemaal voor vyanden, en bestryders, van den Godsdienst, worden aangezien. Myn

Vader, en de meesten, met welken hy verkeerde, naamen, hierom, de gedaante van Kristenen aan, en vervoegden zich, by die Sekte, van welke zy meest voordeel te wagten hadden. Ik volgde dit spoor. Ik heb daarom, op 't aanraaden van mynen Vader, in myn agtiende jaar, eenige weinige weeken na myns Moeders afsterven, Belydenis van den Kristelyken Godsdienst gedaan, niet by het Genootschap, (zoo als u bekend is,) tot welk myne Ouders behoorden, maar by de Heerschende Gezindte, deezer Landen, om, tot eenige honorabele, of profitabele, bediening, verheven te worden. Welk eerste my eenigermate gelukt is. Volgens den raad myns Vaders begon ik nu naar eene Dame, en wel eene Dame met geld, te zoeken. Myn oog viel op uwe Nigt, die zeer Kerks was. Ik bediende my van den Godsdienst als een middel, om haare genegenheid te beter te winnen. Geen Kerktyd werdt 'er, van dat oogenblik af aan, van my verzuimd. Ik nam de gedaante aan van een' zeer ieverig Kristen. Ik won haare genegenheid. Uwe Nicht werdt myne Egtgenoote. Op haare begeerte, en om haar genoegen te geeven, gaa ik, meest alle zondagen, te Kerk; verzuim nooit het Avondmaal; en heb my zelfs, door haar en haare ryke Tante, om, ten eenigen tyde, bezitter van haare goederen te worden, laaten overreeden, om den post van Opziender der Kerke te bekleeden. - Met ernst heb ik my nimmer toegelegd op het regt verstaan der H. Schriften. Myne vooringenoomenheid heeft my daarin, altoos, verhinderd. Als ik dezelven las, deedt ik zulks, of om met myne Vrouw en Tante, en andere goede Vrienden, die veel van de Kerk houden, over den Godsdienst, eenigzins, te kunnen medekouten, of om de Predikanten, of eenige andere persoonen, die veel met de H. Schrift ophebben, eenige zwarigheden voor de scheenen te werpen, en eens braaf te doen zweeten, en.....' 'Genoeg myn Vriend!' sprak ik, hem in de Rede vallende, 'genoeg myn Vriend! van uwe vertellingen. Ik bemerkte, reeds, tot myn innerlyk verdriet, uit sommige uwer voorige uitdrukkingen(*), by welk soort

(*) No. 243, in fine, en No. 266.

van menschen gy t'huis hoort. Gy zyt een Voorwerp, beide van Medelyden, en van Verontwaardiging. Van *Medelyden*, om dat gy eenen Godsdienst verwerpt, waar op alle hope des Levens, hier, en der Gelukzaligheid, hier namaals, wanneer alle deeze zigtbaare vrolykheden zullen zyn verdweenen, eeniglyk gegrondvest is. Van *Verontwaardiging*, om dat gy, met het masker van Godsdienstigheid bedekt, de rol speelt van eenen snooden huichelaar, en door uwe vertoning de Godheid, (indien gy anderzins in eene Godheid gelooft,) hoont, versmaadt, en, op eene hooggaande wyze, onteert, door eene Openbaring, als van Haar herkomstig, anderen door uw voorbeeld aantepryzen, die gy aanziet en houdt Haarer onwaardig, naardien gy betuigt te gelooven, dat 'er in die Openbaring dingen geleerd worden, die met de Reden stryden, en gevolglyk nimmer van Goddelyken oorsprong kunnen zyn. Derhalven moet gy noodzaakelyk oordeelen, dat ge, door het omhelzen van den Kristelyken Godsdienst, u aan eene misdaad schuldig maakt, die niet ligt eenige verschoning by God en Menschen zal ontmoeten. Eene ongelukkige opvoeding, schadelyke vooroordeelen, en andere toevallen, mogen het verwerpen eener Goddelyke Openbaring minder strafschuldig maaken, maar tegen zyn geweeten, tegen de volkoomene overtuiging zyns gemoeds aan, het menschdom in verkeerde en God onteerende bevattingen, niet slegts, te laaten, maar zelfs hen aan te moedigen, om daar in te volharden, en anderen daar toe overtehaalen, hoedanig, naar uwe bevatting, zulke begunstigers, en voorstanders, onzer Openbaring, als gy, en uws gelyken, door hun voorbeeld, doen, zal niet ligt eenige verschoning ontmoeten, maar levert ons een denkbeeld uit van de ondeugenste, en allersnoodste, gemoedgestalte'. Hy meesmuilde, en nadat hy my, eenige oogenblikken, met de uiterste veragting, en de grootste verontwaardiging, hadt aangezien, sprak hy. 'Gy beklaagt my, en ik beklaag u. Wat zullen wy daar by winnen? Ik praat niet gaarne met zulke bigotte knaapen, als met u, en uws gelyken, over den Godsdienst. Zulke gesprek-

ken, in plaats van te stigten, verbitteren doorgaans. Laat ons van andere dingen spreeken.'

Ik verzogt verlof, op dit punt nog een weinig te mogen stil staan. 't Welk my, na eenige tegenkantingen, werdt vergund. Nadat hy my hadt toegestaan, dat het niet onwaarschynlyk is, dat wy na den dood in weezen zullen blyven; dat wy belang hebben te weeten, hoe 't in de andere waereld met ons zal afloopen; dat het mogelyk is, dat wy dit aangaande door eene Openbaring, van Gods wege, kunnen onderregt worden, en tevens hoe wy ons te gedraagen hebben, zal 't in de andere waereld wel met ons gaan; dat in eene Openbaring, zal ze van God herkomstig zyn, niets strydigs met het gezond verstand kan geleert worden, en dat, by gevolg eene zaak, die *Philosophicè* waar is, onmogelyk *Theologicè* valsch kan zyn. Na dat hy my deeze dingen hadt toegestaan, nam ik, hier uit, gelegenheid, hem te vraagen, of het met het Karakter van een verstandig mensch overéénkomt, eene Openbaring, die 'er mogelyk zou kunnen zyn, die ons misschien wegens zaaken, die voor ons van belang zyn, zou kunnen van grooten dienst weezen, hoedanig de Kristenen voorgeeven, dat hunne Openbaring is, of het met het Karakter van een verstandig Mensch bestaanbaar is, zulk eene Openbaring, die voorgewend wordt van Gods wege tot ons overgekoomen te zyn, zonder behoorlyk onderzoek te verwerpen, en met dezelve den openbaaren spot te dryven? Of het in tegendeel onze pligt niet is, naauwkeurig te onderzoeken, of 'er geene goede redenen zyn, te gelooven, dat zy ons van Gods wege, goedgunstiglyk, ter bevordering van onze waare belangen, is medegedeeld? 'Het eerste,' antwoorde hy, 'is het Karakter van een redelyk Mensch onwaardig, het laatste onze pligt. Doch' vervolgde hy; 'wat doen zulke vraagen tegen my?' 'Dit' was myn antwoord, 'dit, om u te overtuigen, dat gy niet als een verstandig mensch, die zyn waaragtig belang beöogd, en zichzelven lief heeft, hebt gehandeld, noch uwen pligt naar behooren betragt, dewyl gy, volgens uw eigene belydenis, u nimmer hebt verledigd, om zelfs zoo veel te doen, dat gy over de overéénkomst van de Lee-

ringen onzer Openbaring, met de Voorschriften der Reden, kunt oordeelen.' 'Ik vraag Excuus, myn Heer!' voerde hy my te gemoet, 'ik vraag excuus, zoo veel weet ik wel, dat men geene redenen heeft de overéénkomst, dier voorgewende Goddelyke Openbaring, met het gezond verstand, te erkennen. Zoo veel heb in dat Boek wel geleezen, dat ik verzekerd ben, dat 'er verscheidene dingen in geleerd worden, die, by mogelykheid, met de gezonde Filosofie, niet zyn t'saamen te knoopen. By voorbeeld,' ging hy voort, om zyn zeggen eenigen klem bytezetten, als of hy de H. Schriften met genoegzaame naauwkeurigheid hadt doorbladerd, om over derzelver overéénkomst en strydigheid met de Reden te kunnen oordeelen, 'by voorbeeld, de Reden leert, dat ons geluk, of ongeluk, in de andere waereld, zal afhangen, niet van onze eigene verrigtingen, noch personeele goede, of kwaade, hoedanigheden, maar van eene verborgene willekeurige schikking, voor de tyden der eeuwen reeds beraamd; de Schrift leert integendeel, met ronde woorden, dat ons lot, in de andere waereld, zal afhangen, naar dat wy ons in dit leven, wel, of kwaalyk, gedraagen hebben, naar dat wy gedaan hebben, *het zy goed, het zy kwaad*. De Reden leert, dat de allermisselykste grappen, en poetsen, die de menschen, op deeze waereld aanregten, voor hun onvermydelyk zyn; dat zy niet anders kunnen, dan zich zoo mal aanstellen, dat zy zelfs niet anders kunnen willen; de Openbaring leert regt het tegenovergestelde, zy vermaant met ronde woorden, dat de menschen wat minder malligheden en kuuren hebben aan te regten, en anders zullen willen. En' vervolgde hy, 'meer soortgolyke strydigheden, met de Reden, worden in de Openbaring gevonden.' Ik voerde hem hier op te gemoet, dat ik niet geloofde, dat hy in goeden ernst kan denken, dat de Reden deeze dingen leert; en betuigde met hem volkomen ééns te zyn, dat deeze dingen, die hy dryft, in de Openbaring nergens geleerd worden. Hy hieldt zyn stuk staande; en lagte met die Bloeden, (zoo als hyze geliefde te noemen,) die de Leeringen, die hy uit de Reden zoekt goed te maaken, uit de H. Schriften zoeken

te bewyzen. 't Is een wonderlyk mensch. Ik weet niet, wat ik van hem denken moet. Hy verwerpt de Openbaring, om dat zy leert, dat wy vry werkende weezens zyn, en meester van onze daaden, het welk hy oordeelt strydig te zyn met de Voorschriften der Reden. Ik erinnerde hem myne bedenkingen, uit de Reden, tegen zyn gevoelen, dat wy *Marionnetten* zouden zyn, by eene voorige gelegenheid, hem in 't breede voorgehouden(*). Hy betoonde zich genegen, dezelven nog eens ernstig te willen overweegen, en heeft my beloofd, de H. Schriften, met alle naauwkeurigheid, eerstdaags te zullen leezen. Hy schynt niet onwillig te zyn, om hem voor de overtuiging der waarheid bloot te stellen. Dat geeft reeds eenigermaate hope op eene gunstige verandering.

Ik ben, enz.

CMZ.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

(*) No. 243.

De Denker.
N°. 292.
Den 1 Augustus 1768.

[Hy erkent zyne voorige dwaasheid, dat wy Marionnetten zyn; beschuldigt en beklaagt zich zelven geweldig, dat hy de Openbaring tot nog heeft verworpen; en verfoeit zyn gedrag, dat hy echter belydenis heeft gedaan, van haar te geloven.]

Res age, quae prosunt: rursus vitare memento,
In quibus error inest, nec spes est certa laboris.

CATO.

Heer Denker!

Myn Neef, de Filosoof, dien uwe Leezers, uit verscheidene Brieven,(*) kennen, zoo ten opzigte van zyne misselyke en den Godsdienst hoonende gevoelens, als ten aanzien van zyne verstandige bekwaamheid, en edelmoedig Karakter, in de gevolgen, die in zyne stellingen leggen opgeslooten, aanstonds te bemerken, en geredelyk te erkennen, myn Neef, twyffelt niet alleen aan de gegrondheid van zyn voorig Leerstelzel, dat wy MARIONNETTEN, of bloote Machines, zouden zyn, die door Oorzaaken van buiten aan 't werken gebragt, en

(*) No. 227, 243, 266, 290 en 291.

steeds in beweging gehouden, worden, gelyk de raderen in een uurwerk zich beweegen, maar is zelfs een ieverig voorstander van het tegen overgestelde gevoelen, dat wy, (door de bestelling, onder het opzigt; en door de toelaating I, der O P P E R S T E O O R Z A A K,) VRYE WERKERS, of Meester van onze gedagten, woorden, en daaden, zyn. Hy redeneert over dit stuk, myns oordeels, zoo wel, als iemand, schoon hy zich somtyds ruim sterk genoeg uitdrukt.

Voor eenige dagen deedt hy, in een Gezelschap, daar ik by was, eene deftige Rede ter betoging van 't Bestaan eener eerste Oorzaak van alles: waar uit zynen diepen eerbied, en hartgrondige hoogagting, voor de Godheid, zigtbaar was te leezen: en toonde aan, of liever betoogde die gewigtige waarheid, dat de opperste Oorzaak van alles niet alleen het *grootste*, maar ook het *wyste* en *beste* Weezen, in 't gansch Heelal, is. Onder andere bewyzen, ter betoging der Goddelyke Wysheid en Goedheid, bragt hy den Mensch, ten voorbeelde, by, en merkte, onder anderen, aan, dat het eene der verbaazenste blyken van een oneindig Verstand is, *vrye werkers* voorttebrengen, en 'er oneindig *meer* Verstands, en grooter Kunst, vereischt wordt, zulke Weezens toetestellen, die een *beginsel* van werken in zich, of het vermogen hebben, om, onder het opzigt van hunnen Maker, het volle meesterschap en gebied over zichzelven te voeren, of naar welgevallen te denken, te spreeken, en te handelen, dan eene bloote Machine, die, volgens *noodzaakelyke* wetten, zich *werktuigelyk* beweegt, te vervaardigen; en toonde aan, dat het eerste gevoelen, dat wy *vrye werkers* zyn, oneindig meer tot verheerlyking der Godheid strekt, en ter vertooning van Haare Wysheid, dan die gedagte, dat wy slegts *bloote werktuigen* zyn, die geen gebied altoos over zich zelven hebben, maar volgens noodzaakelyke aanporringen van buiten, op die wyze, moeten werken, of zich beweegen, zoo als zy doen, zonder dat zy het vermogen bezitten, om daar in eenige de allerminste verandering te kunnen maaken; en gaf vervolgens zyne groote verwondering te kennen, hoe het in de harssenen van een verstandig mensch heeft kunnen koomen, zich-

zelven wys te maaken, dat het tot oneer der Godheid strekt, te stellen, dat Zy *vrye werkers* heeft voortgebragt, of zoodanige weezens, die door Derzelver *bestelling*, en onder Haar *opzigt*, het volle meesterschap, en gebied, over *zichzelven*, over hunne gedagten, woorden, en daaden, hebben; hy ging zelfs zoo verre, dat hy zich sommige uitdrukkingen liet ontvallen, die zyne uiterste veragting, en verontwaardiging, jegens deeze gedagte, te kennen gaven.

De blydschap, die ik over dit discours inwendig gevoelde, belette my, te zwygen. Ik gaf myne verheuging, en tevens myne verwondering, over zynen ernst, en groote drift, te kennen. Hy betuigde, dat die gedagte, dat het meer tot eer van God zou strekken, zekere machines *alleen* toetestellen, dan *beide*, vrye werkers, en bloote werktuigen, voorttebrengen, hem altoos bedenkelyk was voorgekoomen; 'er byvoegende, dat hy nooit met onverschilligheid heeft kunnen, en thans, zonder zich daar ernstig tegen te verzetten, onmogelyk zou kunnen hooren, dat de voorstanders van 's menschen vryheid uitgekreeten worden voor *Ruigte*, voor *Afgodendienaars*, en voor all' wat lelyk is, gelyk hy, zeide hy, dikwils hadt geleezen, en van sommige armhartige zielen, tot zyn verdriet, hadt moeten hooren.

Wat dunkt u, heer Denker! van onzen Filosoof? Daar is hope, daar is groote hope, dat de man eerlang geheel te regt zal koomen! - Eene der redenen, waarom hy zwarigheid maakte, in 't omhelzen van onze Openbaring, was, om dat deeze leert(*), dat wy *vrye werkers* zyn. In dit stuk stemt hy thans met de H. Schryveren, volkoomen, overéén. Hy verklaart zich openlyk voor dat gevoelen, dat wy meester zyn van onze daaden. 't Is magtig veel gevorderd!

Gister ben ik weder by hem geweest. Wy spraaken over verscheidene onderwerpen. Onder anderen drukte hy zich, over dit punt, deezer wyze uit. ‘Myn waarde Neef! gy hebt my, over 's menschen vryheid, in uwe begrippen gebragt. Ik weet, tegen uw bewys,

(*) No. 266, 290 en 291.

uit de onvinding opgemaakt(*), dat wy *vrye werkers* zyn, niets intebrengen, of ik zou te gelyk moeten ontkennen, dat wy in *weezen* zyn, vermits dit alleen uit de inwendige *bewustheid*, die wy van ons bestaan hebben, voor onszelven, overtuigbaar kan blyken. Daar aan te twyffelen loopt al te verre! Ik geloof, dat ik *bestaa*, en waarom geloof ik zulks? om dat ik daar van, by my zelven, *bewust* ben. En waarom zou ik om diezelfde reden niet gelooven, dat ik *meester* ben van myne eigene bedryven, en myne daaden naar welgevallen kan regelen, naardien ik daarvan *even* duidelyk eene inwendige *bewustheid*, en gevoel, heb, als van myn bestaan? Ik kan hierom, (door welke spitsvondige redekavelingen ik my ook heb zoeken gerust te stellen,) van my zelven niet verkrygen, om aan myne *vryheid* langer te *twyfelen*. - Ook begryp ik, dat zonder Vryheid, zonder dat wy meester zyn van onze gedagten, woorden, en daaden, om ze naar welgevallen te kunnen regelen, en inrigten, alle *regeering* onnut; alle *wetten* vergeefs; en alle *straffen* even belagchelyk zyn, dan eene *Pop*, in 't Marionnettenspel, braaf *afterossen*, om dat deeze zich juist zoodanig, en op die wyze, beweegt, als zy zich, volgens de vaststelling en schikking van den Werkbaas, noodzaakelyk *moet* beweegen. Ik moet bekennen, dat dit laatste my altoos, en inzonderheid, sedert dat ik uwe bedenkingen, tegen myn Leerstelzel gemaakt, naauwkeurig heb overwoogen, zoo bespottelyk heeft toegescheenen, dat het onbegrypelyk is, hoe een Regter, (in dat gevoelen zynde, dat wy *geene* vrye werkers zyn,) ooit kan besluiten, iemand, om eenige misdaad, dat is, om 't geene voor hem *onvermydelyk* was, te straffen, zonder van schaamte te blikken, en te bloozen. - Ook ben ik' vervolgde hy 'het met u ééns, dat 'er zonder *Vryheid*, zonder dat wy het vermogen hebben, goed van kwaad te onderkennen, het goede *ongedwongen* optevolgen, en het kwaade *vrywillig* te vermyden, *deugd* noch *ondeugd, gehoorzaamheid* noch *Ongehoorzaamheid*, en, by gevolg, geen *Godsdienst* kan zyn. - Om dat' ging hy voort 'omdat ik thans op deeze wy-

(*) No. 243, Bladz. 268-270.

ze, over deeze punten, denk, heb ik voor my geene redenen, de Openbaring langer te verwerpen, uit hoofde, datze leert, dat wy *vrye werkers* zyn, en by gevolg dat alle *zonde*, en daar door het gemis van Gods gunst, eene *welvermydelyke* zaak, en Deszelfs *goedkeuring* hier, en de *gelukzaligheid* hierna, schoon eene *onverdiende* gifte, een stuk van *eigene* keuze is. Ook begryp ik, dat VOLMAAKTE WYSHEID nimmer eene Openbaring kan geeven, ten zy in dezelve geleerd, of daar in voorondersteld, wordt, dat zy, aan welken zy gegeeven is, *vrye werkers zyn*, of zulke weezens, die 't vermogen hebben, om naar derzelver voorschriften te leeven, om dat zonder dat dezelve van geene nuttigheid altoos kan zyn, en gevolglyk van geen wys en verstandig weezen immer kan gegeeven worden, dewyl men, volgens de wetten eener volmaakte wysheid, nimmer iets mag doen, zonder dat het van nuttigheid kan zyn'.

Hier over weidde hy in 't breede uit, en maakte vervolgens verscheidene Aanmerkingen tegen sommige voorstanders der Openbaring, die geen verstands, of doorzigts genoeg schynen te hebben, om te kunnen begrypen, dat dingen, die eene tegenzeggelykheid in zich behelzen, geene voorwerpen van ons *Geloof* kunnen zyn, om dat het Geloof eene toestemming des harten vordert, door overtuigende bewyzen in ons verwekt, en het voor ons onmogelyk is, onze *toestemming* aan dingen, die wy meenen valsch te zyn, te geeven: en dat zulke Leeringen, die tegen onze kundigheden, die wy *noodzaakelyk* van Regtvaerdigheid en Billykheid hebben, aanloopen, nimmer van eene volmaakte Regtvaerdigheid kunnen zyn, dewyl wy aan deeze onze kundigheden moeten toetzen, of eene Openbaring, die voorgewend wordt van Goddelyken Oorsprong te zyn, van eene volmaakte Regtvaerdigheid herkomstig weezen kan. Zeer sterk drukte hy zich, over deeze beide punten, en de van my gemelde leeringen,(*) van sommigen, uit, en hieldt staande, dat geene Openbaring van God *kan* zyn, waar in iets strydig met deeze beide, of eene van deeze noodzaakelyke waarheden gevonden wordt. Ik was

(*) No. 290.

verheugd, dat hy over dit punt, op deeze wyze, dagte, dewyl zulks hope geeft, dat hy eerlang een redelyk Kristen zal worden, en nog verheugder, toen hy, by de verzekering, dat hy die Texten, die sommige Kristenen, ter staving van hunne begrippen, die hem altoos, als strydig met de gezonde Filosofie, zyn voorgekoomen, gewoonlyk by brengen, naauwkeurig hadt overwogen, en bevonden, dat de leeringen, die daar uit afgeleid worden, in dezelven niet te vinden zyn, toen hy verklaarde, dat hy begon te gelooven, dat onze Openbaring, die hy tot nog toe verworpen hadt, geene dingen behelst, die met het gezond verstand stryden, en dat dezelve, om die reden, als of zy iets, met de Reden strydende, zou behelzen, niet als Ongoddelyk verdient verworpen te worden. 't Is magtig veel gevorderd!

Hy beklaagt zich over zyne *ongelukkige* Opvoeding, zoo als hy ze thans, en met het hoogste regt, noemt, en beschuldigt zich zelven te gelyk over zyn vloeken en schelden op, hoonende uitdrukkingen tegen, en laffe ongezoutene spotternyen met onze Openbaring, die hy nooit heeft onderzogt, maar, zonder op de bewyzen, die voor derzelver Goddelyke agtbaarheid pleiten, behoorlyk gelet te hebben, blindelings verworpen. Kragtig, bondig, en met tekenen van den diepsten eerbied voor den hoogen, verhevenen en ontzagchelyken God, drukte hy zich, hier over, deezer wyze, uit. ‘Lieve God! waar ben ik toe gekoomen! Ik heb beneden het Karakter van een redelyk Schepzel gehandeld, naardien ik my nimmer heb verledigd, de bewyzen, voor de Kristelyke Openbaring, behoorlyk, aan 't gezond verstand, te toetzen, maar, welk eene schande voor de menschelyke Natuur! zonder onderzoek eene Openbaring verworpen, waar in zoo veele duizenden, van verstandige mannen, het allerhoogst belang stellen, en waar van zy eenpaariglyk verzekeren, dat ze aan 't menschelyk geslagt, van den Hemel, is geschonken ter hunner onderregting, vertroosting, en allerkragtigste aanmoediging, om waardiglyk onzer redelyke Natuuren te leeven. Hoe ben ik 'er toe gekoomen, om op zulk een alleraanmerkelykst voorgeeven, van een zeer groot, en wel het verstandigste ge-

deelte van 't menschdom, niet behoorlyk te letten! Een *voorgeeven*, dat zeer wel waaragtig kan zyn, dewyl 'er in 't geheel geene onmogelykheid in gelegen is, dat de groote Albestuurder, uit den Hemel, zyne redelyke Schepselen, in zulke zaaken, die tot hun waaragtig heil kunnen dienen, onderrigt; in hunne regtmatige kundigheden, die zy door verstandige overdenkingen kunnen verkrygen, versterkt; en zulke waarheden aan hun ontdekt, waar van zy, of in 't geheel niets, of maar zeer gebrekkelyk iets, door het redensligt konden weeten. Ik begryp, dat het de Godheid, in 't aangezigt gehoond is, eene Openbaring te verwerpen, te versmaaden, en met dezelve den spot te dryven, die van Haar herkomstig is. En hoe kan men weeten, of eene voorgewende Openbaring valsch is, eer men zich verledigd heeft, de redenen, die voor dat voorgeeven worden bygebragt, behoorlyk, aan 't gezond verstand, te toetzen? Schandelyk derhalven, en beneden het Karakter van een verstandig mensch, is myn gehouden gedrag, door zulk eene voorgewende Openbaring, zonder behoorlyk onderzoek, te verwerpen, en mogelyk heb ik de Godheid, daar door, op eene geweldige wyze onteerd, dewyl het mogelyk is, dat dezelve, door de oneindige Goedheid, ons, uit den Hemel, ter bevordering van ons waaragtig heil, is geschonken. Waar ben ik toe gekoomen! Ik weet niets ter myner verschoning intebrengen. Myne Ouders, lyder! 't is waar, hadden geen' Godsdienst; myn Vader was een Vrygeest; 't Gezelschap, waarmede ik, in myne jongheid, en sedert, meestal, verkeerde, spotte, veelal, met de Openbaring(*) en braakte, somtyds, zyn vergif, tegen dezelve, zelfs op het ysselykste, uit; doch dit verschoont myne Ongodsdienstigheid, en Ongeloof, niet, vermits ik genoegzaame gelegenheden hadde, den Godsdienst te onderzoeken, dien te kennen, en te weeten, wat 'er van een redelyk Schepzel gevorderd wordt, om aan de oogmerken zyner schepping te beantwoorden, als ook om te begrypen, dat het schandelyk en gevaarlyk is, eene Openbaring zonder onder-

(*) No. 291.

zoek te verwerpen. Ik moet noodzaakelyk in deezen, myn gedrag verfoejen, my over hetzelve schaamen, en my grootelyks beschuldigen van eene onverantwoordelyke doemwaardige verkeerdheid. - Hier over moet ik my, niet alleen, de bitterste verwytingen doen, maar myzelven te gelyk over eene misdaad beschuldigen, die in snoodheid de voorige overtreft, om dat ik door dezelve de Godheid met *voordagt* gehoond, en met moedwil, tegen de overtuiging myns gemoeds, heb gehandeld. Ik heb eenen Godsdienst beleden, dien ik geloofde *valsch* te zyn, en anderen, door *myn voorbeeld*, daar door, eenen Godsdienst aangepreezen, dien ik myn binnenste vervloekte, en op dien tyd meende tot oneer van de Godheid te dienen, en dus met voordagt de Godheid zoeken te beledigen. Ik begryp, dat ik my daar door aan eene daad, met voordagt, heb schuldig gemaakt, die niet, dan uit eene allerondeugenste gemoedsgesteltheid, haaren oorsprong kon neemen; eene misdaad, die uit hoofde van de gemoedsgestalte, uit welke zy voortsproot, (schoon de Kristelyke Openbaring, zoo als ik thans begin te vermoeden, waaragtig is,) in zich zelve, *daarom*, allersnoodst, allerhatelykst, en allerverfoeielykst is, *om dat* ik daar door, met *voordagt*, de Godheid heb durven onteeren. Waar ben ik toe gekoomen! Ik moet my over myne onverantwoordelyke *onvoorzigtigheid* schaamen, over 't gevaar, waar in ik my door myne doemwaardige luiheid, en *agteloosheid*, begeeven heb, beschuldigen; en over myne God onteerende *huichelary*, met de uiterste veragting, en verontwaardiging, beschouwen. Zoo denk ik, en zoo moet ik over my zelven denken! Ik hoop my in 't vervolg wyzer en verstandiger te gedraagen, en nimmermeer moedwillens tegen myne overtuigingen des gemoeds aan te gaan. Ik zal de Openbaring, en op welke gronden zy rust, onderzoeken. Ik zal myne overtuiging volgen, en in alles zoeken *eerlyk* te handelen'. 't Is magtig veel gevorderd!

Ik ben, enz.

CMZ.

De Denker.
N°. 293.
Den 8 Augustus 1768.

[Het Karakter der Predikanten verdedigd tegen sommigen spotters met die eerwaardige Orde.]

Frustra laboras plurimis ostendere,
Quam judicentque colligantque perperam.

WERENFELSIUS.

Ik weet niet, wat ik langer denken moet, of de waereld erger wordt, dan of ze in dezelfde omstandigheden, waar in ze sedert veele eeuwen geweest is, blyft. Beter wordtze niet. Ik zou schier denken, dat ze verergert. Doch mogelyk heeft men deeze myne gedagte aan eene al te droefgeestige bui toeteschryven, in my verwekt, om dat ik zeer weinige of geene veranderingten goede, uit mynen arbeid, bespeur. Eenigen worden 'er eer erger, dan beter door. Ik weet niet wat ik doen moet, mynen arbeid staaken, of voortgaan, in 't bestryden der ondeugd. Ik ben met het stuk verleegen.

Onder alle soort van menschen zyn lydelyke en slegte knaapen Ik hebze gevonden beide onder Waereldly-

ken en Geestelyken. Beiden heb ikze somtyds gegispt, en hen hun verkeerd gedrag, ter hunner verbetering, en tot een afschrik voor anderen, onder het oog gebragt. Sommigen, inzonderheid eenigen onder de laatsten, zyn 'er, in plaats van beter, erger door geworden. Zy zoeken my by de goede gemeente zwart te maaken, en alle kwaad te brouwen, om dat ik hen de waarheid zeg. Zy kryten my uit, (zoo verre gaat hunne woede,) voor eenen man, die geenen Godsdienst heeft. 't Is niet te verdraagen, om dat zy beter weeten. 't Is opzettelyke kwaadaardigheid. Zoo handelen ondeugende menschen. Zy hooren niet gaarne hunne fouten en gebreken; hun geweeten wordt 'er wakker door; het doet hun bittere verwytingen; zy zoeken het, om dit voortekoomen, in slaap te houden; en daarom kunnen zy niet veelen, dat men hen hunne verkeerde handelwyze onder het oog brengt.

Doch op deezen zie ik thans alleen niet. Men heeft van ondeugende Geestelyken, indien men de ondervinding raadpleegt, genoegzaam nooit iets anders te wagten. Openbaare Zeedenmeesters, die niet deugen, zyn minst te verbeteren. Zy kennen doorgaans hunnen pligt grondig; zy hebben denzelven, dewyl ze hem anderen steeds aanpryzen en voorhouden, dagelyks voor den geest; zy doen, uit dien hoofde, meest al het kwaad, datze bedryven, tegen de overtuiging van hun geweeten; zy bezitten, om die reden, een gemoed, 't welk ten uitersten bedorven is, en daarom bezwaarlyk te geneezen. Op deeze verstokte booswigten zie ik thans niet alleen. Ik heb my nooit veel goeds, door myn schryven, ten hunnen opzigte, beloofd Ik deed het meest om anderen afteschrikken. Maar heb byzonder het oog op sommigen myner Leezeren, die, zoo als ik, tot myn leedweezen, bemerkt heb, van mynen welmeenenden arbeid in deezen, een zeer verkeerd gebruik maaken. Zy vloeken en schelden op de Predikanten, in 't honderd, om dat sommigen hunner berisping verdienen, en brengen *my* by, om deeze hunne handelwyze te billyken, om dat ik somtyds, gelyk myn pligt, als Nationaal Schryver, is, hun

snood gedrag, gelyk dat van anderen, in myn Werk, in zyne waare gedaante, vertoond heb, zonder hen, in 't allerminste, te ontzien. Zulk een goddeloos gebruik wordt van mynen welmeenende arbeid gemaakt!

Gelyk ik zulke Geestelyken, die my nydig zyn, en overal zoeken te brandmerken, om dat ik hen de waarheid zeg, in myn hart, beklaag, over hunne, ten uitertsen, bedorvene gemoedsgesteldheid, en vervloekte kwaadheid, zoo beklaag ik insgelyks, in myne ziel, dat soort van myne Leezeren, die jegens de Heeren Predikanten, allerlei kwaad uitbraaken, en overal veragt, gehaat, en gevloekt zoeken te maaken, en my, ter hunner regtvaerdiging, bybrengen. Zy, die myne weekelyksche Blaadjes leezen, weeten, dat ik zulks, in myn binnenste, verfoei. Ik bedoelde nooit anderen, dan de ondeugenden, onder hunne Orde, met myn schryven.

Een Predikant bekleedt eenen allergewigtigsten, en, daar door, zeer aanzienlyken post, in de Maatschappy, dewyl 't zyn werk is, ontzag, eerbied, en liefde voor God, in wiens gunst alleen ons waar geluk te vinden is, inteboezemen, en de gemoederen, zonder welke geene Maatschappy gelukkig kan zyn, eer, onderdanigheid, en gehoorzaamheid jegens de Overheid, in all' 't geene met Godsdienst, en onzen pligt bestaanbaar is, op alle mogelyke wyze, intedrukken. Hunne Orde is, om deeze reden, eene *eerwaardige Orde*. Ik kan overzulks niet langer verdraagen, dat met dezelve, in 't allerminste, den spot gedreeven wordt, zonder my daar tegen, met allen ernst, te verzetten. Zyn 'er eenige lydelyke en slegte knaapen onder dezelve, dat niet ontkend kan worden, zulks heeft zy met andere staaten en standen gemeen. Sommige Vorsten en Grooten zyn Tyrannen; sommige Krygsoversten lafhartige Zielen; sommige Advokaaten bedroefde Halzen; sommige Dokters regte Kwakzalvers; sommige Kooplieden eerlooze Bedriegers. Kortom, geene Orde, of Klasse van Menschen, is 'er, of 'er worden onnozele bloeden, onkundige gekken, en ondeugende schoften, onder gevonden. Gelyk 'er nu veele slegten zyn, zoo zyn 'er ook veele goeden

onder alle staaten van menschen; gelyk 'er veele braave Regenten; manhaftige Krygshelden; roemwaardige Regtsgeleerden verstandige Dokters, en edelmoedige Kooplieden, gevonden worden, zoo zyn 'er ook veele braave, eerlyke, geleerde, en godvrugtige mannen onder de Geestelyken, jaa mogelyk meer, naar evenredigheid van hun getal, dan onder eenige Klasse van menschen. Dit kan niemand lochenen. Waarom dan, in 't honderd, deeze gansche Orde veragt, gestreept, en over den hekel gehaald? Zulks kan nergens uit voortspruiten, dan uit eene allerveragtelykste laagheid van geest, uit eene allerbedorvendste gemoedsgesteldheid, uit een gemoed, 't welk, all' wat eenige betrekking tot den Godsdienst heeft, veragt, haat, en, in zyn binnenste, vloekt. Geene anderen, dan zoodanigen, zyn in staat, eene gansche Orde, en wel eene allereerwaardigste Orde, om dat 'er onder haar eenige schandvlekken, gelyk 'er onder alle standen zyn, gevonden worden, te streepen, uittejouwen, en in een allerveragtelykst en allerhaatelykst ligt te plaatzen, gelyk men dikwyls menschen, die nog voor fatsoenlyke en verstandige luiden willen gehouden worden, ontmoet.

Predikanten heb ik mogelyk honderdmaalen gehoord, *Predikanten, praat 'er niet van, 't is vee, canaille*, en daar mede uit Nog onlangs hoorde ik dergelyke loftuitingen. Op reis zynde, en in den vooravond op een Dorp komende, om 'er te overnagten, ging ik by een van myne Academie-kennissen, die digt by hetzelve eene plaats hadt, een bezoek afleggen. Ik vond 'er een groot gezelschap, Heeren en Dames van den eersten rang, die op hunne Lusthoven, naby de Plaats van mynen Vriend, zoo als ik bemerkte, hun verblyf hielden. Deezen hadden 's middags by mynen Vriend gegeeten, en, wegens het ongevallig weder, het huis, dien namiddag, moeten houden, diverteerende zich, aan verscheidene tafels, met *Ombre* te speelen. Ik bemerkte, dat 'er twee Dorppredikanten 's middags, by mynen Vriend, een kopje thee gedronken hadden, die even voor myne komst vertrokken waren. By die gelegenheid hoorde ik de Heeren Predikanten, door sommigen van dit illuster gezelschap op

deeze geestige wyze doorstryken. ‘Wat’, sprak een bejaard Heer, tegen eene Mevrouw, die naast hem zat, ‘wat babbelt gy langer van de Zwartrokken, zy behooren in een ordentelyk gezelschap niet genoemd, veel minder gepermitteerd te zyn. *Jan! Schenk eens in*’. ‘Ja’, sprak een ander, ‘'t zyn slegte, en veelal lydelyke knaapen, die, die en die hebben zulke en zulke stukjes uitgevoerd; men ziet 'er uit wat soort van Volkje het is; zy deugen niet; 't is Canaille. *Sans prendre*.’ ‘Kende gy Mevrouw!’ vervolgde een derde, ‘de Heeren Geestelyken zoo wel, als ik, gy zoudt 'er zoo veel niet mede ophebben, als ik, tot myn leedweezen, bespeur. Ik beklaag de jonge Freules, uwe Dogters, indien zy, zoo als ik verneem, de weekelyksche Katechizatien van dien snaak, (hy is nog een van de besten,) dien wy zoo aanstonds hier by ons hadden, komen bywoonen Waaragtig, Mevrouw! by myne Zaligheid! uwe Kinders zyn bedorven. *Dat 's een Duivelsche Kaart!* Ik zou ze zelf in den Godsdienst onderwyzen. Hoe minder omgang met dat Vee, hoe beter. Geloof my Mevrouw! *Vraagje, myn Heer! Ik pas. Een glaasje Moezel, Jan!*' Deeze, en meer dergelyke laage en ongezoutene taal, hoorde ik, van dit aanzienlyk gezelschap, uitslaan. Wat zegt zulk schrollen toch? om dat 'er eenigen onder de Heeren Geestelyken zyn, gelyk 'er onder alle andere Klassen van menschen gevonden worden, die zich bespottelyk aanstellen, of een slegt gedrag houden: volgt daar uit, dat ze allen zich bespottelyk aanstellen, of deugnieten zyn? Wie kan zoo averegts en goddeloos besluiten? Ontmoette men zulke luiden niet, men zou ontkennen, dat 'er dergelyke harzenlooze goddelooze gekken, zelfs onder het laagste soort van 't menschdom, hoe veel minder onder menschen van opvoeding, rang en geboorte, kunnen zyn. 't Is ondertusschen waar. 't Is onbegrypelyk. Onder luiden, in aanzien boven de meesten verheven, wordt minder verstands en meerder ondeugd niet zelden gevonden, dan 't gemeen misschien zou durven denken. Straks gemeld gezelschap strekt ten bewyze van deeze myne aanmerking.

Niet minder wordt dit bevestigd, als men hoort, zoo als my dikwils is voorgekomen, dat zoogenoemde fatzoenlyke luiden de Heeren Predikanten uitschelden voor *Broodrotten, Palmboomenpruiken, Kaalehalzen*, en voor all' wat eenige veragting, jegens hunne eerwaardige Orde, in de harten der jeugd, en goede gemeente, kan verwekken - *Broodrotten*, om datze eene zekere somme gelds voor hunnen dienst trekken. Het schaamt zich, dit, als een lak, deeze eerwaardige Orde, ter haarer veragting, aantewryven: past die naam op hen, hy past op allen, op Vorst en Onderdaan, op Waereldlyken zoo wel, als Geestelyken, dewyl deezen allen, voor een stuiver gelds, anderen ten dienste staan, om hun *brood* te winnen, of hunne bezittingen te vermeerderen. Wat zegt dit dan? Niet met al. Het geeft ondertusschen te kennen, dat zy, die de Predikanten daar voor uitschelden, noch geest, noch oordeel, noch verstand bezitten, en inderdaad, ten opzigte van hun zedelyk Karakter, hoe zeer in waerelds aanzien verheven, onder 't laagste en veragtelykste soort van menschen behooren. - Het zelfde moet men denken van dezulken, die hun den naam van *Palmboomenpruiken*, om dat zy geene fraaier en à la mode gecoëffeerde pruiken draagen, ter hunner veragting, geeven. Wat doet het ten opzigte van iemands zedelyke hoedanigheid, welk eene pruik hy draagt? Niets ter waereld. Dit geeft, noch neemt, te deezen aanzien, iets. Een eerlyk hart en een Godvrugtig gemoed zet alleen den zedelyken werker weezenlyke agting by. Wat braekt dan dit volk niet uit. Elk volge zyne verkiezing. 't Is zelfs belagchelyk over zulk eene verstrekt onverschillige zaak aanmerkingen te maaken; en ten uitersten laag, iemand deswege, by gebrek van 't nodige, om zich fraaier te kunnen opschikken, te veragten, en met den nek aantezien - Uit dezelfde laagheid van geest spruit ook voort, dat men de Predikanten voor *Kaalehalzen*, om dat veelen hunner naauwelyks het nodige voor zich en de hunnen hebben, uitkryt, en daar door veragtelyk zoekt te maaken. Behalven dat het meest al hunne schuld niet is dat

zy in bekrompene omstandigheden moeten leeven, en het bespottelyk is, iemand, om 't geene voor hem onvermydelyk is, te beschimpen en uittejouwen, zoo geldt hier ook de voorige aanmerking, dat het niet zyn de bloote rykdommen, de bezitting van een weinig meerder of minder goederen des geluks, maar de rykdommen en schatten van onzen geest, die ons weezenlyke agting en verdienste byzetten. 't Is derhalven bespottelyk, ja zelfs verfoeielyk, iemand om zyne geringer omstandigheden, dan anderen, te veragten, en met den nek aantezien, en ten uitersten belagchelyk en snood, eene geheele, en wel eene allereerwaardigste Orde, smaadelyk en veragtelyk te bejegenen, om dat sommigen van dezelve, buiten hun toedoen, in bekrompene omstandigheden zyn. Dit te moeten hooren van ryke kooplieden, die somtyds op eene onregtvaerdige wyze veele goederen bezitten, en van kaalen Adel, die somtyds diep in schulden steekt, is volstrekt onverdraaglyk, en in allen verfoeielyk. Een fatsoenlyk en eerlyk man doet zulks minmer. Hy veragt de ondeugd, waar en by wienzy gevonden wordt.

De Geestelyken zyn te berispen, wanneer ze zich niet wel gedraagen. Maar wanneerze zich getrouwelyk van hunnen pligt kwyten, zynze eer, en dubbele eer waardig, om huns werks wille, uit hoofde van den gewigtigen post, dien zy bekleeden. Die anders denkt, denkt verkeerd. Die eenen Predikant, omdat hy een Predikant is, met den nek aan ziet, schendt de betrekking der dingen. Die hunne Orde veragt en bespot, om dat eenigen van dezelve, wegens hun gedrag, veragting verdienen, handelt onvergeeflyk dwaas, en Goddeloos. Die dezelve, om dat sommigen in bekrompene omstandigheden zyn, versmaadt, is eene allerlaagste ziel. En die deeze eerwaardige Orde voor Canaille en Vee uitschelt, is geen fatsoenlyk man.

Sommige Heeren Geestelyken heb ik in myn Papier gegispt, niet om dat het Geestelyken zyn, neen! hunne Orde is, by my, ten hoogsten geagt en geëerd, maar om datze, wegens hun gedrag, zulks verdienden. Ik

denk op dien voet voorttegaan, om dat ik denk, dat het myn post is, de ondeugd, waar en by wien zy huis-vest, te keer te gaan. Laaten Sommigen deswege op my vloeken, en tegen my woeden. Ik bekreun my hunner niet. Deezen verdienen by my de uiterste veragting en verontwaardiging; doch hunne Orde blyft des niet tegenstaande, by my, eene eerwaardige Orde. Zulke Leezers van myn Papier denken verkeerd, die deswege eenige veragting, jegens dezelve, opvatten Ik heb my daarom verledigd, dat vooroordeel te keer te gaan, op dat men nimmer van mynen welmeenenden arbeid, in 't vervolg, ten opzigte van myne berispingen, ter verbetering der Geestelyken, of tot afschrik voor anderen, een kwaad gebruik maake, zoo als ik tot myn leedweezen, strydig met myn oogmerk, bemerkt heb.

CMZ.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem. *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Monnikendam *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 294.
Den 15 Augustus 1768.

[De zelfkennis van onzen zeedelyken Staat aangepreezen door eenige ernstige bedenkingen.]

Alle wegen des Mans zyn zuiver in zyne oogen; *maar de* HEERE *weegt de Geesten*.

SALOMO.

Ik bevind my tegenwoordig in eene zeer ernstige luim. Myne Leezers en Leezeressen, die, uit iets zedigs en stigtends, geen vermaak of genoegen kunnen raapen, zullen ook, misschien, dit Blad nederleggen, als zy de Spreuk van Koning SALOMO, die 't zelve op 't voorhoofd draagt, geleezen hebben. Eene plaats uit de H. Schrift is, voor lieden van dien stempel, een ongunstig teken, inzonderheid wanneer dezelve eene zaak

van dat belang behelst, waar van zy hunne gedagten, zo veel mogelyk, zoeken te verwyderen en aftetrekken. Dat zy egter dit halfblad met hunne leezing verwaardigen en 'er eenig nut uit haalen is myn wensch! Het beste deel myner Leezeren, des ben ik verzekerd, zal genoegen scheppen in myne keure, om over dit vermaan van den wysten der Koningen eenige aanmerkingen voortedraagen.

Zelfkennis van onzen zedelyken staat is een stuk voor ons Menschen van het allerhoogste belang. Alle Zelfbedrog is nadeelig, maar omtrent onzen zedelyken toestand mis te tasten is het allernadeeligst, dit geldt niet alleen het tydlyke; maar boven al het eeuwige. Deeze waarheid begrypt elk oplettend Mensch terstond en stemt ze toe. Gelukkig menschdom wilde gy altoos na die eerste en duidelyke inspraaken der Redenluisteren, en dezelve, met de daad, opvolgen, hoe veel zou zulks toebrengen om u, langs den kortsten en zekersten weg, ter gelukzaligheid optevoeren! - Maar, neen! de ydele en dwaashartige Mensch stopt vaak de ooren voor die heilzaame raadgeevingen en getrouwe lessen; hy schynt geneegen om zichzelven te bedriegen ook in dit stuk van 't allerverste vooruitzigt, en dit is een dier veelvuldige gevallen, waarin hy zyne verkeerdheid des harten, op 't zigtbaarst, laat doorstraalen. Alle eeuwen hebben hier van ontelbaare blyken opgeleverd; en de dwaasheid van den eenen Mensch, wel verre van anderen tot een baak te strekken, en niet op de zelfde klip te zeilen en te stooten, heeft de dwaasheid in anderen als hervoortgebragt en aangemoedigd, in zo verre dat dezelve als eenen algemeenen handel voorkomt aan 't opmerkend oog van eenen aandagtig beschouwer.

Dit vertoon van zaaken hadt reeds plaats in SALOMOS tyd, waarom hy de Spreuke heeft te boek geslaagen, *alle wegen des Mans zyn zuiver in zyne oogen, maar de* HEERE *weegt de Geesten*. Waar mede hy wil zeggen dat de Menschen, over 't algemeen, geneegen en gereed zyn om zich, ten aanzien van hunnen zedelyken staat, van hunne inzigten en handelingen te bedriegen, en

hunnen wandel in gunstiger licht, dan zy behooren, te beschouwen.

Maar bedriegen zich alle Menschen? Is 'er niemand die zynen zedelyken toestand kent? Verre van daar!

RELIGIOSUS is geoefend in den Godsdienst, kundig in zynen pligt, hy handelt, zo ver de menschlyke zwakheid toelaat, daar mede overeenkomstig, en oordeelt dat *zyne wegen zuiver zyn*, in zo verre de zuiverheid op deeze alzins onvolmaakte wereld kan bereikt worden; hy bedriegt zich niet, hy bezit een hart dat hem niet veroordeelt, en weet dat GOD hem niet zal veroordeelen - IMPROBUS weet wat de Godsdienst van hem afvordert; hy heeft in zyne jeugd eene verstandige en Godvrugtige opvoeding genooten; maar is door de kragt der verleidinge, tot eenen ongebonden wandel, weggesleept, en ziet, in die weinige oogenblikken, welken hy zich vergunt om ernstig te denken, zyne wegen niet voor zuiver aan. - Dit doet SIMULATOR ook geenzins, zyn hart is der booze Geveinsdheid, waar aan hy zich dagelyks schuldig maakt, maar al te wel bewust, 't geen hy voor anderen poogt te bedekken, en, met de daad, bedekt, kan hy voor zich zelven niet ontveinzen.

Dan schoon men Lieden van den bovengemelden aart hier billyk uitmonstert, blyft egter het getal der geenen, die zichzelven bedriegen, zeer groot.

Tot het zelve behoort die gansch groote menigte van Menschen, welke geene of eene zeer gebrekkige kennis van den Godsdienst hebben, die onkundig zyn van de betrekkingen, waar in zy staan, als mede van de pligten, uit die betrekkingen voortvloeiende, en dus de regelmaat missen om nauwkeurig, en naar behooren, over hunne daaden te oordeelen. En juist diezelfde Onkunde, welke dit gebrek te wege brengt, veroorzaakt mede dat zy in dit gebrekkige zichzelven vergenoegen, en denken hunnen pligt te betragten, zy blyven dus voortleeven zonder omzien, en worden met de jaaren, noch wyzer, noch beter,

niets zet hen daar toe aan, zy zyn wel te vrede over zichzelven.

Hier toe moeten desgelyks gebragt worden allen, die, deels door de gemelde onkunde, deels door eene slordige en onverschoonlyke nalaatigheid, zich ten regel stellen, *men moet leeven gelyk andere Menschen leeven, en geen uitstek weezen*, die, overeenkomstig met dit buitenspoorig beginzel, *hunne wegen voor zuiver houden*, wanneer ze niet erger of slegter leeven dan hunne medeburgers, hunne tyds- en geloofsgenooten. Dit is, in der waarheid, een algemeene oorsprong van Zedenverbastering! want hoe veele snoode en godlooze bedryven staan in geen kwaaden naam by lieden van de *Mode*, en deezen zyn de baakens, die in 't oog gehouden, die gevolgd worden. Zy gebruiken de oude list, maar welke in uitwerking en kragt voor geene nieuwe behoeft te wyken, om verzagtende en verkleinende naamen aan de grootste en gruwlykste zonden te geeven. - Van den Godsdienst op eenen laagen en spottenden trant te spreeken, heet wat weelderig en levendig van vernuft te weezen. - De hebbelyke Dronkaart drinkt slegts een sterk glas wyn. - De Toornigste en Wraakzugtigste Mensch is wat ligt geraakt, wat zeer gevoeling in het punt van eer. - Onkuisheid en Hoerery staan niet hooger te boek dan eene drift, eene verschoonbaare drift, der jeugdige jaaren. - De Gierigaart en Schraapzugtige, die allerlei boos gereedschap gebruiken om den naasten kwaad te doen, de banden van Regtvaerdigheid, Goedetrouwe, en Liefde te schenden, worden spaarzaam en snedig in den handel geheeten. Dus wischt men van de snoodste euveldaaden alle tekens van schande en veragting af, zy draagen het brandmerk niet, 't welk zy met regt verdienen. Ja, dat nog veel verder gaat, eene soort van valsche eere wordt aan het plegen van eenige ondeugden gehegt door menschen tot dat Toppunt van boosheid opgeklommen, *dat ze heerlykheid in hunne schande stellen*. Bv deeze onverlaaten zich vergelykende kan men, in vergelyking gesprooken, schoon zeer bevlekt, nog al zuiver voorkomen. 't Is de Gewoonte die het

oog verblindt, het oordeel verbystert, en eene averechtsche volgzugt ongevoelig gaande maakt. De jeugd, de dikmaal weinig onderweezene, en altoos onervaarene jeugd ziet de in zwang gaande misdryven pleegen door ouder van dagen, en slaat, zonder erg of nadenken, het zelfde spoor in, en, op deezen voet, worden de ondeugden ongemerkt van 't eene geslacht aan 't andere overgeleverd, en eene ongebondene eeuw staat ligt van eene nog zedenloozer gevolgd te worden, terwyl men te midden der boosheid, door 't vooroordeel der Gewoonte begogeld, de *besmette wegen voor zuiver aanziet*.

Nog anderen, en in geen klein getal, betreeden eenen anderen weg, die mede op Zelfbedrog uitloopt, zy betragten, voor 't oog der Wereld, de Deugd en meenen by zichzelven ook Deugdzaam te zyn; maar zy vellen een verkeerd, een gansch partydig oordeel over den oorsprong hunner bedryven en de roerzels hunner daaden. - FERVIDUS staat met den grootsten en brandendsten yver de Leer voor, welke hy Regtzinnig noemt, hy doemt de Kettery, zonder de Ketters te spaaren, op den predikstoel, bestrydt dat snood gebroedzel in geschrifte, en zoekt alles wat een zweem van nieuwigheid heeft te verdelgen, hy gloeit in alle zyne verrigtingen, zo hy waant, van yver voor GOD en Godsdienst; doch zyne andere daaden strekken tot genoegzaame blyken om te doen vermoeden, ja als hoogwaarschynlyk vast te stellen, dat tydlyk belang en trotscheid 'er niet weinig onder speelen. - FUCOSUS vaart hevig uit tegen de heerschende gebreken en kan zelf het bestraffen van onverschillige daaden, die eenigzins tegen zyn begrip zyn, niet nalaaten; en hy meent dit doende zich van zynen pligt wel deegelyk te kwyten; maar alles wel ingezien zynde bevindt men, dat hy den dekmantel van Godsdienst gebruikt om aan zynen bitteren aart, in het bedillen en berispen van anderen, te vryer bot te vieren. - BENEFICUS wil zich zelven diets maa-

ken, dat hy, door menschliefde en Christlyke milddaadigheid, aangespoord wordt in het doen van groote aalmoessen; doch heimlyk port hem de hoogmoed om milddaadiger te heeten dan zyn ryke Buurman. - REVOCATOR ontdekt, by den uitkomst, de verkeerdheid eeniger handelingen, hy wil geen schuld bekennen, zyne dwaaze eigenliefde kan die schok niet uitstaan, hy beroept zich op de zuiverheid zyner oogmerken, de goedheid zyner inzigten, en weet, langs deezen weg, de snoodste stukken te vergoelyken, aan alles eenen glimp van braaf en deugdzaamheid te geeven; en hy wordt, door het poogen om dit by anderen te doen, by zichzelven van zyne onschuld overtuigd. Wie kan hen beschouwende nalaaten uit te roepen? Wondere verkeerdheid! eerst bedriegt gy uzelven, en aan uzelven ontdekt zynde poogt ge anderwerf die rol te speelen! welk een geweld doet ge niet op uw geweeten! hoe verkragt gy hetzelve! hoe zal het eerlang geheel ongevoelig worden!

Niet weinigen der geenen, die op de Lyst der Zelfbedriegeren moeten geplaatst worden, stellen een verkeerd begrip van de zonden, uit de Zwakheid en Broosheid onzer natuure voortspruitende, tot eenen grondslag hunner Zelfmisleiding. Elk, zeggen zy, heeft zyn zwak, en ik het myne, een volmaakt mensch staat nog gebooren te worden. Met dus een denkbeeld gaan zy in dit zwak voort, en vieren bot aan hunne lusten, tot dat het in eene volslaagene diepgewortelde hebbelykheid verandert, terwyl die nog den naam van Zwakheid draagen. PARCIPROMUS heeft zo lang het zwak gehad van zeer op geld en goed gezet te weezen, dat hy een volslaagen Gierigaart geworden is. - AMBITIOSUS, volgens zyne eigene bekentenis, eenigzins behebt met het Zwak van Eerzugt, heeft het zoverre gebragt dat deeze drift het rigtsnoer en dryfveer is van alle zyne daaden, alles onderschikt hy aan dit onrustig beginzel. Schendt PARCIPROMUS

de goede Trouw om grooter winst te doen, zuigt hy den Wees en Weduw uit; maakt AMBITIOSUS zich schuldig aan slinksche streeken om den goeden naam van eenen anderen, die hem op het pad van eere in den weg staat, te schenden en dus den voet dwars te zetten; of slaat hy, dit mislukkende, tot fellen wraaklust over 't komt alles op rekening van de Zwakheid; zy *zien beiden hunne wegen voor zuiver aan*.

Allen deezen, (waar by nog veele anderen zouden kunnen gevoegd worden, als die, door verkeerde bevattingen van den Christelyken Godsdienst, op eene zeldzaame wyze, *hunne wegen gezuiverd* agten,) bedriegen zich omtrent hunnen Zedelyken staat, en zyn in eenen allergevaarlyksten toestand; naardemaal zy het kwaad niet zien, of, op 't minste gezigt daar van, de oogen sluiten. Want, in hoe veelvuldige bogten de bedrieglykheid des harten zich ook kromme, hoe zeer geneegen en gereed de Menschen ook mogen zyn om zich voor zichzelven te vermommen. *De* HEER *weegt de Geesten*. Een kort maar allerkragtigst zeggen, 't welk in zich behelst, dat GOD Alomtegenwoordig is en Alweetend, - dat hy zich der Menschen bedryven aantrekt en over dezelve naar waarheid oordeelt - dat hy de Deugt bemint en de Ondeugd haat - dat hy de laatstgenoemde zal straffen en de eerstgemelde beloonen. Stellingen van het hoogste gewigt, die ik niet zal uitbreiden; maar aan de ernstige bedenking van elk bedagtzaam hart overlaaten. Eene ernstige bedenking, welke 't zelve tot een nauwkeurig, een dikwyls herhaald, en onpartydig Zelfonderzoek zal aanzetten, weetende dat, hoe wy hier onszelven ook mogen vleien, en 'er gemaklyk afkomen voor de Regtbank van een bedriegend Geweeten, eene tweede verhooring in een ander geregtshof zal plaats hebben, in 't welk naar waarheid zal geoordeeld worden.

Ik besluit dit myn Vertoog met de woorden van SALOMO, *wanneer gy zegt, ziet wy weeten dat niet; zal hy niet, die de harten weegt, dat merken? en die uwe ziel gade slaat, zal hy het niet weeten?*

L.S.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 295.
Den 22 Augustus 1768.

[De dwaasheid van en Ampt te begeeren, daar men onbekwaam toe is, en de verkeerdheid dier Ouderen, die hunne Kinderen ergens toe schikken, cer zy zien of zy daar toe bekwaamheid hebben, aangetoond.]

Nu als een streng trouwant van pligten, deugd en reden,
Peil ik den diepen grond der burgerlyke zeden,
Bestraffende alles, wat niet nut is voor 't gemeen.

HUYDECOPERS HORATIUS.

Indien ik mynen Lezeren eens voorhield, dat iemand, die een amt begeert, of dadelyk eene bediening bekleedt, in de Maatschappye, waartoe hem de vereischte bekwaamheden ontbreeken, zondigt tegens de pligten, welken de pylers eener Maatschappye zyn; dat hy de wetten van redelykheid, billykheid en betaamlykheid, ja van den Godsdienst zelven, schandelyk overtreedt, en dat hy dus het algemeene welzyn, welk men altoos zorgvuldig in 't oog moet houden, benadeelt,

besteelt en berooft; indien ik, zegge ik, deze stelling mynen Lezeren eens onder het oog bragt, zouden veelen van hen my wel gelooven? en, indien ik hen van derzelver waarheid en bondigheid volkomen overtuigde, zouden zy zich alsdan wel naar zodaanige regelen gedraagen, als Reden en Billykheid hun, in 't najaagen en verkiezen van een beroep, aan de hand geeven? Voor my, ik kan het bezwaarlyk gelooven. Ieder Mensch is verpligt zo veel, als mogelyk is, tot het algemeene welweezen toe te brengen; dit is een Stelregel, die niemand ligtelyk in twyfel za! trekken; gevolgelyk moeten alle Menschen een beroep, of zodaanige bezigheden by de hand neemen, welken tot dat einde, ter bevorderinge, namelyk, van het algemeene welzyn, regelregt, ten minsten naar hunne gedachten, strekken kunnen; en dit zal ook niet ligtelyk eenige tegenspraak vinden. Doch, hoe gegrond, hoe redelyk en betaamelyk deze Stelregelen zyn, zy hebben geene of eene zeer geringe uitwerking op de gemoederen der Menschen; weinigen zyn 'er, die zich daar door laaten leiden; Ydele eer en glorie dryft de meesten aan, om zich in posten, eeramten en bedieningen in te dringen, waartoe zy de vereischte bekwaamheden niet bezitten, of toevallige omstandigheden slingeren hen in een beroep, daar zy geene genegenheid voor hebben; ja veelen zelfs hebben het nimmer in hun vermogen gehad, om uit eigen beweeginge, eene verkiezing van een beroep te doen. Daar zyn Ouderen, die hunne Kinderen, eer zy nog weeten, of die wel tot manlyke jaaren koomen zullen, en welke bekwaamheden dezelven bezitten zullen, ja, terwyl zy nog in de wieg liggen, tot eene zekere leevenswyze *praedestineren*, en, zomtyds met zulk een onherroepelyk besluit, als of zy in 't toekomende konden zien. *Spaart de Hemel*, dus hoort men hen menigmaal spreeken, *myn Zoontje in 't leeven, zo zal ik hem den Godsdienst toeheiligen; ik zal 'er een Domené van maaken; hy zal in de Regten Studeren; een Koopman worden*, enz. Dus spreeken zy, zonder dat zich de minste bekwaamheden tot dit of dat beroep in 't Kind

opdoen. 't Is onverstandig gehandeld. Anderen schynen meer grond voor hunne keuze te hebben: zy bouwen dezelve op zekere handelingen in de Kinderen, die echter voor geene werkingen des verstands kunnen gehouden worden. *Myn Jonge*, zeggenze, *haalt een Stoel uit de Kamer, klimt 'er op, of op een ton, of wat hy maar vinden kan, maakt zich een papieren bef, hangt een voorschoot van zyn moeder om, en predikt met dezelfde verheffinge van Stemme, met dezelve draeijingen en gebaarden, als Dominé die of die; zou hy geen Predikant worden? De Natuur heeft 'er hem toegeschikt*. Zo eenvoudiglyk redeneren zomtyds de goede Luiden over de Kinderen. Ik zou 'er niets tegen hebben, indien de kleine Jonge zulks uit eigene beweging deedt, zonder ooit in de Kerk een preek gehoord te hebben. Maar, daar hy nu de Dominé naäapt, zal hy het morgen een Soldaat doen, zich met een houten Snaphaan exerceren, of op een trommel slaan, dat 'er het gansche huis van dreunt, zo dat zyn goede Vader even veel reden heeft, om 'er een Soldaat of Tamboer van te maaken, als een' Predikant. Dus beslissen de Ouders de zaak hunner Kinderen; dus kiezen zy voor dezelven een beroep, eene leevenswyze, eene weetenschap uit, welke hun het best toeschynt om met eere door de Waereld te geraaken. Het Kind, welk men even goed edele gevoelens, als een onedelen zucht tot zekere omstandigheden, zou kunnen inboezemen, beoogt, bedoelt, dikwils in zyne kinderlyke bespiegelingen, niets dan de keuze zyner Ouderen, die niet in gebreke blyven hem alle de aangenaamheden daarvan dagelyks voor oogen te houden. Zo heb ik een Kind gekend dat Predikant worden wilde, om dat de Dominés altoos aan de hoogerhand gaan, en boven aan de Tafel zitten; een ander wilde Officier worden, om dat hy dan een fraeie rok, en een degen op zyde kreeg.

Zie daar een der oorzaaken, waarom myne Stelregels veelal te schandelyk veronachtzaamt worden. Maar wat zullenwe zeggen van de zulken, die, reeds

tot Jaaren van onderscheid gekoomen, voor zich zelven eene leevenswyze verkiezen moeten, die hun, door hun gansche leeven, het grootste vermaak en de meeste vrucht verschaffen kan? Hoe gedraagen dezen zich in hunne keuze? Veelen, zo dra zy de kinderschoenen hebben uitgetrokken, en meer vryheid verkreegen dan hunne Ouders en Meesters hun verleenden, vergeeten gansch en al het oogmerk, waarom zy hier op deze Waereld geplaatst zyn; in plaatse van zich te bevlytigen, om nuttige Leden voor de Maatschappye te worden, werpen zy zich in allerlei soort van ongebondenheden en wellusten, waar door zy buiten staat gesteld worden tot nuttige en voortreflyke verrichtingen. De zulken moogen, met HUYDECOPER, in zynen *Horatius*, wel zeggen:

> Wy zyn die menigte, die anders niet en doen,
> Dan met de vrucht der aarde ons onnut lyf te voên;
> Wy zyn die minnaars van Penelope; wy leeven
> Als hovelingen van Alcinous, bedreeven
> In alle ontuchtigheid, besteedende alle vlyt,
> Om lui en lekkerlyk te slyten hunnen tyd,
> Die 't hoofd, voor Zuiderzon, nooit beurden uit het kussen,
> En zonder snaarenspel hun zorg niet kunnen tussen.

Gelyk eene zodanige leevenswyze ten uitersten verfoeilyk is, zo is die van anderen, welken zich geneeren met dobbelen, valsch speelen, en andere schelmeryen, nog veel strydiger met de gezonde Reden; waarmede ook die der Heremiten en Monniken, en van een groot getal van zoogenaamde Vroomen, die hun leeven in eene vadzige luiheid doorbrengen, godlooslyk den onwaardeerbaaren Godsdienst misbruikende, om anderen overvloedige aalmoessen van het hart te perssen, niet overeen te brengen is. Al dit soort van volk kan niet anders aangemerkt worden, dan als onnut-

te lasten der aarde, en veel eer voor beesten als menschen te houden.

Doch, daar zyn 'er ook, die, hunne oogen blind ziende op eeramten en waardigheden, alle hunne belangen in 't voldoen hunner staatzuchtige oogmerken stellen, denkende, dat zy, geduurende hun gansche leeven, niets anders te doen hebben, dan om eerbedieningen te verkrygen, en alle hunne vermogens aantewenden, om tot het toppunt van eere en glorie te geraaken; waarvan zy zomtyds in een oogenblik ter neder geworpen worden, verliezende hunne posten, en te gelyk hunne kloekmoedigheid, welke door geene gronden van waare wysheid immer onderschraagd was. Jammer is 't, dat 'er aan de Academien Hoogleeraars gevonden worden, welken, ten behoeve van hunne keuken, zich niet schaamen, dusdanige ezels tot Doktoren te bevorderen; eene zaak, die niet alleen de grootste verontwaardiging verdient, maar zelfs, op eene voorbeeldige wyze, door den Souverain behoorde gestraft te worden.

Zie daar eene andere oorzaak, waarom myne Stelregels zo weinig ingang vinden, of werkstellig gemaakt worden, en echter zyn dezelven in allen opzichte gegrond, redelyk en billyk; de reden is klaar; ieder moet een eerlyk, nuttig en voor zyne bekwaamheden geschikt beroep zoeken, om dat 'er geen mensch is, of hy kan, op de eene of andere wyze, meer of min, nuttig zyn voor de Maatschappye en Zamenleeving. De Natuur heeft haare gaaven willen verdeelen onder de Menschen, om den eenen voor den anderen noodzaaklyk te maaken. De menschelyke behoeftigheden zyn de eerste fondamenten van alle Maatschappye; waarom de Natuur zommigen de bekwaamheid geschonken heeft, van zekere dingen te kunnen verrichten, waartoe anderen niet in staat zyn, en dezen hebben voor verrichtingen van een ander soort eene vatbaarheid, die den eersten geweigerd is. De een heeft een verheven en uitgebreid verstand in een zekeren omtrek; een ander heeft de gaave van oplettendheid en werkzaamheid, welken even

nodig zyn, om de zaaken, in dien omtrek voorvallende, haar volkomen beslag te geeven; zyn 'er Uitvinders nodig, daar worden anderen vereischt om dezelven behulpzaam te zyn; zo dat de Natuur haare goederen op eene ongelyke wyze aan haare Kinderen uitgedeeld heeft, doch zonder iemand te willen onteeren, naardien een Mensch, welken het geheel en al aan kundigheden ontbreekt, een even zeldzaam ding is als een Monster. Daar is derhalve geen persoon, die niet in staat is om iets te verrichten ten beste van het algemeene welzyn; doch zal hy van dienst zyn, dan moet men hem niet tot dit of dat beroep in zyne kindsheid schikken, maar men moet hem de beweegingen van zyn eigen hart laaten opvolgen; men moet hem zelven laaten kiezen; men moet vervolgens niet alleen zyne bekwaamheden, die hy tot het beroep zyner verkiezinge heeft, wel beproeven, maar in 't byzonder ook de redenen, welken hy voor zyne verkiezinge bybrengt; hoe verstandiger, hoe redelyker, hoe zuiverer zyne beweeggronden zyn, hoe zekerder men op de vastigheid zyner verkiezinge kan aangaan; men houde zich daarenboven zomtyds, als of men de gedaane keuze niet kan noch wil goedkeuren; men stelle hem hinderpaalen en zwaarigheden tegen dezelve voor oogen; indien het Kind als dan hardnekkig by zyne keuze blyft, indien het zich over onze weigering ongerust maakt, onze tegenwerpingen zoekt op te lossen, en onze zwaarigheden uit den weg te ruimen, dan kan men verzekerd zyn, dat zyne genegenheid voor dit of dat beroep zo sterk in zyn gemoed wortel geschooten heeft, dat hy niet rusten zal, voor dat hy zyn oogmerk bereikt heeft.

Is 'er nu niemand, die niet in staat is eenigen dienst aan de Zamenleeving te doen; is ieder een daar toe verpligt, om aan de oogmerken van den wyzen Schepper te beantwoorden, dan is het ook in alle opzichten ontwyfelbaar, dat men zich niet waardiglyk van deze verpligtinge kan kwyten, indien men zyne genegenheid, en de beweegingen van zyn harte niet op-

volgt in de verkiezinge van een beroep; naardien men weinig, zeer weinig te wagten heeft van iemand, wiens talenten kwaalyk geplaatst zyn, die noch smaak voor, noch kundigheid heeft in 't beroep, welk hy aanvaard heeft; zodaanig een Mensch, derhalve, welke post, welke waardigheid hy ook mooge bekleeden, zondigt tegens die pligten, waarop de Maatschappye rust; door zyne kuiperye, en streeken om 'er toe te geraaken belet hy anderen om hunne talenten ten nutte van 't gemeen in een helder daglicht te stellen; de Maatschappy belet hy om daarmede haar voordeel te doen, en dus berooft hy 't algemeene welweezen. Om waarlyk nuttig te zyn voor anderen, moet men beter weeten dan anderen, wat men doet, of doen kan. Men vergelykt de Maatschappy by het Menschelyk Lighaam. De goede of kwaade gesteldheid van het Lighaam hangen af van de wyze, op welke ieder Lid zynen post verricht; de voeten zyn niet geschikt om de pligten van de Maag waartenemen; zy zyn echter even nuttig, even onontbeerlyk voor 't Lighaam; zy hebben echter hunne waarde; dus is een gering Arbeidsman, die zyn post in de zamenleeving wel behartigt, een waardiger Lid van dezelve dan een Burgermeester, of Veldheer, die zich in den hunnen kwaalyk gedraagen. Voornemens zynde, om nader te handelen over de schadelyke gevolgen, welke het aanvaarden van een beroep, waar toe men niet bekwaam is, der Maatschappye toebrengen, zal ik dit Vertoog eindigen, met eene aanmerkelyke passage, welke ik, met betrekkinge tot den Heere *de Thou*, in de Gedenkschriften van zyn leeven, geleezen heb. ‘Hy was niet onkundig, zegt die Schryver, dat de Koning hem, op aanbeveeling van zynen Vader, die gewigtige bediening toeschikte; maar zyne liefde tot de ruste, en de bekoringen, welken hy in de Letteroefeningen vondt, deeden hem dezelve aanzien als zo veel verschillende met zyne gewoone leevenswyze, dat hy niet besluiten kon dezelve te verlaaten, en eene andere, die vol van onrust was en zeer verschillende bezigheden vereischte, te omhelzen. Dus heeft hy, ge-

duurende zyn geheele leeven, de waardigheden ontvlugt, welke men aan zyne verdiensten en geboorte schuldig was; maar die hy vreesde aan te neemen, zich altoos bekommerende, van dezelven boven zyne krachten te zullen vinden, en aan de algemeene verwagtinge niet te zullen beantwoorden: maar, na deze opmerkingen, verbande hy alle vreeze, dezelve en alle zyne inzichten in den boezem der Godlyke Voorzienigheid nederleggende, overtuigd, dat hy dezelve volgende, zich waardiglyk de eerampten, daar zy hem in gesteld hadt, gedragen zoude'.

R.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 296.
Den 29 Augustus 1768.

[Over de zugt tot verandering, en het onveranderlyk blyven staan op zyn stuk.]

Reficit animos ac reparat varietas.

QUINTILIANUS.

De ondervinding leert dat de menschen zeer veel in verkiezing van elkanderen verschillen. Dit bespeurt men onder anderen ook daar in, dat de een zeer sterk voor en de ander even sterk tegen de verandering is.

De Heer *Wuft* was van zyne jeugd af zoo veranderlyk als de wind. De weerhaan op den tooren draait zoo ligt niet om, als hy zich van 't een aan 't ander begaf. Zoo dat het oude Spreekwoord, *van den os op den ezel*, in hem volkomen werdt bewaarheid. Zyn wufte aart vertoonde zich reeds in zyne kindsheid. Eer hy spellen

kon, dwong hy om aan 't leezen gezet te worden. Hy hadt zin in Fransch te leeren, maar eer hy 't half kon was hy 't al moe. Men moest hem in een Engelsch School doen, maar daar hadt hy zoo ras, naar zyn zin, genoeg geleerd, dat hy tot heden toe maar zeer weinig of niets van zyn Engelsch vergeeten is. Vervolgens wilde hy met dolle geweld voor Doktor Studeeren. Men liet hem in de Latynsche school gaan. Een halfjaar in de eerste School gezeten hebbende, was 'er goede hoop dat hy het volgende halfjaar met een Prys zou opgaan: doch dat was nog zoo lang, hy verkoos liever maar zonder Prys op te gaan naar de tweede School. Hier bleef hy omtrent drie maanden, wanneer hy op een middag uit de School komende, zyn riem met boeken op den grond smeet, en zei dat hy den drommel van 't Studeeren hadt; dat hy een goed Ambagt wilde leeren. Men trachtte hem dit, als zyn Fatsoen te na, uit het hoofd te praaten, maar 't mogt niet helpen. Hy moest Beeldhouwen leeren, daar hadt hy nu eindelyk zyn zinnen op gevestigd, en daar zou hy dan by blyven. Hier bleef hy ook eenigen tyd aan: maar de Baas moest hem geduurig verandering van werk geeven. Onze Beeldhouwer echter, op zekeren morgen vroeg opgestaan zynde, zeide tegen zyn Vader, dat hy zin in de vaart hadt. Al wat men hier tegen zei was vruchteloos. De uitrusting werdt dan bezorgd, en hy ging aan boord van een nieuw Schip, om voor Koopman naar Suriname te vaaren. Maar geen etmaal hadt hy aan boord geweest of hy gaf den brui van de vaart, liep van 't Schip, en kwam met de kous op 't hoofd t'huis: terwyl zyn Vader veel moeite hadt om hem vry te krygen. De kort daar op volgende ziekte en dood van zyne Ouders, welke niet lang na elkander stierven, hadden hem geduurende al dien tyd t'huis doen blyven Maar toen zyne Ouders gestorven waren, deeden zyne Voogden hem, op zyn verzoek, in een Kruidenierswinkel, om de dingen te leeren en vervolgens zelf by de hand te vatten. Hy kort daarna trouwende werdt zyn eigen Voogd. Zyn Ouders hadden hem een redelyke som na-

gelaaten en hy hadt nog wel viermaal zoo veel behuwelykt. Dus wel instaat zynde om zich ter neêr te zetten, werdt hy een Koopman in Kaas. 't Huis waar in zyn Vader gewoond hadt, schoon nog hegt en sterk, was echter niet naar zyn zin: dat verkogt hy, en kogt een ander dat nieuwerwetscher was. De huizen, die hy verhuurde, liet hy met platte lysten en Schuiframen maaken en in meer andere opzichten veranderen. Zyn Tuin was al van zyn over Grootvader afkomstig; de aanleggers hadden denzelven met hooge en schoone vruchtboomen beplant, zeer gesteld zynde op belommering en schaduw: maar hy heeft die oude sieraaden uitgerooid. Hy heeft smaak in laage Stammen, en ontvlucht de Zon in een overdekte Kolfbaan; die hy met veel kosten heeft laaten maaken. Zoo doet hy niet als veranderen, maaken en breeken, 't geheele jaar door. Onlangs heeft hy al zyn Kaas verkogt, is met die Negotie uitgescheiden en een Koopman in Mekrap geworden. Ik denk dat dit ook niet lang zal duuren, want hy heeft een' grooten Tuin en een Stuk Lands gekogt, waar van men zegt dat hy een Buitenplaatsje zal laaten maaken, om 'er stil te gaan leeven. De Hemel weet hoe dikwyls hy nog wel van omstandigheden veranderen zal, eer hy dood is.

En wie ziet niet hoe veel menschen 'er op de verandering gesteld zyn? Hier van daan dat de Kleederen, inzonderheid die der Dames, geduurig groote *alteratie* ondergaan. Tweemaal in 't jaar ten minste dient men zich van nieuwe *Equipagie* te voorzien om in de mode te blyven. Onze Voorvaders hadden veel op met een Duitsche Letter, wy lagchen om die lompe *Characters*, en verkiezen onze Boeken met een Romeinsche Letter te drukken. Onze Taal verschilt ook zeer veel van de Taal onzer Voorouderen, en 't zal misschien niet lang aanloopen of wy zullen zeer fraai basterd spreeken, en dus zal onze moedertaal nog veel *politer* worden. Zeker de zucht tot verandering heeft altoos by zeer veelen

plaats gehad: waarom het spreekwoord zegt, *de mensch leeft by de verandering*.

Doch echter zyn 'er ook menschen die zeer tegen de verandering zyn, en ongaarne de oude paalen verzetten, die de Voorvaders geplaatst hebben.

De Heer *Kopstuk* is tegen alle verandering hoegenaamd. Zyne kleêren zyn nog van het zelfde fatsoen als over veertig jaar. Laatst hadt de Kleêrmaaker een weinig verandering aan een nieuw kleed gemaakt, maar hy moest het terstond weêr veranderen, en zou om die reden zekerlyk den zak gekreegen hebben, indien de Heer *Kopstuk* niet tegen de verandering geweest, en in aanmerking genomen hadt dat de Vader van den Baas hem nog in den broek hadt gestoken. Zyn Meid, die lange jaaren by hem gewoond heeft is met een Paruikmaaker getrouwd, en heeft om de kalandizie voor haar man verzogt, maar ze heeft haaren Heer niet konnen overhaalen. Zoo lang zyn Paruikmaaker leeft, schoon het een man is die geld en geene kinderen heeft, moet die voor hem blyven werken. Eéne Paruik echter liet hy by den jongen Baas maaken, maar die moest juist zoo weezen als de oude, die hy hem mede gaf: daar mogt geen haair aan mankeeren. Zyn Huis en Tuin zyn beiden ouderwetsch, maar daar mag niet aan verandert worden: als 'er iets moet gerepareerd worden, moet het presies zoo gemaakt worden als het eerst geweest is. Zyn tyd van op te staan, van te gaan eeten, van in zyn Kantoor te zyn, van in den Tuin en naar Bed te gaan, is onveranderlyk bepaald. Daar mag komen wie 'er wil om hem te bezoeken, hy zal, schoon hy ryk en gantsch niet gierig is, niet uit zyne *affairen* scheiden voor dat de tyd daar is: de vrienden moeten weêr heen gaan, of zyn Vrouw zoo lang een praatje verleenen. Heeft hy *Familie* over, hy moet op zyn tyd, dat 's avonds om tien uuren is, evenwel naa bed: zyne Vrouw en Vrienden mogen zoo lang op blyven als zy willen, maar de klok van tienen is zyn uur, daar is hy van zyne jeugd aan gewend. Zelfs toen

hy vryde zou hy om de weereld tot over tienen by zyn Meisje niet gebleeven hebben. Zeer veel geeft hy aan de armen, maar de Diakens hebben opgemerkt, dat hy altoos evenveel, en dezelfde *Specie*, in het zakje steekt. Een bepaald getal behoeftigen worden zeer rykelyk van hem bedeeld, maar elk krygt evenveel, 't zy geld, of kleederen, of Spek en Vleesch, of andere eetwaren, schoon de een behoeftiger en waardiger voorwerp van bermhartigheid is dan de andere. En schoon 'er zeer veel wordt gegeeven, wordt 'er het eene jaar niet meêr uitgedeeld dan het andere. In alle deeze en meêr andere dingen is de Heer *Kopstuk* zoo onveranderlyk, dat men eerder een berg verzetten, dan hem van zyn stuk brengen zou.

Juffrouw *Styf* is ook zeer tegen de verandering, en om die reden met haar kleêren wel hondert modes ten achteren. Zy heeft verscheiden Japonnen, alle van het zelfde ouderwetsche fatsoen, en van eene donkere koleur. Een ouderwetsche Kuif met slippen, en een Kap met een' knoop, sieren haar hoofd. Zy treedt op kamoesleerde muilen. Zy zit in haar hooge Keurslyf als in een yzer harnas. Een neerstik is om haar hals digt toegetrokken, terwyl een neusdoek met een rolzoomtje maar even over haare schouderen strekt. En al praat haar Naaister als Amelia, ze kan haar tot geen verandering beweegen: zy lacht om de mode.

Ja hoe veelen, zoo mans als vrouwen, zyn 'er niet wel, die als de pest tegen de verandering zyn? De Schoenen Karé, de Rolkousen, de Rokken met lappeknoopgaaten, de Palmhoute Paruiken, en Ronde Hoeden vinden nog haare Voorstanders. De tegennatuurlyke dragt der Vrouwen, niet van boven breed en om den middel dun gekleed te gaan, daar de Natuur haar om wyze reden smal van schouders en breed van heupen gevormd heeft, blyft nog by veelen standhouden, hoe waarachtig het is dat zy zich daar door in het draagen en baaren van kinderen merkelyk benadeelen. De oude Spaansche mode onzer Geestelyken, van door mantel en bef zich

te onderscheiden, schoon de mantels en beffen van de meesten vry wat besnoeid zyn, blyft hoofdzaaklyk in wezen, niet tegenstaande het zeker genoeg is, dat de Apostels en eerste Kerkeleeraars niet aan hunne kleederen te onderkennen waren, maar gelyk de andere menschen van hunnen tyd gekleed gingen: en het ook genoegzaam zoude zyn dat de Geestelykheid zich door haare geleerdheid, nederigheid, Godzaligheid en Deugd van andere menschen kennelyk onderscheidde. Zoo hoort men ook, in onze Nederlandsche Kerke, de oude Psalmen van *Datheen* nog met *vleit* zingen; wat sommige van onze Predikanten daar tegen ook geschreeven, en hoe zeer zy de noodzaaklykheid van hervorming in dit geval beweerd hebben, men blyft nog met den Koek-koek by den ouden zang. Geen wonder, want veele schynen nergens in meêr tegen de verandering te zyn dan in 't Stuk van den Godsdienst. Hier moeten de oude paalen vooral niet verzet worden, die de Voorvaders gesteld hebben. De oude gebruiken moeten hier blyven. Dezelfde Formulieren moet men houden. De Geloofsbelydenissen moet men ongeschonden bewaaren. Van 't gemeene gevoelen af te wyken is vermetelheid en waanwysheid; en gaat die afwyking wat ver; dan is het volslagen Kettery. De ouden wisten wel watze deeden, en de kinders moeten niet wyzer willen zyn dan hunne Vaders: en dit is zoo waarachtig, dat het by veele menschen onder alle Gezindten zonder onderscheid doorgaat.

Doch men vind ook menschen die daar in van anderen verschillen, dat zy in sommige dingen zeer driftig voor, en in andere even sterk tegen de verandering zyn.

De Heer *Vies* by voorbeeld, draagt Schoenen Karé, Rolkousen, een Rok met Lappeknoopgaten en een Hangdas, en echter een Zakparuik en Manchetten: dat een grappige vertooning maakt.

Mevrouw *Schyn*, een aanzienlyke en ryke Weduwe, die twee Dochters heeft, is voor haar eigen per-

soone tegen de verandering in houding, gewoonten, kleederen, huissieraaden en dergelyke. Zy wil der Waereld niet gelykvormig worden, is haar woord; zy is hier op aarde maar een gaste en vreemdelinge; zy heeft hier geen blyvende Stad; zy bekreunt zich weinig aan de Waereld; de Hemel is haar Vaderland. Doch in haare Dochters keurt zy de veranderlykheid in gemelde opzichten niet alleen niet af, maar moedigt zelfs de zucht tot eene slaafsche naarvolging van de Mode en dus tot eene geduurige verandering in haare kinderen zeer sterk, doch op eene bedekte wyze, aan. Zoo zyn de jonge Juffers Dames van de Mode, daar de Moeder een ouderwetsche Matroone is. 't Gantsche huis is ook in den nieuwsten smaak gemeubeleerd, 't gene op rekening van de verkiezing der Juffers by de Waereld doorgaat, maar de Kamer van Mevrouw is gantsch ouderwetsch opgeschikt, zonder dat daar in eenige verandering gemaakt mag worden. Dus steeken de Dochters zeer by de Moeder af in kleeding, houding en manieren, 't gene by elk in 't oog loopt en de Moeder voor een zeer *Pieuze* en zedige Vrouwe doet doorgaan.

Anderen zyn in alles, behalven in 't Stuk van Godsdienst, voor de verandering. Daar worden geen nieuwe modes uitgevonden, of zy zyn de eerste omze te volgen, maar by hunne Godsdienstige begrippen en gewoonten, hoe noodzaaklyk die ook veranderd dienden, omze met de eenvoudige Leer van 't Evangelie te doen overeenkomen, blyvenze onverzetlyk, zonder van verandering te willen hooren.

't Zal niet ondienstig zyn te onderzoeken, waar dit tog van daan mag komen, dat men dus voor of tegen, of in sommige opzichten voor en in andere tegen de verandering is.

't Blykt al te duidelyk dat men in dit geval doorgaans niet met oordeel, maar naar enkele verkiezing te werk gaat, dan dat ik dit zou behoeven te bewyzen: en 't schynt my toe, dat men zich hier in, door zynen

lossen of *traagen aart*, door *eigenzinnigheid, gezag, belang* en *volgzucht*, in het algemeen laat leiden. Dit zal ik by de eerstvolgende gelegenheid nader doen zien.

(*Het Vervolg heden over agt dagen*.)

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 297.
Den 5 September 1768.

[Vervolg van No. 296. En een Brief, betreffende No. 287.]

Jucundum nihil est, nisi quod reficit varietas.

PUBLIUS MIMOGRAPH.

(*Vervolg van No.* 296)

In het voorgaande Vertoog getoond hebbende, hoe zeer sommige menschen voor, andere tegen, en wederom andere in sommige dingen voor, en in andere tegen de Verandering zyn, zal ik nu de oorzaaken van dit verschynsel trachten aan te wyzen, en doen zien, dat men in dit geval, doorgaans niet met oordeel, maar naar enkele verkiezing te werk gaat, en zich door zynen *lossen* of *traagen aart*, door *eigenzinnigheid, gezag, belang* en *volgzucht*, in het algemeen laat leiden.

't Voorbeeld van den Heer *Wuft* toont aan, dat zy die van zyn karakter zyn, zich alleen door hunnen *lossen aart*, zonder de Reden raad te pleegen, tot zoo geduurige Veranderingen laaten vervoeren. Niet juist om dat zy, na ryp beraad, overtuigd zyn, dat het nieuwe beter is, maar om datze het oude heel schielyk moede worden, en zich altoos veel voldoening van wat nieuws belooven, springen zy als de ligte vogels van den eenen tak op den anderen, zonder ergens duur te hebben. Hun Geest is niet gewend zich lang by één voorwerp op te houden; hunne gedachten, hunne neigingen en begeerten zyn dus zeer los en onbestendig en dikwerf zeer winderig en dwaas. Zy zyn, in 't midden van de menigvuldige voorwerpen, welken hen omringen, als een Schip, 't welk van zyn anker los zynde, door de rukwinden weggedreeven en gints en weder geslingerd wordt.

Anderen zyn tegen de Verandering uit *vadzigheid* en *traagheid*. Hunne loome aart is sterker dan hunne zucht tot nieuwigheid, en heeft over dezelve de overhand. 't Kost zoo veel hoofdbreekens en moeite zich geduurig naar de mode te schikken, dan dit en dan dat te laaten maaken en vermaaken. Inzonderheid zien zy 'er tegen op om hunne ouderwetsche Huizen en Tuinen te laaten veranderen. Zy hebben 't 'er zoo lang mede gedaan, zy zullen 't 'er nog wel langer mede doen. Zy schrikken en beeven voor den omslag. In die gevallen wat gemaklyk en traag te wezen is niet zeer te mispryzen, want alle die veranderingen geeven veeltyds het regte genoegen niet. Maar erger is het dat dit ook plaats heeft, ten opzigte van 't naaspooren der waarheid, byzonderlyk in 't stuk van den Godsdienst. Zich zoo veel moeite te geeven van alles zelf te onderzoeken, om de waarheid naar te vorschen en te vinden, ten einde men zyne denkbeelden en begrippen verbetere, is by veelen een al te moeilyke taak 't Is zoo gemaklyk het spoor van anderen te volgen, en over te neemen 't gene andere ter neder gesteld en bepaald hebben. Of heeft men de waarheid naar zyne gedachten al gevonden, en is men van de

nuttigheid of noodzaaklykheid van verandering in zulk een geval overtuigd, 't heeft te veel voeten in de aarde om die verandering door te zetten. Wie heeft lust zich zoo veel moeite op den hals te laaden? Wie wil zyn rust en gemak aan de hervorming opofferen?

Eigenzinnigheid, gelyk het voorbeeld van den Heer *Kopstuk* aanwyst, is by anderen de oorzaak waarom zy tegen alle verandering zyn. Daar is niemant wyzer dan zy, waarom zouden ze dan van *Concept* veranderen, en hunne eigen verkiezing niet volgen? - Dit zynze zoo gewend van hunne jeugd af. - Dat hebben zy al lang zoo gedaan. - Die dingen zyn altyd zoo geweest - 't Moet zoo blyven. - Zy verstaan niet dat het anders gedaan worde. - Of men lang of kort praat, ze zyn maar *abzoluut* tegen alle verandering. -

Anderen laaten zich in dit geval alleen door *gezag* leiden. Hunne Vaders en Grootvaders hebben het al zoo begreepen en dus gedaan: waarom zouden zy het dan veranderen? Die Heilige Kerkvaders, die aanzienlyke Kerkvergaderingen, die Lichten van Geleerdheid, hebben deeze en gene gebruiken in den Godsdienst ingevoerd, deeze en gene Geloofsregelen vastgesteld. Zou 't geene verwaandheid zyn beter te willen weeten, en hier omtrent eenige hervorming te onderneemen? Die de Achtbaarsten en Geleerdsten naavolgt, en zich door hun gezag laat leiden, kan immers onmooglyk doolen?

Anderen wederom beoogen hun *belang*: en dit heeft inzonderheid plaats in hun die in sommige dingen voor en in andere tegen de Verandering zyn. Als de mode te volgen minder kost dan den ouderwetschen trant te houden, dan zynze voor de verandering, maar anders 'er sterk tegen. En dit spruit by eenige uit snoode gierigheid voort, maar by anderen uit eerlyke en pryslyke zuinigheid, welke zy, uit hoofde van hunne bepaalde en bekrompene inkomsten, genoodzaakt zyn in acht te neemen. ‘Daar moeten, zeggen anderen, nieuwe modes uitgevonden en voortgezet worden om wat te doen te krygen en geld te *fourneeren*. Men

moet wat nieuws uitvinden, of wat ouds doen herleeven, om een naam te maaken, om zyn vernuft en Geleerdheid aan de Waereld te vertoonen. Of het oude moet om dezelfde reden, schoon 't wel verbetering noodig hadt, echter niet veranderd worden; 't moet blyven zoo 't is; daar moet men zyn uiterst best toe doen, en tegen alle verandering in dit opzichte waaken. Dit oude brengt ontzaglyk veel gelds in de beurs. De verandering zou de ryke inkomsten besnoeiën. ‘Dit oude, dus redenkavelen veelen, ‘houdt ons gezag op en bewaart onze achting by 't gemeen. De verandering zou doen zien dat wy 't eeniger tyd niet wel gedacht en kwalyk gehandeld hadden. De verandering zou ons met anderen en anderen met ons gelyk stellen, en aan dezelfde voorrechten doen deelen. Laaten we derhalven elk beduiden dat de wyste aller menschen *Salomon*, meermaalen deeze les herhaald heeft, *zet de oude paalen niet te rug die de voorvaders gesteld hebben*, op dat 'er tog van geen verandering ten onzen nadeele iets kome’.

't Voorbeeld van Mevrouw *Schyn* toont aan, dat zelfs het belang welk men met reden stelt, in den naam van Vroom te mogen draagen, by sommigen de beweegreden is, waarom zy, schoon niet ten aanzien van een ander, echter ten aanzien van hun eigen persoon, in eenige gevallen ten minste, tegen de verandering zyn. Onveranderlyk blyven veele by het *Concept* dat de Godsdienst in uitwendige fratsen en vertooningen bestaat, dat Zedigheid in eene styve houding en teemachtige spraak, dat Nederigheid in een donker kleed is gelegen, en dat het een Waereldling is, die zich, in onverschillige dingen, naar de gewoonte van zynen tyd schikt, wat verstandige Zedekundigen hier tegen ook gezegt en geschreeven mogen hebben. De Mans moeten zekerlyk een lange Paruik, een ronden Hoed, kleine Gespen op de Schoenen draagen, en in 't bruin of zwart gekleed gaan, om onder de *Pieuzen* gerekend te worden: daar in mag derhalve geene de minste verandering gemaakt worden, of men wordt der zondige Waereld gelykvormig. Men moet teemachtig spreeken, vooral als men van Godsdienstige zaaken handelt. Men moet in zyn bidden niet

vergeeten het woord *je* te gebruiken, en den Allerhoogsten, de Opperste Majesteit, den Koning der Koningen met *je* aanspreeken, hoe laag en oneerbiedig zulks ook mag weezen. Men moet om te teemen en de uitspraak te rekken zelfs in den *Nominativus, Accusativus* en *Vocativus*, in 't enkelvoudig, altoos *Heere* zeggen, hoe zeer de Opbouwers onzer Taale dit gewraakt hebben. Dit alles houdt men by veelen voor kenmerken der Vroomen, men rekent 'er belang by te hebben den naam van Vroom te draagen; en dat is juist de reden waarom men in dit alles geen verandering ter waereld wil maaken, schoon men in andere opzichten, en zelfs ten aanzien van den tooi zyner kinderen, niet tegen de verandering blykt te weezen. Trouwens daar in kan men al mede zyn belang beoogen. De Vroomen haaten het Geld niet. Een *Ryk* Huwelyk is, by de meesten hunner, ook een *Goed* Huwelyk. Men moet of kan de kinders zoo strikt niet houden; die mogen de mode wel volgen. Men weet hoe de waereld bestaat. De Zoonen moeten *galante* Heeren, en de Dochters vooral niet styf gekleed zyn. Wil men Fortuin maaken, men moet naar de mode voor den dag komen.

Doch in de meeste menschen is het niet dan enkele *Volgzucht*, zonder iets meêr, welke hen voor of tegen, of in sommige gevallen voor, en in andere tegen de Verandering doet zyn. De Vorst, de *Ministers* van 't Hof, de Grooten en Aanzienlyken van 't land doen of laaten dit, gaan dus of zoo te werk; wie zou zoo onfatsoenlyk willen zyn van zich daar niet naar te voegen? Zou 't geen schande en een bewys van een slechte opvoeding, van een laage ziel zyn, zich niet naar de Grooten te willen schikken? Dit of dat is het gewoone gebruik: zou men van de waereld niet uitgelachgen of met den nek aangezien worden, wanneer men daar van afweek? Zoo doen en laaten deezen, 't gene ze van anderen zien doen en laaten. Zy willen niet byzonder, noch verkiezen uitgemonsterd te worden. Deeze Volgzucht, die zeer sterk in veele menschen is, brengt de mode in de mode, en roert niet aan 't gene van de meesten onveranderd wordt gelaaten.

Wenschelyk ware het, ondertusschen, dat elk mensch in deezen als een mensch, dat is, als een redelyk wezen handelde. Dat de menschen de zuivere Reden als Leidsvrouw ook in dit geval altoos volgden. Dat zy al wat verbeterd konde worden gelyker hand verbeterden, zonder iets, hoe genaamd, 't zy dat het den Godsdienst, 't zy dat het 't gemeene leven betrof, uit te zonderen. Dat zy niet in aanmerking namen of iets reeds lang in gebruik ware geweest, of dat het door het grootste menschelyke gezag zelfs ware bekragtigd, maar alleen of het waarlyk verbeterd konde worden. Dus zou alles, wat nog gebreklyk is, na verloop van weinig tyds, beschaafder en volmaakter, en de Maatschappy in dat opzichte gelukkiger weezen. 't Ware zelfs niet kwaad dat men zulke veranderingen toeliet, die alleen veranderingen waren, al bragten zy in 't geheel geene verbetering in de zaak te wege, indienze ook maar de zaak in geenerleie opzichten verergerden, dat nimmer plaats behoorde te hebben. Want daar de meeste menschen in deeze of gene opzichten voor de verandering zyn, kan de verandering op zich zelven hun vermaak toebrengen; en is in staat hunnen lust en yver in veele gevallen levendig te houden, of op nieuw te ontvonken.

Hadt men van 't begin der Weereld af zich tegen alle veranderingen verklaard, daar waren geen nutte Konsten en Weetenschappen immer uitgevonden, of de uitgevondenen waren in haaren eersten ruuwen en onvolmaakten staat gebleeven, en hadden nimmer dien trap van volkomenheid bereikt, waar toe zy thans zyn opgeklommen. Waren onze Heidensche Voorouders in 't stuk van den Godsdienst volstrekt tegen alle Verandering geweest, zy waren Afgodendienaars gebleeven en hadden nimmer den Christengodsdienst aangenomen. Nooit zouden de eerste *Reformateurs* de Hervorming hebben ondernomen, indien zy ook volstrekt tegen alle verandering, hoe genaamd, geweest waren. Hadt men altoos zulke veranderingen die ter verbeteringe strekken aangemoedigd, en zelfs zulke toegelaaten die alleen veranderingen schoon geen verbeteringen waren, de Waereld was zoo lang niet als nu, in sommige opzichten

onkundig en onbeschaafd gebleeven; veele, zeer veele liefdelooze, onbillyke, onrechtvaardige en wreede handelingen, die tot schande van 't Menschdom en van 't Christendom strekken, waren nimmer voorgevallen; en de Samenleving zou veel genoegelyker en aangenaamer geweest zyn. Geene Veranderingen, derhalve, dan alleen zulke die de zaak in eenigerleie opzichten, 't zy minder of meerder ontluisteren, verminderen of bederven, of, die zonder eenig nut aan te brengen, eenige kwaade gevolgen onvermydelyk na zich sleepen, kan men met reden wraaken.

***

Myn heer!

Wonderbaarlyk verschillen de menschen van elkanderen en van zich zelven. Daar zyn 'er die byna niets gelooven dan 't gene zy zien. Gebeurtenissen, met de kragtigste en bondigste bewyzen, die men voor gebeurde zaaken kan bybrengen, gestaafd, weigeren deezen niet zelden te gelooven. Anderen gelooven zeer gereedlyk, als onloochenbaare waarheden, dingen die op loutere gissingen steunen. Terwyl wederom anderen de bondigste bewyzen voor gebeurde zaaken in sommige gevallen verwerpen, en in andere gevallen, zich op bloote gissingen volkomen en gerustlyk verlaaten. Zou men het Geloof in 't algemeen dus wel als een vrucht van eene juiste en onpartydige beschouwing en beoordeeling der dingen; van een waarheidlievend, eerlyk en onbevooroordeeld gemoed, en bygevolg als een Deugd konnen aanmerken? Immers men ziet doorgaans deeze Spreuk bewaarheid, *'t Gene men gaarne gelooft, gelooft men ligtlyk*. Zedert No. 287. van den 27 Juny, laatstleeden, uitkwam, heb ik my als agter den Scherm, zeer dikwyls met de oordeelen der menschen over het zelve vermaakt. Al wie *Swift* geleezen hadt, geloofde vastlyk dat 'er dit een Navolging van ware. Dat Vertoog was uit *Swift* ontleend, dat was zoo klaar als de dag. Veelen geloofden dit alleen op het zeggen van deeze be-

leezen Heeren. Eén enkelde heb ik maar aangetroffen, die zich op zulke droggronden niet liet overtuigen. ‘Hemel! dacht ik, wat zyn veele menschen in sommige opzichten ligtgeloovig, en hoe vreemd is dit ten aanzien van hun die in andere gevallen door geene bondige bewyzen zyn te overtuigen!’ Sommigen geloofden dit ook misschien gaarne: doch laat ik my ook met geene gissingen behelpen. Ik betuig thans, op myn woord van eer, dat ik dien Brief reeds afgeschreeven en verzonden had, eer ik van *Swift* en van zyne Schriften iets ter waereld, *direct* of *indirect*, heb geweeten. Meer verzekering kan ik niet geeven, en niemant in deeze zaak met reden eischen. Maar als UE. deeze plaatst, zal ik gelegenheid hebben om te verneemen, of men dit bericht, zoo gereedlyk, als de gemelde gissing, zal gelooven.

Ik ben UE. DIENAAR.

V.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 298.
Den 12 September. 1768.

[De Heer Eerlyk Secundus betoont zyn groot genoegen over No. 293. en spoort den Denker aan, om dus voorttegaan: de Heer Verlegen, die eene Vrouw van eene andere Gezindte getrouwd heeft, vraagt om raad, hoe hy zich hebben te gedraagen, naardien zyne Vrouw zyne heide Dogters, in haare Kerk, zoekt optevoeden; en des Denkers raad aan dien Heer.]

Esto Animo forti, cum sis damnatus inique.

CATO.

Myn Heer!

My is verteld, en wel van iemand, die het zeker meende te weeten, dat gy voorhebt, niet langer, dan tot het einde van dit loopende Jaar, uwen *Denker* te vervolgen. Ik bid u, Myn Heer, verander van besluit: gy hebt meer begunstigers, en vrienden, dan gy denkt. No. 293 heeft verscheidene eerlyke en brave Geestelyken van de Hoofdkerk deezer Landen, die uit een ongelukkig vooroordeel tegen u zyn geweest, geheel in uwe belangen overgehaald. Ik ben 'er een van. Ik ben een ieverig voorstander van de GELOOFSLEUZEN onzer Kerke: doch veroordeel niemand die buiten is. *Die ons oordeelt is de H e e r e*! Ik heb ook geene Haat of Partyschap jegens myne Medechristenen, om datze van my verschillen. Ik haat de Dooling, en bestrydze met allen ernst, doch de Doolenden bemin ik, en zoek hen door den Geest van zagtmoedigheid te regt te brengen. Elk moet zyne eigene overtuiging volgen, en heeft niet alleen vryheid, van my te verschillen, maar is zelfs verpligt voor zyne byzondere bevattingen, gelyk ik voor de mynen, onbeschroomd uittekoomen, en strydige begrippen onbewimpeld, zonder eenigen mensch te ontzien, mits dat het op eene bescheidene wyze geschiedt, te keer te gaan. Dat vordert de liefde, die wy aan onze Naasten, en der Waarheid, verschuldigd zyn. De eene Gezindte heeft hier geen voorregt boven de andere. De Godsdienst is een stuk, dat ieder mensch voor zichzelven betreft. Elk is verpligt anderen in zyne begrippen overtehaalen, die hy meent, meest tot Eer van God en nuttigst voor 't Menschdom te zyn. Het zyn overzulks, by my, zeer haatelyke en veragtelyke schepsels, die anderen veragten, versmaaden, en met den nek aanzien, om datze van hun verschillen, en onregtvaardige Onderdrukkers van hunne naasten, die hen

deswege by anderen gehaat en gevloekt zoeken te maaken, en jegens hen woeden, om geene andere redenen, dan om datze van hun verschillen, hen durven tegenspreeken, en moeds genoeg hebben, om zich jegens derzulker onregtvaardige en snoode handelwyze, met allen ernst, te verzetten. Gy zyt, myn Heer! om dit laatste, het Slagtoffer der woede van eenige doldriftige en heerzugtige ieveraaren. Ik bid u, laat den moed niet zakken. Gy hebt meer vrienden onder hunne orde, dan gy, misschien, denkt. Streepze, tot een afschrik voor anderen, als schandvlekken hunner eerwaardige bediening. Dat 's uw pligt, als nationaal Schryver.

Gelyk men het gedrag van zulke Vorsten, en grooten deezer Aarde, noodzaakelyk moet afkeuren en verfoeien, die de Ingezetenen in hunne Godsdienstige en Burgerlyke Vryheid knevelen, onderdrukken, of zelfs in 't allerminste benadeelen, zoo kan geen eerlyk mensch nalaaten, zulke Predikanten, die allen, welken van hun verschillen, verdoemen, den voet dwars zetten, op de eene of andere wyze verdrukken en vervolgen, en groot en kleen jegens hen zoeken optehitzen, in zyn binnenste te verfoeien; en by bekwaame gelegenheden de haatelykheid van hunne snoode en doemwaardige handelwyze de goede Gemeente onder het oog te brengen. Ga dan maar voort, door u jegens de zoodanigen te verzetten. By alle eerlyke en onpartydige menschen zal dit noodzaakelyk de goedkeuring wegdraagen. - Gelyk het uw pligt is, zulke Advokaaten, die om een Stuiver te winnen, eed en pligt vergeeten, hunne Godvergeetene handelwyze onder het oog te brengen, zoo is 't niet minder uw post, zulke Geestelyken te gispen, die de Grooten vleien, om by hen hun hof te maaken; die anders spreeken dan ze denken, om eer en aanzien te bejagen; die zich by eene zekere Gezindte houden, wier begrippen zy niet zyn toegedaan, om tydelyk belang; die sommige Artikelen beweeren, die zy niet gelooven, om figuur te slaan. - Gelyk gy verbonden zyt, uit hoofde van 't Karakter, het welk gy als Zedenschryver bekleedt, zulke Dokters, die geene bekwaanheids genoeg bezitten, om den post, waar voor zy te scheep koomen, te bekleeden, maar de meesten, welken de kunst te pas komt, naar de andere Waereld stuuren, op eene ernstige wyze te vertoonen, dat ze regte Pesten zyn voor 't

menschdom, verwoesters der Maatschappye, en dat 'er geene menschelykheid in hunne gemoederen huisvest, indien zy niet, hoe eerder hoe liever, aflaaten, om op zulk eene Goddelooze wyze het getal der stervelingen te vermind eren, voor welke de Voorzienigheid eenen langeren leeftyd geschikt hadt; gelyk dit uw pligt is, zoo is het niet minder uwe zaak, zulke Predikanten hunne onverantwoordelykheid onder het oog te brengen, die hunne bediening niet met allen ernst en iever verrigten, en alles aanwenden, 't geene in hun vermogen is, om nuttig te zyn voor hunne Gemeente; die te lui en te vadzig zyn, om door verschillende overdenkingen den aandagt der menigte steeds tot zich te trekken, en optewekken, maar integen deel geduurig het oude half geeuwende en slaapende, tot wal gens toe, opdreunen, om niet uit hunne bedieningen geschopt te worden. Die daardoor oorzaak zyn dat de lust en iever in de goede Gemeente, om den Godsdienst bytewoonen, wordt uitgeblust, en met de daad betoonen, dat zy niet het nut van hunne naasten, (waar toe alle menschen verpligt zyn,) bedoelen, maar, (welk een schande voor een Kristen Leeraar!) eeniglyk prediken, om een stuiver gelds te winnen, ten einde, om door hetzelve, ten koste van het heil hunner medemenschen, te beter hunne dagen, met lekker eeten en drinken, met op en neder te gaan, in luiheid en vadsigheid, ten einde te brengen. - Ieder rang van menschen heeft eene zekere welvoeglykheid in agt te neemen. Een Heer van aanzien, die eenen gewigtigen post in de Maatschappy bekleed, zou zich bespottelyk aanstellen, indien hy zich, in veelvuldige opzigten, met het gemeen gelyk stelde. Zulke te streepen, die deeze welvoeglykheid niet in agt neemen, kan geen mensch in u kwaalyk neemen. En wie zou u dan durven berispen, indien gy eens in boert zulke schandvlekken onder de Geestelyken streepte, die met eenen bef, met rooden wyn bevlekt, langs straat loopen; allerlei vrolyke partyen bywoonen; dagelyks rossen ryden en jaagen; met speelen en dansen gestaadig den tyd vermoorden, enz. Elk behoort zich overeenkomstig met zyn Karacter te gedraagen! - Petitmaitres zyn haatelyke en veragtelyke Schepsels. In allen is het onverdraaglyk dergelyke verwyfdheid te moeten zien, doch allerbespottelykst in een' persoon, die het deftig en eerwaardig ampt eens Kristen

Leeraars bekleedt; om dat deeze inzonderheid verpligt is, door ingetoogenheid, zedigheid, en deftigheid, een voorbeeld voor anderen te zyn. Eene styve en gemaakte houding is bespottelyk. Lang hair, een pruik zonder poeder, juist zulke schoenen en zulke gespen te draagen, en daarvan een punt van Godsvrugt te maaken, is belagchelyk. Voor twee uitersten moet men zich wagten. - Te vloeken op den Godsdienst, en te schelden op de Predikanten, valt in geenen eerlyken man. Te teemen; lange gebeden te doen, om van de menschen gezien te worden; en by alle gelegenheden van God en Godsdienst te spreeken, 't zy het pas geeft, 't zy niet, wordt by alle verstandige menschen voor gemaaktheid, voor huichelary, en voor dwaasheid aangezien. Kortom, losheid, ongebondenheid, onwelvoeglykheid, gemaaktheid, heerschzugt en luiheid is in alle menschen, dus ook in de Heeren Geestelyken, te verfoeien. De laatsten behooren inzonderheid, uit hoofde van den gewigtigen post, dien zy bekleeden, voor deeze en dergelyke ondeugden zich te wagten, en voorbeelden te zyn van de tegenovergestelde deugden. Uw post is 't, myn Heer! hen zulks onder het oog te brengen. Laat u door 't woeden van sommigen tegen u, en uw Werk, daar van niet afschrikken. De onpartydige pryzen u deswege. Gy hebt, gelyk ik zeide, wees des verzekerd, zelfs zeer veele begunstigers onder onze Orde. Ik heb u daar van willen verwittigen, op dat gy moogt voortgaan op dien voet, dien gy van 't begin af, in uw schryven, hebt gehouden.

Ik ben, met hoogagting.

Uw opregte Vriend en Dienaar

EERLYK SECUNDUS,
Den 5 *Augustus* 1768.

't Is my lief, dat ik veele voorstanders en begunstigers heb onder de Heeren Predikanten. Ik ben voor dit voor my aangenaam bericht, den Heere EERLYK SECUNDUS grootelyks verpligt. Die Heer heeft door zyn schryven my waarlyk aangemoedigd, om met iever, in 't bestryden der Ondeugd, voort te gaan, zonder iemand te ontzien. Ik zie 'er uit dat deeze Wel Eerwaardige Heer met my, over dit punt, van 't zelfde gevoelen is, en zyn Oordeel bevestigt my in myn begrip ten deezen aanzien, het welk ik reeds van overlang gehad heb, dewyl ik hem ken voor een' man van eene meer dan gemeene kundigheid in verscheidene Takken der Geleerdheid, en

die het Eerwaardig Ampt, het welk hy bekleedt, in alle deelen, tot een voorbeeld voor anderen, onberispelyk, zoo veel de zwakheid der menschelyke Natuur toelaat, bekleedt. Gaarne zou ik zynen naam openlyk noemen, doch zyne Wel-Eerwaarde heeft, om gewichtige redenen, die hy my gemeld heeft, niet kunnen goedvinden, zynen eigenlyken naam onder dezen Brief te plaatzen, waarom ik géen vryheid vind, denzelven te melden.

****

Op denzelfden dag, toen ik den bovenstaanden Brief van den Heere EERLYK SECUNDUS ontving, werd ik door den volgenden op het vriendelykste, verzogt deszelfs Schryver myne Gedagten, op denzelven, ten spoedigsten te laaten toekomen; en, zoo ik het goed kon vinden, zulks in een van myne Weekelyksche Vertoogen te doen, op dat myne Leezers, die ongelukkig genoeg mogten weezen, zich in soortgelyke omstandigheden te bevinden, myne aanmerkingen zig ten nutte zouden kunnen maaken. De Brief behelst de volgende KLAGT.

Heer Denker.

Ik leg dagelyks met myne Echtgenoote jammerlyk overhoop, over myne twee Dogters, die ons uit ons Huwelyk, van verscheidene andere Kinders, alleen zyn overgebleeven. Myne Vrouw en ik behooren ieder tot eene byzondere Gezindte. Dit heeft eenigen tyd lang, om dat wy nooit over de onderscheidene bevattingen van onze byzondere Genootschappen, en daar door zeer zelden over den Godsdienst gewoon zyn geweest te spreeken, niet veel onlust in ons huis veroorzaakt. Elk ging, zoo als wy nog doen, 's Sondags naar zyne eigene Kerke; en somtyds ga ik met haar, en zy ook wel eens met my. Maar door het aanwassen der jaaren van myne Dogters, wassen ook de onlusten aan. Het begint zoo verre te loopen, dat 'er naauwlyks een dag voor by gaat, of wy hebben woorden: zelfs was het, voor eenige weinige dagen (ik schaam het my te schryven) op het punt, dat het nog hooger zou geloopen hebben. De reden is, om dat myne Vrouw my dwingen wil, dat onze Dogters met haar alleen, en nooit met my te Kerk zullen gaan, en datze in de gronden van den Godsdienst zullen onderweezen worden van een' haarer Predikanten, en niet in de begrippen, die ik

voor de beste en Gode aangenaamste houd. Of ik hoog en of ik laag spring, myne Vrouw zoekt dit door te dringen. - Leg ik hier tegen in, dat het zo wel Myne, als Haare Kinders zyn, en dat het om die reden billyk is, dat de eene Dogter met My, en de ander met Haar den Godsdienst bywoont, en dat wy elk ééne onderregten laaten, of zelve onderwyzen in die begrippen die wy zyn toegedaan; het helpt niet. - Vraag ik haar of dit voorstel niet redelyk is; wat doetze? zy zwygt, en ordonneert de Kinders, om met haar te gaan. - Zoek ik haar de onredelykheid hier van aan te toonen; wat is 't gevolg? Zy gaat haaren gang, en voert my te gemoet, dat zy zulks zal blyven doen, en nooit, zoo lang haar de Oogen open zyn, zal toestaan, dat ééne van haare Dogters in myn Kerk wordt onderweezen. - Toon ik de onredelykheid van haare handelwyze aan; zy zwelt van kwaadheid, en pruilt geheele dagen. Zelfs dreigtze my, dat ik geen gelukkig uur met haar zal hebben, indien ik daarvan niet gewillig aflaat. - Ik dagt, dat deeze bedreiging geschiedde, om my bang te maaken, om te zien, of ik het daardoor zou laten slippen, om dat zy weet, dat ik haar teder bemin, en een zeer groot vyand ben van eenige de geringste huis-krakkeelen; ik waagde het overzulks, om myne ééne Dogter te gebieden, zich te laaten aankleeden, niet met Moeder, maar met Vader na de Kerk te gaan, 'er byvoegende, dat ik ze voortaan aan het onderwys van een' der Predikanten van myne Gezindheid zou aanbeveelen. Myne Vrouw gaf een tegenstrydig bevel. Het Kind was verlegen. Ik stond gereed om uit het huis te gaan, en nam myne Dogter by de hand; zy vatte de andere hand van 't Meisje, en rukteze terug; en in plaats dat wy, dien morgen, te Kerk zouden gaan, bleeven wy beiden met de Kinders t'huis, en bragten dien voormiddag met kyven, knorren, en pruttelen door. - 's Middags nam ik wederom een Proef, waar van het gevolg zoo erg was, dat de bedienden tusschen beiden kwamen, om doodelykheden voor te koomen. - Ik zie wel dat ik de zaak geen Meester zal worden, zonder dagelyks met myne Vrouw overhoop te leggen. Ik meen ondertusschen dat ik verpligt ben, myne Kinders in die begrippen te onderrigten, die ik voor de beste houd. En dewyl myne Vrouw van eene andere Gezindte is dan ik ben, agt ik het billyk, dat ik in deezen ééne van de twee haarer zorg beveel.

Ik denk zelfs, dat ik, behoudens het Karakter eens eerlyken mans, den eisch van myne Vrouw niet mag inwilligen. Inschikkelykheid in deezen zou een blyk van onverschilligheid zyn, en onverschilligheid in den Godsdienst, is, by my, een kenmerk van eene zeer bedorvene gemoeds-gesteldheid, eene gesteldheid des Gemoeds, in 't welk geene waare Godsvrugt, noch eerbied voor God, en zynen dienst gevonden wordt. Ik moet overzulks my met geweld tegens myne Vrouw verzetten, en my daar door getroosten eenige verdrietige ontmoetingen te zullen hebben, die waarschynlyk ten hoogsten onaangenaam, en van langen duur zullen zyn, of my aan eenig verzuim schuldig maaken, waar voor geene verschooning by mogelykheid, myns oordeels, is uit te denken. Mogelyk denk ik niet wel. Ik heb reeds het Oordeel van verscheidene kundige mannen ingenoomen: doch eer ik myne Vrouw myn vast voorneemen aankondig, om, daar koome van wat 'er wil, ééne van myne Dogters in die begrippen, wegens den Godsdienst op te voeden, die ik toegedaan ben, dat myn tegenwoordig besluit is, eer ik zulksdoe, verzoek ik, dat gy, Heer Denker, my uwe gedagten hier over gelieft mede te deelen, het zy gy van my verschilt, het zy gy met my van 't zelfde begrip moogt zyn, op dat ik in zulk een gewigtig punt, niets al te ligtvaardig en al te schielyk, zonder de redenen voor en tegen wel overwoogene te hebben, moge ondernemen. Gy zult my groote dienstdoen, en, zoo gy het in een van uwe Vertoogen doet, buiten twyffel, aan verscheidene uwer Leezeren.

Ik ben
Heer DENKER!

Uw Vriend.

VERLEGEN.
Den 5 Augustus 1768.

Dat zyn de gevolgen van buiten de Kerk te Trouwen. Nooit zou ik raaden, dat iemand buiten zyn Genootschap zich in den Echt begaf. Ik kan niet begrypen, hoe eerlyke Ouders zulks in hunne Kinders kunnen voorgoed keuren. De jonge lieden weeten veelal niet beter. De Driften werken op hen sterker, dan Reden en Godsdienst. De ouders moesten dit zoeken voor te koomen. Die dit niet doen, hebben geenen Godsdienst. De geschillen, 't is waar, die sommige Kristenen verdeeld houden, zyn zoo groot niet, noch van dat belang, dat men daarom elkanderen uit het getal der goede Kristenen behoort uittemonsteren, doch nu de Kristenheid in zooverre verdeeld is, dat 'er verscheidene Gcnootschappen gevonden worden, is ieder verpligt, wanneer hy by een zeker Genootschap zich vervoegt, zich by die Gezindte te be-

geeven, by welke, zyns oordeels, de waarheid zuiverst beleeden en geleerd wordt, behoudens het karakter eens eerlyken mans, om dat men ten opzigte van den Godsdienst door zyn geweeten, of de overtuiging zyns gemoeds verpligt is, zich te laaten bestuuren, en door geene andere oorzaaken, eer, aanzien, of tydelyk belang. Men moet alleen zyn geweeten volgen. Zoo deeden de Apostelen; zoo deeden de eerste Kristenen; zoo deeden onze vroome Voorvaders, ten tyde der Hervorming; zoo doen alle braave en eerlyke Belyders van onzen schoonen Godsdienst. De Ouders nu zyn verpligt hunne Kinders die waarheden, die zy meenen op Gods woord gegrond te zyn, in te prenten en daar in te onderregten. Dit vordert de Liefde tot de waarheid, het belang dat wy allen by den Godsdienst hebben, en de Liefde die wy onzen Kinderen verschuldigd zyn. Ouders, die hier omtrent geen werk maaken, maaken zich aan een doemwaardig verzuim schuldig, om dat de Godsdienst een stuk is, waar van ons tydelyk geluk ten grooten deele, en ons eeuwig welzyn, volstrekt, afhangt, en om dat dezelve bestaat in regte kundigheden van God en zynen wille, en een leven overeenkomstig met die kundigheden. De Heer VERLEGEN doet derhalven niet alleen wel, dat hy ééne van zyn Dogters (zyne vrouw heeft hetzelfde regt op de andere) in zyne begrippen zoekt te brengen, maar is, volgens Reden en Godsdienst, daar toe volstrekt verpligt, in weerwil van de moeielykheden, die hy daardoor van zyne vrouw te wagten heeft. Een eerlyk man, en opregt Kristen, daarvan moge koomen wat 'er wil, verzuimt nimmer zynen pligt, en dit zou geschieden, indien de Heer VERLEGEN zyn waarde spruit niet opvoedde en onderwees in die Leeringen, die hy gelooft de Gode welbehaagelykste te zyn. Indien hy zich door de dreigementen zyner Vrouwe, of om eenige andere redenen, daar van laat afschrikken, zou hy met de daad betoonen, dat hy een Man is, die of niet gelooft, dat by die gezindte, by welke hy is, de waarheden des Euangeliums zuiverst geleerd worden, of die de liefde zyner vrouwe of eenig tydelyk belang hooger waardeert, dan de goedkeuring des Allerhoogsten, en de Liefde van Jezus Kristus. Is het eerste waaragtig, dan is hy een *Huichelaar*, die by God en menschen beide den uitersten haat en verontwaardiging verdient. Is het laatste de reden van zyn verzuim, dan kan hy *Kristus Discipel* niet zyn. Ik keur derhalve het besluit van den Heer *Verlegen* niet alleen braaf en edelmoedig, maar meen dat Reden en Godsdienst hem volstrekt verbieden anders te handelen. En ik zal my verheugen, indien ik verneemen mag, dat hy moeds genoeg gehad heeft, omeen goed geweeten boven de liefde zyner Echtgenoote te schatten, indien deeze beide niet te gelyk van hem kunnen genooten worden.

C. Mz.

De Denker.
N°. 299.
Den 19 September 1768.

[Brief van Juffrouw Sophia Boncoeur Wed. Diligent, over de onbeusche bejeegeningen van haaren oudsten Zoon; en antwoord op denzelven; benevens een brief van Pigritiae Adversarius over Luie Predikanten.]

Ames parentem, si aequus est, si aliter, feras.

MIMUS PUBLIANUS.

Myn Heer!

Ik ben eene Weduw van byna zestig jaaren, die sedert de dood van mynen waarden Man myn best gedaan heb, om myne vier kinderen, door goede onderrichtingen wel voortegaan, met eere door de waereld te brengen; door Gods zegen zyn onze middelen, by 't leven van mynen Man, die zyne affaires naarstig waarnam, tamelyk aangegroeid, en vermids ik van jongs af geleerd heb, handen mede aan 't werk te slaan, heb ik ook zoo veel kennis van myns Mans affaires gekreegen, dat ik na zynen dood genoegzaam in staat was, om dezelven te continueeren; doch om my zelve door al te veel beslommering niet te zeer te fatigueeren, heb ik aan mynen oudsten Zoon, die thans dertig jaar oud is, toege-

staan, met my in Compagnie te doen, en door Gods Goedheid gaan onze zaaken naar wensch. - Niettegenstaande dit moet ik betuigen, dat ik thans verre ben van een genoeglyk leven te leiden. - Toen myn lieve Man leefde, had ik aan hem niet alleen een vertrouwde hartevriend, aan wien ik alles mededeelde, wat my op het hart lag, maar ik had ook het genoegen, dat hy my al het voornaamste, dat 'er op 't Comptoir omging, communiceerde; somwyl begeerde hy myne gedagten op 't een of 't ander stuk van Negotie wel te weeten, en stelde my zyn Concept voor, opdat ik het zou beoordeelen. - In de Conversatie zogten wy elkanderen te believen, en onze kinderen hadden Ontzag voor ons. - Maar sedert myns Mans afsterven, dat my een bittere slag was, schynt alles van gedaante veranderd te zyn in myn huis: myn oudste Zoon heeft ten mynen reguarde eene houding aangenomen, die my heimelyk veel Chagrin veroorzaakt, en oeffend zulk een volstrekt Gezag in myn huis, dat my niet meer dan de iedele naam van Moeder is overgebleeven.

Komt hy van 't Comptoir, dan wagt ik vergeefs naar eenig verslag van 't geene voorgevallen is; hy zit in diepe gepeinzen, die enkel afgebroken worden door een woord van Commando aan zynen broeder, of zuster, om hem eene Pyp, Koffy, Wyn, of iets anders te geeven. Begin ik over eenige Domestique affaires te spreeken, en word ik niet afgezet met te zeggen, dat hy het hoofd te vol heeft, om daarvan te praaten, dan zegt hy stellig; *zoo moet het zyn*, en ik mag my wel wagten eenige bedenking daartegen intebrengen, of het is: *Wat behoefje 't myn dan te vraagen; wel, doet jet zin, wat raakt het my?* Myns Zoons heerschappy over den Pot gaat zoo verre, dat ik my wel wagten moet, eenige spys optezetten, waarvan hy geen liefhebber is, en ik agt my gelukkig, als wy een middag of avondmaaltyd doen, zonder dat 'er tusschen hem en zyne oudste Zuster dispuut over het eeten voorvalt. Dikwyls vind ik my gedupeert in het geene ik aan onze dienstboden belast, terwyl myn Zoon naderhand Contraorders geeft, waarop zy zich, om zich te excusee-

ren, beroepen; ja ik ben niet zelden genoodzaakt, myn eigen bevel te herroepen, met te zeggen, dat ik my nader bedagt heb, om het gestadig verwyt van myne *malle directie* niet te hooren.

UE. zal zeer wel begrypen, dat het dienvolgens geheel buiten myne magt is, over het zedelyk Gedrag van mynen Zoon eenige reflexie te maaken. - Hoewel hy zeer wel weet, dat ik gaarne, als wy by elkanderen zitten, iets overluid in den Bybel, of eenig ander stichtelyk Boek, hoor leezen, moet ik dat Plaisier derven, om dat hy 't zelf niet alleen niet doen wil, maar ook geene patientie heeft, om het van zynen jongsten Broeder te hooren. - Zit hy by ons met eenen Roman, of ander Boek, in de hand, ik moet my zorgvuldig wagten, van te vraagen, wat hy leest; laat hy in drift zich eenen vloek ontvallen, drinkt hy eens een glas te veel, myne berispingen worden tiendubbeld met grimmige woorden vergolden. - Het meest van allen smert my, dat myn Zoon anderen tot getuigen maakt van zyne onbescheidenheid, ik kan duidelyk zien, dat hy 'er Eer in stelt, in 't byzyn van anderen te toonen, dat hy myn Gezag niet erkent. Verzoek ik vriendelyk, my iets toetereiken, hy speelt den dooven, en heeft iets anders te doen: meng ik my in zyn discours, het is: *Moeder*! *je weet 'er niet van*; vraag ik ergens na, ik kryg ten antwoord: *ik weet niet waar gy uw al mêe bemoeit, Moeder!* - Met een woord, myn Zoon oeffent eene volslaagene Heerschappy; en ik zie het Gezag, het geen ik meen, dat my toekomt, op eene volslagener wyze op hem overgebragt, dan ik ooit gezind zou zyn, over hem te oeffenen.

Indien UE nu zo goed wilde zyn, om eens bondig te betoogen, dat zulk een handelwys regt strydig is tegen het VYFDE GEBOD, zoo zou ik hoopen, dat zulks nog van effect zou zyn, omdat ik niet kan gelooven, dat myn waarde Zoon Gods Heilige Wet niet zou eerbiedigen: breng hem ook eens onder 't oog, welke verwarringen zulk eene handelwys in 't huisgezin moet te weeg brengen, verwarringen,

waar van ik de beginselen maar al te duidelyk bespeur. Myn oudste Dogter althans, absoluut onwillig, om haares broeders ootmoedige Dienares te zyn, wederstreeft zyne commandeerende stem dikwyls op eene wyze, die my met schrik en verlegenheid vervult; en terwyl zy van de huishouding meer verstands pretendeert te hebben, dan myn Zoon, geeft dit somwyl een droevig huiskrakkeel: ja ook volgt zy zyne voetstappen maar al te sterk na in het hoogste woord, in sommige gevallen, boven my te voeren, zelfs vrees ik, dat de twee jongste eerlang denzelfden weg zullen inslaan, en dus zal ik op mynen Ouden dag my niet alleen buiten alle bewind gesteld zien, maar ook my moeten submitteeren aan de verschillende Caprices myner kinderen, die elk voor zich het Gezag zullen willen voeren, het geen my alleen toekomt. Zo UE. dan myne Kinderen, waar van de twee Oudsten somtyds UEds. Vertoogen leezen, eens op hunnen pligt beliefde te wyzen, en my te onderrichten, hoe ik my best in deeze omstandigheid te gedragen hebbe, zou UE. grooten dienst doen aan

UE. Dw. Dienares

SOPHIA BONCOEUR,

WED: DILIGENT.

Het gedrag van den Heer DILIGENT, (als ook zyne Zuster,) jegens zyne Moeder, is ten uitersten haatelyk en verfoeilyk. Hy moet 'er noodzakelyk zoo over denken, wanneer hy slegts deezen Brief leest, en maar eenige oogenblikken denkt aan de hartelyke Liefde en getrouwe Diensten, die zyne Moeder aan hem beweezen heeft. Zy was, benevens haaren man, 't is waar, verpligt, (gelyk alle Ouders hunnen Kinderen verschuldigd zyn,) haaren Zoon, in zyne vroege Kindsheid, te koesteren, de tederste zorg voor hem te draagen, hem de beginselen van den Godsdienst, van jongs af, intedrukken, en eene opvoeding

te geeven, waardoor hy, onder den zegen des Allerhoogsten, eerlang een nuttig lid van de Maatschappy kon zyn, en een eerlyk bestaan hebben. aan deeze verpligting heeft zyne Moeder, zoo veel my van elders berigt wordt, beantwoord. Zy heeft hem de tederste en hartelykste liefde altoos beweezen, en geen waaken, zorgen, moeiten, noch kosten gespaard, om, zoo veel in haar was, alle tydelyk en eeuwig heil hem te bezorgen. Die hartelyke Liefde, en trouwe Diensten vorderen gewisselyk Wederliefde en Erkentenis, omdat wy noodzaakelyk liefde en agting dezulken moeten toedraagen, die hunnen pligt betragten, en wy, zonder ons zelven geweld aantedoen, niet kunnen nalaaten, zulks redelyk en billyk te voordeelen. Dit is een van die eerste zedelyke beginsels, waar aan wy, het zy wy willen, of niet, noodzaakelyk onze toestemming geeven moeten. Wy mogen deeze onze verpligting met den mond ontkennen, of lochenen, maar inwendig en van harten zulks te doen, is boven ons bereik. De Godheid heeft wyzelyk zorg gedraagen dat dit niet van ons afhangt, noch in onze magt staat, op dat de menschen, als van zelve, zouden aangespoord worden, om de Deugdzaamsten en Braafsten onder de Stervelingen, uit hoofde van hun gedrag, boven anderen, boven zulken, die alleen voor zich zelven leeven, te waardeeren, te agten, en hunne erkentenis te bewyzen; en deezen wederom, door de vrolyke hope, dat hunne Liefde en goede Diensten aan anderen beweezen, op derzelver gemoederen zulk eene uitwerking mogen hebben, op het kragtigste, aangemoedigd zouden worden, om zich allezins toe te leggen, om het heil, geluk, en den waaren welstand van hunnen naasten, in 't algemeen, en van allen, die hunner byzondere zorg zyn aanbevoolen, inzonderheid, uit all' hun vermogen, te bevorderen, en dus, op dat de stervelingen elkanders geluk, op het ieverigste, zouden behartigen, door zich met vereenigde kragten daarop toeteleggen. Hoe gedraagt zich de Heer DILIGENT, ten aanzien van zyne braave, hem teder beminnende, en ten zynen opzigte haaren pligt be-

tragt hebbende Moeder? in plaats van dit te erkennen, en haar deswege zyne erkentenis en hoogagting te bewyzen, gelyk zyn pligt is, volgens gemelde eerste beginselen, en de lessen der Openbaring, die op deeze beginselen gegrond zyn, in plaats van dit, bedroeft hy die waardige Matroone, in haare klimmende jaaren, door haar veragtelyk te bejenen, oneerbiedig toe te spreeken, haar afhangelyk van hem te maaken, en haar dat genoegen te weigeren, om zoo vrolyk en vergenoegd met haare Kinderen te kunnen leeven, als haar anderzins', indien hy zynen pligt, ten haaren aanzien, betragtte, door de gunstige Voorzienigheid, zou mogen gebeuren. De Heer DILIGENT, hoe naarstig hy ook in zyne zaaken zyn moge, is hierom een haatelyk en veragtelyk, ja zelfs een zeer ondeugend mensch. Hy kan zyn gedrag ten opzigte van zyne braave Moeder, noch voor God, noch voor de Waereld verantwoorden. Indien 'er mogelykheid is, dat de oude Moeder een eerlyk bestaan, zonder by hem te woonen, kan hebben, zou ik haar raaden, indien hy volhardt, met haar steeds toetesnaauwen, en veragtelyk te behandelen, op haar zelve te gaan woonen, om nog haare overig zynde dagen, zonder door haaren ontaarden Zoon dagelyks ontrust, en bedroefd te worden, of alleen, of met haare andere Kinderen, (die ik hoop dat de voetstappen huns Broeders niet volgen zullen, maar haare brave en tederhartige Moeder naar behooren eeren,) om dezelven in rust, en met zoo veel genoegen, doortebrengen, als deeze staat van onvolmaaktheid toelaat. Doch zoo Juffrouw SOPHIA BONCOEUR WED: DILIGENT de onvoorzigtigheid gehad heeft, van haare zaaken aan haaren Zoon, in zoo verre, aftestaan, dat zy met haare andere Kinderen, zonder hem, geen behoorlyk bestaan heeft, ongelukkig is die waardige Matroone; en zoo zy hem door haare onderregtingen niet kan verbeteren, (daar hy volgens haar schryven nog vatbaar voor schynt te zyn.) dan moet zy de gevolgen van haare eigene dwaasheid boeten. En haar voorbeeld zal ons dan op 't nieuw kunnen leeren, hoe dwaas het is, dat Ouders, buiten

noodzaakelykheid, zich afhangelyk maaken van hunne Kinderen.

CMZ.

****

De volgende Brief is my voorleden Donderdag ter hand gesteld, met verzoek, om hem ten eersten te plaatzen. Dus luidt hy

Heer Denker!

Gy hebt het stuk niet genoeg uitgehaald wegens die Predikanten, die alle zondagen wederom het oude opdreunen(*). Gy behoorde aangetoond te hebben, dat eene Gemeente verpligt is, zulke knaapen te deporteeren, en dat het haar niet kan vergeeven worden, indien zy zulks niet doen. De Overheid, des ben ik verzekerd, zal de Gemeenten, die met zulke ballasten opgescheept zyn, de hand gaarne leenen, indien deeze luiaards niet gewillig willen gaan. Ik ben verzogt, om een Request aan den Souverein, op den naam van eene zekere Gemeente, inteleveren, over haaren Predikant, ten einde hy gedeporteerd mag worden. De Karel is zoo verschrikkelyk lui, dat hy niet alleen geduurig zyne oude Sermoenen wederom opdreunt, (ik geloof niet dat hy vyftig heeft,) maar zelfs by gelegenheid van Voorbereidingen, en 't Avondmaal, eene ordinaire Predikatie doet, waar in geen woord, betrekkelyk tot die hoogwigtige Plegtigheid, komt, dan alleen in de voorafspraak, *wy zyn hier by een om elkanderen voortebereiden &c*. Hy bid altyd hetzelfde, zelfs by Plegtige gelegenheden. De Biddagen somtyds niet uitgezonderd. My is verteld, dat onlangs een jongen, van dertien jaaren, in een gezelschap van eenige Spotboeven, een sestehalf verdiend heeft, met het Voor- en Na gebed, van dien luien Karel, woordelyk op te zeggen; en wist de weinige veranderingen, die hy somtyds, by plegtige gelegenheden, 'er in laat vloeien, en die altoos dezelfde zyn, op zyne

(*) No. 298.

plaats 'er, per Parenthesin, in te voegen. Het is byna ongelooflyk, dat iemand zoo overgegeeven lui kan zyn. Het is hem dikwyls van zyne Gemeente onder het oog gebragt, dat hy meer werks van zynen dienst behoorde te maken, dat hy het anders voor God en zyne Gemeente nooit zal kunnen verantwoorden. Het helpt niet. Hy dreunt 'er na toe; en neemt zyn vermaak by zyne goede vrienden, die hy op zyne beurt weder onthaalt, zonder ooit te studeeren. Het moet anders met hem gaan, of hy zal wiskunstig afgezet worden. Ik zal u mogelyk het Request mededeelen, daar zeker *fiat* op koomen zal, en waarin verscheidene byzonderheden zullen koomen, die ik verzwyg, op hope, dat hy nog tot inkeer zal geraaken. Wanneer het niet nodig, ja zelfs ondeugend zou zyn, den man openlyk te postitueeren, dewyl de jongens en het gemeen hem op straat zouden uitjouwen; daar ik geene gelegenheid toe wil geeven, indien de man zich betert, en zynen pligt vervolgens betragt.

Ik ben, enz.

UE Dienaar,

PIGRITJAE ADVERSARIUS.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 300.
Den 26 September 1768.

[Drie Persoonen; een Eerlyk man, een voorzigtig mensch, en eene zeer byzondere vrouw; geschetst.]

Incoctum generoso pectus honesto.

PERSIUS.

Ziet hier, myne Leezers, drie Kenschetsen. De eerste toont, hoe een Mensch weezen moet; de volgende leert ons, dat eene *al* te groote Voorzichtigheid; men kan ook al te voorzichtig zyn; eer te laaken dan te pryzen zy; de derde stelt eene Vrouw ten toon, die zeer byzonder is in alle haare bedryven.

***

Om den naam van een EERLYK MAN waardig te weezen, moet 'er vry wat veel gedaan worden; men zegt dikwyls van den eenen of anderen, 't is *un honnête Homme;* een *Eerlyk Man*: Maar, weet men wel, wat men zegt? weet men wel, op wien deze eernaam alleen met regt kan toegepast worden? Ik heb zulk een denkbeeld van een *Eerlyk Man*, dat ik my niet zou laaten overreden, dat iemand in een korten tyd daar toe geraaken kan. Hoe veele, hoe groote deugden iemand ook moge bezitten; daar blyven altoos meer goede hoedaanigheden over, die men mist; en die men zich insgelyks behoort eigen te maaken; die men bezit zyn daarenboven dikwyls zeer onvolkomen, indien men in acht neemt, hoe veel 'er toebehoort, om waarlyk eene Deugd wel uit te oeffenen. Zo schaars als een waarlyk vroom mensch in alle opzichten in deze waereld gevonden wordt; dewyl 'er altoos iets aan de volmaaktheid der waare vromen, hier op aarde, ontbreekt; even zeldzaam zal men een Eerlyk Man, in alle opzichten eer-

lyk, onder de zonne aantreffen. Men ziet, dat ik geen onderscheid stelle tusschen een' waarachtig Christen, en een Eerlyk Man, in den verhevenen zin van 't woord; keurt men deze gelykstelling af, en vraagt men my bewys, ik beroep my op de Historie van *Karel Grandison*. Hy, die naauwkeurig zorg draagt, dat hy door de verkeerde zeden, de buitenspoorige leevenswyze, en de zondige gewoonten zyner Medemenschen, niet bedorven wordt; die in alle zaaken handelt, uit beginzelen van Reden en Godsdienst; die niets krachtiger vermydt, dan zynen Naasten zelfs het minste nadeel toe te brengen; die niets verfoeilyker acht, dan die laage streeken en konstenaryen, die laffe vleieryen, dat by den grond kruipen, om tot eere en aanzien te geraaken; die nimmer iets doet, dan 't geen hem billyk en regtmaatig voorkomt, nimmer iets pryst, waarin gy geen zweemzel van deugd en reden bespeurt; die de gemaaktheid der schynheiligen tot in zyn binnenste verfoeit; die geen roem stelt in eene gezochte vertooning van Deugd; die altoos zich houdt aan de zyde der geenen, die regt in hunne zaaken hebben; die alle beweegingen van eerzucht, wraak en gierigheid uit zyn harte zorgvuldig zoekt te verbannen; kortom, die geen ander oogmerk heeft, dan om alle zyne handelingen naar het voorschrift van Reden en Godsdienst, zo veel hem mogelyk is, gestadig, en by aanhoudendheid, in te richten, of, om maatiglyk, regtvaardiglyk en godzaaliglyk in deze waereld te leeven; zie daar een' *Eerlyk Man*, in den regten zin van 't woord. In welke omstandigheden een Eerlyk Man zich bevinden moge; de Voorspoed zal hem niet tot trotsheid, de Tegenspoed hem niet tot wanhoop vervoeren. Hy vervult met naauwgezetheid alle de gezellige pligten; en niet alleen dezen, maar ook

inzonderheid die, welken in 't byzonder op den Allerhoogsten, en hem zelven betrekkelyk zyn; hy is een goed Huisvader, een tederhartig Echtgenoot, een getrouw Vriend, een waardig Medeburger, en een yverig Voorstander van onze Godsdienstige en Burgerlyke Vryheid; hy tracht zynen Kinderen niet alleen eene beschaafde, maar ook eene Christelyke opvoeding te geeven; zyne Echtgenoote is het eenige voorwerp zyner begeerte; hy dient en helpt zyne Vrienden edelmoediglyk; hy bekuipt noch begeert zodanige Amten, die boven zyne krachten zyn; die, in welken hy gesteld is, en waar toe hy zich, zyne neigingen involgende, heeft bekwaam gemaakt, bekleedt hy met roem; hy zou de minste onregtvaardigheid niet willen bedryven, al kon hy 'er eens Konings rykdommen mede verdienen; hy leeft, derhalve, in eene bedorvene waereld, zonder door derzelver boosheid besmet te worden. Een Eerlyk Man wikkelt zich nimmer in ligtvaardige beloften; zyn Woord is by hem zo goed als een Eed; hy is zo gewoon, de waarheid te spreeken, dat hy, voor zyn eigen belang, zwaarigheid zou maaken, zich van den geringsten leugen te bedienen. Hy is dapper en kloekmoedig; maar die valsche onverzaagdheid, waarin zelfs de lafhartigsten hunne eere stellen, behaagt hem in geenen deele; doe hem eene verongelyking aan, hy zal zich alleenlyk door stilzwygen wreeken, en dikwyls door nieuwe diensten, waardoor hy zyne ergste vyanden aan zich zoekt te verpligten; verkort hem openlyk in zyne eere, hy zal, indien de noodzaaklykheid het vordert, dezelve zediglyk verdedigen, zonder zich in lasteren en schelden tegen zynen Beleediger uit te laaten; doe hem eenigen dienst, zyne erkentenis zal dra volgen,

indien hy 'er reeds te vooren geen bewys van gegeeven heeft. Een Eerlyk Man neemt alle zyne maatregelen zo wel, dat hy niet overompeld worde, dan na dat alle voorzorgen vruchteloos bevonden zyn; zyn groot Vooruitzicht maakt hem, om zo te spreeken, meester van het toekomende; zyne Doorzichtigheid doet hem de gevolgen zyner ontwerpen en onderneemingen duidelyk voor uit zien. Hy ziet het gevaar met eene ongemeene onverzaagdheid te gemoet, maar werpt zich niet roekeloos in het zelve; hy is eenvoudig in zyn voorkomen, verstandig in zyne handelingen. In verborgenheden, die den Godsdienst betreffen, speelt hy den Twyfelaar, den sterken Geest in geenen deele; hy begeert daar in niet wys te zyn boven het geene geschreeven is. Hy let inzonderheid op zich zelven, spreekt van niemand kwaad, veroordeelt niet ligtelyk, en zoekt zyne driften steeds in bedwang te houden. Zie daar het Character van een waarlyk Eerlyk Man! Is 'er nu wel eenig onderscheid tusschen een regtgeaard' Christen, en een Eerlyk Man, volgens deze beschryving? Neen, zeker! De pligten van den eenen zyn die van den anderen. Eene aanmerking nog; zo gerïng als het getal is der geenen, die naar deze afbeelding gelyken, zo gereed is men gemeenlyk, dien eernaam te geeven aan Persoonen, welker Charakter nimmer met dat van een Eerlyk Man kan overeen gebragt worden.

***

Myn goede Vriend PRUDENS is een der voorzichtigste Menschen van de geheele Waereld: hy heeft, tot heden, in een volmaakte rust zyn leeven doorgebragt, door eene gestadige aankleeving aan zekere Zetregelen. De eerste is, nimmer iets

te waagen; en zorg te draagen, dat hy geen gevaar loope, van iets te verliezen. Alhoewel hy een Liefhebber van 't Geld is, gelooft hy echter, dat Spaarzaamheid een zekerder weg is om ryk te worden, dan Vernuft en Kundigheid ïn den Koophandel. Leg hem een ontwerp voor, waar by geld te winnen is; toon hem de zekerheid van een' goeden uitslag aan; 't is vruchteloos, het toekomende is by hem onzeker; hy wil zyn Geld niet buiten zyn gezicht betrouwen, dewyl niemand weet, wat 'er gebeuren kan. Hy heeft een klein landgoed, dat hy voor de oude huurpenningen verhuurt; want het is beter een weinig te hebben, dan niets; maar hy vordert de betaaling op den bepaalden tyd, zonder eenige toegeeflykheid; want die het eene vierendeeljaars niet kan voldoen, zal onmogelyk een halfjaar kunnen betaalen. Spreek hem van eenige verbeteringen in den Landbouw; hy zal u antwoorden, dat alle veranderingen geene verbeteringen zyn; onze Voorouders wisten, naar zyne gedachten, zo wel als wy, hoe de grond bearbeid moest worden; daarenboven, moeten de onkosten van zaaijen en planten vooraf gedaan worden, daar het voordeel naderhand eerst koomen moet; 't is, derhalve, een gek, die het zekere voor het onzekere vaaren laat. Een tweede zyner Zetregelen is, zich nimmer met een' anders doen te bemoeien. In staatsbelangen trekt hy geen party; in oneenigheden tusschen zyne Vrienden en Nabuuren houdt hy eene volstrekte onzydigheid; in zaaken, welken andere familien betreffen, is hy t'eenemaal onkundig; ziet hy, dat iemand, door weelde en eene buitenspoorige leevenswyze, gedwongen is zyne huisen en landeryen te verkoopen, hy zal hem niet laaken, om zyne verkwisting; ziet hy,

dat de goederen van anderen, door hunne naarstigheid en kundigheid, toeneemen, hy zal ze niet pryzen, wegens hunne goede huishouding; vraagt hem iemand om geld te leen, hy heeft het zo weggezonden; en dan vertelt hy aan zyn huisgezin, dat hem het ongeluk van dien man spyt; dat hy altoos veel genegenheid voor hem gehad heeft; doch dat hy hem geen geld kan leenen, uit vreeze, dat de vriendschap gebrooken zou worden, wanneer hy het te rug vorderde. Hoort hy, by geval, dat een jonge Juffer van aanzien met een' Koetsier of Stalknegt, doorgegaan is, dan heft hy zyne handen met verbaasdheid naar boven, want hy hadt haar altoos voor een zedig en ingetogen meisje aangezien; hoort hy, dat verregaande oneenigheden, die reeds zedert jaar en dag in de Buurt tot spotternye stof gegeeven hebben, eindelyk op eene scheiding uitgedraeid zyn, dan betuigt hy, dat hy onmogelyk begrypen kan, hoe zulks toegekomen zy, want hy hadt die jonge lieden altoos voor een gelukkig paar gehouden. Vraag hem om raad, hy zal u nimmer eenige byzondere bedenkingen aan de hand geeven, naardien de uitkomsten onzeker zyn, en hy de schuld van een kwaalyk gelukte onderneeming niet aan zich toegeschreeven wil hebben; hy zal u echter vriendelyk by de hand neemen, u zeggen, dat uwe zaak de zyne is, u raaden, om niet te schielyk met de zaak voorttevaaren, maar de redenen voor en regen dezelve naeuwkeuriglyk te overweegen; hy zal aanmerken, dat een Mensch zo wel te schielyk als te langzaam zyn kan; dat 'er meer menschen ongelukkig zyn geworden door te veel, dan door te weinig te doen; dat een wys man twee ooren heeft en eene tong; dat hy u wel iets zou kunnen opperen, maar dat een ieder de beste regter zyner eigen

zaaken is. Hy zal niemand deugdzaam, niemand ondeugdzaam noemen; want hy heeft opgemerkt, dat niemand zich gaarn berispt ziet, en dat den Menschen doorgaans weinig vermaak wordt aangedaan, wanneer zy den lof van anderen hooren verkondigen. Hy heeft eenige spreekwyzen, die hy altoos te pas brengt; hy is noch bemind, noch gehaat; hy heeft zich geene vrienden gemaakt, om dat zy in geene vyanden zouden veranderen; geene goederen aangewonnen, om niet arm te worden; hy is voorzichtig in den hoogsten graad.

****

Al kon ik 'er eens Konings schat mede winnen, zou ik eene Vrouw, als MELINDE, niet willen trouwen, eene Vrouw, die altoos of weezenlyk, of door inbeeldinge ziek is; die ieder oogenblik klaagt, dan over hoofddan over buikpyn; voor welke men inschiklykheden zonder einde, oplettendheid, zonder eenig verzuim, hebben moet; die meer gelds aan Medecynen, als eene Coquette aan haaren opschik, te zoek brengt. Wat vermaak zou het my geeven, zulk eens Echtgenoote te hebben? Daar komt geen Kwakzalver op de Kermis, of zy consuleert met hem; alle Doktors van de Stad zyn Ezels, Domooren, die haare kwaal niet kennen. Zy begeert, dat men de zaak begrype, als zy, het scheelt haar in de long; daarvan is zy volkomen overtuigd, al verzekeren de bekwaamste Geneesheeren haar van het tegendeel. Altoos haare eigene zinnelykheden opvolgende, trektze dan naar Spa, dan naar Aken, om 'er de Wateren te gebruiken; dan ordonneertze allerhande geneesmiddelen voor zich zelve, en verzekert, al doen zy haar het grootste nadeel, dat zy 'er baat by vindt. Als ondertusschen haare ingebeelde krankheden haar eenige tusschenpoozing vergunnen, doet *Melinde*, aan welke de Waereld niet mishaagt, al wat mogelyk is, om zich behaagelykte vertoonen. Zy kapt zich naar de mode; zy kleedt zich netjes, en zoekt gezelschap; maar alsdan ontdekt zich het on-

aangenaame van haar humeur ten klaarsten; zy speeltvolkomenlyk de belachlyke hoofsche Juffer, en gebruikt geene woorden, dan die gezocht en buitengewoon zyn. Het geene by een' ander een Knegt genoemd wordt, is by haar een Agent, een gedienstige Geest; nooit gaat zy naar den Haag, altoos ten Hove; nooit naar Amsterdam, maar altoos naar de beroemde Koop en Waereldstad; de Prins Erfstadhouder heet altoos in haare taale het Eminent Opperhoofd van den Nederlandschen Staat. In haare bedryven heerscht evenveel gemaaktheid, als in haare uitdrukkingen; zy vliegt op als buschkruid; zy maakt zich moeielyk, wanneer men eenige mynen maakt om haar een douceur te zeggen; zy beschouwt met verontwaardiging den geenen, die by haar zyn hof zoekt te maaken; en de ernstigste pligtbetuigingen ontvangt zy met een koel en stemmig gelaat. Zy heeft zich tegen het huwelyk verklaart; de manlyke Sexe heeft geene of weinige verdiensten, naar haare gedachten; de staat van eene jonge Juffer (zy gaat reeds in haar acht-en-dertigste jaar) die de galants missen kan, en zonder amourettes leeven, is de voortreflykste van allen; men spreeke haar niet van tedere huwelyksliefde, van vergenoeging in den echt; van 't vermaak, dat wel geaarde Kinderen den Ouderen aanbrengen; 't zyn beuzelingen, enkele inbeelding; zich naar een Man te moeten schikken verbittert al dat zoet; ik geloof, dat zy wel doet van overal haare minachting voor de Mannen te betuigen; niemand, ben ik verzekerd, zal de moeite neemen, van haar te begeeren; zy is te veranderlyk, te zeer gezet op zich zelven, altoos luisterende naar haare eigene redenen, die van anderen altoos in den wind slaande, zich onophoudelyk over zich zelven verwonderende, en op alles wat weetende te bedillen. Wat Man, bid ik u, zal zyne rust zo weinig waardeeren, dat hy zou kunnen besluiten *Melinde* te trouwen?

De Denker.
N°. 301.
Den 3 October 1768.

[Zeer onderscheidene ontmoetingen van een Heer op zyne reis, by eenigen zyner oude Academie-kennissen.]

Sic agitur censura, & sic exempla parantur
Cum judex alios quod monet, ipse facit.

OVIDIUS.

Naa den Heer E.J. de bovenstaande Regels ter overweeginge aanbevolen te hebben, laat ik zynen Brief, gelyk ik dien ontvangen heb, volgen.

Myn Heer!

Myne jaaren, Heer DENKER! laaten my niet toe, by bevinding, over alle de tydperken myns levens te oordeelen; maar zo veel ik gissen kan, en uit de voorbeelden van anderen opmaaken, geloof ik, dat de tyd, dien een Jong Heer op de Hooge Schoole doorbrengt, een van de aangenaamste gedeelten zyns levens uitmaakt; inzonderheid wanneer hy lust in zyne studie, geen gebrek aan geld, en genoegzaamen tyd heeft. Dit is myn geval, myn Heer! Ik ben voor eenige jaaren van de Hooge School gegaan, naa'er zeven jaaren met het uiterste genoegen besteedt te hebben. Myne Ouders waaren my zeer vroeg ontstorven; myne Voogden, die ik als tweede Ouders eerbied, volgden myne zinlykheid in, en lieten my in de Regten studeeren. Door

den ruimen overvloed van tydlyken overvloed my ten deele gevallen, behoefde ik my niet te verhaaften om ter kostwinninge gepromoveerd te worden. Ik oefende my in verscheiden andere Weetenschappen, dan die rechtstreeks tot myne hoofdzaak behoorden. Dit bragt te wege dat ik eene zeer uitgestrekte verkeering had onder Studenten van verschillende Faculteiten, altoos de zodanigen uitkippende van welken ik dagt iets te zullen kunnen leeren; en dit maakte dat myne keure, vooral in den aanvang, op Heeren viel die reeds eenigen tyd op de Academie geweest waren. By hun vertrek mangelde het my niet aan gelegenheid om weder nieuwe kennissen te maaken, en ik zou bykans, zonder te kort te doen aan de waarde der lessen van de Professoren, mogen zeggen, ruim zo veel nuts geraapt te hebben uit den ommegang met myne Medestudenten, dan uit den stapel van *Dictatas* op de Collegien geschreeven. Doch, (dit daar laatende en in geen verder verhaal van myn Academieleven treedende,) naa verloop van eenige jaaren, bekroop my de lust om een reisje door een en ander onzer Provincien te doen, met oogmerk om in het voorbygaan myne oude Academievrienden een bezoek te geeven.

Ik heb dit myn plan volvoerd, en zal u een berigt mededeelen van eenige myner ontmoetingen. 't Spreekt van zelve dat ik de naamen der Persoonen en der Plaatsen geheim houde. Men moge dan gissen, maar men zal niet kunnen zeggen dat die of die bepaaldlyk bedoeld worde; vermids dergelyke Characters en omstandigheden, als ik zal opgeeven, zo bepaald niet zyn of ze passen op verscheide Origineelen. Ook is het 'er verre af, dat ik iemand iets beledigends zoek te zeggen.

De eerste, by wien ik kwam en vast verwagtte een minzaam onthaal te zullen ontmoeten, was een Doctor in de Medicynen: op de Hooge School de vriendlykste en gulhartigste Mensch. Hy ontving my veel koelder dan ik my beloofd hadt. Van waar deeze verandering? dagt ik, doch wel haast was ik uit den dut geholpen. Ik hoorde, terwyl wy in de zydkamer zaten, agter in 't huis, een allerhevigst gekyf; en het duurde niet lang of zyne Beminde kwam voor, bloedrood en geheel ontsteld. Zonder het byweezen van eenen Vreemdeling,

(want ik was haar geheel onbekend,) aan te zien, voer zy uit over de onvoorzigtigen handeloosheid der Meiden, met eene zo groote menigte scheldwoorden en kwaade naamen, dat ze op de Vischmarkt scheen ter schoole geleegen te hebben. Myn Vriend de Doctor hoorde het aan met een zigtbaar ongeduld, en zeide alleen; *ik zal 'er straks in voorzien*. 't Was tegen den middag; ik had gedagt by hen te eeten, maar ik was vry van hen te bedanken. Hy liet niets uit, 't welk naar een verzoek zweemde; ook zou ik geen lust gehad hebben om met zulk een Kemphaan te eeten. Ons afscheid was zo koel als onze samenkomst; alleen scheen hy welvergenoegd dat ik vertrok. Onder den weg beklaagde ik hem in myn hart, en stelde vast dat deeze Huisplaag zynen aart dermaate veranderd en hem zo stuursch gemaakt hadt. 't Middagmaal by eenen verren naastbestaanden van my houdende, vroeg ik, zonder iets van 't voorgevallene te melden, naar den Doctor en zyne Vrouw, en kreeg een berigt, 't geen myne gedagte ten vollen bevestigde. Hy hadt zich door den glans haarer penningen laaten verlokken. Zy was vyftien jaaren ouder dan hy, en de Gierigheid wandelde in haar als in eene persoonlylyke gedaante om. Arme Doctor! De kwaal uwer Vrouwe, vrees ik, is ongeneeslyk.

Het tweede bezoek, 't welk ik, op myne reize aflei, was van eenen geheel anderen aart en beter uitslag, schoon ik 'er my het allergunstigste niet van had voorgesteld. Op een klein Dorpje stondt als Predikant een Heer, die op de Hooge School den naam gehad hadt van vry trotsch te weezen, en altoos van groote en aanzienlyke beroepen den mond vol hadt. Op myne aankomst, juist aan de deur zynde, tradt hy my te gemoet en omarmde my als zyn Broeder. Ik schreef dit toe aan den algemeen bekenden regel, dat op eene vreemde plaats een kennis te zien altoos overaangenaam is. Hy verzogt my, op de verpligtendste wyze, binnen te treeden en met hem Thee te drinken. Zyne Vrouw, eene Engelin van een mensch, zat 'er mede gereed, speelende met een aartig kind; zy ontving my, de gemeenzaamheid van haaren Man gezien hebbende, als of ik een bekende was. Dit scheen waarlyk een huis des Vredes, alles ging even

bescheiden en even minzaam toe. 't Gelukkig paar liet my eenige oogenblikken alleen, en wederkomende vereenigden zy hunne hartlykheid om my te verzoeken eenige dagen by hen door te brengen. Naa eenige protestatien bewilligde ik in dit verzoek; en verbleef in dit aangenaam gezelschap, vier dagen; niet scheidende zonder belofte en voorneemen om het te hervatten. Uit de veelvuldige gesprekken, geduurende myn verblyf bemerkte ik dat de Domine, die trotschheid, welke hem voorheen bezeten hadt, geheel hadt afgelegd. Hy betuigde vergenoegd te weezen met zyn lot, schoon hy door naarstig studeeren, en alles, wat zyn Ampt vorderde, getrouw waar te neemen, zich eene betere standplaatse zogt waardig te maaken: waartoe zich reeds eene welgegronde hoop opdeedt. Hy zelf een Persoon van middelen zynde, hadt eene Vrouw naar zyne zinlykheid verkooren, die, hoewel van braave afkomst, niet ruim bedeeld was met tydlyke goederen. Hy hadt haar gelukkig gemaakt en zy gaf, door het verpligtend gedrag, door de heuschste Zeden, hem de wenschlykste vergoeding. Myn Vriend bezat de harten van alle de leden zyner Gemeente; zy vreesden niets meer dan hem te zullen moeten missen.

In de derde plaats bezogt ik een myner geweezene Medestudenten in de Regtsgeleerdheid. Hy hadt het hoofd vol van netelige Processen, en zo veel te doen als hy kon wenschen. Ik bleef eenige dagen by hem en wy herdagten met vreugde onzen jongen tyd. Zyn yver, zyne opregtheid, en kunde, geleiden hem op den weg tot aanzienlyke Ampten. - Terwyl ik op een avond by hem zat liet onverwagt een oude Kennis van ons beiden zich aanmelden: myn Vriend liet hem binnen en by ons komen; doch ons genoegen was voor dien avond, gestoord door dien gast. Hy kwam afscheid neemen, gereed om ter eerste gelegenheid, een warmer lugtstreek dan de onze op te zoeken. Zyn onderhoud, bestaande voor een groot deel in 't verhaalen van zogenaamde Heldestukken der onbeschoftste lichtmissen, doormengd met vreeslyk vloeken, verveelde ons ten hoogsten; gelukkig bedagt myn Vriend dat het hem om een reispenning te doen zou weezen, en het gesprek op dat onderwerp draajende,

bleek duidelyk dat dit het groot oogmerk zyner komste was. Met welk een laagheid ontving hy eene gifte uit de hand van iemand, die hy in middelen verre hadt overtroffen! De laage laffe ziel bedelde met zyne oogen om iets van my te ontvangen; ik schaamde 't my bykans hem iets te geeven, maar hy zich geenzins om het te ontvangen. Dit weg hebbende vertrok hy schielyk, en scheen niet aangedaan over den verhoogden staat myns Vriends, en zyne diep vernederde omstandigheden.

Ter zelfde Stede ging ik eenen anderen Regtsgeleerden, ook mynen Tydgenoot, zien. Wy hadden hem, altoos voor een naarstig Student gehouden; die was hy ook nog: maar zich op zyne kamer als opsluitende, leefde hy bykans onbekend; hy zag na niemand om en hy werdt van elk vergeeten. De Historien maakten het hoofdvoorwerp zyner Studien uit, en hy was veel bedreevener in de oude geschillen van *Grieken* en *Romeinen*, dan in stukken die tot ons Land, en onzen tyd behooren. Ik dagt by hem zynde om het zeggen in een der Spectatoriaale Papieren; *In 't Gemeenebest der Geleerden moeten ook Opperluiden weezen*. Hy ontving my beleefder dan ik van zyn ongezelligen aart kon verwagten.

Vervolgens bezogt ik, mynen ouden Boezemvriend, *Domine* ****. 't Was hem in alles mede geloopen, Naa twee goede standplaatsen bekleed te hebben, stondt hy nu op eene zeer aanzienlyke; hy hadt een groot en tevens een goed Huwelyk gedaan. Hy toonde zich ten uiterste voldaan voor myne komst. Ik hield by hem het middagmaal, en onder 't zelve viel 't gesprek natuurlyk op onzen Academietyd. Ik haalde op van eenige vrolyke doch onschuldige partyen, waar van hy een deelgenoot geweest was, en waarin hy geenzins agter aan kwam: maar, dit doende, sloeg ik den baldeerlyk mis. Hy scheen niet te willen weeten dat hy Jong en Student geweest was. De bescheidenheid deedt my van dit onderwerp afstappen, en op het ernstige vallen. Ik dagt, dat hy nog dezelve raisonabele begrippen hadt als voorheen; maar hier vond ik my op nieuw bedroogen. Alles, wat ik van dien aart bybragt, scheen hem niet min tegen te staan dan de onschuldige vro-

lykheden van de jeugd. Wat wonderlyke verandering dagt ik; waar is de vrolyk inborst, waar het gezond verstand van dien Heer gebleeven? - My nog eenigen tyd te zyner standplaatse onthoudende, had ik gelegenheid om hem op den kantzel te hooren: dan ik zou, niet zeker geweeten hebbende dat hy dezelfde Persoon was, eene goede som hebben willen verwedden, om het tegendeel staande te houden. Zyn schoone stem, die ik menigmaal gehoord had, in het opzeggen eener rolle, was nu teemende, en hy sprak, op de verveelendste wyze, door den neus, gelyk men het noemt; en de zaaken, die hy voor den dag bragt, of liever de woorden, want ze waren van zaaklykheid ontbloot, behelfden niets dan dweepagtige gevoelens; waar tegen hy voortyds dermaate ingenoomen en welgewapend scheen, als men van iemand zou kunnen hoopen. Hy hadt nogthans verre den grootsten loop, en dit streelde blykbaar zynen hoogmoed.

Ik had ook eenige kennis aan eenen zyner Amptgenooten, en liet niet na deezen eene visite te geeven. Deeze was volmaakt dezelfde gebleeven; de verandering van omstandigheden hadt geene verandering in hem te wege gebragt. Hy leefde vrolyk, dagt als een verstandig Man, en predikte, gelyk my verhaald werdt, op eenen raisonabelen trant; maar dikwyls voor eene kleine schaare. In myn onderhoud met hem kwamen wy op het onderwerp van den verschillenden loop der Predikanten, en ik bespeurde, te myner verheuginge, dat hy te verstandig was, om zich te kwellen over iets 't geen hy niet verhelpen kon dan ten koste van zyn geweeten. Hy hadt egter het genoegen dat de verstandigsten hem bestendig hoorden, en den welverdienden lof, dat hy het meeste werk maakte van het onderwys der jeugd. Ik moet hier nog aantekenen, dat myne twee Vrienden, die op de Academie altoos, beantwoorden aan den stelregel van SALUSTIUS. *Idem velle atque nolle ea demum firma est Amicitia*. ‘[Het zelfde te willen en niet te willen maakt eerst eene vaste Vriendschap uit’.] nu, terwyl zo veele andere en tedere betrekkingen hen behoorden op 't nauwst te vereenigen, bykans altoos in begrippen tegen elkander over stonden, 't welk niet wei-

nig gelegenheid gaf tot ongelukkige verdeeldheden.

Op myn reisje in een Jaagschuit alleen in de Roef zittende, kwam my het weezen van den Knegt zeer kennelyk voor, en in zyne gesprekken met den Schipper, over eenig geschil, bleek dat hy meer wist dan dat slag van volk doorgaans. Hy scheen my ook eenigzins te kennen. Onder het vaaren liet ik, terwyl hy na vooren was geloopen, myn vermoeden aan den Schipper blyken; en deeze berigtte my dat ik niet mis had. JAN hadt te **** in de Regten gestudeerd. By zyne wederkomst ontdekte ik my eeniger maate, maar hy bleef agterhoudende schaamde zich zyns vernederden staats, en hieldt zich zo veel voor op als mogelyk was, om verdere gesprekken te vermyden. Ik liet het ook verder berusten om de kwelling, die hy zigtbaar daar over gevoelde, niet nog aandoenlyker te maaken. De Schipper zeide my dat JAN van een goeden inborst, maar zeer op Wyntje en Tryntje verslingerd geweest was. By het aankomen, vond ik my, door dien ik niemand anders aan de schuit zag, genoodzaakt, hem te vraagen om myn reisgoed te draagen. Hy deedt het met een blykbaaren tegenzin, onder 't gaan sloeg ik myn oog dikwyls op hem en bespeurde, dat zyne oogen zich eenige onbedwingbaare traanen lieten ontrollen. Hy sprak geen enkel woord. Aan de Herberg gekomen, gaf ik hem eene Drie gulden: dit raakte zyn edelmoedig hart, en hy bedankte my, my by mynen naam noemende. De nieuwsgierigheid na zynen toestand bewoog my hem te vraagen om by my binnen te komen, Ik schonk hem een glas wyn. Hy betuigde zyn hartlykst leedweezen, over zyne ongeregeldheden, en verklaarde met eene Vrouw en vier Kinderen te moeten leeven van een sober daggeld. Welk eene verandering voor iemand die den tyd beleeft hadt, waarop hy 's Jaarlyks, buiten twyfel, meer dan duizend guldens verteerde! Myn medelyden bewoog my om zyn draagloon nog merklyk te vergrooten, en hy ging dankbaar heenen.

Op een niet onvermaaklyk, maar gering en klein Dorpje, bezogt ik myn Academie-vriend *Domine* ***. Door 't sterk dringen zyner Ouderen hadt hy in de Theologie gestudeerd; maar was van de Natuur geschikt om een

Phisicus te worden. Hy nam zyn Ampt zugtend waar, en besteedde den meesten tyd in Natuurkundige studien, en 't weinige, 't welk hem van zyn inkomsten overschoot aan Physische Instrumenten. Voorts maakte hy ze met eigen hand, op de onkostbaarste wyze. Hy is *Doctor Philosophiae* en ik hoop hem nog eens als Professor in die Faculteit te begroeten; dan zal hy nut doen.

In ééne Stad ontmoette ik twee nog kortsgeleden en een Jaar voor my gepromoveerde Kennissen. De een was Doctor in de Medicynen, de ander Advocaat. De eerste hadt nog niets te doen en de laatste, om niet geheel ledig te zitten, eene zeer schurfde zaak by de hand. Zy waren beiden niet vry van Melancolie.

Myne laatste toevallige ontmoeting, die ik u zal mede deelen, (want ze alle op te haalen zou te lang vallen) was by een Boeren Schout. Door 't breeken van een streng van 't paard, moest ik in een zeker Dorp stil houden om het te laaten herstellen. Heen en weer wandelende klopte my iemand op den schouder; ik kende hem terstond, schoon het vyf Jaaren geleden was dat ik hem gezien hadt: verzogt my dien middag by hem te blyven; ik deed het, en stond versteld over de voordeelige omstandigheden, waar in de Heer **** zich bevondt. Hy was, naa twee Jaaren verblyfs op de Academie Studeerens zal ik niet zeggen, verliefd geworden op de eenige Dogter van eenen ryken Boer, en hadt haar weeten te bepraaten. De Schoutsplaats viel open; hy stondt 'er na en kreeg ze. De Vader stierf binnen kort, en hy vondt zich in weinig tyds, een Beampt en Ryk Man, en leeft gelukkig.

Behaagt het u deezen Brief plaats te geeven in uw Weeklyks Blad, gy zult verpligten,

Uwen Dienaar,

E.J.

De Denker.
N°. 302.
Den 10 October 1768.

[E.L. bemerkt dat het houden eener Buitenplaatse nadeelig is voor zyne zaaken, waarom hy edelmoedig besluit, zich, als voorheen, met een Burgertuin, te vergenoegen.]

Errare est hominis, sed non persistere; saepe
Optimus est portus vertere consilium.

VERINUS.

Myn Heer!

Dit is de tweede en ook de laatste Zomer; den eersten heb ik kunnen verdraagen, deezen niet, den derden zal ik, op dien voet, geenzins afwagten! - Wat, denkt ge mogelyk, wil dit zeggen beduiden, en wat raakt my die vervoering van drift? 't Wil veel beduiden, myn Heer! en het raakt u zo zeer als het schryven van veele anderen, wier Brieven ik in uwen DENKER geleezen heb. - Gy gelooft dat ik in een gemelyk humeur ben. - Ten deele ja, myn Heer! maar myne gemelykheid heeft gronds genoeg; lees en oordeel zelf.

Ik zal u niet lastig vallen met een geheel verhaal van mynen levensloop, maar alleen dat gedeelte 'er van opgeeven 't welk onmiddelyk betrekking heeft tot de groote hoofdzaak, die my thans in 't hoofd maalt, en waarover ik niet kan naalaaten te schryven.

Ik ben een Koopman, en durf wel zeggen, een gelukkig Koopman; alles is my, dus lang, voor wind en voor stroom gegaan; ik ben nog in 't best van myn leven, en dus in het vooruitzigt om 'er nog langen tyd genot van te hebben. Myn gewenscht Huwelyk is gezegend met drie Zoonen en ééne Dogter. - In 't eerste jaar, naa ons trouwen, overleedt myn Vader en Moeder, wier eenigst Kind ik was; dit stelde my, onder anderen, in het bezit van eenen vermaaklyken en grooten tuin, niet wyd van deeze Stad gelegen. Deeze verschafte my en myn Huisgezin eenige jaaren een weezenlyk genoegen. Vrydags, wanneer onze zaaken het toelieten, ging myne Vrouw met de Kinderen na buiten, waar ik 's avonds by haar kwam en tot 's Maandags 's morgens bleef, dit was de tyd, waarop wy allen stipt na huis keerden. Van de zorgen en beslommeringen eens woeligen handels afgemat, genoot ik op dat Buitentje eene verfrissende rust. Eene taamelyke voorraad van goede Boeken, naar myn' smaak, waren de middels van tydkorting. Voorts besteedde ik den tyd om myne Kinderen, daar ik my anders niet veel mede kon ophouden, 't een en ander te leeren, en hen te vermaaken, terwyl zy van hunnen kant met haare Moeder my vermaakten. Welk een zuiver, welk een onschuldig genoegen! Dit werdt somtyds afgewisseld door het familiaar bezoek van eenige goede vrienden. Gy zult wel willen en kunnen gelooven, myn Heer! dat zodanig een Buitenleven myn smaak voor 't zelve, van tyd tot tyd, vergrootte en vermeerderde, en zo was het ook met myne Vrouw geleegen.

Nu omtrent drie jaaren geleeden overleedt een haarer Oomen; de Erfportie vermeerderde ons Capitaal geen kleintje. Verscheiden myner Kennissen en wel inzonderheid die myner Vrouwe, oordeelden, dat de Tuin van Vader, schoon een zoet Burgerbuitentje, voor ons

te gering was. Ik hoorde dit alles, zonder daar aan een gunstig oor te leenen, maar myne Beminde vondt zich, door de veelvuldige, en by elke gelegenheid herhaalde, beweegredenen, dermaate overtuigd van die waarheid, datze niet afliet my geduurig aan te weezen, om my ook over te haalen. Zy las de Couranten met meer oplettendheid dan oit voorheen, en 's middags over tafel kreeg ik altoos een naauwkeurig berigt, wanneer 'er van eene Buitenplaats in stondt, die te koop was. Ook wierden 'er haar somtyds, onder de hand, Buitens opgedaan, die, haars oordeels, ons wonder wel geleeken. Eenigen tyd hield ik het uit met altoos deeze of geene zwaarigheid in 't midden te brengen. Maar eindelyk liep eens alles gunstig samen om haar, in de lang vrugtloos gedaane aanzoeken, te doen slaagen. Aan 't vermaaklykst gedeelte van den ..... kwam een vry aanzienlyk Buiten te koop 't Was wat ver weg; doch wy hadden, nu een jaar geleeden, ook begonnen Rydtuig te houden; dit weerde alle zwaarigheid ten dien opzigte. Ik keek de zaak van den ligsten kant in, en bezag met myne Vrouwe het Buiten, en gaf 'er last op. De koop werdt wel haast geslooten, en ik Eigenaar van .....

Op die tyding was het genoegen op het aangezigt myner Huisvrouwe te leezen, en haar genoegen maakte dat ik met dien koop, welken elk een koopje noemde, zeer wel in myn schik was. Geen geringe gedeelte der Wintersche avonden werdt gekort met te spreeken over deeze en geene veranderingen op ons nieuwe Buiten te maaken, en bestellingen over onze levenswyze in den aanstaanden Zomer. Myne Kinderen droomden, door 't gestaadig hooren over dit Buiten, van 't zelve; de Winter scheen hun en myne Vrouwe de helft langer te vallen dan anders. - Het kon nu niet aankomen, dit sprak van zelfs, gelyk voorheen, om 's Vrydags na Buiten te gaan en 's Maandags weder na de Stad te keeren met het geheele Huisgezin. Zy zou met de Kinderen den ganschen Zomer buiten blyven en ik zo veel myne zaaken toelieten.

Het voorjaar kwam naauwlyks in het land of wy

gingen na Buiten, en waren den eersten in den geheelen omtrek; de nieuwigheid gaf ons spooren. Welk eene drukte! welke bestellingen! Het Buiten voldeedt ons boven verwagting, en wy hadden minder veranderingen moeten maaken, dan wy ons in 't eerst verbeeld hadden; een zeldzaam geluk in de daad. Waarlyk, Heer DENKER! alles verrukte my in den blyden en lachenden Voortyd. Het leedt niet lang of onze Buitenbuuren kwamen mede op het land, en lieten geenzins na ons te verwelkomen. Deeze kring breidde zich lang hoe verder uit, en de wellevendheid vorderde van ons alle die welkomstbezoeken met tegenbezoeken te beantwoorden.

De bekoorlykheid van het Buiten, 't aanstaan myner Vrouwe, en van 't Gezelschap, spanden samen om my te verlokken, dat ik eenige reizen Donderdags in steede van Vrydags derwaards ging, en ik heb het eene enkelde maal gewaagd den Maandag over te blyven - Is dit niet *veel* voor een Koopman? gy denkt, misschien, *al te veel!* Eenigen myner Buitenbuuren waren van myne heusheid en inschiklyken aart overtuigd, en preezen my over de vryheid, die ik gebruikte, terwyl ze andere Kooplieden, die, gelyk zy 't beliefden uittedrukken, het 'er zo wel niet van durfden neemen als ik, slaaven van de Negotie noemden Met één woord, myn Heer! ik was in 't laatst van 't voorleden jaar, in die wyze van leven, zo verre gevorderd, dat eene plaisierparty my kon overhaalen om één, ja twee Marktdagen te laaten glippen, zonder op de Beurs te verschynen. Myne zaaken gingen egter en zy gingen goed, eenige kleinigheden uitgezonderd, die onvermydelyk zyn; wanneer men alles op anderen laat staan. Het ontbrak ons ook niet aan Vrienden, die by ons kwamen logeeren. De Zomer was om eer wy het dagten, en wy keerden van de laatsten na de Stad.

Alles wat uitstel kon lyden had ik, tot het Najaar en den Winter, verschooven; en dit was, boven myne verwagting, zeer opgehoopt; maar genoeg tyds zou ik dan hebben, naar myne gedagten; dit zou ook zo geweest zyn had ik den Zomer niet op myne Buiten-

plaats doorgebragt. Dit Buitenvermaak heeft, mag ik wel zeggen, zyne naaweên. Naauwlyks waren wy, eenigermaate, op onze rust gekomen; naauwlyks hadt ik de hand, met ernst, aan 't werk geslaagen om het agterstallige, door verdubbelden yver, in te haalen, of onze Buitenbuuren scheenen ons niet te kunnen vergeeten, en te zorgen dat wy 's Winters te veel van elkander zouden vervreemden. Een der Aanzienlyksten ging de anderen voor met ons ten zynen huize te gast te vraagen. Wy gingen, en zagen, tot onze groote verwondering, hier samen komen zo veele onzer Buiten-nabuuren als in deeze Stad 's Winters hun verblyf houden. By het scheiden verzogt een ander de volgende beurt. Elk nam het aan. Ik was mede in de boot, en moest mee roeijen. Dit ging, op de staatlykste wyze, den geheelen kring rond, en ik zou te kort doen aan de onvermoeide en kostbaare poogingen, die elk in 't werk stelde, om boven anderen uittemunten in keurigheid en rykheid van onthaal, als ik niet vermeldde, dat ieder Maaltyd vorstlyk was. - Dat dusdanig eene levenswyze, om van de verteering niet te spreeken, zeer veel tyds wegneemt, behoef ik naauwlyks te zeggen. En, behalven dat die aanwasch van Kennissen deeze vermenigvuldiging van gezelschappen voortbragt, dagten myne voorgaande gemeenzaame Vrienden, die 's Zomers geenen tyd gehad hadden, om ons te zien, dat ze die schade, in het barre saisoen, moesten inhaalen: gelyk ze getrouwlyk deeden met ons te verzoeken en belet te laaten vraagen. Wy durfden hunne verzoeken niet afslaan, noch hunne bezoeken onder 't een of ander voorwendsel weigeren, uit vreeze dat het ons in een verdenken van trotschheid zou brengen. Ik vond my, overzulks, den geheelen Winter hals over hoofd in gezelschappen gedompeld. Zy hingen als de schakels van een keten aan elkander. Ik kon, ter naauwernood, het noodige afdoen, en de opgehoopte stapel van onafgedaane bezigheden groeide veel eer aan dan dat dezelve verminderde.

Dit begon my tegen te staan; en ik hoorde nu en

dan myne Beminde klaagen over agterlykheid in haare huishoudlyke bedryven: want zy was tot nog toe niet te groot geworden om op haare zaaken met eigene oogen te letten, en niet alles aan de onbedagtzaame handelwyze van Dienstboden over te laaten. Inzonderheid merkten wy beiden op, dat de leefkoers, dien wy thans hielden, onzen Kinderen ten agterdeele zou strekken: want schoon wy niets verzuimd hadden, 't geen tot hun onderwys Buiten kon dienen, waren zy dien Zomer bykans niets gevorderd en zeer verwilderd; en zy misten 's Winters, door ons geduurig uitgaan, ons gezelschap, en onderwys, veel meer dan voorheen; dat verwisselende voor de oppassing van Dienstbooden, die, hoe goed ook, (en wat vindt men ze schaars van dien stempel?) nooit by de Kinderen de plaats van Ouders kunnen bekleeden. Hier over spraken wy ernstig; wy zagen het gevaar, om niet te zeggen het kwaad. Doch wat gedaan? - Ons Buiten te verkoopen? - Welk een vertoon zou dat maaken? Wat zou de wereld denken? 't Zou weezen als of wy op 't punt stonden om het reeds veel te groot getal van Bankeroeten te vermeerderen. - Dit kon geheel niet aankomen. - Wy dagten dan, naa ryp beraad, het voeglyk ons Buiten te houden, en te zien of wy 'er geen beter wys op konden zetten, of ten minsten eene, die met onzen staat en omstandigheden beter overeenkwam. Ik nam een Comptoirbediende meer, om alles in orde te brengen voor dat ik weder na Buiten ging.

Het Voorjaar deezes Jaars lokte ons weder na Buiten, schoon zo vroeg niet als de andere keer; wy waren van de laatsten, in den ganschen omtrek. Om u niet lang op te houden, myn Heer! het leven ging denzelfden gang als het voorleden jaar. De veelvuldige verzoekingen vielen onze opgevatte voorneemens te sterk, wy moesten meedoen om niet op een Buiten als een Kluizenaar, in zyne cel, of eene Heremyt, in zyne spelonk, te leeven. Ja, (waar-

om zou ik zwygen? myn gezellige aart voerde my nog dieper in de gezelschappen en plaisierpartyen dan den voorleden Zomer. Ik kreeg 'er eerst recht den trant van: want het geen ik eertyds met eenige tegenstribbeling deed, kon ik nu met smaak doen. Was ik niet op den weg Heer DENKER? - Dan gelukkig ongeluk, mogelyk, voorleden Maandag was ik niet na de Stad gegaan en reeds van Donderdag af Buiten geweest Myn oudste Comptoirknegt op wien alles stondt hadt de koorts gekreegen, en vondt zich niet in staat om na de Beurs te gaan. 't Was te laat om my te haalen. Een jonger Comptoirbediende dagt ook de zaak wel te kunnen doen: maar deels door verzuim, deels door onkunde, en waanwysheid, heeft hy my dien dag grooter schade toegebragt dan myne Buitenplaats kost, en een jaar verteerens daarenboven. - Met schrik ontving ik deeze tyding, en zogt ze eerst voor myne Vrouw te verbergen: maar myne somberheid kon ik niet bedekken, en myn verhaast vertrek na de Stad deedt haar agterdenken krygen. Weder na Buiten rydende zag ik dit verbergen zo zot aan als het geleden verlies smertlyk viel. Ik gaf haar berigt van het gebeurde, en tevens van myn vast en onwrikbaar besluit om dit slag van Buitenleven vaarwel te zeggen. Zy stondt versteld over 't een en ander; maar gelukkig heeft zy verstands genoeg om te zien dat de zaaken, op deezen voet, niet kunnen gaan; zy heeft bereidvaardig haare toestemming gegeeven tot het verkoopen van ons Buiten.

Wat 'er ook de wereld van moge praaten, ik zal met myn Huisgezin in den Tuin van Vader, dien ik gelukkig maar voor een enkel jaar verhuurd heb, weder, gelyk in voorige jaaren, myne uitspanning neemen, en my, zonder vreeze voor merklyke schadens, en 't gevaar van verwildering myner zaaken, verlustigen.

Ik kom u dus geen raad vraagen, Heer DENKER! gelyk veelen, die, mogelyk, nooit denken u-

wen raad op te volgen; maar myn voorbeeld kan zelve tot een raadgeeving strekken aan Persoonen, in dergelyke omstandigheden ingewikkeld als ik geweest ben, en die misschien door zulk eenen slag, als my trof, geheel over hoop zouden raaken.

Ik blyf in verwagting van deezen geplaats te zien,

MYN HEER!

Uw Dienaa

E.L.

Van myn Buiten .....

17 *Sept.* 1768.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen* Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 303.
Den 17 October 1768.

[Nadere aanmerkingen over het geval van den Heer Verlegen, No 298; en een Brief van S. Verlegen geboren Virago over de belofte haares mans, dat de Dogters met Haar en de Zoons met Hem zullen gaan; en eenige aanmerkingen op denzelven.]

Obsequium amicos, veritas odium parit,

TERENTIUS.

Verscheidene Brieven heb ik over het Besluit van den Heer VERLEGEN, en myn Antwoord op zynen Brief(*), ontvangen. - Een is van 's Heeren Verlegen's Vrouw, Mejuffrouw VERLEGEN GEBOREN VIRAGO. - Een is van den Heer ANTISEMELKNOOPER. Deeze lacht met myne *Zotternyen* en *Oude Wyven* praat, zoo als hy myne Aanmerkingen over 's Heeren Verlegens Brief gelieft te noemen. Onder anderen schryft hy. 'Ik geloof waaragtig, Monsieur Denker! dat gy 't niet vast hebt. Het was anders niet mogelyk, dat gy zulk eene brabbeltaal zoudt hebben kunnen uitslaan, dat *de Ouders verpligt zyn, hunne Kinders het Trouwen aan iemand, die niet van hunne Gezindheid is, te beletten*. Neen Vriend! ik ben niet van uw Geloof. Ik heb ééne van myne Dogters weeten te krygen aan den Zoon van eenen ryken Heer, die tot myne Kerk, daar zy ook Lidmaate van is, niet behoort. Wat scheelt dat my. Hy is zoo wel, als myne Dogter, een Kristenmensch. Zy is by provisie voor all' heur leven geborgen. En zy kan daarom wel zalig worden, niet Semelknooper? Myn Zoon heb ik 'er ook reeds op uitgezonden, om buiten de Kerk een kansje te waagen. Ik hoop dat hy slaagen zal. Myne andere

(*) No. 298.

Kinders zal ik daarin, als het zoo uitkomt, nooit verhinderen. Ik verheug my, dat ik zoo redelyk over den Godsdienst denk. Ik voed myne Kinders in die Kerk op, daar ik toe behoor, maar ik zeg hun dikwyls, nu zy groot beginnen te worden. Als gy wilt Trouwen, Kinders! ziet nae geene Religie, als iemand een Kristen is, maar nae eene goede Party, waarmede gy, door Gods zegen, eerlyk door de waereld kunt koomen. Onze lieve Heer heeft onder alle Tongen, Natien en Geslagten zyn Volk. In alle Kristen Kerken wordt Gods Woord gepredikt. Ik zou 'er, schoon reeds bejaard, geen conscientiewerk van maaken, konde ik 'er eenig voordeel door behaalen, om tot een ander Genootschap overtegaan. Ik ben voor de algemeene Kristenheid. Ik lach met alle die wissewasjes, daar de Predikanten gestadig van rabbelen, en waar voor gy, onnozele Hals! uwe Leezers nu en dan Drie Groot doet betaalen. Wilt gy, of kunt gy niet beter schryven, scheid 'er dan maar uit, droefgeestige Suffer! regte Beuling!' Deeze Heer schryft, zoo als hy en duizenden met hem over dit punt denken, schoon zy zoo ruiterlyk niet doorpraaten, en hun waar gevoelen voor de waereld verbergen. - De overige Brieven, (om van twee of drie anderen, die geene, opmerking verdienen, niet te gewaagen,) my over 's Heeren Verlegen's Brief, en myn Antwoord, toegezonden, zyn ondertekend. De eerste: *S*,... *den* 17 7*br* 1768, *Uw Stanvastige Leezer, I.B.* De tweede: *HAARLEM den ... Sept.* 1768. *CMZDF*. De derde: *HARLINGEN den* 1 *October* 1768, *STRICTRAISONNEUR*. En de vierde: *MIDDELBURG den* 4 *October* 1768, *BONCHRETIEN*. Deezen koomen hoofdzaakelyk met elkanderen overéén, in deeze twee Punten: dat ik my te *sterk* heb uitgedrukt jegens zulke Ouders, die zich tegen het Trouwen van hunne Kinderen, buiten het Genootschap, waartoe zy behooren, niet met allen ernst verzetten, en zulks op alle mogelyke wyze, zoeken voortekoomen: en dat ik den Heer Verlegen, in plaats van zyn Besluit goedtekeuren, moest geraaden hebben, van zyn voorneemen *aftezien,* om tegen den zin van zyne Vrouw, ééne van zyne Dogters optevoeden in zyne Kerk, of

by het Godsdienstig Genootschap, by 't welk hy behoort, en 't welk hy voor het beste van alle de verschillende Genootschappen van Kristenen houdt, om dat daaruit grooten twist en verwarring is te dugten.

De Brief van Mejuffrouw VERLEGEN GEBOREN VIRAGO zal ik aan 't einde van dit Vertoog woordelyk plaatzen, om dat zy eene zwaarigheid, of bedenking, tegen het door my goedgekeurd Besluit haares braaven Mans, oppert, welke by veelen alles afdoet, om haare handelwyze te billyken, en die van haaren Man volstrekt aftekeuren. - Den Heer ANTISEMELKNOOPER wys ik tot twee, in 't voorleden jaar, uitgegeevene Vertoogen(*). Alwaar hy myn Gevoelen over het Karakter van luiden van dien stempel, als waarvoor hy zich verklaart, zal kunnen leezen, en zien, om welke redenen ik oordeel, dat zyne handelwyze met het Karakter eens eerlyken mans onbestaanbaar is. - De vier andere gemelde Heeren zullen ook wel doen, die beide Vertoogen te leezen, dewyl zy daar in den grond, waarop myn door hen zoo zeer afgekeurd gevoelen rust, zullen vinden; dat namelyk *zulke Ouders, die het Trouwen van hunne Kinderen BUITEN HUNNE KERK niet zoeken te beletten, GEENEN GODSDIENST hebben;* en dat *de Heer VERLEGEN gelyk heeft, van EENE zyner Dogteren, in weerwil zyner Vrouwe, in zyne Kerk optevoeden, welke verwarringen daaruit ook mogen voortspruiten, tusschen hem, en zyne Vrouw en derzelver Familie.* Zy behandelen het stuk ernstig. De zaak verdient zulks ook om derzelver gewigt. Ik zal de gegrondheid van myn gevoelen over deeze beide Punten door eenige bedenkingen nader staaven. Vertrouwende dat deeze Heeren het in my ten vollen zullen billyken, dat ik hunne Brieven niet woordelyk plaats, dewyl zy meer dan drie halve Bladen zouden beslaan, en in 't hoofd-zaakelyke overeenkoomen. Ook wil ik myn Papier tot geen Twistschrift maaken. Ik bedoel alleen de verbetering myner Landgenooten, wanneer zy averegts denken en verkeerdelyk handelen. Het welk Gemelde Ouders doen en de Heer Verlegen, indien hy zich lafhartig naar den zin zyner Vrouwe mogte koomen te schikken, zou verrigten.

(*) No. 223 en 224.

****

Geen *eerlyk* mensch, (dat's myn Gevoelen, het welk ik in die Vertoogen heb zoeken te bewyzen,) geen eerlyk mensch doet ooit Belydenis van eenige Godsdienstige Begrippen, die hy niet gelooft. Dat's alleen het werk eens snooden *Huichelaars*. - Hy mag somtyds eenige waarheden, waarin hy geen, of maar zeer weinig belang stelt, in zyn hart smooren, en zich als voorstander van dezelven voor de waereld verbergen, om meer nadeels voortekomen, dan 'er voordeel, door dezelven te verbreiden, te wagten is, maar nooit doet hy zulks in andere gelegenheden, en nimmer geeft hy, zelfs niet bedektelyk te kennen, dat hy een Voorstander is van eenige Godsdienstige begrippen (van hoe weinig gewigts zy ook mozyn) die hy gelooft valsch en strydig met de Waarheid te zyn. Dat is by hem loutere *Geveinsdheid*. En wordt daarom van alle eerlyke en degelyke menschen verfoeid - Hy kan hierom, hoe zeer hy zyn verstand ook moge spitzen, niet gelooven, dat het onverschillig is, by welke Gezindte (voorondersteld datze in 't hoofdzaakelyke ééns zyn, en 'er niets anders dan eene algemeene Belydenis wordt afgevorderd,) by welke Sekte hy zich vervoegt, maar moet noodzaakelyk denken, dat hy verpligt is, (zich by een zeker Genootschap willende begeeven,) zich by dat Gezelschap te vervoegen, by 't welk hy gelooft de meeste overeeenkomst te zyn met de Leer der Waarheid, ten opzigte der betwiste Punten, die de Kristenen verdeeld houden, van hoe weinige aangelegenheid die onderscheidene bevattingen, zyns oordeels, ook mogen zyn, om dat de Eerlykheid en Oprechtheid, die ons altoos behooren te bezielen, ons verbieden, een strydig denkbeeld met de waare meening onzes harten, buiten volstrekte noodzaakelykheid, onzen naasten inteboezemen, en de Liefde, die wy der Waarheid verschuldigd zyn, ons verpligt, haar niet alleen door bondige Redekavelingen, maar ook door ons Voorbeeld, anderen aantepryzen. Het eerste nu zou geschieden, en het laatste verzuimd worden, indien wy, onder welke bedekzelen en voorwendzelen ook, ons vervoegen, of verbergen, by die Party, by welke, onzes oordeels, de waarheid minder zuiver beleden en geleerd wordt, dan by eenige andere Gezindheid. Elk

is dan verpligt, zich by een zeker Genootschap begeevende, nu de Kristenheid in onderscheidene Genootschappen verdeeld is, zich by dat Genootschap te vervoegen, by 't welk hy, over 't geheel genoomen, de meeste overkomst met de voorschriften der waarheid oordeelt te zyn. - Hy is om diezelfde redenen, die hem hier toe verpligten, ook verbonden, anderen in zyne begrippen overtehaalen, en alle eerlyke middelen te gebruiken, om zyne naasten op dien weg te brengen en te houden, dien hy oordeelt de beste, aangenaamste, en veiligste te zyn, om van een redelyk mensch bewandeld te worden. Dit vordert de Liefde, die hy den Naasten is verschuldigd, dewyl deeze ons verpligt derzelver waar geluk, tot het allergeringste toe, zoo veel in ons vermogen is, te bevorderen. Te yveren derhalven voor zyn byzonder Genootschap, door anderen daartoe overtehaalen, is gansch niet onverschillig, maar een pligt, die geen mensch, die God bemint, de waarheid lieft, en 't heil van anderen wenscht, ooit uit het oog verliest. - Eerlyke, waarheid- en deugdlievende Ouders moeten zich bygevolg verpligt rekenen, hunne Kinderen, (zoo lang zy onder hun onmiddelyk' bestuur zyn,) in hunne Kerkgemeenschap optevoeden, en van de gegrondheid dier byzondere begrippen, die zy voor de besten houden, (na hen in de algemeene gronden van den Godsdienst onderwezen te hebben,) te overtuigen. - Waar uit onmiddelyk volgt, dat zy ook verbonden zyn, wanneer hunne Kinders van de gegrondheid dier byzondere bevattingen overtuigd zyn, voortekoomen, te verhinderen en te beletten, dat zy niet in omstandigheden koomen, waardoor zy mogelyk gevaar zouden kunnen loopen, om van de waarheid afgetrokken te worden, en niet langer zoo redelyk over den Godsdienst blyven denken, en op alle mogelyke wyze zorg te draagen, dat zy in hun geloof versterkt en opgebouwd worden. - De Ouders zyn dan verpligt, hunne Kinderen het Trouwen aan iemand van een ander Kerkgemeenschap afteraaden, voortekoomen, en, zoo verre hun regt over hunne Kinderen zich uitstrekt, op alle mogelyke wyze te beletten, om dat, (indien 'er geene hevige geschillen en partyschappen uitvoortspruiten, en moeielykheden geboren

worden, die de waare rust en vergenoeging der Echtgenooten geweldig stooren, dat niet zelden het gevolg van dergelyke Huwelyken is, wanneer Man en Vrouw, gelyk hun pligt is, voor hunne byzondere Gezindheid yveren, en niet tot eene geheele onverschilligheid in het Godsdienstige overslaan,) omdat de naauwe verbintenis, en liefde, tusschen Echtgenooten, en de vrees om elkanderen eenig ongenoegen te geeven, het byna onvermydelyk maaken, dat zy, zoo als het behoorde, voor die byzondere punten, die zy voor de besten houden, niet durven uitkoomen, dezelven laaten slippen, en vreedeshalve over het hoofd zien; en dus de belangen der waarheid opteofferen aan hunne tydelyke genietingen, strydig met de liefde, die wy der waarheid verschuldigd zyn, en onbestaanbaar met die eerlykheid en opregtheid, die ons verpligten, altoos, in alle omstandigheden, de overtuiging onzes harten te volgen, en voor de waarheden van den Godsdienst, van hoe weinig belang zy ook mogen zyn, onbeschroomd uittekoomen - Zulke Ouders derhalven, die hunne Kinderen het Trouwen buiten derzelver Kerk niet afraaden, en beletten, doen der waarheid te kort, zyn niet zelden de oorzaak van veelvuldige geschillen en verdeeldheden in der waereld en brengen hunne Kinderen byna in een onvermydelyk gevaar, of om een ongelukkig leven te leiden, of nadeel te lyden aan de kant des Geloofs en een goed Geweeten. En bygevolg heb ik my niet te *sterk* uitgedrukt, *dat zulke Ouders, die het Trouwen van hunne Kinderen BUITEN HUNNE KERK niet zoeken voor tekoomen, en op alle mogelyke wyze te beletten, GEENEN GODSDIENST hebben*. Waar mede ik zeggen wil, dat zulker Ouderen Godsdienst dien naam niet verdient, dewyl hun gedrag met deszelfs eerste beginselen en duidelyke Voorschriften, de Liefde tot God en de Naasten, volstrekt onbestaanbaar is. Dit wat aangaat het eerste Punt.

Het tweede is van zelve klaar en onweerlegbaar uit het reeds ter neergestelde. Want is ieder Ouder verpligt, zyne Kinderen in die begrippen optevoeden, die hy voor de besten houdt, de Heer VERLEGEN zou overzulks zynen duidelyken pligt verzuimen indien hy zyne ééne Dogter, daar hy een onbetwistbaar regt op heeft, en voor wier waare belangen

hy verpligt is te zorgen, niet in zyne begrippen opvoede. Zyne Vrouw heeft hetzelfde regt op de andere, en dezelfde verpligting rust op haar, ten opzigt van deeze. Kan het vreedzaam geschieden, laaten zy beiden hunne beide Dogters deelgenooten van hunne byzondere begrippen zoeken te maaken. Dit wil ik niet afraaden. Maar ik wil, dat Man en Vrouw beiden hetzelfde regt hebben, en beiden even zeer verpligt zyn, om hunne Kinderen in hunne Begrippen op te voeden; en dat de Vrouw haar beiden niet tot derzelver Kerkgemeenschap, tegen den zin haares Mans, niet alleen niet mag brengen; maar ook dat de Man, volgens Reden en Godsdienst, zulks niet mag toelaaten. Hadden zy maar een Kind, zy zouden by beurten hetzelve met zich behooren te neemen. Mejuffrouw VERLEGEN zelve is van dat gevoelen. Zy keurt mynen Raad voor goed, ingevalle 'er by 't aangaan hunnes Huwelyks daaromtrent niets waare voorgevallen. Doch gemerkt haar Man beloofd heeft, dat de Dogters, die uit hunnen Echt mogten geboren worden, in haare Kerk zouden worden opgevoed, meent zy onbetwistbaar regt te hebben, te eischen, dat haar Man hunne Dogters met haar laat gaan, en ze aan het onderwys van haare Predikanten, naar haar welgevallen, behoort overtelaaten, zonder zich daar tegen te verzetten. Dus schryftze.

***Heer* Denker!**

Myn Man is geen persoon van syn woord. Hy heeft my hy ons Trouwen beloofd, dat de Dogters met my, en de Soons met hem souden gaan. Nu wy niet dan Dogters hebben overgehouden, wil hy syn part hebben. Dat kwam hem toe, als wy daar omtrent geen afspraak hadden gemaakt. Maar een man een man, een woord een woord. Ik sal 't nu nooit toestaan, al sou de onderste steen boven, dat eene van myne Dogters met hem gaa. Dit heeft hy versweegen, en daardoor u een kwaade inductie gegeeven. Gy soudt hem anders sulken raad niet gegeeven hebben. Gy wilt immers dat men syn woord sal houden. Breng hem dit onder het oog, op dat hy aflaate, my langer te ontrusten, en sorg draage,

dat hy, onder den schyn van Godvrugtigheid en Liefde voor syne Kinderen, syn woord en belofte niet koome te verbreeken. Als gy dit niet doet, houd ik u voor geen braaf man, die voor regt en billikheid pleit. Of syt gy van dat soort van luiden, soo als ik se wel eens ontmoet heb, en myn Man nu ook begint te praaten, die van oordeel syn, dat men niet gehouden is sich aan soortgelyke verbintenissen te houden?

Ik ben, enz.

S. VERLEGEN GEBOREN VIRAGO.

Den 15 *September* 1768.

Van die gedagten ben ik, Mejuffrouw VERLEGEN! Ik meen dat alle verbintenissen van deeze natuur niet gelden. Men mag geene verbintenissen aangaan, strydig met zynen pligt. Men mag niets belooven, 't welk strydt met de voorschriften van den Godsdienst. Deeze nu eischt, dat wy voor de waare belangen van onze Kinderen zullen zorgen, en daartoe behoort voor alle dingen, dat wy ze juiste en regte bevattingen, van 't geen wy te gelooven en te betragten hebben, inboezemen. Wy mogen gevolglyk ons niet verbinden, zulks te zullen nalaaten. En hebben wy ons daar toe, gelyk uw Man, volgens uw berigt, gedaan heeft, door eenige belofte verbonden, wy hebben ons ook verbonden, by het doen onzer Belydenis, om de eer van God en deszelfs waare belangen te bevorderen: waar onder alles begreepen is, het welk de Godsdienst van ons vordert, en dus ook, om onze Kinderen waardige bevattingen van denzelven inteboezemen. Uw Man heeft dan iets aan u beloofd, strydig met de belofte, die hy aan God gedaan heeft. Beiden kan hyze niet volbrengen. Wat moet hy nu doen? Dit. De belofte aan u gedaan verbreeken, om zyne belofte aan God gedaan te houden, door dat geene te volbrengen, waar toe Reden en Godsdienst hem verpligten. Hy heeft kwaad gedaan met zulk eene belofte aan u te doen. Hy zou zyne schuld vergrooten, indien hy zich aan zulk eene belofte, strydig met zynen pligt, dien hy aan God verschuldigd is, hieldt. Zoo denk ik. En ik raad hierom nogmaals uwen Man, dat hy, in weerwil van uwe tegenkantingen, en in weerwil van deeze uwe bedenking, zyn besluit ter uitvoer brenge.

CMZ.

De Denker.
N°. 304.
Den 24 October 1768.

[Request van den Gemeente Gods te Grysburg, dat haar Predikant Nooitopzynkamer over zyne verregaande luiheid mag gedeporteerd worden, en fiat op hetzelve; en eenig nader berigtwegens den Chineeschen Oorlog, waarvan No. 273, No. 282 en 283, gebandeld is.]

Nihil est, qui piger est: nimisque id genus ego odi: mane vigilare
Decet hominem, qui vult sua tempore conficere officia.

HORATIUS.

De drie volgende Stukken heb ik voor eenige dagen ontvangen, met verzoek, omze eene plaats in myn Werk te geeven. De twee eersten zyn my onder het volgende Couvert toegezonden.

‘Heer Denker!

Zie hier het *Request*, waarvan ik in mynen laatsten(*) melding maakte, benevens het *Appointement* op hetzelve, met vriendelyk verzoek, dat gy deeze beide stukken eene plaats in een uwer weekelyksche Blaadjes gelieft te geeven, niet om den *Patient*, (hy is ongeneesbaar,) te verbeteren, maar op dat anderen, die in verscheidene opzigten niet beter zyn, dan deeze, zich aan dit voorbeeld mogen spiegelen, en leeren zorg draagen, dat hun nimmer iets dergelyks overkome.
Ik ben, &c.

UE. Dienaar,
PIGRITIAE ADVERSARIUS.’

(*) No. 299, op 't einde.

Het derde stuk is van dezelfde hand, aan welke myne Leezers verschuldigd zyn het BERIGT, wegens de BEGINSELEN van den OORLOG onder de FILOSOOFEN, in CHINA(*); en het HISTORIESCH VERHAAL, waarin SOMMIGE VERTELLINGEN, en het daar uit VERSPREID GERUGT, als of in dat BERIGT eenige ONWAARHEDEN voorkoomen, GETOETST worden(†). Hetzelve behelst eenige Byzonderheden, sedert in dat Ryk voorgevallen, waar uit blykt, dat het, naar alle gedagten, tot geen hoofdtreffen, waar voor men bedugt was, zal koomen. Het een en ander zal ik woordelyk plaatzen. Het REQUEST luidt, als volgt.

AAN DE ED....

ED.... HEEREN!

De Gemeente Gods, te G R Y S B U R G , neemt de Vryheid, met schuldigen eerbied en diep respect voor HAAR ED...., haare bezwaaren, over haaren Predikant, den Heer *Nooitopzynkamer*, in Derzelver vaderlyke schoot te werpen, en HAAR ED.... op het allerootmoedigste te verzoeken, dat het HAAR ED.... moge behaagen, dezelven te hooren, te pondereeren, en zulke middelen gelieven in het werk te stellen, als HAAR ED.... volgens derzelver hooge wysheid, en gewoone equiteit, zullen dienstig oordeelen, om in der Supplianten ongelukkige omstandigheden, waar in de Gemeente, door haaren Predikant *Nooitopzynkamer*, is gebragt, best aangewend en in 't werk gesteld te worden. Zy meent, het zy haar geoorloofd haare gedagte aanstonds te zeggen, zy meent, ED.... HEEREN! dat die Heer, ipso facto, behoort gedeporteerd, of van zynen dienst verlaaten te worden. De Supplianten vreezen, dat zy zich aan een onverschoonbaar en ten hoogsten strafschuldig verzuim zouden schuldig maaken, indien zy dit niet by HAAR ED.... poogden uittewerken.

Hy doet niets, hoe genaamd, betrekkelyk tot zyne Hoogwigtige Bediening, (hoe dikwyls hem zulks is

(*) No. 278.
(†) No. 282 en 283.

onder het oog gebragt,) dan 's Zondags, en op andere gewoone Prediktyden, een van zyne oude Sermoenen, die hy mogelyk tien of meermaalen, in minder jaaren, heeft opgedreund, half slaapende en half droomende optezeggen. Want nooit maakte hy, sedert verscheidene Jaaren, eene nieuwe Preek, zelfs niet op Bededagen. Behalven dat hy nog, schoon zeer gebrekkelyk, eenige dingen, onmiddelyk zyn ampt betreffende, verrigt, die hy volstrekt niet kan nalaaten, om niet uit zyne Bediening geschopt te worden. - Hy bidt genoegzaam altoos woordelyk hetzelfde; zelfs op plegtige en buitengewoone tyden doet hy veelal zyn formulier gebed; 't welk kinderen van tien Jaaren zoo wel van buiten kennen, dat zy somtyds reeds *Amen* gezegd hebben, zonder een eenig woord te hebben overgeslagen, eer hy ten einde is. - Meer dan de helft van de Gemeente weet, als hy den Tekst heeft voorgeleezen, niet slegts zaakelyk, maar zelfs veelal woordelyk, wat 'er uit zal koomen. - Met het onderwys der Jeugd bemoeit hy zich niet. - By Zieken, als hy 'er van tusschen kan, gaat hy nooit. - Als hy by hen is, dan mompelt hy slegts eenige weinige woorden binnen monds, daar de Zieken niets, ter hunner opbeuring, vertroosting, of onderregting, aan hebben, en gaat zoo schielyk heenen als eenigzins doenlyk is. - Wordt hy eens verzogt een Gebed by een Kranken te doen, hy bidt een brok van zyn formulier gebed, met 'er slegts eenige weinige woorden tusschen te voegen, en wel juist diezelfde woorden, die hy in de Kerk gebruikt, als 'er Voorbeden verzogt worden, die altoos, behalven de naamen der verschillende ziekten en kwaalen, woordelyk dezelfde zyn. - In de Huisbezoek, of Uitnodiging der Leden ten H. Avondmaale, zegt hy zyn van buiten geleerd lesje, huis aan huis, op, praat iets over onverschillige zaaken, van 't weer, en hoe de wind is, en besluit doorgaans zyn plegtig bezoek, met te vraagen, of de vrienden ook eenig nieuws hebben. - Komt hy eens by eenigen der Vermogensten, (de Armen zien hem nooit aan hunne huizen,) hy doet zyn lighaam wel, (schoon altoos, dit moeten wy tot zyn lof zeggen,

in eene behoorlyke mate,) en praat nergens anders over, dan over beuzelingen, en allerhande nieuwtjes, die naauwlyks den aandagt van Kinderen en 't allerlaagste soort van menschen verdienen. - Voor 't overige doet hy niets dan eeten, drinken, slaapen, zyn pyp rooken, wandelen, uitgaan, en gezelschappen aan zyn huis ontvangen.

Om dit alles vermeenen de Supplianten, dat de Heer *Nooitopzynkamer*, ipso facto, behoort gedeporteerd, of van zynen dienst verlaaten te worden; dewyl hy: behalven dat hy een mensch is, die volstrekt nergens anders toe dient, dan om door zyn voorbeeld allen lust en yver in den Godsdienst geheelenal, in de Gemeente, uittedooven, die reeds in veelen byna uitgeblust zyn, door zyne, den Hemel tergende, laauwheid, yverloosheid, en onverschilligheid, in all' wat eenige betrekking tot den Godsdienst heeft: om dat hy hier door zynen Eed heeft verbroken, dien hy Gode en der Gemeente gezwooren heeft, by 't aanvaarden zyner Bediening, om de Gemeente, naar zyn vermogen, door leer en leven te zullen stigten, opbouwen, en derzelver eeuwige belangen in alle opzigten behartigen. De Supplianten meenen hierom, dat hun verzoek in alle deelen op de billykheid gegrond is. Hier op steunende, en weetende, dat HAAR ED.... altoos genegen zyn, *regt* te doen, vertrouwen ze dat hunnen Predikant *Nooitopzynkamer*, door haar hoog gezag, ten eersten, het Prediken, of liever het opdreunen van zyne Sermoenen, zal verboden worden; en zy hem ten dien einde, ipso facto, (dewyl hy toch geene nieuwe Predikatien ooit zal willen maaken, noch zich voor het overige, gelyk een waardig Leeraar betaamt, gedraagen,) anderen ten voorbeelde zullen deporteeren. 't Welk doende, enz.

Actum, *den* .. 1768.

DE OPZIENDERS
DER GEMEENTE GODS TE
GRYSBURG.
EN UIT DERZELVER NAAM.

Hier op behaagde het HAAR ED.... het volgende gunstig te besluiten.

Erntfeste, lieve, byzondere!

Is geleezen, gehoord, en geëxamineerd het *Request* van de Gemeente Gods, te GRYSBURG, den .... 1768. door derzelver Opzienderen, uit haaren naam ter Tafel van HAAR ED. ... gepresenteerd, behelzende Bezwaaren, over haaren Predikant, den Heer *Nooitopzynkamer*, en een Verzoek, om hem als verbreeker van zynen Eed en Belofte te straffen, met gemelden *Nooitopzynkamer* te deporteeren. HAAR ED. ... de Bezwaaren geëxamineerd, het Verzoek verstaan, en den Beschuldigden gehoord hebbende, hebben goedgevonden, gelyk zy goedvinden by deezen, meer gemelden *Nooitopzynkamer*, op den eersten Regtdag, die weezen zal den .... 1768, in Haare Raadkamer te doen ontbieden, en het volgende Vonnis te laaten afkondigen. 'HAAR ED. ... voor Haare Tafel ontboden hebbende, *Nooitopzynkamer*, tot nog toe Predikant in de Gemeente Gods, te GRYSBURG, en hier verscheenen, om regt te hooren: nademaal aan HAAR ED. ... in 't zekere is gebleeken, dat *hy nooit nieuwe Preeken doet, altoos het zelfde bidt, de jeugd niet onderwyst, de zieken en armen nooit toespreekt, in de gezelschappen, en zelfs in de Huisbezoek, nooit iet stigtelyks, noch leerzaams voortbrengt, en niets doet dan eeten, drinken, slaapen, op en nedergaan, enz.* HAAR ED. ... deporteeren hierom den *Gedaagden*, als schuldig aan eene doemwaardige *luiheid*, onverantwoordelyk *verzuim* van zynen pligt, en *verbreeking* van zyne belofte, aan God en de Gemeente gedaan, van zynen dienst, in zyne Gemeente, als behoort; en verklaaren de Gemeente Gods, te GRYSBURG, van dit oogenblik af, vacant.' Wy zyn enz.

Uwe Goede Vrienden,

Actum, in onze Raadkamer,
den .... 1768.
DE ED....
BINNEN.....
(Was getekend)
JUSTUS.
ALS SECRETARIS.

Het Berigt uit CHINA behelst de volgende Byzonderheden, my, onder Couvert, met deeze weinige Letteren van mynen Vriend, ter hand gesteld.

‘Myn HEER!

Het volgende is my toegezonden van mynen Korrespondent uit CHINA, op wiens berigten men staat kan maaken. Ik deel het hierom u mede, met verzoek, dat gy hetzelve gemeen gelieft te maaken, naardien veelen uwer Leezeren zeer verlangen, te weeten, welk gevolg de Toebereidzelen tot den Oorlog onder de Filosoofen, in dat Waerelddeel gehad hebben. Waardoor UE. my, en de Begunstigers van uwe Blaadjes, grootelyks zult verpligten.
Ik ben enz.

Uwe Standvastige Leezer,
J^{n}. C^{s}. V...’

Sedert mynen laatsten(*) hebben de zaaken voor de *Eclectic* eene zeer gunstige keer genoomen. Men vreesde voor een hoofdtreffen, tusschen hen en de *Preciesen*, en dat het met de *Eclectici*, gelyk in vroeger dagen, bedroefd zou afloopen, omdat 'er aan verscheidene Oorden van 't Ryk sterk geworven werdt, en drie Generaals van de *Preciesen*, echte Persiaanen, met hunne strooppartyen werkelyk op Marsch waaren, om het klein legertje van de *Eclectici* slag te leveren. Deezen, hoe moedig ook, en hoe zeer zy steunden op de regtvaerdigheid hunner zaake, zouden, echter, naar allen schyn, door de overmagt der *Preciesen* zyn overmand geworden, hadt een Filosoof, behoorende tot de Sekte der *Preciesen*, niet weeten uittewerken, dat alle de *Preciesen*, (welken een onzaglyk getal in *China* uitmaaken,) die de Tabbaards en Mutzen half op zyn Persiaansch en half op zyn oorsprongelyk Chineesch draagen, en vry hebbelyk, als zy in 't openbaar verschynen, voor den

(*) No. 273.

dag koomen, dat deezen volstrekt geweigerd hebben, onder een Generaal, die zyn Montuur op de oude Persiaansche wyze draagt, te dienen; en hadt diezelfde jonge Officier, in 't begin van den Optogt, door een van der *Preciesen* eerste Stafofficieren *Krygsgevangen* te maaken, niet veroorzaakt, dat verscheidenen van hun Rot gedeserteerd zyn, en dienst hebben genoomen, onder de hebbelyker *Preciesen*.

Deezen zyn 't in zoo verre met de *Eclectici* eens, dat het onverdraaglyk is in eenen Filosoof, en strydig beide met de Wetten van *China*, en de voorschriften van den grooten *Confusius*, dat men ooit by den Keizer, en 's Ryks Grooten, zoeke uittewerken, dat deezen de hand leenen, om de vreedzaame *Eclectici* te beletten, dat zy hunne Proeven waereldkundig maaken, hen vry Filosofeeren aanpryzen, en by gelegenheid zeggen, dat het schande is, dat een Chinees zoo schrikkelyk haveloos durft voor den dag koomen, als sommige *Preciesen* doen. Doch de *Echte Persiaanen* vraagen, in deezen, naar geene Wetten.

Want toen zy, door deeze nederlaag, zagen, dat ze met den degen in de vuist te kort zouden schieten, hebben zy, naar oude gewoonte, de laagheid gehad, den Keizer, en 's Ryks Grooten, te verzoeken, om hen bytespringen. Doch hun verzoek is met de uiterste verontwaardiging afgeslagen. Zelfs, zoo als men vertelt, werdt het zoo euvel genoomen, dat het Request, ten dien einde ingeleverd, in hunne tegenwoordigheid, is verscheurd geworden.

De *Preciesen* zyn door dit alles buiten staat, iets van belang uittevoeren. Men vertrouwt hen echter niet. De *Eclectici* hebben hierom een kleen welgewapend Legertje, van uitgeleezene manschap, in gereedheid, om, des noods, defensief te ageeren. Daar zyn kundige Officiers onder hen. Onder anderen een jong Kapitein, die geen hairtje van den baard aan zyne kin kan veelen, of hy plukt het aanstonds met wortel en al uit. Deeze heeft onlangs eenen van der *Preciesen* Opperhoofden schrikkelyk toegetakeld, om dat die Generaal, in 't begin van de Toebereidzelen tot den Oorlog, in zyne aanspraak tot het Volk, om hetzelve tegen de *Eclectici* te verbitteren,

en den Keizer een averegts denkbeeld van hun inteboezemen, heeft laaten invloeijen, dat 'er volgens de vroegste overeenkomst der Filosoofen met elkanderen, in 't begin des Tartaarschen Oorlogs, in *China*, geene andere Filosoofen, in de Openbaare Schoolen, mogten leeren, dan die juist *precies* op zyn oud Persisch hunne Proeven doen. Zyne Excellentie zal, naar alle gedagten, de Winterkwartieren moeten betrekken.

Alles begint zich tot den Vreede te schikken. Althans de eerste Optogt tegen de *Eclectici* is zonder voordeel voor de *Preciesen*, tot heden toe, geweest. Overal *zyn* ze in hunne onderneemingen gedwarsboomd. Daar zyn geene Troupe's meer in 't veld. Hunne laatste Partyganger is van all' zyn volk verlaaten, om dat de Karel zoo allerverschrikkelykst vloekte, zoo allergrofst loog, en 'er zoo geplukt en gescheurd uitzag, dat geen mensch by hem duuren konde. Hy heeft geenen koperen duit buit gemaakt, en was voor eenigen tyd reeds zoo arm, dat hy met het schryven van blaauwe Boekjes aan de kost heeft zoeken te koomen. Thans zegt men, dat hy, dewyl hy geen vertier genoeg hadt, om te kunnen leeven, van honger op 't sterven legt.

CMZ.

X.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 305.
Den 31 October 1768.

[Brief van Jan Galant, en andwoord op denzelven, hoe een jong Heer zich in het vryen moet gedraagen.]

Τῶν πλοὐτων ἄριστος, γυναῖον λέχος ἑυρεῖν.

EURIPIDES.

Myn Heer!

Ik ben een Jongman, die op myne wyze uit vryen ga. Zo gy my kende zoude ik u niet behoeven te zeggen, dat het my zeer veel bedenkingen en overleggingen gekost heeft, eer ik hier toe gekomen ben. Het aangaan van een Huwlyk heb ik altoos beschouwd als de allergewigtigste onderneming, die men in zyn Leven te doen heeft; en welke den welstand van het grootste gedeelte, dikmaal van het geheele leven, 't geen te volgen staat, bepaalt. Toen ik gerezolveerd was eene egtverbindtenis aan te gaan, heb ik niet minder gepeinzen besteed, eer myne keus bepaald was. Jaaren, Familie, goede Smaak in kleding en gezelschappen. Goed Humeur, Goed Oordeel, Goede Zeden, eenstemmigheid in Godsdienstige begrippen, en, om u openhartig te zeggen, middelmaatige Schoonheid, en een Stuivertje Gelds, zyn alle Vereischten en hoedanigheden, die ik gaarne in een Meisje,

't welk ik konde hoopen te krygen, zoude aangetroffen hebben. Verscheiden Jonge Juffrouwen hebben myne oplettendheid tot zich getrokken. Ik maakte een groote Nominatie, ik sprak met myn geweezene Voogden, en goede Vrienden, en zogt informatien omtrent verscheide Dames te bekomen. Ik poogde in Gezelschap te geraaken der zulken, die my meest behaagden, of van welke ik de gunstigste berigten ontfing. Maar dit alles bragt my dikmaal meer in een maalstroom en verdeeldheid, dan dat het myne keus te gereeder zoude bepaald hebben. De eene Juffer had Gelds genoeg, maar hare hoedanigheden of Humeur vreesde ik te slegt te zyn, of te veel ten minsten van de myne te verschillen, dan dat haar geld by my konde overweegen. Een ander was een Aardig mooy Meisje, die nog al een Stuivertje te wagten heeft, maar gelyk men zegt zy is niet van myne kerk. Tot een derde kon ik niet besluiten, om dat ik twee bedilzugtige knorrige Moejen, van welke die Juffrouw eenigszins afhing en veel mede moest verkeeren, te zeer vreesde; enfin by de meeste haperde het een of het ander. Niettegenstaande dit alles, ik heb myn keus bepaald, daar ik tot nog geen berouw van heb, maar geloof het zeer wel getroffen te zullen hebben. Het heest my wel veel moeite gekost eer ik de gunst der Dame, met welke ik eerlang my plegtig hoop te verbinden, heb konnen winnen; meenige onrustige nagt heb ik in den tyd van myn eerste aanzoek gesleten; maar ik vleie my dat ik geen reden zal krygen, die my dit alles, wanneer wy gehuwd zyn, zal doen beklagen. Maar daar doet zich een nieuwe zwaarigheid op myn Heer, omtrent welke ik zeer gaarne uw advis wensch te hebben.

Door welke een wyze van verkeering kan men het juiste midden treffen, en de liefde en genegenheid zyner schoone winnen, zonder die agting te verliezen, welke ons naderhand zo zeer te pas komt om ons Charakter van MANNEN *te bewaaren?* Ik verlang dat gy deeze vraag eens beantwoordt, ik geloof dat veele met my hier ten uitersten aangelegen legt. Ik blyf Myn Heer

UE. Leezer,

JAN GALANT.

Ik ben niet ongenegen de bovengemelde Vraag te beantwoorden, het is een zeer nuttig onderwerp, en de aandagt van alle myne Leezeren die zich in een Huwelyks-onderhandeling meenen te begeeven, of daar reeds mede bezig zyn, dubbel waardig. Niet gemaklyk gaat het *dat juiste midden*, van welk myn Correspondent gewaagd, te treffen. De meeste jonge luiden poogen eeniglyk hunne Maitresse te behaagen door die te vermaaken; hoe zeer zy zich zelven verlaagen, hoe belachelyk zy zich aanstellen, zy zyn zeer voldaan, en meenen wonder veel uitgerigt te hebben, wanneer zy hunne Schoonheden maar believen, en zich in haare gunst inwikkelen mogen. Eenige weinigen te veel aan een andere zyde gaande, poogen hunne Minnareffen, voor alzo die een weinig zwaarmoedig of ernstig zyn, eeniglyk met agting en eerbied voor hun te vervullen, en schynen eer het Charakter van een Vader of Voogd, dan van een Galant aan te neemen. Beider gedrag is berispelyk, en moet slegte gevolgen hebben, schoon men die van het laastgemelde minder ziet, uit hoofde dat minder jonge luiden in dien smaak Vrven. Het is belagchelyk by zyne Maitres te

zitten teemen, met deelen en onderdeelen te vryen, en ten eersten, ten tweeden, ten derden te speelen, als men haar van liefde onderhoudt. Het is ook niet voegzaam altoos gewigtige of wezelyke nuttige onderwerpen in die verkeering te behandelen. Daar is een tyd om te lachen en vrolyk te wezen, en hier toe behoort zekerlyk een aanmerkelyk gedeelte van dien tyd, wanneer men uit vryen gaat. Het is zeer nuttig en kan veel tot een gelukkig Huwlyk medewerken, wanneer men zyne schoone met gevoelens van agting voor zich vervullen kan. Maar dit dient met overleg te geschieden; het moet niet, of ten minsten niet zeer klaar, of dikmaal blyken dat men hier op uit is; en voor al niet geschieden op een wyze, die de tederheid en liefde, van een of beide kanten, eenigszins verdooven kan. Een gelukkig Huwelyk moet niet minder op tederheid en genegenheid, dan op agting en overeenstemming gegrond zyn; en om die in Jonge Schoonheden aan te kweeken, is niet zelden noodig dat men zich naar haare wyze van denken wat schikt, haare Verkiezingen involgt, schoon men voor zich zelf dit juist niet zoude begeeren, en met haar van onderwerpen en dingen spreekt, die men strikt gesproken voor een verstandig Man te laag zoude keuren. Van Kapsels, Pelisen, Aigrette en dergelyken smaakelyk mede te praaten, kan nu en dan zo veel, misschien meerder medewerken tot die gelukkige samenstemming, die de ziel van het Huwlyks Leven is, dan een ernstig discours, of afgetrokken Zedekundige bedenkingen. Laaten jonge luiden van goeden Smaak hunne Schoone met een aangenaam nuttig boek, een goeden Roman of een Weekelyksch blad, by gelegenheid op een bevallige wyze poo-

gen te leeren, en op te scherpen; laaten zy losse Zedelyke Reflectien op gepaste tyden, in een vrolyken of aangenaamen trant, weeten te maaken; laaten zy, by vlaagen, bevallig ernstig wezen, van een goede Predikaatsie, of het een of ander gewigtig onderwerp, iet regt ter snede hunne Maitressen doen opmerken; laaten zy in hunne houding, verkiezingen en divertisfementen, altoos iet van het deftige doen doorstraalen, en hunne aanstaande Gezellinne stilzwygend leeren, dat zy een aanzienlyk gedeelte van hun genoegen in het volgende leven altoos zullen zoeken, in min of meer wezenlyke en nutte dingen, en verstandige vermaaken onvergelykelyk hooger dan beuzelagtige waardeeren. Alleen hebben zy toe te zien, dat in hunne redenen en houding, niets van het Proffessoraale, of Schoolmeesterlyke, gemengt zy, dewyl dit in de oogen hunner Minnaressen hen noodwendig bespottelyk of gevreesd, en daar na op de een of ander wyze ongelukkig maaken moet. Een Vrouw moet gevoelens van agting en eerbied hebben voor hem, die zy als haar Man zal aanmerken en behandelen; maar zy moet niet tegen hem, als tegen een hoogte opzien, en met vrees its vraagen, of aanmerken, met opzicht tot onderwerpen, van welken zy gelooft dat hy meerder kundigheid dan zy bezit. Doch ligt heb ik het onderwerp genoeg van deezen kant beschouwd; de meeste jonge lieden loopen toch grooter gevaar, om hunne Maitressen door onbetaamlyke vleijeryen, laagheden, en het involgen van onbillyke Voorslagen, en zotte Verkiezingen te bederven, dan door te agtbaar of ernstig zich aan te stellen. Ik heb 'er niets tegen dat men zyne Maitresse, zo lang men uit Vryen gaat, met

de allergrootste naauwkeurigheid oppast, en haar op veelerhande wyze zoekt te plaisieren en te behaagen. De Jonge Dames begrypen toch dat zulks zo moet wezen, en dat die tyd haar geheel behoort geheiligt te worden. Maar ik raade egter allen jongen luiden hertelyk aan vry wat omzigtigheid aan te wenden, in het geen zy hunne Maitressen belooven, of toestemmen, en in de wyze van verkeering by hunne aanstaande Levensgezellinnen. Een Jongman, die maar alles ackordeert wat van de zyde der Jonge Juffer word voorgeslagen, die onbillyke eisschen, of heerszugtige voorslagen gereedelyk toestemt, uit vrees van anderzints de gunst zyner Schoone te verbeuren, zal zich in gevolg van tyd dit gewis beklaagen, hoe zeer hy zich vleien mag van dit wel te zullen verbeteren, en de Dame, wanneer zy zyne Vrouw zal geworden zyn, te overtuigen van de onbillykheid van 't gene zy gevorderd heeft. Ik ken een Man die zyn Vrouw voor het aangaan van hun Huwelyk plegtig belooft heeft niet in den Schouwburg te zullen gaan. Hy wist met oordeel en misschien met nut die by te woonen; het Meisje wist niet wezentlyks daar tegen in te brengen, maar had sterke vooroordeelen tegen den Schouwburg. De Goede Jonge, die smoorlyk verliefd was, beloofde zyne Maitres nooit in de Schouwburg te zullen gaan, vreezende dat het anders niet zoude lukken, en zich aan den anderen kant vleiende dat hy, getrouwd zynde, zyne Vrouw wel zoude beweegen om hem van die belofte te ontslaan. Maar vergeefs; hy moet uit den Schouwburg blyven, en dit juist is hem een Stof van kwelling; misschien zal het nog in huis krakeel veranderen. Daar het ondertusschen nog erger is

dergelyke beloften te doen ten aanzien van gewigtiger dingen; by voorbeeld het verlaaten van byzondere Goede Vrienden, het byvoegen of afscheiden van zig zelven van 't een of ander Godsdienstig Genootschap, en dergelyke meer. Jonge luiden moeten zich ook niet te laag, of *al te* ootmoedig aanstellen, by of ten opzichte hunner Maitressen. Vergeef my, Jonge Dames! deeze aanmerking. De schoone Sexe hapert het zelden aan geheugen en een levendige Verbeeldings kragt. Zich ten allen tyde by zyne Minnares, voor al zo die wat oordeel heeft, geheel belachelyk aan te stellen, by gepaste gelegenheden niet te toonen, dat men eerlang in staat zal zyn, om de gewigtige posten van Huisvoogd en Vader te bekleeden, moet haar met laage gevoelens van den Galant vervullen, ten minsten niets van die geschiktheid in haar hart te weeg brengen, die haar als Vrouw zo zeer nodig zal zyn, om de verschuldigde agting en onderdaanigheid haaren aanstaanden Gemaal toe te draagen. Zy verbeeldt, Gehuwd zynde, zich haaren Man, die nu haar eerbied en gehoorzaamheid vordert, gestadig bezig in Zotternyen, en laffe Aardigheden; zy kan zich geen deftige houding, geen verstandige Reflectie, geen eerbiedwaardige verrigtingen van hem verbeelden; en ziet daar in plaats van hem hoog te agten, raakt zy met gevoelens van veragting voor hem vervuld. Een Minnaar, die, tegen zyn beter weeten aan, zyne vermoogens verkleint, om het genoegen te hebben van zyne Maitres over hem te laaten Zegepraalen; of haar met Geweld als buiten haar Cirkel dringt, en haar wil doen gelooven dat zy ongelyk verstandiger en bekwa-

mer is dan zy weet, kan zeer ligt te laat vegeefs wenschen naar de voorige nederigheid van zyne Schoone. My werd onlangs verhaald dat zeker Jong Predikant het zich een gewoonte maakte zyn Minnares met de allerootmoedigste houding haare Reflectien op zyne Leerredenen af te persen. De Juffer weigerde dit in den beginne; zy was hier onbevoegd toe; hy drong sterkker aan; zy liet zich eindelyk beweegen. Maar wat was het gevolg? Eenige Maanden Gehuuwd zynde maakte *Dorinde* ongevraagd niet alleen zeer vrymoedige aanmerkingen, maar begon met een Proffessoraale houding zyn Eerwhelder door te nemen, wanneer die, naar haare Gedagten, de gewenschte geleerdheid in zyne Predikatien niet deed doorstraalen. Zo gaat het, een Minnares onbehoorlyke Vryheden aangewend, haar alle agting voor u ontnomen, dient natuurlyk om haar te bederven, daar zy anderzints een beminlyke wederhelft zoude geweest zyn. Men moet hierom behaagen, zonder in onbillyke voorslagen te bewilligen, of onbetaamlyk te Vleien; Diverteeren zonder een kwaad voorbeeld te geven, geestig schertzen, vrolyk kouten, zonder zyn Schoone laage gevoelens van zich in te boezemen, of de hoogagting kwyt te maaken, welke zy by het eerste aanzoek heeft opgevat; en die ten uitersten nodig is om met haar gelukkig te leeven.

*R.

De Denker.

N°. 306.

Den 7 November 1768.

[De onderscheidene takken der Geleerdheid, als zoo veele verschillende Waerelden beschouwd.]

Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
Difficile 'st: sed quid possit, fiatque per omne
In variis mundis varia ratione creatis,
Id doces: plureisque sequor disponere causas
Motibus astrorum, quae possint esse per omne.
E quibus una tamen sit & haec quoque causa necesse 'st,
Quae regeat motum signis: sed quae sit earum,
Praecipere, houdquaquam 'st pedetentim progredientis.

LUCRETIUS.

De onderscheide rangen van Menschen maaken, om zo te spreeken, onderscheide Werelden uit; invoege dat 'er, op deeze Wereld alleen, eene veelvuldigheid van Werelden plaats hebbe, welke voor die, door den beroemden FONTENELLE zo geestig beschreeven, naauwlyks behoeft te wyken.

De Handwerkslieden, de Landbouwers, de Zeevaarenden, de Kooplieden, de Geleerden, *enz.* maaken, als 't ware, zo veele verschillende Stelsels uit, en beweegen zich, in zeer verschillende Kringen: om die te berekenen en de evenredigheden, die 'er tusschen gevonden worden, uittecyferen en op te maaken wordt eene groote en verregaande bedreevenheid in de Menschkunde vereischt. Ja, men mag vrylyk, zonder eenige grootspraak, zeggen, dat deeze Studie geplaatst moet worden in den rang dier Weetenschappen, welke voor gestaadigen aanwas en vermeerdering vatbaar zyn. Om 'er geregelde Samenstelsels van te vormen, (indien het ooit mogelyk is dit te doen uit hoofde van de veelvuldige ongeregeldheden en dwarrelingen, die 'er in 't eene en andere, van oogenblik tot oogenblik, voortkomen,) zyn 'er oneindig meer proeven noodig dan de verloopene eeuwen tot nog gedaan hebben; schoon hier anderzins over geene schaarsheid valle te klaagen of eenige beschuldiging van luiheid aftegeeven.

Ik zal, voor tegenwoordig, om dit denkbeeld een weinig breeder te ontvouwen, myne Leezers bezig houden met eene beknopte beschryving van het Stelsel der Geleerden, anders de Geleerde Wereld geheeten, en eenige voornaame, hoewel algemeene waarneemingen, in 't zelve gedaan, optekenen.

In dit Stelsel is de WAARHEID, even als de Zon in het Stelsel onzer Wereld, in het middelpunt geplaatst. De hoofdkringen, die rondsom loopen, en waarin een ontelbaar getal Starren zich bewoogen hebben, nog beweegen, en vervolgens beweegen zullen, zyn

De Kring der WISKUNDE.
De Kring der GODGELEERDHEID.
De Kring der WYSBEGEERT.
De Kring der REGTSGELEERDHEID.
De Kring der GENEESKUNDE.

De Kring der OUDHEID- en GESCHIEDKUNDE.
De Kring der TAAL- en DICHTKUNDE.

Niemand, aan deezen of geenen Kring der opgemelde Weetenschappen byzonder toegedaan, belge zich, over de schikking, waarin wy dezelve opgeeven, als zynde de eene Kring meer dan de andere, van het Middelpunt, de WAARHEID, verwyderd. Neen! 't zyn geen ronde Kringen; die overal even ver van dit Middelpunt afstaan; maar zy loopen, op eene allerzeldzaamste wyze, door elkander, zo dat de laatstgemelde fomtyds even na aan de WAARHEID komt als de eerstgenoemde. Deeze bedenking behoort alle verkeerde jealousy van onder de Geleerden weg te neemen. Uit dit door een dwarrelen der Kringen ontstaat dat sommigen, die, naa als Starren van de eerste grootte en helderheid in eenen Kring geblonken te hebben, het ook waagden, in eenen anderen te verschynen, weinig of geen glans gaven. Eenige enkelden is het gelukt zich met eenen om roem dingenden luister in onderscheidene Kringen te vertoonen: dan doorgaans geeven zy, die zeer algemeen zoeken te blinken, eenen zwakken glans. Ik moet hier aanmerken dat deeze Starren niet altoos naar de grootte; doch meestal naar de helderheid en zuiverheid moeten gewaardeerd worden: want men heeft verbaazend groote Starren, die zeer flaauw van schynsel en door de dofheid naauwlyks zigtbaar zyn, terwyl andere veel kleinder met den doordringensten glans tintelen.

In ieder Kring ziet men Starren, die sints zeer langen tyd helder schitterden, en, naar alle waarschynelykheid, zo lang zullen blyven schitteren als die Weetenschappen onder de stervelingen in agting blyven 't Is waar, eenige nieuwe Starren hebben haaren glans zoeken te verdooven, en door de nieuwigheid eenig voordeel behaald; maar, naa eenigen tyd schynens zyn ze flaauwer geworden dan die heldere flonkerlichten; en de bevinding heeft geleeraard, dat alle de kunstenaaryen, in 't werk gesteld om den luister dier oude te verdooven, op den duur

niets betekenden, ja enkel strekten om ze te helderder te doen schynen.

'Er doet zich een groot verschil op onder de Waarneemers en Begrooters deezer Starren. Eenigen zyn geheel en al ingenoomen met de oude en schynen geene oogen te hebben om de nieuwe te zien, anderen laaten zich alleen door de nieuwopkoomende verrukken, en kyken zich, om zo te spreeken, blind aan elke nieuw-opdagende Star: de laatste heeft, huns agtens, altoos den voorrang.

De kundigste en keurigste Waarneemers, die op oudnoch nieuwheid letten, hebben sints eenigen tyd, wyslyk opgemerkt, dat, daar alle Starren haar licht van de Zon de WAARHEID moeten ontleenen, zullen zy een waar en geen bedrieglyk schynsel geeven, ook de glans der Starren in den eenen en anderen Kring, met elkander moet overeenkomen, en geenzins strekken om de een de ander te verdooven. Dit is de rede dat zy een groot getal uitmonsteren, schoon ze eeuwen lang, door de onkunde, als goede en zekere Leidstarren zyn aangezien. Zy ontdekken desgelyks geduurig, hoe veele Starren geen eigen waarheidslicht bezitten, doch wat zy vertoonen enkel ontleenen van oude of naastbystaande Starren.

Het ontbreekt in dit Stelsel aan geene Comeeten, die een wonder vreemden loop hebben, en zich, naa eenige jaaren verdwynens, weder vertoonen. Ze zyn echter, in deeze laatste tyden, minder in opmerking genoomen dan voorheen.

Zeldzaam is het, ten opzigte van alle de Kringen deezer Stelsels, dat eenige in sommige Landen zich dermaate met Dwaallichten vervuld vertoonen, dat het den Volke beter ware dien Kring geheel te missen, gelyk dit het lot is van eenige Wereldbewooners. - Ook zyn 'er Wereldstreeken, die, in vroeger tyden, in deezen en geenen Kring Starren van de eerste grootte en glans zagen opgaan; doch nu geene nieuwe Lichten meer zien blinken en den glans der voorgaande t'eenemaal derven; terwyl in Landen, eertyds bykans van allen Licht beroofd, nu tot verwonderens heldere Lich-

ten opdaagen, en welker Bewoonders zich de oude, in andere Gewesten opgereezen, ten nutte maaken: want men heeft de Kunst gevonden om Starren, die uit haar aart slegts geschikt scheenen om een enkeld volk toe te lichten, een glans by te zetten, naar de oogen van onderscheidene Volken geschikt.

Daar zyn Landen, waar in, by wylen, een zeer heldere Star opgaat, doch het wordt haar niet vergund voor dat Gewest in vollen Gloed te schynen en het Gemeen, op lyfstraf, verbooden, 'er het oog op te vestigen. 't Ongelukkigste is dat dit juist plaatst vindt ten opzigte van die Kringen waarby het Gemeen het grootste belang heeft: dan Overmagt doet wyken. Dit is oorzaak dat die Starren doorgaans zich in Gewesten vertoonen, waar haar Schynzel een minzaamst bejegening ontmoet, en geene strenge Keurmeesters het opgaan verbieden.

In alle Kringen zyn Starren, die, mét het bloote oog beschoud, een wonder fraay vertoon geeven; doch door een sterk aanhaalenden Verrekyker bezien dermaate verkleinen of liever van een valschen glans ontbloot worden, dat ze ter naauwer noode zigtbaar blyven. Deeze maaken, ondertusschen, een zeer groot getal uit, en worden van 't Gemeen, dat geene Verrekykers heeft of onkundig is van derzelver gebruik, voor Starren van de eerste grootte en helderheid gehouden: men vindt ze meest in den Tweeden en Vyfden Kring.

Niets is, in de Geleerde Wereld, gemeener dan zwaare en langaanhoudende donkerheden, die zich somtyds uit meest alle de Kringen uitstrekken; intusschen gebeurt het dat, in een en het zelfde Land, den eenen Kring verduisterd zynde, de andere met heldere Starren praalt.

Geen Land is 'er of de Starrekringen zyn onderhevig aan beneveld en bewolkt te worden; en de schoonst schynende Starren vinden zich zomtyds met een dikken nevel overtoogen, en hebben veel werks om weder door te breeken als voorheen.

Bykans geen etmaal gaat 'er voorby of daar vertoo-

nen zich Starren, die veel gelykheids hebben met het Verschynzel 't geen men, in de Natuurlyke wereld, het Verschieten der Starren noemt Zy geeven eene vuurige flikkering voor een oogenblik, worden van eenigen waargenoomen; doch verdwynen zo schielyk als zy opkwaamen, zonder immer weder gezien te worden. - Zy verwekken niet zelden een groot gerugt: naardemaal ze, in hun opkomen doorgaans by de eene of andere groote Star verschynen, zyn glans trotsseeren, en, gelyk eenige oppevlakkige Beschouwers denken, overtreffen. Dit zyn meestal naamlooze Starren; en schoon men in 't eerst nog al eenige moeite aanwendt om den naam te ontdekken, zyn die naamen weldraa vergeeten, en weinigen bekreunen zich deswegen. De Star, welke zy voorhadden te benadeelen schynt met de oude klaarheid. Hebben zy eenen naam, die naam zelve strekt tot veragting en zy mogten liever wenschen naameloos gebleeven te weezen.

Benevens deeze Schietende Starren vertonen zich, by tyd en wylen, Vuurige Klooten, vreeslyk van aanzien, ongeregeld in hunne beweeging, en zy schynen, in hunnen onbezuisden loop, het op deeze en geene aanzienlyke Starren gemunt te hebben. - Een hel ontzaglyk licht verspreidt zich, op het oogenblik hunner verschyninge; men ruikt een' afschuwlyken stank, dan gelukkig doen zy geen of zeer weinig leed, voor al wanneer ze niet gestuit worden; zy kunnen het blaazen van den Wind niet uitstaan, deeze eenigzints opkoelende, vergaat alles binnen kort, als of het noit geweest was. De Kundigste Waarneemers zyn voor deze Verschynzels niet verbaasd; de ondervinding heeft getoond dat ze geen aanmerking, veel min vrees, verdienen; vuurige, vuile, doch ras voorby vliegende dampen maaken dat schynbaar lichaam uit.

Aan den Hemel der Geleerdheid zyn de Onweersbuijen van Donder, Blixem, en Hagel zeer gemeen Hebben eenige Starren het geluk om eene geruime wyl helder en ongestoord door te schynen, zo betrekt de Lugt niet zelden op 't onverwagtste, en de hevigste onweersvlaagen schynen eenen eindelyken ondergang

aan 't Gestarnte te dreigen. - Maar dit is slegts een voorby gaand onheil 't geen die Starren treft, en zy komen, naa het uitwoeden dier buyen, doorgaans helderder te voorschyn dan voorheen; en de Wereld, eenigen tyd van haaren streelenden en heilzaamen invloed beroofd, leerd door dit gemis, op den duur, de weezenlyke waarde beter kennen. Men heeft reeds voor lang opgemerkt, dat deeze buyen dikmaal zich niet heel wyd uitstrekken, maar bepaald zyn tot eenige voornaame Gestarntens.

In alle Gewesten, waar men de Weetenschappen bemint, zyn Waarneemers, die naauwkeurig letten op den loop der Starren, en wel inzonderheid derzelver opkomst gade slaan en bekend maaken. Deeze aankondigende Waarneemers hebben eenen kragtigen invloed op het Gemeen, en kunnen veel doen om agting of onagting aan eene opkomende Star by te zetten. Zy geeven veel al om eenige maanden of alle maanden, of in korter tyds bestek, hunne waarneemingen in 't licht, en het Gemeen verlangt om de uitspraak dier waarneemeren te verstaan. Wenschelyk, hoogwenschelyk waare het, dat zy door geene vooringenoomen- of partydigheid in hunne ontdekkingen bestuurd of geslingerd wierden, ten einde het veel vertrouwend Gemeen gewisser en veiliger op hen kon afgaan. 'Er geheel vry van te zyn duldt de menschlykheid naauwlyks; 't zyn de beste, die zich met deeze gebreken 't minst behebd vinden. Dan gelukkig voor de opkomende Starren is het dat de openbaare Waarneemers, in hunne oordeelvellingen, dermaate verschillen, en niet zelden tegen elkander overstaan: want het gebeurt dikwerf, dat een en dezelfde Star by de eene Waarneemer voor een Ster, van de eerste grootte en helderheid geboekt staat, terwyl zy, als klein of gantsch beneveld, by anderen voorkoomt.

Deezen dag ontmoette ik een Lid van het, myns oordeels, beste Genootschap der Waarneemeren hier te Lande. Hy klaagde over de menigte van Verschietende Starren en Vuurige Klooten, die zich, in deezen tyd, boven onzen gezigteinder vertoonden, en dat de Onweersvlaagen zo veelvuldig waren, dat het

verdrietig begon te worden dezelve op te teekenen. - Ik vroeg hem, waarom zy nog geen byzonder gewag gemaakt hadden van een Star de DENKER geheeten? Hy scheen niet gereed om deeze vraag te beantwoorden: maar gaf my eindelyk te houden, dat de DENKER eer onder de Waarneemers dan onder de Starren behoort. Doch dat het sommigen Waarneemeren gelukte om met den tyd tot de Starren verheven en daar onder geteld te worden; dat hy, als ook eeniger maate in de Voorregkunde ervaaren, het durfde waagen my teverzekeren, (de Leezer en myne Vyanden houden my de bekendmaaking ten goede, hoe zeer tot myn lof strekkende,) dat de DENKER, in eenen Kring zal blinken, met de beroemde Starren, de SPECTATOR, de SNAPPER, de GUARDIAAN, de PATRIOT, enz. Met dit streelend denkbeeld vervuld sluit ik deeze beschouwing van het Stelsel der Geleerden.

L.S.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 307.
Den 14 November 1768.

[Brief van den Heer L.J. in welken hy, op eene geestige wyze, den Denker, als eenen anderen Momus afgeschetst.]

Male facere qui vult, nusquam non causam invenit.

MIMUS PUBLIANUS.

Heer Denker!

Gy hebt in eenige van uwe Vertoogen my en myne Vrienden op den teen getrapt. Wy zyn hierom niet weinig op u gebeeten; wy zyn drommels boos op u. En zeker, wie zou niet kwaad worden, al was hy zoo zagtmoedig als Samson, wanneer hy zyne daaden, als gekheden of gebreken afgeschilderd en ten toon gesteld ziet? Wien lust het aan de Kaak te staan? wilt gy schryven, goed, wy willen uw blaadje wel koopen, om u armen drommel aan de kost te helpen, drie groot in de week is al de weereld niet; maar laat dat schempen en schieten, dat steeken, vitten en hairklooven agterwege, en schryf wat koddigs en grappigs om ons te diverteeren: doe ons lachgen dat ons de lever schudt. Zoo placht gy nog wel eens een enkelde reis te schryven, en dan werdt u blaadje, in de gezelschappen, ook hemelhoog gepreezen; dan hoorde men, 't is tog een snaak die Den-

ker! Zeker 't is een vent die verstand heeft! Maar tegenwoordig doet gy niet dan morren en knorren om allerleie wisjewasjes. Als men maar een vinger in de asch steekt zyt gy 'er terstond by. Elk moet een vêer laaten. Elk moet een veeg uit uw lekkere pan hebben. Ik geloof dat ge van al uw ziften en zemelknoopen, dat gy denken noemt, schielyk oud geworden en tegenwoordig reeds een gemelyke en ongemaklyke knorrepot zyt. Sommigen van ons hebben zoo veel respect voor u datze u Beëlzebub den Oversten der Duivelen noemen, om dat gy een nydigaart zyt en de menschen hun waar geluk, hun wil van de waereld te hebben, en naar hun eigen zinlykheid te leeven, misgunt: als ook, omdat gy zekerlyk wel een legioen kleinder of minder Duiveltjes onder u moet hebben, Spionnen die u al wat 'er gebeurt aanbrengen; dewyl 't onmogelyk is, dat gy anders alles zoo net zoudt weeten, of gy moest toveren konnen. Zie zoo veel eers en danks behaalt gy met al uw knorren en preutelen over de bedryven der menschen. Wel laat elk leeven zoo hy wil, wat raakt het u? Maar waarachtig, als 'er ooit een MOMUS geweest is, zoo zyt gy die geweest, en zyt nu op aarde gekomen om ons te begrimmen, nu gy gedaan hebt met de daaden der Goden en Godinnen te hekelen. Ik vrees wel dat ik den Moriaan zal wasschen, want oude Stammen zyn niet te buigen, maar ik zal evenwel myn best doen, om u te overreden dat gy MOMUS zyt. Ik zal u ten minsten doen zien hoe veel gelykheid gy met MOMUS hebt, opdat gy beschaamt en tot beterschap gebragt zoudt worden,

En 't schryven laaten blyven,
Of anders grappig schryven.

MOMUS werdt geboren uit den Slaap en de Nacht; maar uwe droomen en nachtgezichten die gy ons somtyds vertelt, en de droomige Vertoogen over deeze en gene Zedenplichten, waarin gy, als een ernstige Voetiaan schynt te preeken, bewyzen duidelyk dat ook deeze uwe ouders zyn: dat de Slaap uw Vader en de Nacht uwe Moeder is.

MOMUS pronkte met de verachtelyke hoedanigheden van schemplust en bedilzucht. Hy was altyd gereed om de gebreken van anderen te onderzoeken, en niemand, wie hy ook ware, en hoe zeer zyne roem gevestigd was, kon de fenynige pylen zyner spitsche tonge ontwyken. Overal was hy met zyn snater by. Overal vont hy een MAAR aan. Zoo is het ook met u. Niemand kan het u van passe maaken. Overal hebt gy wat op te zeggen.

Neptunus schiep een schoone Stier, maar MOMUS wist 'er aanstonds een *maar* aan te vinden en hadt 'er wat op te vitten. Maar waar zynze die de zee bebouwen en u genoegen konnen geeven? Die, by voorbeeld, in de Slaaven handelen, zyn immers by u erger dan de Slaaven en den naam van menschen, ik laat staan van Christenen, onwaardig, en waarom? Omdat 'er juist met dat vee wat schots geleefd wordt. Doch gy weet niet hoe voordeelig die Handel is; anders zoudt gy dien om zulk een bagatel niet wraaken. De horens van den Stier van *Neptunus*, waren naar 't oordeel van MOMUS, te ver van 't voorhoofd en de oogen geplaatst. 't Dier kon dus zynen aanval zoo gemaklyk als andere niet neemen. Zoo vit gy dikwyls op deezen en genen die meer of minder magt hebben, dat zy hunne magt niet wel gebruiken. De horens zyn naar uw inzien niet wel geplaatst. 't Voorhoofd, de spatie tusschen de horens, is niet geproportioneerd. 't Scheelt hun daar men gewoonlyk den Stier bolt. Gy hebt quasie niet tegen de horens, maar gy wilde datze beter geplaatst en wel bestuurd wierden. Zoo is overal een *maar* aan.

Vulcanus schiep een Mensch, maar MOMUS merkte aan dat 'er een domme fout begaan was; 't ligchaam was naar zyne gedachten mismaakt. Maar waar zyn de menschen daar gy niet wat op weet te zeggen? 't Ligchaam van sommige is te lang, zy zien alle andere menschen over het hoofd, als of die 'er niet waren. 't Lighaam van anderen is te kort; zy konnen niet dan by laage dingen, en moeten van al wat hoog is af blyven. 't Ligchaam van sommigen is te dik; deezen willen altyd zitten of leggen, en zyn dus buiten staat om voor de samenleving van nut te weezen. 't Ligchaam van an-

deren is te dun; deezen sluipen overal in; 't zyn bemoeiallen, die zich zoo mager maaken als een ram, door by en voor elk te loopen en te draaven, daar elk gaarne hadt datze te huis bleeven. De Ligchaamen van sommigen gaan te recht op; ze zien eeniglyk en alleen naar de Lucht, Zon, Maan en Sterren, en vergeeten geheel en al de aarde die zy betreeden, zoo datze, maar dom toeloopende, somtyds hals over kop in den een of anderen kuil vallen en versmooren. Anderen gaan te veel bukkende, ze zien eeniglyk en alleen naar hunne voeten en naar den grond daarze op loopen; dat wordenze zoo gewend datze volstrekt onbekwaam worden om naar boven te zien: zy konnen het licht in hunne oogen niet veelen. Zoo is het by u altyd wat. MOMUS merkte aan dat het Ligchaam van den mensch door *Vulcanus* geschapen, van vooren niet moest geslooten geweest zyn, maar een venster voor het hart moest gehad hebben. Hoe zot dit ook zyn mag, schynt gy echter van dezelfde gedachten te weezen. Gy zoudt gaarne hebben dat men kon zien wat 'er in het hart van den mensch omging, ten minste voor zoo verre 'er ons aan gelegen ligt. Waarom scheert gy anders den gek met zeer veele Complimenten? Waarom pryst gy, onnozele bloed, de oprechtheid en waarheid anders zoo sterk aan? Weet gy niet dat de Maatschappy ongelukkig zou zyn indien elk een venster in zynen boezem hadt. By 't openen van dezelve zouden veele, nu braave en Godvruchtige menschen, voor deugenieten en bedriegers worden gehouden. Die nu gantsch belangeloos voor eene goede zaak ieveren, zouden dan voorkomen hun eigen voordeel te zoeken, aan hunnen hoogmoed bot te vieren, en eenen naam te willen maaken: en dat wel ter benadeelinge, ter vernederinge, en verachtinge van anderen. De onnozele, die zich nu dikwerf in zyne onnozelheid verheugt om dat hy zoo veele welmenende vrienden heeft, voor welke hy zyn hart in 't vertrouwen mag openleggen, en die in de bevordering van zynen welstand zeer veel belang neemen, zou zyne vreugd eensklaps in spyt, berouw en droefheid voelen veranderen, dewyl

hy by het openen van de vensters zou gewaar worden, dat zyne vrienden zyne ergste en snoodste vyanden; dat het Judassen waren die hem al kussende verraaden. Veele nu wel geslaagde, gelukkige en gezegende Huwelyken, waren dan nooit voltrokken, ten nadeele der Gelieven in het byzonder en der Maatschappye in het algemeen. Door deeze venster zou de Minnaar zulke gebreken in zyne Meesteresse gewaar worden, dat zyne liefde in haat zou veranderen, dat hy haar zeer spoedig zou haaten. Aan den anderen kant, zou eene nu verliefde en geliefkoosde Dame zien dat alles Apenspel is; dat haar Minnaar niets van 't geene hy zegt meent; dat het hem maar eeniglyk om zyne lusten te boeten, of om haare schyven te doen is; datze op zyne ernstige en meermaale herhaalde beloften geen staat kan maaken. Dus zal ze hem afslaan. Hy zal op zyne knien voor haar nedervallen, hy zal uitroepen dat hy op staanden voet, van droefheid overmand, zal sterven. Zy zou, daar door bewoogen, hem wel in haare armen drukken en *nou dan* zeggen, maar door de venster zal zy zien, dat hy volmaakt wel is; zy zal hem derhalven laaten loopen, zy zal zeggen sterf; en de ongelukkige Minnaar zal haar moeten derven, en den geest geven, in eenen hoogen ouderdom. Zeer veele Deugden die nu gepleegd, zeer veele goede Gevoelens die nu voorgestaan worden, zouden, by aldien elk zulk een venster hadt, kwynen of verlooren gaan. De Zuinigheid zou in Gierigheid, de Nedrigheid in Hoogmoed veranderen. Daar men nu nog wel eens de Mededeelzaamheid van deezen en geenen in een Lofdigt, ter aanmoediging van anderen, gepreezen vindt, zou zulks dan niet meer gebeuren, dewyl men dan door die venster zou zien, dat het getuigenis van zulke lieden, die men thans met reden niet gelooft, als Landlieden, Arbeiders, Dienstboden en Behoeftigen, ten aanzien van zulk een wiens Mededeelzaamheid men wilde pryzen, hoe ongunstig ook, zeer gegrond was. Dus zou deeze Deugd door zulk een voorbeeld niet konnen aangemoedigd worden. De edele Deugd van Verdraagzaamheid, die reeds zoo veel velds gewonnen heeft, zou het veroverde verliezen en haare Kampiöe-

nen zouden totaliter geslagen worden; dewyl men door deeze venster zou zien dat haare voorstanders haar slechts met den monde en uit een beginzel van eigen belang verdedigden; dat zy van binnen vol hoogmoed, nyd en twistgierigheid zyn; dat zy daarom onderling niets minder dan de verdraagzaamheid betragten; en zich dikwyls niet ontzien met de genen die van hun verschilen en hen durven tegenspreken, zeer onbillyk en meesterachtig te handelen, en vol verwoedheid, als redenlooze dieren zelfs, op elkanderen aan te vallen. Hoe Rechtzinnig het gevoelen zy, dat niemand de Heerschappy over de Kerk toekomt dan Christus, die alleen haar Hoofd is, en buiten welken zy niemand op aarde voor haar Hoofd erkent; dat de Opzienders der Kerke geen Heerschappy over de Gemeente, het erfdeel des Heeren, mogen voeren; dat de leden geen onderdaanen der Ouderlingen en Leeraaren zyn; dat de Opzienders alleen voor de Gemente hebben te zorgen, maar niet over dezelve moeten heerschen; dat zy geen Heeren en Meesters, maar eigentlyk niet anders dan Dienaars der Gemeente zyn; waarom ze ook doorgaans in 't Nieuwe Testament Dienaars, nergens Heeren of Meesters genoemd worden; gelyk ook hun Heer alle meesterschap onder de zynen volstrektelyk heeft verboden. Hoe Rechtzinnig, zeg ik, dit gevoelen zy, en hoe veele voorstanders het vindt, zouden Partyen echter wel haast zegepraalen, daar ze door de bewuste venster zouden zien, dat de verdedigers van deeze Rechtzinnigheid in hun binnenste met hun van één gevoelen waren, dat deeze, onder de Opzienders 'er heimelyk voor zyn om een juk op den hals der geloovigen te leggen, en onder deeze en geene voorwendzels zulks bedektelyk uitvoeren, met veele dingen als noodzaaklyk af te eischen, die van Christus onbeslist gelaaten zyn. Dat wederom andere Opzienders, zich inwendig op hunne Eerwaardige Bediening verhovaardigen, dat zy gantsch niet gelooven dat zy alleen Dienaars der Gemeente, maar zich vastelyk verbeelden, Heeren en Meesters der Kerke te zyn; en onveranderlyk beslooten hebben als zoodanigen te handelen. Door deeze Venster zou men dus zien welk een heerschzuchtig

en trots gemoed deeze bestryders der Kerkelyke Heerschzucht omdraagen, en dat dit het beginzel is waar door ze dikwyls vervoerd worden, om hunne onderhoorigen verachtelyk te behandelen, straf te bejegenen, fors te begraauwen, en nors en groots met hun om te gaan. Hoe schadelyk zou deeze beschouwing zyn! veele Protestanten mogten het hoofd in den schoot der Roomsche Kerke weder ter neder leggen! Maar laat ik MOMUS weer opzoeken.

Minerva leverde een voltooid Huis, maar M O M U S maakte deeze gekke aanmerking, dat het Huis beweegbaar moest geweest zyn, zoo dat men het gemakkelyk van de eene plaatst naar de andere konde vervoeren, en en de bewooner dus gelyk de Schildpadde met zyn tabernakel kon verhuizen, wanneer hy by ongeluk geen goede buuren hadt. Maar wat hebt gy ook niet al op de Huizen te vitten? Dat Huis is te ouderwetsch, 't wordt niet behoorlyk gerepareerd, 't is van binnen op zyn best bezem schoon, en de meubelen hangen aan malkander. 't Is schande; men moest de Arbeiders wat laten verdienen, want de bewooner heeft gelds genoeg, maar hy kan 'er niet afstappen; de vent is gierig. Een groot nieuwerwetsch en kostelyk gemeubeleerd huis, waar in een menigte van bedienden zyn die het kraakzindelyk konnen houden, staat u echter al mede niet aan. Die man, is het, gaat boven zynen staat; hy bedroeft zynen minderen, trotsseert zynen meerderen, en styft de verderfelyke Pracht, die nog eindelyk den Val van ons Vaderland zal brouwen. Hoe is het dus mogelyk u genoegen te geeven? Zelfs zult gy hier vitachtiger dan MOMUS zyn, dewyl gy zyne aanmerking zekerlyk reeds zit te begrimmen, daar gy wel getoond hebt gantsch geen vriend van de Bankroetiers te zyn, die echter by beweegbaare huizen hunne rekening zouden vinden, dewyl zy met huis met al eclipseerende, veel gemaks genieten en nog meer profiteeren zouden, daar nu het Bankroetgaan bedroeft ongemaklyk is, waarom het tegenwoordig maar zeer zelden voorvalt.

De schoone *Venus* eindelyk, die van al de Goden wegens haaren volmaakten dans gepreezen was, kon

by MOMUS geen lof verwerven. De schoen, zei hy, van de Godinne hadt te veel gekraakt. Als de menschen eens uit de borst vrolyk zyn, weet gy 'er ook altyd wat op te vitten. De Schoen kraakt naar uwe gedachten wat te veel. 't Gaat 'er al te dol en te wild. De Feesten komen te dikwyls. Men maakt zich maar Slaaven van de wellust. De een bederft den anderen. De Bals worden zoo familjaar, dat de Kinderen der menschen door hunne voorbeelden, de Kinderen der Vroomen al verleiden, om al mede de Bals aanterichten.

Dus, Heer Denker! heb ik u getoond, dat uw Karakter met dat van MOMUS volmaakt overeenkomt. Schaam u zelven. Word eens welleevende, en schryf nooit meer dan om ons te doen lachgen.

L.I.

***

Zie daar Leezers zulk een Brief heeft men my toegezonden. Ik dacht dat het ter beantwoordinge van denzelven genoeg ware dien in het licht te brengen, dewyl al de weereld dus zien kon dat hy geene wederlegging verdiene.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 308.
Den 21 November 1768.

[De Hekel- en Pasquil-Schryvers verdedigd.]

Wanneer een booze gek zichzelven tracht te wreeken
Door eenig lasterschrift, dan maakt hy, als hy kan,
Dat ieder Niemant houd voor componist daarvan.
Dat is het fyn der kunst.

NOMSZ, *in* IEMANT EN NIEMANT.

Thans neeme ik een goed werk, waarvan ik my veel goeds beloof, onder handen. Ik zal zeker soort van Schryveren, die ik in het zelfde licht beschouw als de Chineesen den Duivel doen, (dat is, dat zy zyne vriendschap zoeken, omdat zy zyn boosheid vreezen,) eens voor de oogen myner waarde Landgenooten verdeedigen. Vraagt Gy, Leezer! welk een soort van Schryveren het is, wier vriendschap ik zoek, dewyl ik hunne kwaadheid vrees; het is dat soort van Schryveren, die, gelyk de Spreuk, boven aan dit Vertoog geplaatst, niet geheel ongeestig aanduid, hun werk maaken

van op den naam van NIEMANT anderen te schenden; dat is, in naamelooze papieren hunne medemenschen gaarne doortestryken, als zot of ondeugend.

Voornoemde Spreuk noemt zulk een naamloozen Schryver die, uit afgunst of haat, anderen in hunne eer tast, *een booze gek*. De Dichter had 'er behooren by te voegen: *en een hongrig mensch*; naardien de ondervinding leert, dat de meeste Autheuren die hun werk maaken van anderen in naamlooze geschriften te kammen, doorgaans door een ledige maag de kramp in de vingeren krygen; en het is zeker, dat hoe boos zulke Autheuren zyn tegen iemant hunner medemenschen, één enkle Ducaat in staat is hen oogenblikkelyk het besluit te doen neemen, niet alleen hunne boosheid ter zyde te zetten, maar zelfs den veder ter verdeediging te gebruiken van den geen die eerst voor hunne boosheid bloot stond. My dunkt dat deeze bedenking alleen reeds zeer ten voordeele van een aantal myner Geliefde Medebroederen, die nu en dan met den honger, of boosen Geest worstelen, is; naardien dezelve hen in een gunstig licht stelt. Doch ik zal bewyzen, dat boosäartige en hongerige Schryvers beiden zeer wel doen hunne neigingen, in het voeren van den veder, optevolgen; dat de eersten 'er zeer noodig, en dat de laatsten voorwerpen onzer ontferming zyn, al maaken zy het noch zo bond omtrent hunne braafste en verdienstelykste medemenschen. Ik zal niet eens spreeken van wat nut deeze fraaije gasten voor de Papierfabrieken zyn; dit is reeds voor lang door anderen uitgepluisd.

Beschouwen wy die Schryvers eens, die alleen-

lyk uit kwaadhartigheid anderen in naamelooze papieren, en dus op den naam van NIEMANT, (een persoon hen zeer dienstig,) doorstryken. Wy menschen genieten geen grooter vermaak, dan wanneer wy onze begeertens mogen voldoen. Het is natuurlyk dat wy de driften die geweldigst in ons heerschen, meest trachten te voldoen; nu is het ontegenzeggelyk, dat geen drift sterker op ons gemoed werkt dan de wraakzucht: de liefde vermindert noch eens, wanneer wy voorwerpen zien die ons meer behaagen, dan het voorwerp, waarop wy eerst verliefden, zy vermindert en vergaat zelfs door den tyd; maar de wraakzucht verandert nooit van voorwerp, vermindert nooit, en duurt doorgaans eeuwig. Daar nu een boosaartig mensch het genoegen van zich door de pen te wreeken kan genieten, waarom zou hy zulks ach terwegen laaten? Men neemt een gechambreerden Dolleman niet kwalyk, dat hy op een licht rytuig, met twee wilde jonge paarden voor elkander bespannen, vermaak schept in te waagen dat hy half gerabraakt, of wel geheel tot morselen te huis gebragt wordt; men neemt verscheiden braave lieden niet kwalyk, dat zy vermaak scheppen, zich somtyds stom dronken te drinken, ten nadeele hunner gezondheid; en dat zy, al hebben zy vrouwen, één of twee Matressen houden; dit alles neemt men ten beste: waarom neemt men dan een mensch die een al te groote dosis gal bezit, en alleenlyk genoegen schept anderen te lasteren, kwalyk dat hy zyn lust voldoed? Of heeft het menschdom meer recht om den wellust, dolheid, overdaad en baldadigheid den toom te vieren dan de Kwaadspreekendheid? Ik denk,

neen! Boven dit, doet een booze Schryver de menschen eindeloos meer dienst, door zyne neiging te volgen, dan een dolleman door zich te wagen, een ander door zich dronken te zuipen, en een Tonnejager door een half douzyn hoeren te houden. Men zal den dolleman zien voorby vliegen; de dronken man is daags na de roets even fatsoenlyk, men denkt 'er niet meer om; de Tonnejager vermaakt meest zich zelven. Maar een boosaartige Paskwillenschryver, of iemant die, al heeft hy de reden aan zyne zyde, uit boosheid de gebreken zyner medemenschen kwaadaartig in een haatelyk daglicht stelt, doet vyftien zestiende gedeelte van het menschdom het grootste vermaak aan. Ik kom dikwyls in talryke en aanzienlyke Gezelschappen, daar ik de vreugd nimmer grooter, en de Geesten nimmer levendiger vind, dan wanneer 'er dien dag een vuilaartig naamloos papier, tegen dezen of geenen bekenden, is in de wereld geworpen. En leert de ondervinding niet, dat de meeste menschen een byzonder vermaak scheppen in kwaad van anderen te hooren, of te spreeken? Uit dit alles, denk ik, blykt genoegsaam, dat een boosäartige Schryver wel doet zyne kwaadsprekendheid den toom te vieren; dat hy geenszins zo haatlyk is als hy in den eersten opslag schynt; en dat hy, verre van door de menschen verägt te moeten worden, een schepsel is waaräan de geheele saamenleeving zeer veel verpligting heeft, en volstrekt voor de menschen noodig is; men was zelfs verpligt zekeren kwaadäartigen Schryver in alle Gezelschappen aan te neemen, die, tot vermaak van alle de leden, andere Gezelschappen in papieren wakker doorstreek; voor

't welk men hem, niet alleen rykelyk moest betaalen, maar zelfs alle jaaren ééns, op den Gezelschapsmaaltyd, behoorde te tracteeren. Hier uit zou een aartige saameleeving ontstaan; want het aangevallene Gezelschap, zou dan, (en dit kon niet achter blyven,) door zyn Generaal scherpelyk, ten koste van de leden, wier Bevelhebber de aanvaller was, worden verdeedigd; waar uit een vinnig Pennengevecht zou ontstaan, 't welk geen klein vermaak voor alle Gezelschappen, Koffyhuizen en Kroegen zou zyn. Wat myne andere goede Broederen, de Broodpaskwillanten aangaat, of liever de zulken, die met een vernuft, half gaar, half raauw, den knuppel grypen, en in 't hondert slaan, of zich voordeel belooven, door iemants wezentlyke gebreken, (en wie is 'er vry van?) publyk te maaken; deeze goede menschen moet men alles ten beste houden. Begryp eens Leezer! *Honger*, zegt het gemeen Spreekwoord, *is een scherp zwaard*. Wat doet men niet om het af te keeren? Veele deezer Vernuften hebben somtyds geen brood in de kas, en geen turf aan den haard te smyten. Steelen mogen zy niet; wat is billyker dan dat, daar de Ganzen hen pennen leeveren, en de Boekverkooper papier, zy hun best doen om gebrek voor te komen. Maar deeze fraaije luiden verdienen noch op eene geheele andere wyze beschouwd te worden. Zie hier, hoe ik hen in staat stelle, om schaamteloos elk te lasteren, mits zy 'er voor betaald worden. De goederen der aarde zyn wonderlyk verdeeld: alle menschen hebben 'er van natuure even veel recht op, en nochtans bezit de eene meer dan de andere. De Oprechters der Maatschappyën hebben, on-

danks het natuurlyk gelyke recht dat alle Stervelingen op de waereldsche goederen hebben, goed gevonden strenge wetten tegen het steelen vast te stellen, waar door een menigte menschen, (waar onder veelen, die te weinig lust hebben om te werken;) verstoken worden van ten koste van anderen die ryker waaren, en die zy aanzagen als schatbewaarderen van 't algemeen, te leeven. Wat is nu billyker dan dat, wanneer ik iemant in goed zie zitten, waarop ik van natuure aanspraak meen te hebben, en de honger my plaagt; wat is, vraag ik, dan billyker, dan dat ik naar middelen uit zie om, ten minsten een gedeelte van het geen ik het myne reken magtig te worden? Schavot, of wel de Galg, belet my dit bedrieglyker of geweldaadiger wyze te doen; wat middel dan gekozen! De Pen, Leezer! Onze Lieve Heer heeft de Ganzen niet voor niet geschapen. Zy loopen op twee pooten, De broodautheuren ook, (om van de overéénkomst der Geniën te zwygen;) waarom zouden zy zich niet van een werktuig bedienen, dat hunne moeder, de Natuur, zo gunstig aan de vlerken hunner broededers en zusters heeft geplaatst? Mogelyk zal my iemant tegen vallen, en zeggen: ‘Laaten zy hunne pennen niet tot nadeel hunner medemenschen gebruiken’. Maar welk een domme tegenwerping! Moet men niet maaken dat onze penvruchten, (harssen vruchten durf ik niet wel zeggen,) gretig getrokken worden? En word 'er wel iets sterker verkocht, dan een papier, waarin iemant gelasterd wordt, of waarin iemants gebreken op eene haatelyke of spotachtige wyze, worden afgemaald? Daar dit eene algemee-

ne bekende waarheid is, waarom zou dan een verongelykte Schryver, die honger heeft, geen kwaad van anderen mogen schryven, als hy 'er geld mêe kan winnen? Dat wilde ik wel eens weeten! Boven dit, hy wreekt zich maar op den geenen die hy beschouwt als bezitter van een goed waaröp hy aanspraak heeft. Zulk een Autheur rechtvaardig ik noch meer, wanneer hy door een armen Boekverkoper, (en waar heeft zulk een soort van Autheuren andere dan arme Boekverkoopers tot patroonen,) betaald wordt; want dan komt het recht van aanspraak op de aardsche goederen, van des Boekverkoopers zyde ook in aanmerking. Wat dunkt u, Leezer! zyn zulke menschen geen voorwerpen van ontferming, veel eer dan van veröntwaardiging? En is men uit deezen hoofde niet verpligt, hen eenige vuile uitdrukkingen tegen hunne medemenschen in te willigen? Doen zy wel zo kwalyk hunnen veder vryë speeling te geeven, wanneer wy hen met zulke oogen beschouwen als ik doe? My dunkt ik hoor iemant zeggen; ‘het geen gy tot verweering uwer vrienden zegt, is juist het middel om hen den hals te breeken; want zo dra de Leezers van boosäartige papieren bemerken, dat dezelven alleenlyk uit kwaadäartigheid of om den broode geschreeven zyn, loopen de geschriften gevaar van ongeleezen en met verachting te worden weg geworpen; en als die mode algemeen wierdt, waar dan met de Schryvers daar van heen? De Vuilaarts zouden zich van verdriet verteeren, dewyl zy niet meer schriftelyk met voordeel konden lasteren, en de Broodautheuren

zouden van honger vergaan; ten ware onze Menschlievende Overigheid de goedheid geliefde te hebben hen, in het een of ander publyk Laboratorium, tydverdryf en de vryë kost te bezorgen'. Ik beken, dat ik zulk een tegenwerping by het begin van myn Vertoog niet had voorzien, (en wat Schryver kan in alles voorzien!) en dat dezelve my byna verlegen maakt; doch alles wèl beschouwende, wil ik myne lieve Medebroederen, die door boosheid te schryven de menschen vermaaken, en hen die kwaad van anderen schryven om geld, by voorraad, uit liefdaadigheid, in de gedachten der Menschlievende Overigheid, (ingevolge de laatste periode dezer tegenwerping zelve,) aanbeveelen, ingevallen wy ooit de tyden beleeven mogten, dat de menschen geen lust meer hebben om kwaadaartige papieren, zonder den naam eens Schryvers daarvoor geplaatst, te leezen. Liefdaadiger kan ik omtrent myne Medebroederen niet te werk gaan!

D.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 309.
Den 28 November 1768.

[Twee uitmuntende Karakters, ter navolging voorgesteld.]

Integer vitae scelerisque purus.

HORATIUS.

Myn Heer!

Zie hier het zedelyk leven van twee goede Vrienden, welken aan anderen ten voorbeelde mogen verstrekken.

PURUS is van een uitmuntend Karakter. Hy heeft het geluk gehad van uit Ouderen voortgesprooten te zyn, die, schoonze niet groot en ryk, echter met genoegzaame middelen om eerlyk te bestaan, beschonken waren. Ouders die de *veel* betekenende naamen van *Mensch* en *Christen* zich waardig gedroegen, door zich op de betrachting van Deugd en Godzaligheid bestendig toe te leggen. Ja, die, als Ouders inzonderheid, waardig waren, van de Christen Waereld beschouwd te worden als heldere Bakens, om 'er den koers, in de opvoeding der Kinderen, naar te richten.

Deeze Ouders namen de lighaamlyke opvoeding van hunnen Zoon met de grootste tederheid in acht, doch stelden echter oneindig meêr belang in zyne zedelyke opvoeding, in de volmaaking van zynen redelyken geest. Zy bevlytigden zich om zyne Hartstogten behoorlyk te vestigen en wel te regelen. Zy trachtten hem zoo veel in hun was onbesmet te bewaaren van de Waereld. Eerbied voor God, liefde tot de deugd, en zuivere denkbeelden en begrippen van den Godsdienst, poogden zy al vroeg, zyne tedere ziele, in te planten. Dat God overaltegenwoordig is; dat God alles, zelfs de verborgenste gedachten weet; dat we eens aan God rekenschap zullen moeten geeven van ons gedrag, en na dit leven, overeenkomstig met onze daaden, van God beloond of gestraft zullen worden, stelden zy hunnen Zoon, zoo dra hy maar eenige vatbaarheid vertoonde, by alle gelegenheden, en met den grootsten ernst voor. Dus gaven zy hem een zelfbestuurend beginsel, een behoedmiddel tegen de zonde, wanneer hy zich buiten de tegenwoordigheid en het opzicht zyner Ouderen bevond. Daar zy wisten dat de jaaren der Jongelingschap de gevaarlykste van allen waren, verdubbelden zy in dat tydgewricht hunne zorg, waakzaamheid en oplettendheid wegens hunnen Zoon zoo dat hy zich nimmer aan eenige buitensporigheden schuldig maakte, maar een voorbeeld van braafheid en deugd voor anderen verstrekte. PURUS, dus opgevoed, was in zynen manlyken ouderdom de troost en blydschap zyner Ouderen, terwyl de waarheid van Salomons zeggen, door zyn voorbeeld bevestigt werdt. *Leert den Jonge de eerste beginselen naar den eisch zynes wegs, als hy oud zal geworden zyn, zal hy daar van niet afwyken*.

Is thans eenig mensch op de Waereld, zoo verre in zuiverheid des harte, in eerlyke en verhevene oogmerken en inzichten, in waare zelfsverlochening en bestuuringe des gemoeds, in liefde tot den naasten en in bestendige Godzaligheid gevorderd, als de menschelyke natuur en de verkeering in en met de onvolmaakte Waereld, konnen toelaaten, 't is PURUS: die, schoon

niet volmaakt zynde, de volmaaktheid echter zeer naby komt

Van zyne vroegste jeugd af naauwkeurig gade geslagen, en zorgvuldig bewaakt, is hy aan niet ééne zondige heblykheid verslaafd. Van de ondeugd, die hem altoos met een zwarte kool is afgetekend, heeft hy den allersterksten afkeer. Van de natuur en kragt der verleidingen naauwkeurig onderricht en met wapenen tegen dezelven voorzien, is hy gestadig op zyne hoede. De Deugd is hem van jongs af zoo sterk aangepreezen en beminlyk gemaakt, dat zy zyne liefde geheel tot zich getrokken heeft, zoo dat hy, zonder haar, nergens eenig genoegen kan neemen.

Ongedwongen, zonder eenige moeite, ja, met het grootste vermaak zelfs, betracht hy alle de plichten van den Godsdienst, dewylze hem hebbelyk geworden zyn. De verzoekingen hebben uit dien hoofde ten zynen opzichte haare meeste kragt verlooren; en, 't gene anderen vaak ten valstrikke verstrekt, dient, om hem in zyn geloof en deugd te versterken en te bevestigen.

De aangenaame vruchten van den Godsdienst worden van hem op de aandoenlykste wyze gesmaakt. Schoon van een teder gestel, is hy echter, door zyne ingetoogen levenswyze, gezond van lighaam en levendig van geest. Schoon hy zich in geene ruime omstandigheden bevind, is hy echter, van Gods byzondere gunste te hemwaards bewust zynde, met zynen staat te vreden, vergenoegd en dankbaar, zyn blank geweeten vervrolykt zyn *humeur* en maakt zyn vertrouwen op God en deszelfs goede voorzienigheid over hem, onwankelbaar en bestendig. Hy merkt dit leven in verscheiden opzichten als een zeer grooten zegen aan, en echter denkt hy altyd, ten zynen aanzien, met blydschap aan den dood, daar zyn geloof aan een toekomend en eeuwigduurend heil leevend, en zyn hoop op het zelve volkomen en wel gegrond is.

Zo ondervindt PURUS dat het *juk* van Christus *zagt* en deszelfs *last ligt is*. Zoo ondervindt hy dat de *we-*

gen van den Godsdienst, *wegen der lieflykheid* en *alle* deszelfs *paden vrede zyn*.

Met SERUS is het anders gelegen. Hy is voor het tegenwoordige ook wel een Godvruchtig en Vroom man, maar verre na zoo deugdzaam noch zoo gelukkig niet als PURUS, om dat hy zoo wel niet is opgevoed en zich spade tot de deugd gekeerd heeft.

Zyne Ouders waren inderdaad braave luiden, maar wegens hunne volhandigheid moesten zy de zorg voor de Opvoeding van hunnen Zoon meest aan anderen overlaaten. De Dienstboden, onder welken hy meest verkeerde, waren buiten staat hem te beschaaven, schoonze trouw en eerlyk waren. 't Beste dat zy deeden was, hem met laffe sprookjes en zotte vertellingen te vermaaken. Op andere tyden vermaakten zy zichzelven met hem te plaagen en te tergen. Zy leerden hem liegen. Zy gingen hem voor met vloeken, en met vuilen praat uit te slaan. Zy maakten hem bang door bygeloovige vertellingen van duivels en spooken, en moedigden verscheiden guiteryen als aartigheden in hem aan, welke de beginzels van groote en snoode gebreken in hem wierden. Vertelde hy dat hy van zyne Schoolmakkers verongelykt was, men beduidde hem dat hy zyn kaas en brood niet moest laaten eeten, dat hy zyn hair weêrom moest haalen. Hadt hy verzuimd zyn lessen te leeren, moeder gaf hem een bode meê met verzoek dat de *Monsieur* hem moest *excuseeren*. Hy mogt niet geslagen worden, dat deedt men de honden; en al wat hy 's nachts droomde kreeg hy op den dag. Grooter geworden zynde kwam hy in het gezelschap van knaapen die wat meerder jaaren hadden dan hy; 't waren fatsoenlyke jonge Heeren zonder deugd, die hem verder bedorven, terwyl zyn Ouders geen tyd hadden om zyne gangen naar te gaan noch te verneemen. Ik kan niet zeggen dat onze SERUS zich in alles geheel verliep; neen, zyn affairen nam hy tamelyk wel waar. Ook wist hy daar het pas gaf zyn fatzoen te bewaaren. Zyn Ouders en andere braave luiden de oogen uit te steeken of den veinsaart te speelen kon hy meesterlyk. Zyn grootste kwaad bleef voor

de menschen verborgen, schoon hy aan snoode ondeugden en inzonderheid aan de ontugt te jammerlyk verslaafd was. Omtrent veertig jaaren bereikt hebbende, kwam hy by zekere gelegenheid tot inkeer. Hy besloot nu eindelyk als een Christen te gaan leeven. Hy liet zyn oude gezelschap vaaren, en zogt verkeering met deugdzaame en Godvruchtige menschen. Hy veranderde van gedrag. Dit koste hem echter niet weinig moeite, en hy moest een ongelooflyk geweld doen op zichzelven. Door zyne verslaafdheid aan de zonde, ging zyne verbetering van gedrag zeer traag voort. Zyn oude Vrienden haalden hem nog wel eens over om in hun gezelschap te weezen, en nu en dan verviel hy tot zyne voorige gebreken. Maar nog veel meêr moeite koste het hem zyn gemoed te hervormen en zich den vrede der ziele te bezorgen. Het waarneemen van de uitwendige Godsdienstplichten zonder hartelykheid konde hem nu niet voldoen, en zyn gemoed, aan geene Godzaaligheid gewend zynde, nam weinig of geen deel in zyne uitwendige Godsdienstige verrigtingen. Hy bemerkte dat zyn mond slechts bad; dat zyne gedachten geduurig verstrooid of op gantsch andere voorwerpen gevestigd waren, wanneer hy zich zette om Gods woord te hooren of te leezen; dat zeer dikwyls niet slechts tydelyke, niet slechts ydele, maar zeer veele schandelyke en onkuische gedagten in hem opreezen en hem overmeesterden, zelfs dan wanneer hy ernstig zyn wilde. Het een en ander deedt hem geduurig aan de oprechtheid van zyn berouw twyfelen, en veroorzaakte hem zoo veele moeite in de volmaaking zyner ziele, dat hy zeer dikwils den moed geheel liet zakken en op het punt stond om zich aan vertwyfeling en wanhoop over te geeven. Eenige lighaamlyke ongemakken, die hem, als natuurlyke gevolgen zyner voorige dwaasheid overkwamen; als ook het gezicht van zyne elendige kinderen, van wier elende zyn conscientie hem zei dat hy zelf de oorzaak was, deden hem zyne voorige ondeugden nog wel des te meêr verfoeiën, maar vervulden hem ook met schrik voor God, dien hy als een vertoornd Rechter aanmerkte, zoo dat 'er geene blydschap noch vrede in zyne ziele was.

SERUS ondervindt dus hoe onbeschryfelyk veel werks het in heeft van een slaaf der zonde, een dienstknecht der gerechtigheid te worden. Hy ondervindt dat dit, wat men 'er ook van mag praaten, geen werk van één oogenblik is. Hy heeft nu al eenige jaaren zich met allen ernst op de verbetering van zyn gemoed en leven uitgelegd, maar is nog verre af van die volmaaktheid, welke in een waar Christen vereischt wordt, en vreest dikwyls dat hy die nimmer in dit leven zal bereiken. Hy mag somtyds by vlaagen eenige hoop op Gods gunst en een toekomend heil vestigen en dus een flikkering van troost genieten, maar het gezicht zyner voorige zonden en van de smette derzelven die hem als nog aankleeven, bezwalkt wel haast dit licht en stort hem weder in vertwyfeling en zwaarmoedige gedachten.

Zie daar PURUS en SERUS, twee Godvruchtige en Deugdzaame menschen, waar van de eerste zonder moeite zoo deugdzaam en gelukkig is als een mensch op aarde zyn kan, daar de laatste met de grootste moeite van de waereld maar geringe vorderingen in de deugd maakt, en maar by vlaagen eenigsins gelukkig kan gerekend worden.

Wonderbaarlyk kan PURUS van Godsdienst, van Deugd en Godzaligheid spreeken. Gy kont hooren dat hem zulks ter harten gaat en dat hy by ondervinding spreekt. De Godsdienst is by hem het waare en eenigste middel om ons in tyd en eeuwigheid gelukkig te maaken. Een Godsdienstig mensch kan by hem nimmer wezendlyk ongelukkig zyn. Verrukkelyk weet hy te spreeken van de voordeelen welken de Godsdienst aanbrengt, van het wezenlyke en innige geluk en genoegen dat een waar Godsdienstig en deugdzaam mensch in alle omstandigheden deezes levens kan smaaken, en van het heuglyk vooruitgezicht van zoodanig een mensch op eene toekomende eeuwigheid.

SERUS integendeel heeft dikwerf zeer vreemde gedachten in het hoofd gekreegen, die een kwaaden invloed hadden op zyn gedrag, en hem in den voortgang op den weg der Deugd niet weinig belemmerden. Dan dagt hy, dat de gehoorzaamheid, van ons in het Evangelie gevor-

derd, onmogelyk ware. Dan dat zyne voorige zondige levenswyze en de kwaade hebbelykheden, daar door in hem veroorzaakt, en hem nog aankleevende, blyken waren, dat hy volstrekt verworpen, en 'er voor hem geene genade te verkrygen was. Op andere tyden merkte hy die geweldige moeite, welke hy met zichzelven hadt om zyne dierlyke driften te regelen en aan de reden te onderwerpen, voor een poos als kenmerken zyner volstrekte verkiezinge aan, als zynde dit die stryd tusschen vleesch en geest, welke in de waare Wedergeborenen altoos plaats heeft. Maar meest plagt hy zich over Adams val en over de verdorvenheid der menschelyke natuure, uit denzelven oorspronglyk ontstaan, te beklaagen. De bedorvenheid zyner byzondere natuure, die waarlyk zeer groot was, stelde hy op rekening van de menschelyke natuure in het algemeen, en die weder op rekening van Adam. Als zyne heerschende driften gaande werden en zyne bedorven neigingen opwelden, hadt 'er Adam de schuld van. Dus lag hy alles op Adams schouderen tot dat hy ergens met opmerking las, dat Adam gevallen was gelyk een huis valt op de onttrekking der pylaaren.

Na dat hy, na lang tobben, eenigsins in Godzaligheid en deugd gevorderd was, en kennisse aan PURUS verkreegen hadt, met wien hy vervolgens zeer gemeenzaam verkeerde en veel over Godsdienstige onderwerpen sprak, begreep hy, dat de naaste oorzaak van zyne zedelyke verdorvenheid, zyne zorgelooze opvoeding was, doch dat het evenwel nog zoo verre met hem niet geloopen zou hebben, indien hy zich eerder op de betragting van zynen plicht had uitgelegd. Hy herinnerde zich, dat hy door zyn eigen geweeten al vroeg beschuldigd en vermaand was geworden tot een beter gedrag, maar dat hy zulks in den wind slaande, was voortgegaan met tegen zyn beterweten aan te zondigen. Dit verlevendigde en verdiepte zyn berouw, dit deed hem schuld erkennen en vergeevinge zoeken; ja dit spoorde hem op nieuw aan om zyne hervorming voort te zetten en zyne voorige zonden door een deugdzaam gedrag als uit te wisschen. Daar hy nu de volstrekte noodzaaklykheid eener

goede en deugdzaame opvoeding bezeft, stelt hy die omtrent zyne eigen Kinderen in het werk, en tragt hen zoo zorgvuldig op te voeden als hy verstaan heeft, dat PURUS opgevoed is geworden. Alwaar hy kennis heeft, en Kinderen zyn, pryst hy eene deugdzaame opvoeding als volstrekt noodzaaklyk aan. Doorgaans is by zulk eene gelegenheid zyn woord. ‘Hebt gy uwe Kinderen waarlyk lief, zoo moet gy u met derzelver opvoeding bemoeiën. Door hunne zedelyke opvoeding te verwaarloozen, maakt gyze in tyd en eeuwigheid ongelukkig. Als gy integendeel uwe Kinderen wel opvoedt, maakt gy hen tot deugdzaame menschen, Godvruchtige Christenen, nutte leden van de Maatschappy en burgers van den Hemel.’ Ook is hy by alle gelegenheden zeer yverig om den Kinderen en Jongeluiden eene vroege Godzaligheid zeer sterk aan te pryzen. ‘Menschen, zegt hy, die zich al vroeg ter Godsvrucht en Deugd schikken, maaken de meeste vorderinge in de betragtinge van den Godsdienst; zy genieten de meeste genoegens die de Godsdienst uitlevert op de aandoenlykste wyze; zy zyn aangenaam in de oogen van den Heiligen God en verdienen de hoogachting van alle braave medemenschen; zy bewandelen den weg naar den Hemel met gemak en vermaak; en hebben de grootste belooning hier namaals te wagten.’ Wys zynze die zynen raad in acht neemen en al vroeg aan hnnnen Schepper gedenken.

J.G.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 310.
***Den* 5 December 1768.**

[Regels van de Portraitschilders in agt te neemen.]

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?

HORATIUS.

Heer Denker!

Ik zie, uw weeklyksch Blad leezende, menigmaal, dat persoonen, die zich, in deeze of geene ongelegenheid, bevinden, tot u de toevlucht neemen, om raad te vraagen, dat 'er veel gefingeerde stukjes onderloopen, lydt by my geen twyfel, dan ik denk daar zullen ook wel veritabele onder weezen. Hoe 't zy, ik verstout my deezen Brief u te laaten toekomen, niet zo zeer om raad te vraagen, als wel om door middel van uw pa-

pier, dat in veeler handen komt, en van de Jufferschap geleezen wordt, myne billyke klagten voor te stellen, en tevens eenige middelen op te geeven, die kunnen dienen om den goeden naam van my en myne Kunstbroeders te handhaven, en een voornaam deel van de schoonste Kunst ter waereld de behoorlyke agting te doen behouden.

Om ter zaake te komen, myn Heer! ik ben een Portrait-schilder, en, zonder roem gesprooken, vry gelukkig in dat gedeelte der kunst, ik heb de eer gehad om verscheidene Heeren en Dames van den eersten rang te Portraiteeren, en veel al tot groot genoegen: doch het doet my zeer aan, en 't grieft my niet weinig, somtyds te moeten hooren, dat myne Portraiten niet volkomen naar de Origineelen gelyken, dat ik een flatteerend penceel voer.

Ik weet wel deeze beschuldiging wordt ook tegen veele myner Kunstbroederen afgegeeven, en 'er zyn 'er, die daar door geheel van 't werk verstooken geworden zyn: waar voor ik nog geen vrees heb. Ik schryf dus niet min te hunner dan te myner verdediging in dit geval.

Waarlyk, Heer DENKER! in dien de waereld onbevooroordeeld de zaak wilde inzien en overweegen, zy zou veel eer verwonderd staan, dat onze Portraiten nog eenige gelykvormigheid met de voorwerpen hebben, dan dat er zo weinig overeenkomst tusschen gevonden wordt, zy zou naauwlyks kunnen begrypen hoe het ons doenlyk valt, iets gelyks 'er in te brengen.

Verre de meesten, wanneer zy voor ons zitten, verzaaken de natuurlyke trekken van hun weezen, en meenen, door gemaakte trekken in stede te stellen, zich een ernsthaftiger, beminlyker, of schooner gelaat, by te zetten; zy schynen te vergeeten, dat het doorgaand en onbedwongen aangezigt dat geen is, 't welk van ons gevorderd wordt, en, om 't welk te treffen, zy ons ontboden hebben; zy neemen belachlyk een gelaat aan, 't geen niemand dan de Schilder ziet, en staan verbaasd, als hy het vertoont, gelyk het waarlyk op dien tyd is, en

zo weinig gelykt, naar 't geen ze by al de waereld omdraagen, en zich in den Spiegel beschouwenden, zien. 't Geen met der daad aan hunne eigene grilligheid te wyten is, wordt aan de gebreklykheid onzer Kunste toegeschreeven; en wy worden, geheel ten onregte, mispreezen: dewyl zy niet opregt met zich zelven handelen.

Ik zal 'er u een en ander staaltje van op geeven. Reeds eenige jaaren geleeden, deedt eene jonge Juffrouw van het eerste Fatsoen, wier andersins schoon gelaat misvormt was door een zeer grooten mond, my de eere, om haar Potrait van myn penceel te eischen. Ik had reeds veel verpligting aan haare Familie, deeze gevoegd by myne doorgaande begeerte om de eer der Kunste te handhaven, zette my kragtig aan, om zorg te draagen, van haar wel te treffen: haar gebrek was op zich zelven daar toe behulpzaam. Maar ongelukkig, myn Heer! het kwam my niet te staade. Zy wist wat 'er in haar aangezigt misstondt, en wilde dat mangel niet aan het doek vertrouwen, telkens, wanneer zy zat, trok zy haaren grooten mond derwyze zamen, dat deeze niet alleen verdween, doch daar mede te gelyk alle de trekken van haar weezen veranderden. Wat zou ik doen? Moest ik naar myne verbeelding, of naar het by my zittend voorwerp te werk gaan? 't Laatste spreekt van zelve; ik maalde dan getrouwelyk ieder trek gelyk ze my voorkwam. En zag, het stuk afgedaan zynde, dat het geene gelykenis geheel hadt met de Jonge Juffrouw: en waarlyk het geleek veel eer een der beroemste schoonheden van het Serail des Grooten Heers. Zy scheen zelve 'er nog wel mede in haar schik; maar de Familie keurde het eenpaarig af, 't stondt my niet wel te zeggen, dat de Juffrouw zich in haare natuurlyke gedaante moest vertoond en den verbaazend grooten mond niet binnen een behoorlyk perk gebragt hebben. Dan ik was ongelukkig genoeg, om met het maalen van die schoonheid ondank te behaalen. Een myner Kunstbroederen werdt ontbooden, maar hy slaagde nog ongelukkiger. Men ontboodt my weder, ik gaf te kennen dat de Jonge Juffer zwaar te treffen viel,

dat een gelukkige trek meer zou doen, dan een lang en verpynigend zitten. Men besloot dat ik het zou hervatten. Ondertusschen nam ik myn slag waar om haar weezen diep in myne verbeelding te drukken; en de eerste reis, dat ik te werk ging, stondt de grond trek van haar mond reeds eer zy 'er op verdagt was, en ik voerde het gelukkig uit.

Onverwagts slaagde myn Penceel niet gelukkig in het treffen van een Geleerd Heer, die doorgaans diep denkend van gelaat, bleek van kleur, en, met één woord, somber van aanzien is. Hy verkoos, om den hem minst kostelyken tyd te missen, naa het eeten voor het stuk te gaan zitten. Geene diepdenkenheid in 't geheele gelaad, en het vaadsche bleek bykans gansch weg, iets vrolyks en lachends in het weezen. Hy kende zich zelven niet en ik beleed hem openhartig, dat het hem niet geleek; gelyk hy zich doorgaans vertoonde. Ik durfde hem zeggen van waar het kwam, hy geloofde het, en nam de proef. Ik schilderde hem op zyn Studeerkamer in diep gepeins zittende, elk keurde het stuk volmaakt gelykende.

Eene Juffrouw van ruim vyftig jaaren, wilde haar gelaat ook door myn penceel vereeuwigd hebben: het moeide haar, dat ze niet eer tot dat besluit gekomen was. Ik hield dit voor een ongunstig teken. Zy wilde jong weezen. Ik vond my niet bedroogen in myne verwagting. Toen ik kwam om het werk te beginnen, was zy zo jeugdig gekapt en gekleed als mogelyk was, zette haar weezen in eene gemaakte plooij, en toonde, dat ze in haare jeugd bevallige lonken hadt kunnen geeven. Ik maalde haar volstrekt gelyk ze zich voordeedt, en was wonder wel in myn schik, met de volmaakte gelykheid: want, om dit in 't voorbygaan op te merken, het valt ruim zo gemaklyk, gemaakte weezens natebootzen, dan de natuurlyke te treffen: de kunst laat zich door kunst beter nadoen, dan de natuur. Zy was ook zeer voldaan, toen 't gelaat af was; en ik maakte, volgens haare begeerte, haare kleeding overeenkomstig met dat

jeugdig gelaat. - Zy hing dit Portrait in haare Zydkamer. Haare Vriendinnen kenden het niet terstond; zy verwonderde zich ten hoogsten, ik kreeg, gelyk dit natuurlyk volgen moest, de schuld; ze ontboodt my, en klaagde over 't gebrek aan gelykenis, haar door haare Vriendinnen aangeweezen. Ik erkende, het gelaat toonde wat jeugdig. - Juist toen wy hier over spraaken kwam eene oude Tante aan de deur, deeze hadt het stuk nog niet gezien, ik beriep my op haar oordeel. Zy bekeek het naauwkeurig, en zeide, tot myn groot genoegen, *Nigt het gelykt u perfect, als twee druppels water toen ge een twintig jaar jongen waart*. Ik bedankte by myzelven deeze onbevooroordeelde en onpartydige oordeelaarster.

Ik zou u veel meer gevallen van deezen aart kunnen ophaalen; doch deeze zyn genoeg, om te toonen, dat de misslag op verre na niet altoos by de Kunstenaars schuilt.

Het zy my vergund, hier uit eenige regels af te leiden, voor hun, die zich willen laaten Portraiteeren; regels welke niet min ten hunnen voordeele, dan tot eer van de Kunst en de agting der kunstenaaren strekken.

Zy die ten oogmerk hebben, een welgelykend afbeeldzel van hun Persoon te laaten vervaardigen, moeten eenen Schilder zo veel mogelyk te hulp komen, en 'er wel verre afzyn van zeer verkeerdlyk alle de pogingen, die hy in opregtheid aanwendt, te leur te stellen. En dit zullen zy doen, wanneer ze in eene natuurlyke houding gaan zitten, en hunne weezenstrekken in die plooy houden, welke zy in de doorgaande bedryven huns levens hebben. Deeze eisch is de billykheid zelve; want is wel iemand dwaas genoeg, om zich te verbeelden, dat men het voor zyn natuurlyk gelaat zou houden, wanneer hy afgemaald werdt, op een tyd, dat hy, geheel in toorn ontstooken, het vuur van gramschap ten ooge liet uitschitteren? of op een tyd, dat een hevige vlaag van lachen alle zyne

weezenstrekken in wanorde bragt? en hier mede staat alle gemaaktheid eenigermaate gelyk.

Zy die een welgelykend Portrait begeeren moeten daar benevens, zo veel hun mogelyk is, den Schilder vergeeten en buiten hunne gedagten stellen, door dit middel zullen de Afbeeldzels in stede van hun alleen te gelyken; op dien tyd, als zy voor het stuk zitten, altoos gelyken 't welk niet slegts tot eer van den Kunstenaar zal gedyen, maar ook dienen, om der Famielie, tot het laatste naageslacht, een egt denkbeeld te geeven, hoe zy 'er met de daad uitzagen: het groote en hoofdoogmerk, waarom men zich doet schilderen.

Het spreekwoord zegt, en 't gaat in dit geval ook door, *de kleeren maaken den Man*. Wie zich zelven wil gelyken in Portrait, moet zodanig een kleeding verkiezen, als hy gewoonlyk draagt. De verandering der Modes is de welgelykenheid der Portraiten zeer nadeelig. Men moge zeggen wat men wil 't, *weezen blyft, als het wel getroffen is, het zelfde*, de ondervinding heeft my en anderen het tegendeel menigvuldigmaalen geleerd. Eene Juffer *a la mode* geschilderd die in een fyn Zusje verandert, zal naauwlyks kenbaar weezen; een Jong Heer, staatig opgevoed en in stemmige kleeding afgemaald, vervolgens een *Petit Maitre* wordende, lacht zich een bochel, gelyk men spreekt, over de koddige figuur, die hy nu in zyn veranderd oog maakt, en zal 't zelfde stuk, waar mede hy voorheen, om de volkomene gelykenis, zeer was ingenoomen, nu verwerpen, of in een donkeren hoek hangen. Eene mindere verandering maakt ook een evenredig minder onderscheid.

Eer ik deezen eindig moet ik van nog eene zeer aanmerkelyke hinderpaal spreeken, die ons, in het gelukkig volvoeren van onze Stukken, meest al voorkomt, ook by de zodanigen, die wegens het reeds gemelde onder geene beschuldiging vallen, en toegeschreven moet worden aan de Onverduldigheid der geenen, die voor ons zitten. Zy willen bykans elken trek nazien, zy staan op en dit

doende stooren zy niet alleen onzen aandagt; maar 't kan naauwlyks anders weezen, of zy geeven door hun gelaat het genoegen, of ongenoegen te kennen, over 't geene reeds gedaan is. Een, die bezwaarlyk in dit stuk te voldoen valt, schoon anderzins vriendelyk en gul van gelaat, krygt ongevoelig mingunstige trekken in zyn weezen, dan hy met de daad heeft. Een trotsche, met zich zelven ingenoomen, en ook op het aangroeiend Portrait verliefd, geeft den Schilder, zonder dat hy het weet, gunstiger trekken op, dan hy doorgaande in zyn gelaat omdraagt. Een myner beroemdste Kunstbroederen maalde eene preutsche viesneus: maar niets dergelyks was in haare afbeelding te zien, zy vertoonde de vriendelykste Juffer; want, schoon ze over alles bykans de neus opschorte, en een bang gezigt zette, lonkte zy haar ruige afbeelding toe.

Met deeze en dergelyke hindernissen, om niet van eenige grilligheden te spreeken, hebben wy in het oeffenen onzer edele Kunst te worstelen. Laat nu de Waereld oordeelen, of wy in veele gevallen wel zo zeer zyn te beschuldigen, als wy doorgaans gedaan worden.

Ik wil met dit alles niet zeggen, dat 'er onder ons geene breekebéenen en broddelaars, schandvlekken der kunste, gevonden worden, zy zyn 'er, helaas! niet dan te veel. Ik weet wel, zy bedienen zich somtyds van dergelyke redenen, als ik boven heb bygebragt, ter verontschuldiging van het heerschend gebrek in hunne stukken. Doch ik zal deezen Brief, die reeds veel langer geworden is, dan ik gedagt had, besluiten, met het opgeeven van een Regel, waar aan men kan beproeven, of de schuld van 't weinig gelyken by de Schilder schuyle, dan by hun, die tot voorwerp van zyn penceel strekken. De Regel is deeze: men moet nagaan, of zyne stukken doorgaande eene treffende gelykheid hebben? Indien ja, dan luidt de uitspraak ten zynen voordeele, en men heeft alle reden ter waereld, om in een enkeld geval het niet gelyken toe te schryven,

aan den afgemaalden persoon, wiens gemaakte houding, of onverduldigheid, des Kunstenaars penceel misleide, of verstoorde: indien neen, dan luidt het vonnis ten zynen nadeéle, en hy hebbe nog te leeren, eer hy zich tot Portraitsschilder opwerpe.

Ik vertrouw, dat gy, Heer DENKER! genoeg Liefde voor de Kunst hebt, om dit weinige, daar toe betrekkelyk, en waar by de Schilders niet alleen, maar ook veele uwer Leezeren en Leezeressen, belang hebben, in uw blad te plaatzen. Dit doende, zult gy hem verpligten, die zich tekent,

Myn Heer!

UE. D.W. Dr.

S.S.

Amst. 25 Nov. 1768.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen* Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 311.
Den 12 December 1768.

[Een waar Vriend geschetst.]

Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum humanarum que rerum cum benevolentia & charitate summa consensio.

CICERO *in Lael.*

Wederom eene Kenschets, dewyl ik vernomen heb, dat myne voorigen den Leezeren niet onaangenaam geweest zyn.

***

Een WAAR VRIEND is een even zeldzaam Schepzel, als een EERLYK MAN, in den verhevenen zin van 't woord. Ik heb, zedert een' geruimen tyd, naar zulken Vriend gezocht, en hem echter niet gevonden. Dit spytme; doch het zou my meer spyten, indien ik niet volkomen overtuigd was, dat alle naarvorschingen, ten dien opzichte, vruchteloos zyn. De Vriendschap is een goed, waarvan

de bedorvenheid der tyden ons beroofd heeft, en 't welk niet bewaard heeft kunnen blyven, onder zo veele wanorders en ongeregeldheden, als de Staatzucht, het Eigenbelang en de kwaade Trouwe, beurt om beurt, in de waereld veroorzaakt hebben. Men merke derhalve de Schets van een' waaren Vriend aan, niet als een schildery, naar de natuur gemaald, maar als de vrucht van eene verhitte verbeeldingen; 't is niet volstrekt onmogelyk, dat iemand naar dezelve gelyke, schoon het ten hoogsten onwaarschynlyk mag gehouden worden. Wat is een Vriend? Een Vriend is een mensch, dien de Natuur met voordacht voor ons gevormd, en aan welken zy dezelfde gevoelens, dezelfde wyze van denken, dezelfde geaartheid en nergingen medegedeeld heeft. Voorneemens zynde, om iets buitengewoons te voorschyn te brengen, heeft zy hem begiftigd, met een' goeden, welgestelden en leerzaamen inborst; met eenen geest, die vruchtbaar is in verstandige overdenkingen; met een hart, tot de Deugd, en al wat redelyk, welluidend en beminlyk is, geschikt, en met eene gemoedsgesteltenisse, die t'eenemaal vry is van alle kwaadaartigheid; kortom, zy heeft een' buitengemeen' sterveling in de waereld gebragt; een sterveling, die eene brandende begeerte heeft, om ons, by alle gelegenheden, de wezentlykste en uitmuntendste diensten te doen; niet op eene baatzuchtige wyze; niet ten koste van zyne en onze Deugd; ô neen! onze en zyne Deugd is hem te waardig, dan dat hy dezelve, om ons te verpligten, een oogenblik in gevaar zou stellen: Oprecht in zyne voorden, spreekt hy, ten allen tyde, de zuivere waarheid; bedekt hy dezelve een weinig, het geschiedt, om dat hy over-

tuigd is, dat wy alsdan niet geschikt zyn, dezelve in haare natuurlyke gedaante te aanschouwen; doch deze vermomming duurt niet langer, dan hy noodig gehad heeft, om ons ter beschouwinge van dezelve in haare klaarheid en beminlykheid toe te bereiden. Meer deel in uwe wezenlyke en groote belangen neemende, dan gy denken zoudt, put hy zyn verstand en kundigheden uit, om u een' heilzaamen raad te geeven; terwyl hy zyne edelmoedigheid den vollen teugel viert, om u de wegen ter bereikinge uwer goede oogmerken gemakkelyk te maaken; te belangeloos, om het goede, daar uit voortgesprooten, niet geheel en al aan u alleen over te laaten.

Indien hy uwe rampen en wederwaardigheden niet voorkomen kan, hoe liefderyk, hoe verstandig weet hy dan middelen in 't werk te stellen, om derzelver hevigheid te verzachten! hoe vaardig is hy alsdan, om u troost en verkwikking, en, zo mogelyk, verlossing toe te brengen! Hy behoort niet onder die soort van vleieren, die u gepreezen en geëerbiedigd hebben, zo lang uwe zaaken wel stonden, de Fortuin u gunstig toelachte, en zy aan uwen welvaart deel hadden; Hy treedt niet te rugge, naar maate het Geluk u verlaat; maar, naar maate hetzelve van u afwykt, nadert hy u, bewust, dat gy alsdan zyn toespraak, bystand en opbeuring 't meest van nooden hebt. Naauwlyks zal hy u in verdrukkinge zien, of het verwekt hem eene gevoelige smerte, zich zelven in gelukkiger omstandigheden te beschouwen, en, terwyl Hy de helft van uw verdriet gereedelyk overneemt, noodzaakt Hy u, met hem in zyne blydschap en vergenoeging te deelen; een dubbele gunst, inderdaad, die hy u verleent, dewyl hy

zonder uit verwaandheid eene openlyke dankerkentenisse te vorderen, u het lieflyk geweld aandoet, van zyne weldaaden te ontvangen.

De WAARE VRIEND leert ons, hoe wy ons te gedraagen hebben in voorspoed; hy toont ons onophoudelyk het gebruik, dat wy van onzen welvaart maaken moeten. Naardien hem niets meer ter harte gaat, dan de bevordering van ons geluk, zal hy ons, met klemmende redenen, die hooge ontwerpen uit het hoofd praaten, om in eer en aanzien te geraaken; ontwerpen, die niet zelden, zonder onrechtvaardigheid werkstellig gemaakt, noch zonder wanbedryf volvoerd worden; maar indien onze onderneemingen met de regelen van recht en billykheid overeen te brengen zyn, dan mogen wy alles van zynen wakkeren bystand, van zynen onvermoeiden yver, en zelfs van zyne onbekrompene milddaadigheid verwagten. Hy zal de eerste zyn, om ons geschikte maatregelen aan de hand te geeven; de naarstigste, om de gansche waereld in onze belangen over te haalen; de gereedste, om ons daartoe de vereischte hulpmiddelen te bezorgen. In tegendeel, wanneer wy zo ligtvaardig zyn, om iets te beoogen, het geene ons schaadelyk zou kunnen zyn, of het geene niet overeenstemt met de wetten van Deugd en Godsdienst, dan zal hy niet rusten, voor dat hy die valsche begrippen uitgeroeid, en onzen geest van die nadeelige vooroordeelen gezuiverd heeft.

Dewyl hy onbekwaam is tot vleijerye, zo vrees niet, dat hy immer de zwakheid hebben, of zich zo ver vernederen zal, dat hy onwaardige dingen in u goedkeure en pryze; onverzetlyk in zyne afkeerigheid tegens al wat ondeugd genoemd wordt, zal hy nimmer dulden, dat gy u, door uwe driften en hartstochten, daar toe vervoeren laat. Hy is,

echter, zagtzinnig in 't berispen, altoos de noodige voorzorgen neemende, om u, zonder bitterheid, tegens uwe gebreken te waarschouwen; die gering van belang zyn ziet hy over 't hoofd, en schryftze toe aan de onvolmaaktheid der menschelyke natuure; hy volgt hier in het voorbeeld van den Vader by HORATIUS(*);

Die haat zyn' Zoon niet, schoon hy vlakken heeft of rimp'len,
Maar zal den misstal met een' zachten naam bewim'plen.
Men zegt; het kind ziet scheel: maar Vader zegt; het lonkt;
En door het lonken is 'er veel in liefde ontvonkt.
Die klein is, zegt men dat van ondeugd niet kan groeien:
De grootheid van den geest kan 's lighaams schaa vergoeien,
Zegt Vader; ik verkoop myn kinders niet by de el.
Is hy wat zwart; dat is de kleur van 't mannen vel.
Indien hy lispt of brouwt; 't zyn sierlyke gebreken
In 't oor eens Vaders, die te liever hem hoort spreeken.
Zo keert hy 't al ten goede.

Zo handelt de WAARE VRIEND ook, met die geringere gebreklykheden, waaraan zyne vrienden onderhevig zyn; wel weetende, dat niemand hier op aarde daar van bevryd is; zo handelt hy, gansch verschillig van die soort van lieden, van welken hedendaags de waereld zo vol is; dezen, gelyk dezelfde Hekeldigter zegt:

Indien voor hun zich fouten openbaaren
In vrienden, noemen die niet fouten slegts alleen;
Maar weeten zelfs de deugd op 't haatlykst uit te reên,
Haar een afzienlyk kleed om 't minzaam lyf te hangen,
En deeze simpele in een' valschen strik te vangen.
De tong, die nimmer veinst, en geene netten spant,
Spreekt zonder oordeel, naar hun averechts verstand.

(*) HUYDECOPERS Vertaaling, I. Boek 3 Hekeldicht.

Die zich bezadigd toont, moet lui en vadzig heeten.
Een ander is steeds op zyn hoede, en schynt te weeten,
Dat openhartigheid en waarheid, overal
Gesprooken, in dees tyd, veel luiden brengt ten val;
In plaats van wys en vroed, wordt by voor ieders oogen
Verbeeld als een gedeinsde, een minnaar van de logen.

Maar, om voort te gaan; ik heb nog niet al gezegd, wat het Character van een WAAREN VRIEND uitmaakt. Dewyl hy een standvastig minnaar van de Deugd is, zal zyn voornaamste werk zyn, u insgelyk op dezelve te doen verlieven; hy zal u dezelve in al haare beminlykheid en voortreffelykheid voor oogen stellen; hy zal u van de noodzaaklykheid, om uw leeven in haaren dienst door te brengen, met bondige bewyzen, overtuigen; hy zal u de vereischte regelen voorschryven, en, het geene oneindig meer is, u met zyn voorbeeld op derzelver paden, de paden der waare wysheid, de wegen des heils, voorgaan. Hoe zal hy met u in zynen schik zyn, indien gy een goed gebruik maakt van zyne edelmoedige lessen en raadgeevingen! hy zal geen oogenblik zonder uw gezelschap kunnen zyn; eene zoete heblykheid verkreegen hebbende van zyne ledige uuren in uwe verkeering door te brengen, zal hy, in zekere opzichten, ongevoelig worden, voor alle andere gezelschappen; hy zal niet ingenomen met zich zelven, niets doen, zonder u eerst raad te pleegen, en, dewyl een groot vertrouwen op u stelt, zal uw raad dikwyls zyne besluiten vestigen. Vry van alle verwaandheid, zal hy nooit kwaalyk neemen, dat gy hem ook tegens zyne gebreken waarschouwt; dat gy hem, by bekwaame gelegenheden, in bedenking geeft, of hy zich ook in zyne zetregelen en leevenswyze bedriege;

hier mede zult gy hem steeds verpligten; hier mede zult gy hem den aangenaamsten dienst doen; dat zal hy rekenen, als de beste vertooning van uwe wederliefde. Vertrouw dezen getrouwen Vriend gerust alle uwe geheimen, hy zal ze onschendbaar bewaaren. Zie den afstand die 'er tusschen u en hem is, niet aan als een hinderpaal uwer vereeniginge; een man als hy, die het hart zo wel geplaatst heeft, die niets meer begeert dan de bezitting van uw hart, stelt zyn hoogsten roem in het uitoeffenen van eene edelmoedige vriendschap, volkomenlyk verzekerd, dat hy geen beter gebruik van zyne goederen kan maaken, dan door dezelven ten uwen voordeele aanteleggen, en altoos genegen om te gelooven, dat gy, in zyne plaatse gesteld, en even mild begiftigd, dezelfde edelmoedigheid betoonen zoudt; hy onthoudt de weldaaden niet, die hy u zo menigmaalen beweezen heeft; hy wil zelfs, dat gy 'er ook niet meer aan denkt, om u op nieuw te kunnen noodzaaken het geene hy u aanbiedt aan te neemen; hy beschuldigd u van beschroomdheid in 't vergen, zich zelven van traagheid in 't bewyzen van vriendschapspligten.

Welk een bekoorlyk gezicht! twee Vrienden, die zich zo teder beminnen; die door banden verëenigd zyn, welken nimmer kunnen verbrooken worden, om dat zy door den Hemel zelven gelegd zyn; altoos elkanderen te zien; altoos naar elkanders gezelschap te wenschen, zonder zich aan de belachlyke gewoonten en plegtigheden dezer eeuwe te stooren; nimmer moede te worden, van elkanderen de wezendlykste diensten te bewyzen; elkanderen, in wederwaardigheden, te troosten en op te beuren; elkanderen gelukkig te zien zonder

nydïgheid of verdriet; zich te verlustigen in de verzekering van elkanders onwankelbaare getrouwheid; onderling raad en bestiering te geeven; zich onderling toe te leggen om naar de wetten van Reden en Godsdienst te leeven; elkanderen zyne fouten ten beste te houden; kortom, met de uiterste zorgvuldigheid voor elkanders tydlyk en eeuwig welzyn te zorgen, tot dat de dood eene droevige scheiding maakt; zie daar de pligten der WAARE VRIENDSCHAP; maar is het getal wel groot der geenen, die dezelven betrachten? helaas! 't is ten uitersten gering; en ik weet niet, of ik aan 't einde van deze Kenschets niet zetten moet het geene een geestig schryver plaatste boven het hoofd van eene volmaakte Vrouwe, zo als dezelve door hem geschetst was; *Afbeelding van eene Vrouwe, die nergens gevonden wordt;* ik zou zyne gedachten nog wat kunnen uitbreiden, en zeggen *Afbeelding van een' Man, die nergens gevonden wordt, en nimmer gevonden zal worden;* maar,

> Waar is de man toch, die geen souten heeft, te vinden?
> Gelyk nu de Een-oog wordt geroemd in 't land der Blinden,
> Als minst van allen blind; zo roemt men hier volmaakt
> Dien VRIEND, die minst misdoet, die minst de deugd miszaakt.

R

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 312.
Den 19 December 1768.

[Droom over het Vermaak, onder de gedaante van eene fraaie en beminnelyke Dame.]

Re fruere, ut natus mortalis: *dilige sed rem*,
Tanquam inmortalis: sors est in utroque verenda.

AUSONIUS.

Onlangs droomde ik den volgenden droom, die merkwaardig genoeg is, om mynen Leezeren medegedeeld te worden. Onder eene menigte van menschen, in welker aangezichten droefheid, spyt en gramschap te leezen waren, ontdekte ik eene fraeie en beminlyke Dame, die, in weerwil van haare bekoorlykheden, door den onbesuisden hoop, geslaagen, gesmeeten en voortgestuuwd werdt, op eene onbarmhartige wyze; welk eene onbeschoftheid, dachte ik! Naar haaren naam, en de reden dier mishandelingen vraagende, berichtte men my, dat het VERMAAK was, eene looze Toverheks, die veel be-

loofde, weinig gaf, en meest alle haare aanbidders ongelukkig maakte; waarom men haar nu naar eene onpartydige Vierschaar sleepte, om aldaar tegens haare beschuldigers gehoord, en vervolgens, naar verdienste, gestraft te worden De nieuwsgierigheid dreef my, om deze zogenaamde Toverheks wat meer van naby te beschouwen; ik drong door het gewoel; ik zag haar, en, op 't eerste gezicht zelfs, kwam het my niet onwaarschynlyk voor, dat de ruuwe menigte zich in de persoone bedroogen, en haar in de plaatse van eene andere genomen hadt; de uitkomst toonde, dat ik niet kwaalyk gegist had. Ik volgde haar in de Gerechtszaale, alwaar *Wysheid* de Vierschaar spande, voor welke VERMAAK beschuldigd werdt wegens veelvuldige wanbedryven, waardoor zy veele Menschen ongelukkig gemaakt en in eene poel van elende gedompeld hadt en, uit dien hoofde, wierdt 'er een eisch van bannissement en eerloosheid tegen haar gedaan. Om de beschuldigingen te bevestigen, riep men vervolgens eenige Getuigen binnen. De eerste, die voor de balye verscheen, was een mager Jongeling, met een bleek en zieklyk gelaat; zyne zwakke en uitgemergelde beenen konden naeuwlyks zyn ligchaam draagen, en, by gebrek van ademhaaling, was hy geduuriglyk genoodzaakt, zyne redenen af te breeken; hy gaf echter, met eene flaeuwe en beevende stemme, het volgende getuigenis; dat de Gevangene, die hy verzekerde wel te kennen, het ondeugendste vrouwmensch van de gansche waereld was; want, om haar te genieten, hadt hy meest alle zyne goederen en eene sterke gesteldheid van ligchaam verspild; geduurig hadt zy hem hoope gegeeven, en altoos bedroogen; hy hadt eerst kennisse met haar gekreegen, terwyl hy op de Academie was; aldaar hadt zy, onder de gedaante van een konstig Schilder, krachtiglyk op zyne verbeelding gewerkt, en hem aangezocht, om zyne letteroefeningen te verlaaten, en haar te volgen; dit hadt hy gedaan, zo dra zyne Ouders het leven afgelegd hadden; om haarent wille hadt hy koets en paarden gehouden; om haarent wille, was hy altoos tegenwoordig geweest op alle plaatsen, daar hy haar meende

te vinden; geen zweep was 'er verreeden, of hy hadt, om haarent wille, zyne beste paarden mede laaten draaven; geene Comedie, geen Ball, geene Dansparty was 'er geweest, of hy hadt, om haarent wille, zich aldaar bevonden; hy hadt haar aan de befaamdste Speeltafels gezocht; om haar te genieten, hadt hy het huwelyk als een verlies van vryheid aangemerkt, en eene Meesteresse *gemaintïneerd*, die hem eene gestaadige kwelling van minyver en zorgen verwekt hadt; een lonkje van dezelve was hem een nieuwe zak, een traantje een goudbeurs, en een zucht een kostelyk juweel waardig geweest; doch, hy hadt ondervonden, dat zy hem streelde en vleide om haar belang; zyn geld was verteerd, zyn ligchaam verzwakt, zyne ziel vol wroeging en naberouw, en echter hadt hy dit alles gedaan, om VERMAAK deelachtig te worden; de Rechters konden oordeelen, hoe die snoode Pry hem bedroogen hadt.

De volgende Getuige was eene Dame *du beau Monde*, die vry wat zwakheid gehad hadt voor haar' Vaders Stalknecht, en, niettegenstaande haare gemeenzaamheid met denzelven by veelen geene onbekende zaak was, echter de onbeschaamdheid hadt, van daarin te blyven voortleeven. Zy kwam met eene bevallige houding voor het Gerecht, en zag zodra de Gevangene niet, of vloog naar dezelve toe, om haar te omhelzen; doch een Gerechtsbediende hieldt haar tegen, en vraagde haar, of zy de Gevangene kende? Of ik haar kenne! Of ik haar kenne! hernamze, en berstte te gelyk uit in eenen lach, waarover zy echter met eene gemaakte zedigheid verschoning verzocht. Zy getuigde vervolgens, dat zy VERMAAK zeer wel kende, dat zy haare oude Vriendinne was, met welke zy van kindsbeen af aan was opgevoed, en dat zy niet kon nalaaten, zich te verwonderen over de onbeleefdheid der Rechteren, welken eene zo schoone Dame niet eens eenen stoel presenteerden. Kom, myn waarde, zeide zy tot Vermaak, houd maar moed; de Rechter is verpligt u terstond op vrye voeten te stellen; ik noodig u dezen avond op de party; wy zullen ons weergaloos diverteeren by Mevrouw Spilpenning; Wouter, gy weet wel wien ik meen; Wouter de Stalknecht zal 'er ook

weezen; ik wedde dat gy hem niet kennen zult, zo weinig als een ander van 't gezelschap; in een Officiers montuur; wat zegtge; als gy 'er zyt, zullenwe pret hebben, dat verzeker ik u; Mevrouw Spilpenning en ik zullen de kosten betaalen; wy doen 't alles om uwent wille. Zy zou dit fraeie discours nog langer uitgerekt hebben, hadt niet eene Kamenier, die door de menigte van omstanderen doorgedrongen was, haar in 't oor geluisterd, dat Wouter dien morgen met haar geld en juweelen was doorgegaan, zonder dat iemand wist, werwaards hy gevloogen was. Op 't oogenblik, veranderde haare Vriendelykheid jegens de Gevangene in een verwoeden spyt. Jou eerloos Schepzel, zei zy; hebt ge my zo bedrogen! om wiens wille heb ik Wouter tot een' Heer gemaakt, dan om uwent halve; wat bedoelde ik met dien Schobbejak, dan VERMAAK? in weerwil van myne Ouderen, die het verdriet, dat ik hun aandeed, niet lang overleefden; in weerwil van myn goeden naam, en van zo veele treflyke aanbiedingen, die my gedaan zyn, heb ik my, zonder plegtigheid, in zyne armen geworpen; en nu word ik zo te leur gesteld in myne verwagtingen! Maar, dat zweer ik u, gy zult gestraft worden; ik verzoek recht, myne Heeren, ik verzoek recht.

Eindelyk kwam 'er een bejaard Man te voorschyn, op wiens gelaat de tekenen van eene bloeiende gezondheid nog duidelyk te zien waren. Hy verklaarde insgelyks, dat hy de Gevangene zeer wel kende. Ziet hier, myne Heeren, zeide hy, een' der ongelukkigste menschen van de gansche waereld; ik heb, geduurende myn leven, niets gedaan, dan VERMAAK te zoeken; maar helaas! te vergeefsch; in myne jonge dagen had ik dikwyls van haar gehoord en geleezen; haar character bekoorde my; ik brandde van ongeduld om kennis met haar te maaken; ik dacht om niets dan om haar; ik verliefde op haar; de Liefde maakte my tot eenen Dichter; ik zong ter haarer eere; ik dacht dat ik haar in de poësye vinden zou; ik werd dol op versen; maar, daar ik vermaak verwagtte, ontmoette ik smerte; men hieldt my voor een lediglooper; men

laakte myne gedichten, en maakte pasquillen tegen my. Ik leide my vervolgens toe op hooger Weetenschappen; de Natuur- en Bovennatuurkunde trokken mynen aandacht inzonderheid; maar, in plaatse van daar door VERMAAK te genieten, kreeg ik eene onverzaadlyke begeerte tot grootere kundigheden, en om meer te weeten dan by mogelykheid geweeten kan worden; hier kwam by het vernederend bezef, dat het geene ik wist van eene zeer geringe betekenisse was. Men raadde my den Koophandel aan, als den besten weg om VERMAAK deelagtig te worden: wel is waar, dat my toen het zeggen van Salomon te binnen kwam; *Wysheid is beter dan Rykdommen;* maar ik dacht, dat mag in Salomons tyd zo geweest zyn, thans is het anders met de zaak gesteld; die ryk is die is wys; en hoe worden de lieden ryk? wel, door haare dwaasheid, en door de dwaasheid van anderen; ziet men tegenwoordig niet, dat een party Moffen, een hoop volks, welk op een stroowisch hier is komen aandryven, groote schatten vergaderen, lusthuizen bouwen, en alles doen wat door hunne meerderen gedaan wordt, behalven verstandiglyk te spreeken? Ik werd dan een Koopman; ik handelde in 't gros, en gelukkig; myne goederen vermeerderden, maar ik genoot geen VERMAAK; ik dacht van den morgen tot den avond, niet dan om Rekeningen, Quitancien, Wissels, Obligatien, Procenten, Interessen en Geld. Duizend zorgen knelden my daarenboven. Harde winden, bankeroeten, ontrouwe Kantoorknechten; alles deedt my vreezen; het leven verveelde my, en ik besloot uit de Negotie te scheiden, dewyl ik gelds genoeg gewonnen had, om het overige myner jaaren in rust en stilte door te brengen; ik dacht, daarin VERMAAK te zullen vinden; maar ach! toen ik niets te doen hadt, werdt ik gemelig en knorrig; ik nam op nieuw myne studien by de hand, maar kon my niet meer met dezelven verlustigen; ik ging aan 't bouwen; ik zette een huis, en lei eene buitenplaats, hoven en tuinen aan; ik hield my bezig met de Werklieden; en dacht eindelyk het lang ge-

zochte VERMAAK gevonden te hebben: maar verre van daar; het dagdieven der Arbeiders veroorzaakte my verdriet; de rekeningen van de Timmerlieden en Metzelaaren liepen tweemaal zo hoog als ik gedacht had; ik moest betaalen of procederen; ik besloot tot het eerste: myn huis en buitenplaats waren voltooid; ik noodigde Vrienden; ik onthaalde myne Nabuuren; ik vestigde goederen op myne Kinderen, en nu dacht ik VERMAAK te zullen genieten; maar de Pry speelde my wederom eene poets; ik bevond, dat myne Vrienden my slegts vleiden, en naar den mond praatteden, om dat ik hen prachtig onthaalde; dat myne Nabuuren mynen rykdom met nydige oogen aanzagen, en dat myne Kinderen naar mynen dood wenschten; dus ben ik in alle myne poogingen door VERMAAK te leur gesteld.

De Getuigen gehoord zynde, vraagde de Rechter de Gevangene, wat zy ter haarer verantwoordinge by te brengen hadt? Zy antwoordde, met eene betaamelyke Zedigheid; ik zou zeer veel ter myner verdeediginge kunnen zeggen; doch dit eenige zal thans genoeg zyn, dat de Getuigen, welken tegen my verscheenen zyn, my niet kennen. De uitgemergelde Jongeling zou my misschien gevonden hebben, indien hy zyne Letteroefeningen voortgezet had; nu heeft hy eene andere Dame, in plaatse van my, gevolgd; zy gaat gekleed als ik, maar haare eigenlyke naam is DWAASHEID; aan haar en niet aan my heeft hy alle zyne ongelukken toe te schryven. De Dame, welke zegt, dat ze my van haare jeugd af aan gekend heeft, spreekt ook de waarheid niet; zy heeft my nimmer gezien, maar wel eene andere Vrouwe, die, weidscher dan ik gekleed, dikwyls mynen naam aanneemt, schoon zy eigenlyk VLEESCHLYKE WELLUST heet; deze heeft haar in de armen van een lompen Stalknecht geworpen, niet ik; op deze moet zy haar ongeluk verhaalen. En, wat den ouden Man betreft, deze heeft inderdaad de zwaarste beschuldiging tegens my ingebragt; hy heeft zich veel moeite om mynent halve gegeeven; doch zyne inzichten waaren niet eerlyk; ik zou gaarne zyne wettige Huisvrouw geweest zyn; maar hy wilde my slegts als

eene opgeslootene Meesteresse houden, om steeds ten zynen dienste te staan, en wanneer het hem behaagde, my aan de waereld te vertoonen; ik wilde zo niet behandeld worden, en stelde hem in zyne menigvuldige poogingen te leur; hy verdiende niets meer; een Man, die my altoos aan zyne eigenzinlykheden zocht te verbinden, en my nimmer eenige rust te laaten, kon my niet behaagen; hy wyte derhalve zyne teleurstelling aan zich zelven, niet aan my. Zy eindigde; haare verdediging werdt goedgekeurd, en het vonnis ten haaren voordeele uitgesprooken.

***

Vermaak is inderdaad eene begeerlyke zaak; dezelve na te jaagen is een van de eerste en natuurlykste beginzelen, in het menschdom ingeplant, welken van eenig mensch noch behooren, noch kunnen aan een' kant gelegd worden; maar het waare Vermaak verschilt zo veel van de Wellust, als eene openbaare hoer van eene deugdzame vrouwe, of als een aartig man van een' snaak; men heeft, echter, aan de Wellust dikwyls den naam van Vermaak gegeeven, en door deze verwarringe van naamen de zaaken zelven verward. In 't waare Vermaak is altoos iets ernstigs; zonder dat is alle betamelykheid weg, en als de reden onze grootste vermaaklykheden niet verzelt, is de mensch het elendigste aller Schepzelen. Maar waarin bestaat het waare Vermaak? Om hier op te antwoorden, heeft men zich eene drieërleie soort van levenswyze te verbeelden, die met elkanderen gepaard moet gaan; voor eerst, eene beschouwende levenswyze, waarin men gelegenheid en lust heeft, om op groote, nuttige en aangenaame zaaken te denken; ten tweeden, eene werkzaame levenswyze, waarin men dingen genoeg te doen heeft, die ten nutte van de Maatschappye en van ons zelven strekken konnen, zonder het ligchaam boven maate te vermoeien, of den geest te verslaaven aan zaaken, die beneden deszelfs waardigheid zyn; eindelyk, in eene geruste en vrolyke levens-

wyze, waarin wy zo veel aardsche goederen bezitten, als ons buiten gestadige zorgen en bekommeringen kunnen houden, waarin men, boven den nyd en de verachting, met maatigheid, de onschuldige vermaaken van dit leven geniet, zonder zich over derzelver gemis moeielyk of gemelyk te maken; waarin men eindelyk, eene bloeiende gezondheid geniet, benevens eene gerustheid van 't gemoed en een goed geweeten, haakende steeds naar eene grootere gelukzaligheid, die niet te verkrygen is, dan door een gedrag, dat naar de regelen van Godsdienst en Reden is ingericht. Doch, dewyl 'er geene levenswyze is, welke zyne onaangenaamheden niet heeft, en wy daarenboven het niet in onze magt hebben, om ons in zulke omstandigheden te stellen, als waarlyk de vermaaklyksten zyn, zullen wy, indien wy zo vermaaklyk willen leeven, als mogelyk is, steeds ons best moeten doen, om het gebrekkelyke, door deugd, wysheid, en onderwerpinge aan den wille des Allerhoogsten te vervullen.

R.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.

De Denker.
N°. 313.
Den 26 December 1768.

[De Denker verheugt zich over het groot nut, dat zyn schryven heeft te wege gebragt; en moedigt zich zelven daardoor aan, om met lust voorttegaan.]

Sumo superbiam quaesitam meritis.

HORATIUS.

Vrolyk, zo vrolyk als iemand, die een goeden prys uit de loterye getrokken heeft, gaa ik aan 't schryven van het laatste Vertoog voor dit jaar; en geen wonder, want, wat kan eenen Schryver grooter vreugde verschaffen, dan te mogen zien, dat zyne poogingen, ter onderrichtinge en verbeteringe zyner Landsgenooten aangewend, met eenen gelukkigen uitslag bekroond worden. Wy Zedeschryvers hebben zeer veel overeenkomst met de Predikanten, die zich niet zelden beklaagen over de geringe nuttigheid, welke hunne Toehoorders uit hunne leerredenen trekken; doch, indien zy volkomenlyk bewust waren, hoe veelen daar door verbeterd, hoe veelen van 't pleegen der ondeugd te rug gehouden worden, zy zouden zo algemeen zich niet uiten over de vruchteloosheid hunner poogingen. 't Is nu zes jaaren geleeden, dat ik de eerste maal in de waereld verscheen, om de Menschen, door myne Vertoogen, te stichten: heden heb ik de uitwerkingen van mynen zesjaarigen arbeid eens met oplettendheid in overweeginge genomen, en by de uitkomst bevonden, dat ik een groot, een onbegryplyk nut in de levenswyze myner Medeburgeren te wege ge-

bragt heb. Heb ik derhalven geene redenen van vreugde? Ik kan, ik wil het niet ontveinzen; ik hoope, dat myne Leezers wel eenig deel in myne blydschap zullen neemen; te meer, daar hun belang aan het myne verknocht is; de volgende staaltjes zullen hen overtuigen, hoe grootelyks de Waereld, door mynen arbeid, in het zedelyke, veranderd is.

Onder de Leeraaren, om met de Kerkelyken te beginnen, zyn 'er verscheidenen geweest, welken een rechtmatig gebruik van myne Vertoogen gemaakt hebben. Hoe veel brillen zyn niet, op myn aanraden, van de neuzen geraakt? hoe veelen zien nu niet uit hunne eigene oogen? hoe veele harnassen zyn 'er niet aan den wand gehangen? en, die weleer daarmede ten stryde verscheenen, gelyken nu meer naar Lammeren, dan naar Leeuwen; zo rekkelyk, zo verdraagzaam zyn zy geworden; zy beminnen den Denker nu zo zeer, als zy hem te vooren gehaat hebben. Doch dit is 't niet al. Ik heb, om van geen anderen melding te maaken, inzonderheid eenigen van dezelven overtuigd; hoe weinig het Amt, dat zy bekleedden, met hunne bekwaamheden overeenkomstig was. Myne redenen hebben ingang by hen gevonden. Zy hebben allen vrywilliglyk van hunne eerwaardige bediening afstand gedaan; een heeft zich in den Krygsdienst begeeven, dewyl hy veel bekwaamer tot den waereldlyken dan tot den geestelyken stryd was; een ander is met veel vergenoegen tot het weefgetouw wedergekeerd, waarvan hy, op de veel vermogende sollicitatie van eenige goede en ongemeen devote vrouwtjes, door den vroomen Heer van 't Dorp, op den kansel verheeven was; zommigen, die weleer groote schreeuwers en yverige waakers op plaatsen, daar noch onraad noch brand was, waren, oeffenen nu dezelfde kundigheden, met meer roem, en grooter nut, in de eerste Steden, in de hoedanigheid van Ratelwagten, eene bediening, die hun, uit hoofde hunner bekwaamheden geschonken is, en waarin hun hunne vervaarlyke stemmen, en nimmer sluimerende waakzaamheid, weergaloos te passe komen. Zie daar wonderbaarlyke bekeeringen! wie zou zo veel kracht aan den Denker toegeschreeven hebben? Als het zo voortgaat, hebbe ik hoope, van eerlang eenige andere, welker onkunde, waanwysheid, ongezouten spotternyen, en kundigheid in al wat tot een lekkere keuken

behoort, hen den verhevenen naam van Christen leeraaren t'eenemaal onwaardig maaken, in Schoolmeesters, Harlequins, Jan Potagies, Keukenklaeuwers en Kokken veranderd te zien. Gelukkige ommezwaei van zaaken! Als dan zullen wy den tyd beleeven, dat deeze eerwaardige Orde niet ontcierd worde door menschen, die laag van geboorte, laag van geest, zich over de gemoederen van hunne Geloofsgenooten eene heerschappy zoeken aan te maatigen, welke den verstandigen altoos onverdraaglyk zyn zal.

Onder den Adel, en de zogenaamde Patrice-Familien heb ik ook eenigen, die zich of geheel, of ten deele, bekeerd hebben. In 't algemeen kan ik van de Hoog Edel Geboorene, en Wel Edele Heeren, als mede van de Neefjes en Nichtjes der Regeringe zeggen, dat weinigen hunner zich zedert eenigen tyd geschaamd hebben, der braave Burgerye wat meer achting te bewyzen, als weleer, en zich zelven niet hooger dan Medeburgers van het zelfde Gemenebest aan te merken; doch in 't byzonder hebben zommigen hunner zich zo ver wel willen vernederen, om zich met Burgers dochteren in een huwelyk te begeeven, zonder eenige vreeze, van daardoor hun adelyk Bloed te bederven; doch, onder deeze eenvoudige voorwaarde, echter, dat de vaders geld hebben. Doch dit is een geringe zaak, men moet wat over 't hoofd zien; alles kan niet op een stont verbeterd worden; wy hoopen de tyden nog te beleeven, dat de Adelyke Heeren der Burgeren Dochteren ook uit hoofde haarer deugden en goede hoedanigheden trouwen zullen. Adelen Geboorte zonder verdienste zyn niets betekenende woorden; van deze waarheid zyn zommigen volkomenlyk overtuigd geworden; zy hebben vrywilliglyk hunne perkamenten, wapenen en kwartieren laaten vaaren, en zich overgegeeven aan bezigheden, waartoe de Natuur hen geschikt hadt; dezen zyn Voerlieden en Koetsiers, geenen Violisten, Pruikmaakers en Dansmeesters geworden, en elk hunner doet zyn uiterste best, om aan al de waereld te toonen, dat de Natuur hem tot zulk een beroep, en niet tot eerampten, waartoe zyne geboorte hem anderszins recht gegeeven zou hebben, verordend heeft. Een goed begin zeker! Het belooft ons, dat eerlang niemand, uit hoofde zyner geboorte, eene meerderheid boven zyne

Medeburgeren zich zal aanmaatigen, die niet bewust is, dat hy te gelyk boven het gemeen uitmunt in deugden, en loflyke hoedanigheden, welken met eene hooge geboorte verzeld moeten gaan; dewyl eene hooge geboorte dan alleen alle eere waardig is.

Onder myne Nederlanders heeft reeds lang eene zekere Kettery geregeerd. Zy geloofden, dat het geld eene eigenschap bezat, welke den Bezitter wezenlyk verhief boven allen, die of niets ter waereld, of minder hadden; dit was een algemeen gevoelen, en het beginzel hunner daaden, dewyl men zich daar naar richtte in de achting, welke men anderen bewees, in 't beroep, dat men verkoos, en in de vriendschaps- en huwelyksverbintenissen, welken men aanging; ja het ging by veelen zo ver, dat zy zeggen durfden, dat de menschelyke gelukzaligheid alleen in 't bezit van veel gelds bestondt. Hoe moeilyk en gevaarlyk het nu is, verouderde Ketteryen te bestryden, ik heb echter myn best gedaan, om dit averechts gevoelen uit te roeien, door den Menschen het nuttig gebruik van 't geld te toonen; ik heb het gedaan, met gevolgen, waar over ieder een verbaasd moet staan; want, daar men te vooren plagt te roepen, *Geld, Geld, myne Vrienden, eerst Geld, aan Deugd*, hoort men nu overal schreeuwen, *Deugd, myne Vrienden, eerst Deugd en dan Geld;* men ziet nu geene jonge Dochters van Achttien of twintig jaaren met Gryzaards van zeventig of tachtig trouwen, uit hoofde van 't geld, maar enkel uit eerbied, die de jonge lieden voor den ouderdom hebben; men ziet geene ryken meer, die op hunne kostlyke meubelen, pragtige kleederen, en wellustige maaltyden trots zyn; ô neen! zy bevorderen nu, door hun geld, het geluk hunner medemenschen, en zyn Weldoeners der Noodlydenden geworden. Welk eene gezegende verandering!

In verscheidene Steden van ons Vaderland heeft men zekere Societeiten gehad van lieden, die tot nog toe geenen byzonderen naam hebben; 't is zeker dat zy tot het geslacht der Narren behooren; doch dewyl de Natuurkundigen de soorten der Narren nog zo zorgvuldiglyk niet onderscheiden hebben, als die der Dieren, Planten en Mineraalen, zo is het nog niet uitgemaakt, tot welke soort deze lieden eigenlyk behooren. Zy hadden het zich tot

eene wet gemaakt, die niet overtreeden mogt worden, dan op hooge straffe, om niemand te groeten, dan die eerst ootmoediglyk den hoed voor hun afnamen. Dit gezelschap was vry talryk; het bestondt uit lieden, die eenige duizend guldens bezaten, of een ryk meisje getrouwd hadden; uit Amtenaars, die, zonder andere bekwaamheden, grootsch op hunnen rang zyn, en, uit dien hoofde, niet weeten, wien zy groeten zullen; uit anderen, die, uit het stof opgekomen, by geluk het zonderling voorrecht verkreegen hebben, om, in de gedaante van Diakenen, met mantel en bef langs de straaten te mogen gaan; doch dezen alleenlyk, wanneer zy in die deftige toerusting verschynen, en niet, wanneer zy in alle nedrigheid, en onderdanigheid, hun dagelyks brood winnen; uit eenige kwaade jongens, die, pas de roede ontwassen, nu, aan de Academien, de goede Burgery plaagen; en eindelyk uit de zulken, welken meenen, dat zy niemand te ontzien hebben, dan die geenen, van welken zy hunne bevordering verwagten. De Leden van dit Gezelschap vorderden de gewoone eerbewyzing van allen, die hun te gemoet kwamen, zonder te denken, dat een ander even zeer gerechtigd was, dezelve eerst van hen te vorderen. Ik heb hen van hunne dwaaling overtuigd; zy zyn zo beleefd geworden, dat zy niet alleen den hoed ordentelyk afneemen, maar zelfs den rugge buigen voor den minsten Bedelaar; de groet van verachting, die van protectie en alle anderen, waardoor eene meerderheid te kennen gegeeven wordt, zyn geheel en al afgeschaft; ik ben niet zonder bekommering, dat zy zich in hunne beleefdheden zullen moeten bepaalen, ter liefde van hunne lendenen, waar in zy, door het gestadige buigen, geen geringe pyn gevoelen.

Veele Kooplieden hebben my insgelyks hunne verbetering te danken; zy hebben zin gekreegen in de eerwaardige Deugd, de Eerlykheid, en alle Kunsjes op eenmaal afgeschaft, welken anders zo wel in den Handel te passe koomen. Wie beklaagt zich thans, dat hy schandelyk overeischt, en, schoon hy de helft minder biedt, nog met de waaren bedroogen wordt? Het gaat zelfs by zommigen zo ver, dat zy thans zonder eenigen winst aan den geenen verkoopen, welken zy altoos te veel af-

genoomen hadden. Als de Jooden myne Vertoogen eens leezen, hoope ik, dat zy dezelfde uitwerking op hen zullen hebben, welken zy op de Christenen hebben gehad.

Maar, inzonderheid, heb ik eene wonderbaare bekeering te wege gebragt onder die soorte van lieden, welken liever Beesten als Menschen genoemd willen worden. Zy willen gaarne *Philosophische Beesten* heeten, uit hoofde der kundigheden, welken zy uit *l'homme plante, l'homme machine*, en diergelyke overheerlyke werken, opgedaan hebben; zy verbeelden zich veel; bespotten al wat heilig is; leeven in de grootste ongebondenheden, en eischen dan nog, dat men hen met bondige redenen, van hunne verkeerde begrippen overtuigen zal; maar ten onrechte; alle moeite, aan hun op die wyze besteed, is altoos vruchteloos bevonden; ik heb een ander middel by de hand genomen, welk een' beteren uitslag gehad heeft. Zy zyn eigenlyk groote Muggen, die veel gelykenis hebben met dat kleine gedierte, voor welker steeken wy ons niet in zekerheid kunnen stellen, noch met geweld, noch met de vlugt; daar is geen middel om deze Insecten te verdryven, dan een bytende rook. Even eens is het gelegen met de Bespotteren van 't Godsdienstige. Zal men hen door kracht van bewysredenen ter neder slaan? Zy erkennen geene gronden; zy zyn veel te lichtvaardig, om hunne gedachten een oogenblik by elkanderen te houden, en in eene ernstige overweging van zaaken te treeden. Zal men het met geweld afkeeren? Dit is even zo veel, als of men eene menigte van Muggen, in de lucht, met een degen wilde verjaagen; daar is derhalven niets overig dan de bytende en doordringengende rook eener scherpe spotternye, die zy onmogelyk kunnen verdraagen; by dit middel heb ik my wel bevonden, en, met groot genoegen gezien, dat veelen hunner, voor dat middel bang geworden, zo niet meer in de gezelschappen pypen, huppelen, en op andere menschen aandringen, als zy voor dezen gewoon waren. Zelfs zyn 'er, die, geen behaagen meer onder de dartelende menigte gevonden hebbende, zich vrywilliglyk, en zonder eenigen dwang, of in Tugt- en Verbeterhuizen, of op een Oost-Indisch Schip, of, als Stads-

kinderen, onder de voogdye en bestiering hunner Vrouwen en Vrienden, begeeven hebben, durvende nu naeuwlyks eene Predikatie of Catechisatie verzuimen, in eene volkomene overtuiging, dat zy waarlyk Menschen, en geen Muggen zyn, en eene redelyke Ziele te behouden hebben. Wie zou dat gedacht of gehoopt hebben van Schepzelen, die het zich tot oneere rekenden, voor Menschen gehouden te worden?

Het zou my te ver vervoeren, indien ik alle de veranderingen, welken myne Vertoogen in de Zeden der Menschen te wege gebragt hebben, optellen wilde. De bygebragte voorbeelden zullen den onpartydigen Leezer genoeg kunnen overtuigen, wegens de waarheid van 't geene ik gezegd hebbe. Waar ziet men thans Petit Maitres, waar Coquettes? waar aangezichten, op welken Haat en Nyd, duure Tyd, Hongersnood en Pestilentie te leezen zyn? waar hoort men van kwaadspreekenheid in de Gezelschappen? wordt niet een' ieder, die maar het geringste woord thans ten nadeele van zyne Evennaasten uiten durft, straks te gemoet gevoerd; Het geene gy zegt is laster en agteiklap; gy verdient onze verachting; een monster van kwaadaartigheid, als gy, verdient niet langer in 't gezelschap van eerlykelieden geduld te worden; beteugel uw' kwaadaartige tong, of vertrek; voor 't venyn der kwaadspreekenheid, is geen mensch, hoe deugdzaam ook, beveiligd. Dus handelt men met de kwaadspreekenden; men beoeffent de tegenovergestelde Deugd, en, om kort te gaan, alle gezellige Deugden hebben thans de overhand, alle haatlyke Ondeugden worden vermyd, en de GOUDEN EEUW, waarvan de Poëeten ons zo veel verteld hebben, is HERBOOREN.

***

Heb ik gedroomd, of ben ik wakker geweest, toen ik het bovenstaande schreef? ik weet waarlyk niet wat ik 'er van zeggen zal; by eene nadere overweeging koomt het my ongelooflyk voor, dat ik zo veel nut in de waereld gedaan hebbe; heb ik dan kasteelen in de lucht gebouwd? heb ik niets toegebragt, ter verbeteringe myner

Landsgenooten? en ben ik, door eene hoogvliegende verbeelding, zo ver vervoerd, om my den roem aan te matigen, van een nuttig werktuig geweest te zyn? dit kan ik ook niet gelooven; wel, wat dan? ik heb myn best gedaan, om zo veel goeds te wege te brengen als my mogelyk was; ik heb myne Leezers tegens haatlyke gebreken gewaarschouwd; ik heb hun de beminlyke Deugd onder 't oog gebragt, en niets nagelaaten, in 't betrachten van mynen pligt als Zedeschryver, voor zo verre myne inzichten, vermogens en bekwaamheden zich uitstrekten; dit was myne zaak; maar 't was de zaak myner Leezeren, of zy naar myne lessen en vermaaningen luisteren wilden: dit staat ter hunner en niet ter myner verantwoordinge. Ondertusschen ben ik volkomenlyk verzekerd, dat myne poogingen niet altoos zonder vrucht geweest zyn, schoon zy hun doelwit meestal niet bereikt hebben; deze eere, dunkt my, mogen ik en myne Medebroeders ons billyk aanmaatigen, dat onze Geschriften geen' geringen invloed gehad hebben op de gemoederen van onbevooroordeelde Lieden, welken, in oprechtheid, hun gedrag naar de regelen van Reden en eenen gezuiverden Godsdienst zoeken in te richten; dit is ons genoeg, en 't moet ons aanmoedigen, om, in 't volgende Jaar, met nieuwen yver voorttegaan in ons begonnen werk, terwyl wy ons met de aangenaame hoope vleien, van eerlang duidelyker te zullen zien, dat onze arbeid niet ydel geweest is.

R.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *P. van Thol*, Leiden *P.v.d. Eik*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Hoorn *T. Tjallingius*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas*.